

ÇEÇEN-RUS SAVAŞLARI VE TÜRK BASININA YANSIMALARI

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

Şeyma SOĞANCIOĞLU

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ASKER**

ÇEÇEN-RUS SAVAŞLARI VE TÜRK BASININA YANSIMALARI

Şeyma SOĞANCIOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ASKER

T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK
Haziran 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/PROBLEM	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	15
1. ÇEÇEN SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI.....	16
1.1. Çeçen Kimliği, Tarihi ve Kültürü.....	16
1.1.1. Çeçen Kimliği.....	17
1.1.2. Çeçen Tarihi.....	22
1.1.3. Çeçenlerde Din ve Dil.....	26
1.1.3.1. Din.....	26
1.1.3.2. Dil	28
1.1.4. Çeçen Kültürü.....	29
1.2. Çarlık Rusya'nın Kafkasya'da Sömürge Siyaseti ve Çeçenler	32
1.2.1. Kafkas-Rus Savaşları.....	32

1.2.2. Kafkasya’da Müridizm	40
1.2.3. Kafkasya Sürgünleri	46
1.3. Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti’nin Kuruluşunda Çeçenler	50
1.4. Sovyet Döneminde Çeçenler	57
1.4.1. İdari ve Siyasi Yapı	57
1.4.2. Çeçen Sürgünü ve Sonuçları	60
1.4.3. Çeçen Milliyetçiliğinin Yükselişi	63
2. BİRİNCİ ÇEÇEN-RUS SAVAŞI (1994-1996) VE TÜRK BASININA YANSIMALARI	67
2.1. Birinci Çeçen-Rus Savaşı’na Giden Süreç	67
2.2. Çeçen-İçkeriya Cumhuriyeti ve Dudayev Dönemi	69
2.3. Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nın Seyri	73
2.4. Türk Basımında Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nın İçerik Analizi	109
2.5. Birinci Çeçen-Rus Savaşı Sonrası Yaşanan Siyasi Gelişmeler	132
3. İKİNCİ ÇEÇEN-RUS SAVAŞI (1999-2009) VE TÜRK BASININA YANSIMALARI	137
3.1. Çeçenistan’da İslami Köktencilik’in Yükselişi ve Küresel Cihat Eğilimleri	137
3.2. İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nın Seyri	151
3.3. Türk Basımında İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nın İçerik Analizi	181
3.4. İkinci Çeçen-Rus Savaşı Sonrası Gelişmeler	209
SONUÇ	212
KAYNAKÇA	218
TABLolar LİSTESİ	235
ŞEKİLLER LİSTESİ	236
EKLER	237
Ek 1:	237
Ek 2:	238
Ek 3:	239
Ek 4:	240
Ek 5:	241
Ek 6:	242
Ek 7:	243

ÖZ GEÇMİŞ	244
------------------------	------------

TEZ ONAY SAYFASI

Şeyma SOĞANCIOĞLU tarafından hazırlanan “ÇEÇEN-RUS SAVAŞLARI VE TÜRK BASININA YANSIMALARI” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali ASKER

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 08/06/2023

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN (ÇAKÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Şeyma SOĞANCIOĞLU

İmza :

ÖNSÖZ

Araştırmada Çeçen-Rus Savaşları boyunca yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin Türk basınına yansımaları çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Çeçenistan ile Rusya arasındaki ilişkiler, tarihi süreç bağlamında ele alınarak Çeçen-Rus ilişkileri üzerindeki etkenler tanımlanmaya çalışılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a yönelik askerî harekât nedenleri, Çeçen-Rus Savaşları'na giden süreçler ve savaşlarda yaşanan gelişmeler incelenerek Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk yazılı basınında nasıl değerlendirildiği analiz edilmiştir. Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk basınında nasıl yer verildiğini ortaya koymak için Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri seçilmiş ve farklı ideolojileri yansıtan bu gazetelerin savaşlarla ilgili nesnel verileri sağlayacak durumda olmasına dikkat edilmiştir. Sonuç kısmında ise Çeçen-Rus Savaşları'nın genel değerlendirilmesi ve Türk basınının iki savaşa yönelik analizleri ortaya koyulmuştur.

Tez konusunun belirlenmesi ve planlanmasında, tezimin her aşamasında desteğini ve emeğini eksik etmeyen, tecrübeleri ile bana yön veren danışmanım Prof. Dr. Ali Asker'e teşekkürü bir borç bilirim. Tezimi düzenleme konusunda önerilerini paylaşan ve yapıcı tavsiyelerde bulunan jüri hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Sanem Yamak ve Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir Merdan'a, yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Mücahit Coşkun'a, tez çalışmam süresince her zaman yanımda olan kıymetli eşim Hüseyin Yavuz Soğancıoğlu'na, gazete arşiv taramalarında katkılar sunan ve her zaman yanımda olan kardeşim Berna Silmaz'a, eğitim hayatım boyunca varlıklarıyla desteğini hissettiğim aileme ve gazete arşivlerinden yararlanmama olanak sağlayan Milli Kütüphane Süreli Yayınlar personeline teşekkür ederim.

ÖZ

Çeçenler, 1991 yılında yerel Sovyet hükümetini devirip Çeçenistan'ın kontrolünü ele geçirmiş ve Cahar Dudayev liderliğinde Çeçenistan'ın bağımsızlığı ilan edilmiştir. Rusya, Çeçenistan'ın bağımsızlığını kabul etmemiş ve iki ülke arasında 1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasında iki önemli savaş meydana gelmiştir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı, 1996 yılında imzalanan Hasavyurt Antlaşması ile savaş sona ermiş ve Çeçenler, Ruslara karşı büyük bir zafere imza atmışlardır. Ancak bu dönemden itibaren ulus inşa sürecinin tamamlamak yerine radikal bir İslamlaşmayla karşı karşıya kalan Çeçenistan'da iç karışıklıklar başlamıştır. Yaşanan gelişmeler Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda istediğini elde edemeyen Rusya açısından büyük bir avantaja dönüşmüş ve 1999 yılında iki ülke arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı başlamıştır. İkinci Çeçen-Rus Savaşı, Rusya'nın Çeçenistan'ı tekrar ele geçirmesiyle beraber 2009 yılında resmi olarak sona ermiştir.

Çalışmada Çeçenistan ile Rusya arasındaki ilişkiler tarihi süreç bağlamında ele alınmış olup, Çeçen-Rus Savaşları ve Türk basınındaki yansımaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu bağlamda, Türk basınında Çeçen-Rus Savaşları'nın başlangıcından sonuna kadar meydana gelen gelişmeleri nasıl ele aldığı değerlendirilmiştir. Türkiye'nin farklı ideolojilerine sahip ve geniş okuyucu kitlesine hitap eden Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri seçilmiş ve 1994-1996 ile 1999-2009 yılları arasında gerçekleşen Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili birinci sayfalarından yayımlanan haberleri analiz edilmiştir. Gazetelerde önemli görülen haberlerin genellikle ana sayfadan verilmesinden dolayı çalışmamızda gazetelerin birinci sayfalarında yer alan haberler ele alınmıştır. Türkiye'nin en yüksek tirajlı gazetesi olan Hürriyet ile farklı ideolojilere sahip Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin Çeçen-Rus Savaşları ile ilgili haberleri incelenmiş ardından haberlere ilişkin içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analizlerde Türk basınının Çeçen-Rus Savaşları ile ilgili gelişmelere genişçe yer verdiği ve konuyla ilgili çok sayıda haber yayımladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çeçenistan; Rusya; Türk Basını; Çeçen Sorunu; Türkiye

ABSTRACT

Chechens overthrew the local Soviet government and took control of Chechnya in 1991, and Chechnya's independence was declared under the leadership of Cahar Dudayev. Russia did not accept the independence of Chechnya and two important wars took place between the two countries in 1994-1996 and 1999-2009. The First Chechen-Russian War ended with the Hasavyurt Treaty signed in 1996, and the Chechens achieved a great victory against the Russians. However, since this period, internal turmoil started in Chechnya, which faced radical Islamization instead of completing the nation-building process. The developments experienced turned into a great advantage for Russia, which could not get what it wanted in the First Chechen-Russian War, thus the Second Chechen-Russian War started between the two countries in 1999. The Second Chechen-Russian War officially ended in 2009 with Russia's recapture of Chechnya.

In the study, the relations between Chechnya and Russia were discussed in the context of the historical process, and the Chechen-Russian Wars and their reflections on the Turkish press were examined in detail. It has been evaluated how the Turkish press handled the developments that took place from the beginning to the end of the Chechen-Russian Wars. In this context, Cumhuriyet, Hürriyet and Türkiye newspapers, which have different ideologies of Turkey and appeal to a wide readership, were selected and the news published on the front pages of these newspapers on Chechen-Russian Wars between 1994-1996 and 1999-2009 were analyzed. Since the news that is considered important in the newspapers are usually given from the main page, the news on the first pages of the newspapers is discussed in our study. The news about the Chechen-Russian Wars of Hürriyet, the newspaper with the highest circulation in Turkey, and Cumhuriyet and Türkiye newspapers with different ideologies were analyzed, and then a content analysis of the news was made. In the analyzes made, it is seen that the Turkish press gave wide coverage to the developments related to the Chechen-Russian Wars and published lots of news on the subject.

Keywords: Chechnya; Russia; Turkish Press; The Chechen Question; Turkey

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Çeçen-Rus Savaşları ve Türk Basınına Yansımaları
Tezin Yazarı	Şeyma SOĞANCIOĞLU
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	08/06/2023
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	244
Anahtar Kelimeler	Çeçenistan, Rusya, Türk Basını, Çeçen Sorunu, Türkiye

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Chechen-Russian Wars and Their Reflections on the Turkish Press
Author of the Thesis	Şeyma SOĞANCIOĞLU
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	08/06/2023
Field of the Thesis	International Political Economy
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	244
Keywords	Chechnya, Russia, Turkish Press, Chechen Issue, Turkey

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AFP	: Agence France-Press
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BKKD	: Birleşik Kuzey Kafkasya Dağılıları
BM	: Birleşmiş Milletler
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FSB	: Federal Güvenlik Servisi
G7	: Yediler Grubu
G8	: Sekizler Grubu
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
MSF	: Sınır Tanımayan Doktorlar
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
ÖSSC	: Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
RSFSR	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmada 1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasında Rusya ile Çeçenistan arasında yaşanan savaşlar ele alınarak Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk basınına nasıl yansıdığı konu edinilmiştir. Çeçen-Rus ilişkilerinin tarihi ve SSCB'nin dağılmasından sonraki sosyopolitik dönüşümlerin analizi yapılarak iki ülke arasındaki güç çatışması ve Türk basınına etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmada Çeçenistan ve Rusya arasında meydana gelen savaşlar incelenmiş olup, Çeçen-Rus Savaşları'na karşı Türk basınının nasıl bir tavır sergiledikleri analiz edilmiştir. Çeçen-Rus Savaşları'nın nedenlerinin ana etkenleri belirlenerek, iki ülke arasında yaşanan gelişmelerin Türk basını tarafından kamuoyuna nasıl yansıttıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk basınında yer almasındaki benzerlik ve farklılıklar gösterilmiştir.

1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasında yaşanan Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk basınına yansımaları ile ilgili doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamış olup bu nedenle araştırmanın özgünlüğü ortaya koyulmuştur. Çalışmanın bilimsel yeniliği, Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk basınında yer alan kapsamlı çalışmasında yatmaktadır. Ayrıca Türkiye başta olmak üzere diğer devletlerin, Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan savaşlar hakkındaki tutum ve politikasının Türk basınındaki yansımaları üzerinden incelenmesi Çeçen sorununun daha iyi anlaşılmasını sağlayarak literatüre önemli bir katkı sunacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal bölümünde Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan gelişmelerle ilgili bilimsel verilere ulaşmak için literatür taraması yapılmış ve Çeçen-Rus ilişkilerine tarihi perspektiften bakılmaya çalışılmıştır. Ardından Çeçen-Rus Savaşları'nın Türk basınında nasıl yer aldığını görebilmek amacıyla gazete arşiv taraması yapılarak birincil kaynak kullanılmaya dikkat edilmiş ve haberler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Araştırmada gazeteler seçilirken farklı ideolojilere sahip olmalarına son derece önem gösterilmiş ve geniş okuyucu kitlesi bulunan gazeteler yer almıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin 1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasındaki arşivleri taranarak Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan çatışmalar sırasında nasıl bir tutum sergiledikleri analiz edilmiştir. Hürriyet ve Türkiye gazeteleri için Ankara'daki Milli Kütüphane arşivinden yararlanılmış, Cumhuriyet gazetesinin ise kendi e-gazete arşivinden yararlanılmıştır. Üç gazetenin de 1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasındaki Çeçenistan ve Rusya arasındaki gelişmelere yönelik haberleri arşivlenmiş ve bu arşiv gazete, yıl, ay ve günlere göre tasnif edilmiştir. İçerik analizi yöntemiyle gazetelerde yer alan haberler, haber içerikleri, haber başlıkları, görsel unsurlar tespit edilmiş ve savaşta yaşanan gelişmelerdeki ön plana çıkan benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgilerle Çeçen-Rus Savaşları'na dair önemli istatistiksel veriler oluşturulmuş ve bu verilerle değerlendirme yapılmıştır. Üç gazetenin Çeçen-Rus Savaşları'na ilişkin bakış açısı ortaya koyulmuş ve haber sunumundaki benzer ve farklı yönler öne çıkarılmıştır. Çeçen-Rus Savaşları ile ilgili haberlerde verilen görsellere de çalışmamızda genişçe yer verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/PROBLEM

Araştırmada Çeçen-Rus Savaşları'nın nasıl bir seyir izlediği ve bu savaşların Türk basınına nasıl yansıdığı değerlendirilmek istenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın problemleri şu şekildedir:

- Çeçenistan sorununun çözümünün önündeki engeller nelerdir?
- Çeçen-Rus Savaşları neden yaşanmıştır?
- Çeçen-Rus Savaşları Türk basınına nasıl yansımıştır?
- Türk basınında Çeçen-Rus Savaşları hangi perspektiflerden sunulmuş olup gazetelerin haber anlatısında kamplaşma var mıdır?

Bu sorular çerçevesinde yapılan araştırmanın hipotezi şu şekilde kurulmuştur:

- Çeçenistan sorununun çözümünün önündeki en önemli engellerinden birisi Çeçenler ve Ruslar arasındaki tarihsel ilişki olurken ikincisi Çeçenistan'ın Rusya açısından önemli olarak görülen jeopolitik konumu ve Rusya'nın bölgedeki en önemli

aktör olarak Çeçenistan'ı kaybetmek istememesi, üçüncüsü ise Rusya'nın Çeçenistan'ı kontrol altında tutma isteği ve sorunlarını görmezlikten gelme politikasıdır.

- Rusya, hem “yakın çevre” olarak belirlediği coğrafyada özellikle kendi güvenliğini sağlamak ve kabul ettirmek açısından hem de jeopolitik ve ekonomik nedenlerden dolayı 1991 yılında gerçekleşen Çeçenistan'ın bağımsızlığı kabul etmemiş ve ardından iki Çeçen-Rus Savaşı yaşanmıştır.

- Türk basını, Çeçen-Rus Savaşları ile gelişmeleri haberlerinde sürekli olarak yansıtmış ve bölgede yaşanan olayları düzenli şekilde Türk kamuoyuna paylaşmıştır.

- Türk basınında Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili gelişmelerde birtakım benzerlik ve farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Türk basınında Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili gelişmelere ilişkin farklı bakış açısıyla yaklaşıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Çeçen-Rus Savaşları'nda Cumhuriyet gazetesi objektif bir yaklaşım ortaya koyarken Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde subjektif bir yaklaşım söz konusudur. Cumhuriyet gazetesi, Çeçen-Rus Savaşları'na ilişkin gelişmelerde daha nesnel bir tutum izlerken, Hürriyet gazetesi Çeçen-Rus Savaşları'nda daha çok Türkiye'yi ilgilendiren yorum içerikli haberlere ağırlık vermiş, Türkiye gazetesi ise Çeçen-Rus Savaşları'nda açık ve net şekilde Çeçenistan'a destek vermiştir. Ancak Türk basınının Çeçen-Rus Savaşları'nda yaşanan sivillere yönelik saldırılarda ortak bir tutum sergilediği görülmüş ve sivillere yönelik saldırılar Türk basını tarafından eleştirilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırma kapsamına Türk basınında yer alan ulusal gazeteler alınmıştır. Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili seçilen Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri ise araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili 1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasında gazete taraması yapılırken Cumhuriyet gazetesinin e-gazete arşivine ulaşılmış ancak Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde e-gazete arşivi bulunmadığı için Milli Kütüphane arşivinden yararlanılmıştır. Dijital gazete arşivlerine ulaşılmaması karşılaşılan güçlükler arasındadır.

1. ÇEÇEN SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Çeçen Kimliği, Tarihi ve Kültürü

Kafkasya; coğrafi bölge olarak dünyanın en önemli etnografik, kültürel ve tarihi bölgelerinden biri olup Kuzey ve Güney Kafkasya Bölgesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuzey Kafkasya, batıda Azak Denizi ve Karadeniz'den doğuda Hazar Denizi'ne kadar Kafkas dağ silsilesinin kuzey kısmını kapsamaktadır. Günümüzde Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyet olan Çeçenistan, Kuzeydoğu Kafkasya'da yer almaktadır. Büyük Kafkas Dağları'nın kuzey kanadında bulunan Çeçenistan; batısında İnguşetya ve Kuzey Osetya, doğusunda Dağıstan, kuzeybatısında Stavropol Krayı ve güneyinde Gürcistan ile komşudur.¹ Gürcistan dışındaki komşuları olan İnguşetya, Kuzey Osetya, Dağıstan ve Stavropol Krayı Rusya'ya bağlıdır. Başkenti Grozni (Caharkale) olan Çeçenistan'ın yüz ölçümü ise 17.300 km²'dir.²

Şekil 1: Çeçenistan Haritası³

¹ Jamuhanov Süleyman Sultanoviç, "Çeçenistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:8, (1993): 244.

² Ramazan Özey, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*, (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 90.

³ Vefa Kurban Vd., *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*, (İzmir: İKSAD, 2020).

“Çeçen Cumhuriyeti”, “İçkerya” veya “Çeçenya” adlarıyla da bilinen Çeçenistan’ın resmi dili ise Çeçence ve Rusçadır.⁴ 2020 yılında Çeçenistan’da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre Çeçenistan’ın nüfusu 1 milyon 488 bin 392 olup, bunun yüzde 32,1’i şehirlerde yüzde 67,9’u ise kırsal yerlerde yaşamaktadır.⁵ Kuzeyde Terek nehrine batıda da Osetin bölgelerine kadar uzanan Çeçenistan’da toplumun büyük çoğunluğunu Çeçenler oluştursa da sınırları içinde Ruslar, Kumuklar, Avarlar, Nogaylar, İnguşlar, Ukraynalılar, Ermeniler ve diğer etnik gruplarda yaşamaktadır.⁶ Kışları soğuk ve yazları sıcak geçen karasal bir iklimin görüldüğü Çeçenistan’ın ana maden zenginliği ise petroldür. Önemli petrol yataklarının yanı sıra doğalgaz, kireçtaşı, alçıtaşı, kükürt ve diğer minerallere sahip olan Çeçenistan’da kimya, makine, maden ve besin endüstrisi de gelişmektedir. Karadeniz ve Hazar Denizi arasında dağlık bir bölge olan Çeçenistan, Asya ile Avrupa arasında bir geçiş yolu olması nedeniyle jeostratejik açıdan önemli bir konumdadır.⁷

1.1.1. Çeçen Kimliği

Kuzey Kafkasya’nın yerli halklarından biri olarak görülen Çeçenler, bölgenin en eski ve güçlü etnik unsurları arasında yer almaktadır.⁸ Çeçenlerin ilk çağlardaki adları

⁴ Mokhmad Akhiyadov, *Kuzey Kafkasya, Kafkasya’da Din, Siyaset ve Etnisite*, (İstanbul: İNSAMER 2020), 21.

⁵ “Çeçenistan’ın Nüfus Verileri”, Erişim Tarihi: 30.08.2022, <https://www.mepanews.com/cecenistanda-nufus-sayimi-sonuclari-aciklandi-45608h.htm>.

⁶ Sultanoviç, “Çeçenistan”, 245.

⁷ Ergünöz Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, (İstanbul: Turan Yayıncılık, 1996), 19, 21, 30.

⁸ Şamil Mansur, *Çeçenler*, (Ankara: Sam Yayınları, 1995), 17.

“Dzurdzuklar”⁹, “Gargarlar”¹⁰, “Duvaylar”¹¹, “Canarılar/Tsanarılar”¹², “Alarodılar/Çartalılar”¹³, “Kahetiler”¹⁴, “Hevsurlar/Pşavlar”¹⁵ ve “Tuskiler”¹⁶ olarak belirtilirken aydınlık tarihteki isimleri ise “Nax/Nah”¹⁷, “Waynax/Vaynax/Vaynah”¹⁸ ve “Nohçuo/Nohçi/ Nohçu/Nahço/Nahçiy”¹⁹ olarak bilinmektedir.²⁰

Çeçenler; İnguş ve Kistlerle birlikte “Waynax (Vaynah)” topluluğu olarak geçmekte olup,²¹ Çeçenler kendilerini “Nohçu/Nohçi/Nahço/Nahçiy” diye adlandırmışlardır.²² Ayrı lehçelerde konuşan Vaynah topluluğunda “Nohçi” adının Çeçenler açısından önemi büyük olup, bunun 1990’lı yıllarda “Nohçiyçoy: İçkeriya-Çeçenistan Cumhuriyeti” adıyla kurdukları devletlerine de yansıdığı görülmektedir.²³

⁹ M.Ö. II bin yıllarında Yukarı Kuban ve Terek nehirleri arasında topraklarda yaşayan Dzurdzuklar’ın Vaynahlardan olduğu belirtilmektedir.

¹⁰ Urartulardan sonra Güney Kafkaslar ’da Albanya Devleti içinde kurulmuş ve bu devletin üyeleri içinde Gargarian’ın da bulunduğu tespit edilmiştir. Gargar kelimesi, Çeçence ’de “akraba, hısım, tanış” anlamlarına gelmektedir.

¹¹ Duvaylar, eski çağlarda şimdiki Kuzey Gürcistan’da yaşamış ve Çeçenler bunlara “Duvay” adını vermiştir.

¹² Orta çağlarda Terek geçitlerinde ve çevresinde bu adı taşıyan bir halkın var olduğu ve dağ Çeçenlerinin, “Canaruoy” adlı bir topluluğun yaşadığını hatırladıkları bilinmektedir.

¹³ Alaroidlerin bugünkü Çeçen boyu “Alaroy”, Çartalıların ise “Hasırcılar” olduğu sanılmaktadır.

¹⁴ Gürcistan’da bir boy adıdır.

¹⁵ Her ikisi de Gürcüleşmiş Vaynah halkıdır.

¹⁶ Günümüzdeki İnguşların bir boyu olan Thöskler olduğu bilinmektedir.

¹⁷ Çeçenler, İnguşlar ve Kistler birer etnonim olarak “Nah” kelimesini “Halk, insanlar, topluluk” karşılığında kullanmaktadırlar.

¹⁸ Vay+nah’tan oluşmuş birleşik bir isim olan “Vaynah”; Çeçenler, İnguşlar ve Kistlerin kendi kendilerine vermiş oldukları bir kavim adıdır. “Vay” kelimesi, “kendi, kendisi, kendimiz, biz” anlamına gelen dönüşlülük zamiri iken “Nah” kelimesi, “Halk, insanlar, topluluk” anlamları içerir ve “Vaynah”; Çeçen, İnguş ve Kistlerin üçünün kastedilmesiyle birlikte “bizim halkımız, bizim ulusumuz, kendi halkımız” demektir.

¹⁹ Bu kelimeler, Çeçenlerin Çeçence adı olup “millet, halk” anlamlarına gelmektedir.

²⁰ Tarık Cemal Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 32-34.

²¹ Ayşegül Aydıngün, Ali Asker, Anıl Üner, “Pankisi Vadisi’nde Kistler: Selefilik, Gelenekçilik, Kimlik ve Siyaset”, *Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar: Azınlık Hakları, Kimlik Siyaset*, Editörler: Ayşegül Aydıngün, Ali Asker, Aslan Yavuz Şir, AVİM, (Ankara: Terazi Yayıncılık, 2016), 347.

²² Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2015), 166.

²³ Alev Erkilet, *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya Şeyh Şamilden Şamil Basayev’e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019), 31.

Vaynah topluluğunu sayısal, kültürel ve siyasi bakımdan en fazla Çeçenler temsil etmekte olup komşu halkların Vaynah topluluğunun en büyük kolu olan Çeçenleri farklı adlarla tanımladığı görülmektedir.²⁴ Örneğin Kumuklar, Çeçenleri “Miçigiş” olarak isimlendirirken Avarlar ise “Burtel”, Karaçay-Malkarlılar ise “Çeçen” olarak adlandırmış²⁵, Lezgiler de Çeçenleri “Misçeğam”, Ruslar ise “Çeçentsamı/Çeçen” olarak isimlendirmiş²⁶, Kabardeyler “Şonşan”, Adigeler “Şeşen”, Osetler ise “Makalun” ve “Çançan” olarak adlandırmıştır.²⁷ Vaynah topluluğunun diğer kolu olan İnguşlar kendilerini “Galgay”²⁸ diye adlandırırken yaşadıkları bölgeyi ise Galgay-Mohk olarak isimlendirmişlerdir.²⁹ Vaynahların Çeçenlerden sonra ikinci büyük kolu olan İnguşları; Gürcüler “Gligva/Gligvi” olarak adlandırırken, Osetinler “Mahalon”, Ruslar ise “İnguşi” olarak isimlendirmiştir.³⁰ Vaynahların diğer kolu olan Kistler ise küçük bir topluluk olup Kafkas Dağları’nın güneyinde Gürcistan’ın sınır bölgesinde bulunmaktadır. Komşuları Çeçenler ise Pankisi’de yaşayan Kistleri “Gurciehar Nohçiy”³¹ diye isimlendirirken Gürcüler ise kendilerine komşu olarak yaşamış Nah kabilelerini kullanmak için “Kist” adını kullanmışlardır.³² Ortak bir dil ailesine sahip olan Vaynah topluluğu, birçok gelenek ve görenekte birleşmiştir. Vaynah halkı “tukum” adı verilen kabilelere ve alt boy anlamına gelen “teyp”lere ayrılmaktadır. Teypler; Vaynahların toplumsal yapısında önemli bir yerde olup bu toplumlarda teypler geleneklerin koruyucusu olarak görülmektedir.³³

²⁴ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 39.

²⁵ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 166.

²⁶ Met Çünatıko Yusuf İzzet, *Kafkas Tarihi*, Birinci Cilt, (Ankara: Kafdav Yayınları, 2009), 292.

²⁷ Mahmut Bi, *Kafkas Tarihi*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2011), 669.

²⁸ Şehir, kasaba, kale, kule, kulede oturan, kalkan.

²⁹ Aydıngün, Asker, Üner, “Pankisi Vadisi’nde Kistler: Selefilik, Gelenekçilik, Kimlik ve Siyaset”, 349.

³⁰ Bi, *Kafkas Tarihi*, 670.

³¹ Gürcistanlı Çeçenler.

³² Aydıngün, Asker, Üner, “Pankisi Vadisi’nde Kistler: Selefilik, Gelenekçilik, Kimlik ve Siyaset”, 349.

³³ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 170.

Şekil 2: Kafkasya Etnik Haritası³⁴

Çeçenlerin etnik kökenleri konusunda tarihçilerin birtakım görüş ayrılıkları yaşadığı görülmektedir. Çeçenlerin nereden geldikleri veya Kafkasya'nın yerli halklarından olup olmadığı konusunda bazı tarihçiler arasında tartışmalar yaşanmakta ve bu tartışmaların büyük çoğunluğu ise Çeçenlerin Arap kökenli, Türk kökenli ya da Kafkasya yerlisi olup olmaması üzerinedir.³⁵ Bazı tarihçiler tarafından Çeçenlerin Kafkasya halkları arasında en eski topluluklardan olduğu ve Kafkasya'da yaşayan beyaz

³⁴ Kafkas Tarihi Haritaları, Erişim Tarihi: 06.03.2023, https://www.mapsof.net/uploads/static-maps/Caucasus_regions_map.png.

³⁵ Erkilet, *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya Şeyh Şamilden Şamil Basayev'e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, 29.

ırkın Çeçenlerden geldiği savunulmaktadır.³⁶ Dilbilimci Johanna Nichols tarafından Çeçenlerin en az 6 bin yıldan günümüze kadar Kafkasya'daki topraklarda yaşadıkları ve Kafkas dağlarının yerlisi olduğu ifade edilirken³⁷ Met Çünatıko Yusuf İzzet ise Çeçenlerin Kafkasya'nın en eski kavimlerinden biri olduğunu belirterek Çeçenlerin eski Çerkes kavimlerinden olduğunu dile getirmiştir.³⁸ Yazar Kadircan Kaflı, Çeçenlerin Hazar Türkleri soyundan gelen Cacen kabilesinden olduğunu iddia ederken³⁹ Prof. Dr. Wolfram Eberhard da Çeçenlerle Türklerin aynı ırktan geldiğini savunmuştur.⁴⁰ Ancak Dilbilimci Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun Kafkasya sınırları içinde Türk boylarını sıralarken Çeçenistan'ı dahil etmediği görülmektedir.⁴¹ Bazı tarihçiler ise Alman milletinin Avrupa'ya ilerlemiş olan Çeçenlerin neslinden olduğunu iddia ederken bu iddianın doğru olduğunu destekleyen birtakım tarihçiler ise Çeçenlerin kökenini bir süre Mısır'a hâkim olan Hegzoslara dayandırmaktadır.⁴² Bazı tarihçiler Çeçenlerin Ön Asya'dan Kafkasya'ya gelip yerleştiklerini ve Çeçenlerin kökenlerini Urartulara dayandırırken başka bir görüşte Çeçenlerin kökenlerinin Araplara dayandırılan efsanelere rastlanılmaktadır.⁴³ Çeçenler ise kendi köklerini Nuh peygamberin oğlu Yafes'e dayandırarak efsaneye göre Çeçenler, Kafkasya Yafesilerinden meydana gelmiştir.⁴⁴ Görüldüğü üzere araştırmacılar arasında birçok görüş ayrılıkları bulunmakla beraber Çeçenlerin kökenlerinin nereden geldiği konusu tam olarak netlik kazanmamıştır. Ayrıca iddia edilen birçok görüşünde propaganda amaçlı olabileceği yönünde izlenimler bulunmaktadır. Birtakım değişik görüşlere rağmen arkeolojik

³⁶ Anıl Çeçen, *Çeçenistan Dosyası*, (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 21.

³⁷ Erkiyet, *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya Şeyh Şamilden Şamil Basayev'e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, 29.

³⁸ Met Çünatıko, *Kafkas Tarihi*, 291.

³⁹ Kadircan Kaflı, *Şimali Kafkasya*, (İstanbul: Vakit Matbaası, 1942), 28.

⁴⁰ Mansur, *Çeçenler*, 26-27.

⁴¹ Mansur, *Çeçenler*, 27.

⁴² Çeçen, *Çeçenistan Dosyası*, 21.

⁴³ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 166-167.

⁴⁴ Erkiyet, *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya Şeyh Şamilden Şamil Basayev'e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, 30.

buluntular ve bilimsel çalışmalar doğrultusunda Çeçenlerin Kuzey Kafkasya'nın otokton (yerli) ve en eski halklarından biri olduğu görülmektedir.⁴⁵

Çeçenlerin etnik yapısının meydana gelmesinde komşu Kafkasya halklarından karışan faktörlerinde önemi büyüktür.⁴⁶ Bu bağlamda “Çeçen” isminin komşu halkların dillerinde farklı anlamlarının olduğu ve “Çeçen” isminin kökeni konusunda da değişik görüşlerin yer aldığı görülmektedir. Bu görüşlerden birinde “Çeçen” isminin Türkçe kökenli dillerden Çağatayca, Hazarca veya Kırgızca olabileceği ve Çağatayca da “Çeçen” isminin “yakışıklı” anlamına geldiği belirtilmektedir. Başka bir görüşte ise “Çeçen” isminin Çuvaşça olabileceği de iddialar arasında yer alırken, “Çeçen” kelimesinin Rusça kökenli olduğunu belirten görüşlerde bulunmakla birlikte bu adın eski bir Rus kelimesi olarak “zarafet” ve “kuş cıvıltısı” anlamına geldiği de iddia edilmektedir.⁴⁷ “Çeçen” isminin Argun Irmağı kıyılarında yer alan Çaçani köyünden geldiğini savunanların yanı sıra başka bir görüşte Kazak ve Kırgız gibi halkların dilinde “güzel konuşan” ve “söz ustası” anlamlarına gelen “Çeçen” isminin bu halka etnik bir ad olarak verildiği yönündedir.⁴⁸

1.1.2. Çeçen Tarihi

Çeçenlerden söz eden ilk yazılı belgeler Ermeni, Gürcü ve Roma-Yunan kayıtlarında “Nohçi” adıyla M.Ö. 4-3. yüzyıllarda geçmekte olup, M.Ö. 6. yüzyılda ise Çeçenlerin Albanya Federasyonu içinde bir arada yaşadıkları belirtilmektedir.⁴⁹ M.S. 1. yüzyılda ise Çeçenler, Alan Kavimler Birliği'ne katılarak Orta ve Kuzeydoğu Kafkasya'ya doğru genişlemişlerdir.⁵⁰

Tarih boyunca Kuzey Kafkasya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Çeçenistan bölgesi de Alan, Sarmat, Hun, Avar ve Moğol gibi dönemin büyük güçlerinin istila ve

⁴⁵ Mansur, *Çeçenler*, 29.

⁴⁶ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 173.

⁴⁷ Çeçen, *Çeçenistan Dosyası*, 20-21.

⁴⁸ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 167.

⁴⁹ Sultanoviç, “Çeçenistan”, 246; Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 38.

⁵⁰ Sultanoviç, “Çeçenistan”, 246.

yerleşmelerine sahne olmuş ve sürekli olarak çatışmaların yaşandığı bir mücadele alanı haline gelmiştir. Bu bölgede 4. yüzyılda Yahudilik ve Hristiyanlık dini ortaya çıkmış ve 6. yüzyılın başlarında Dağıstan'ı da içerisine alan Hazar devleti kurulmuştur. Çeçenlerin Müslümanlıkla tanışması ise 8. yüzyılın başlarında Arap-Hazar Savaşları sırasında yaşanmış ve İslamiyet'in yayılmasında ilk temaslar meydana gelmiştir. Ancak bölgenin Hazarların hakimiyetinde kalması nedeniyle İslamiyet'in Çeçenler arasında yayılması gecikmiştir.⁵¹ 10. yüzyıldan itibaren ise bölgeye Gürcistan tarafından Hristiyanlık yayılmak istense de Çeçenler arasında bu dine pek rağbet gösterilmemiştir.⁵² 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra ise bölge Selçukluların hakimiyetine geçmiş ancak 1222 yılında Moğollar tarafından Çeçenistan bölgesi de dahil Kuzey Kafkasya işgal edilerek Moğolların eline geçmiştir.⁵³

Çeçenler, 11. ve 12. yüzyıllarda Altınordu Devleti'ne, 13. ve 14. yüzyıllarda ise Moğollara ve Timurlara karşı topraklarını korumak amacıyla mücadeleye girmişlerdir. Bu bağlamda Çeçenler, dış saldırılara karşı diğer Kafkasya topluluklarıyla da ittifak kurarak mücadele etmiştir. 1395 yılında Terek Savaşı sonrasında Çeçenlerle Timur Devleti arasında yaşanan savaşlarda Çeçenler yenilmiş ve bu savaş Çeçenlerin yüzyıllar boyunca gerilemesine neden olmuştur.⁵⁴ 16. yüzyıldan itibaren ise Kafkasya bölgesi Osmanlı İmparatorluğu ve İran Devleti arasında mücadele alanı haline gelmiş ve bu iki devlet arasında bölge sürekli el değiştirmiştir.⁵⁵ 16. ve 17. yüzyıllarda Çeçenler, Vaynah grubundan kendini tekrar toparlamış ve yazılı kaynaklar ile arkeolojik araştırmalar Çeçenlerin yerleşim yerlerini de ortaya koymuştur.⁵⁶

16. yüzyılın ortalarında Kazan ve Astrahan'ı ele geçiren Ruslar, Kuzey Kafkasya bölgesine sistematik olarak yayılmaya başlamış ve 18. yüzyılın başlarında bölgede Rus tehlikesi iyice belirmiştir. Bu bağlamda Ruslar Terek nehri boyunca Slav kökenli Kazakları yerleştirerek Çeçenlere karşı denge sağlamak istemiştir. 1732 yılından

⁵¹ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 38-39.

⁵² Muharrem Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya*, (İstanbul: Hazine Yayınları, 2006), 66.

⁵³ Mustafa Budak, "Dünden Bugüne Çeçenistan", *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:79, Cilt: 9, (Temmuz-Aralık 2015): 341.

⁵⁴ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 40-41.

⁵⁵ Hakan Kantarcı, *Kıskıçtaki Bölge Kafkasya*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 49.

⁵⁶ Bi, *Kafkas Tarihi*, 671.

itibaren ise Çeçenler ile Ruslar arasındaki çatışmalar hız kazanmaya başlamış ve bu dönemden itibaren Nohçi halkının adı Rus kaynaklarında “Çeçen”, ülkenin adı ise “Çeçenya” olarak geçmeye başlamıştır.⁵⁷

Çarlık Rusya’nın Kuzey Kafkasya’daki sömürgecilik faaliyetlerine karşı çıkan Kuzey Kafkasya halkları bölgede direniş hareketleri başlatarak bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. Çeçenlerin Çarlık rejimine karşı tarihi direnişleri ise 1783 yılında İmam Mansur’un liderliğindeki ayaklanma ile başlamıştır. Kuzey Kafkasya halklarının bağımsızlık mücadelesinde Çeçenler, hep en önde yer alarak 1785-1791 yılları arasında Kafkas direnişinde Ruslara karşı etkin rol oynamış ve “İmamlar Dönemi (1829-1859)” olarak bilinen önce Gazi Muhammed’e, ardından Hamza Bey’e (Hamzat Bek) ve sonrasında Şeyh Şamil’e destek vererek bu dönemdeki Ruslara karşı yapılan ayaklanmalara katılmışlardır. Ancak 1859’da Şeyh Şamil’in Ruslara yenik düşmesiyle beraber Çeçenler de mağlup edilmiş ve Çeçenistan bölgesi Rusya ile birleştirilmiştir. Rusların Kuzey Kafkasya’daki hakimiyetleri, Çeçenlerin bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmesine hiçbir zaman engel olamamış ve Çeçenler her fırsatta Ruslar ile mücadele içerisine girmiştir. 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı’nda Osmanlılara destek veren Çeçenler, Ruslara karşı mücadele etmiş ancak Osmanlıların Ruslara yenilmesiyle Çeçenler yine teslim olmak zorunda kalmıştır.⁵⁸

1900’lü yılların başlarında Rusya’da birtakım karışıklıklar yaşanmıştır. 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimi’nin ardından Çarlık Rusya yıkılmıştır. Bu dönemde bağımsızlık için harekete geçen Kafkasyalılar tarafından 1918 yılında “Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti” kurulmuştur ancak daha sonra Bolşevik Rusya yönetimi bu cumhuriyete son vererek bölgeyi kontrol altına almıştır. Bu bağlamda SSCB bünyesinde 1922 yılında Çeçen Özerk Bölgesi, 1924 yılında ise İnguş Özerk Bölgesi kurulmuştur. 1934 yılında ise Çeçen Özerk Bölgesi’yle, İnguş Özerk Bölgesi birleştirilmiş ve Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi haline getirilmiştir. 1936 yılında ise Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi, özerk bölge konumundan özerk cumhuriyet statüsüne geçirilmiş ve Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti olmuştur. Ruslar tarafından II. Dünya Savaşı sırasında Çeçenlerin Almanlarla iş birliği yaptığı öne sürülerek 1944 yılında Çeçen ve

⁵⁷ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 42-43.

⁵⁸ Tansu Yıldırım, “Çeçenistan Sorunu ve Türkiye”, *Değişen Dünya ve Türkiye*, Derleyen: Faruk Sönmezoglu, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996), 195-196.

İnguşlar, Orta Asya ve Sibiryâ içlerine sürgün edilmiş ve Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti dağıtılmıştır. Sovyetler Birliği lideri İosif Stalin öldükten sonra, 1956 yılında Sovyet yönetimi tarafından alınan bir kararla sürgündeki halkların yurtlarına geri dönmelerine izin verilmiş ve 1957 yılında Sovyetler Birliği'ne bağlı Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti yeniden kurulmuştur.⁵⁹ 1944-1957 yılları arasında Çeçenlerin kendi topraklarından sınır dışı edilmesi, ortak bir Çeçen ulusal kimlik duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuş ve İslam ile bağların yenilenmesini sağlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte SSCB bünyesindeki birtakım devletler bağımsızlık kazanmayı başarmıştır. Bu durumdan yararlanmak isteyen Çeçenler de 1991'de yerel Sovyet hükümetini devirip bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir. 27 Ekim 1991'de Çeçen-İnguş bölgesinde yapılan seçimde Cahar Dudayev seçimi kazanmış ve Çeçen-İnguş Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Sovyet döneminde Çeçenlerle İnguşları bir araya getirilerek oluşturulan Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nin İnguş halkı, 1992'de yapılan referandumla Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nden ayrılmak için oy kullanmış ve sonrasında Rusya Federasyonu içinde özerk bir cumhuriyet olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Çeçen-İnguş Cumhuriyeti de Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti adıyla anılmaya başlamıştır. Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Cahar Dudayev, Rusya ile olan mücadelelerini tarih boyunca devam eden Rus sömürgeciliğine karşı bir direnişin devamı olarak belirtmiş ve böylece Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti kurulmuştur.⁶⁰

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu ise Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımamış ve 1994 yılında Çeçenistan'a askerî harekât düzenlemiştir. Rusya'nın askeri müdahalesine karşın Çeçenistan'da silahlı direniş hareketini başlatmıştır. Yaklaşık iki yıl süren savaşta Çeçenistan galip gelmiş ve 1996 yılında imzalanan Hasavyurt Antlaşması ile savaş sona ermiştir. Savaşta yenilen Rus birlikleri ise Çeçenistan'dan çekilmek durumunda kalmıştır. Ancak bu dönemden itibaren Çeçenistan, radikal bir İslamlaşmayla karşı karşıya kalmış ve kökten dinci unsurlar ağırlıklarını artırmıştır.⁶¹ Çeçenistan'da yaşanan kökten dinci hareketleri fırsata

⁵⁹ Kantarcı, *Kıskaktaki Bölge Kafkasya*, 78.

⁶⁰ Akhiyadov, *Kuzey Kafkasya, Kafkasya'da Din, Siyaset ve Etnisite*, 22/23.

⁶¹ Kantarcı, *Kıskaktaki Bölge Kafkasya*, 79.

dönüştüren Rusya, bunu küresel bir tehdit unsuru olarak uluslararası kamuoyunu sunmuş ve terör eylemleriyle mücadele etmek bahanesiyle 1999 yılında Çeçenistan'a ikinci askeri operasyonu düzenlemiştir. Bu savaş sırasında Rusya, Çeçenistan'ı tekrar ele geçirerek Çeçen direniş hareketini büyük oranda bastırmıştır. Mart 2003'te Rusya tarafından düzenlenen referandumla ise Çeçenistan'ın statüsü Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olmuştur. 2009 yılında ise İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın sona erdiği Çeçenistan tarafından resmi şekilde duyurulmuştur.⁶² Günümüzde Çeçenistan, Rusya'nın özerk cumhuriyetlerinden birisi haline gelmiştir.

1.1.3. Çeçenlerde Din ve Dil

1.1.3.1. Din

Çeçenlerin tarihsel ve siyasal gelişiminde din, güçlü bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih öncesi dönemlerde çok tanrılı dinlere inanan Çeçenlerde birçok güçlere sahip tanrı ve tanrıçanın varlığı dikkat çekmektedir. Çok tanrılı inanç sisteminde Çeçenlerin başlıca tanrıları arasında Dela (Tanrıların Babası), Seli (Gök gürültüsü ve Yıldırım Tanrısı), Dela Molkh (Güneş Tanrıçası), Dardsa Naerilk (Fırtınaların Anası), Elta (Ormanların ve Avların Efendisi), Khi Nana (Suların Anası), Molzi Erda (Savaş Tanrısı), Tuşol (Bereket Tanrısı) ve Çaça (Su Tanrıçası) yer almaktadır. Geçmişte atalarının ruhlarının önemli sayıldığı Çeçen toplumunda, ataların ruhu aile ocağının koruyucusu olarak görülmekteydi.⁶³

6. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun etkisiyle bölgede Hristiyanlık yayılmaya başlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Hristiyanlık Çeçen toplumu üzerinde pek rağbet görmemiştir. Buna rağmen 10. yüzyılın sonlarında ise Gürcistan'ın yoğun çabalarıyla Çeçenler Hristiyanlığın etkisi altında kalmıştır.⁶⁴ Gürcistan üzerinden Hristiyanlığın yayılmasıyla bölgede birçok Gürcü yapısı Hristiyan mabetleri karşımıza çıkmakta olup Gürcü kültürünün Çeçenler üzerinde güçlü tesirinin olduğu görülmektedir. Buna Hristiyan azizlerinden Aziz Praskovi'nin adının Gürcü ve Çeçen

⁶² Akhiyadov, *Kuzey Kafkasya, Kafkasya'da Din, Siyaset ve Etnisite*, 23.

⁶³ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 435.

⁶⁴ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 34.

dillerinde Cuma gününün adı olarak verilmesini de gösterebiliriz.⁶⁵ Ancak Çeçenler, Hristiyanlığa fazla ilgi göstermemiş ve çok tanrılı dine inanış uzun yıllar boyunca sürmüştür.⁶⁶

Çeçenler arasında İslam dininin yayılmaya başladığı ilk dönem ise 8. ve 9. yüzyıllarda Arap-Hazar Savaşları sırasında olmuştur. İslamiyet'in bölgeye yayılmasında Arapların yanı sıra Kafkasyalılar, Türkler ve Tatarların da etkili olduğu görülmektedir.⁶⁷ Çeçenler de, 13. ve 14. yüzyılda Altınordu Devleti'nin etkisiyle İslamiyet kabul edilmeye başlanmıştır.⁶⁸ İslam dininin bölgedeki gelişme dönemi ise 15.-18. yüzyıllarda olmuştur.⁶⁹ 17. yüzyılda bölgeye daha da yayılmaya başlayan İslamiyet'in 19. yüzyılın ortalarında en önemli din konumuna geldiği görülmektedir.⁷⁰ Kafkasya'ya yayılan İslamiyet, bölge halkları arasında çok güçlü ve sıkı bir beraberlik oluşturarak özellikle Ruslara karşı mücadele de birleştirici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹

İslamiyet'in Şafii mezhebini benimseyen Çeçenlerin dini hayatlarında Nakşibendi ve Kadiri tarikatları hakimdir. Tasavvuf kökenli olan Sufi tarikatlar, dini faaliyetlerinde İslam'ın temel değerlerine dayanmaktadır ancak aralarında İslam kültürünün tarihsel gelişimi sırasında gelişen ideolojik ve ritüel nitelikte bazı farklılıklar oluşmuştur. Nakşibendi tarikatının takipçileri sessiz zikir uygularken Kadiri tarikat üyeleri ise zikri sesli şekilde uygulamaktadır.⁷² Bu tarikatların Kafkas-Rus Savaşları ve Sovyet dönemindeki Orta Asya ve Sibirya'ya sürgün yıllarında Çeçenlerin Ruslara karşı mücadelesinde önemli rol oynadıkları görülmüştür.

Tasavvuf, Çeçenistan'da yüzyıllar boyunca egemen olmuş ve tarihsel olarak Çeçenler, siyaset ve dinin yakın ilişkiler kurduğu Nakşibendi tarikatı ile daha mistik ve

⁶⁵ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 383.

⁶⁶ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 34.

⁶⁷ Yıldırım, "Çeçenistan Sorunu ve Türkiye", 194.

⁶⁸ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 34.

⁶⁹ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 65.

⁷⁰ Mansur, *Çeçenler*, 38.

⁷¹ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 34; Yıldırım, "Çeçenistan Sorunu ve Türkiye", 194.

⁷² Johanna Nichols, "Azınlıklar Yol Ayrımında", *Kafkasya Yazıları*, Sayı:8, (İstanbul: Çiziyazıları Yayınları, 2000): 27.

manevi Kadiriye tarikatı olmak üzere iki tarikatı takip etmiştir. Çeçenistan'da Nakşibendi tarikatı, 18-19. yüzyıllarda Kafkasya'daki Rus işgaline karşı etkin bir rol oynarken, 20. yüzyılda ise direniş rolünü bırakarak resmi devletle bir arada yaşama stratejisi benimsemiştir. Kadiriye tarikatı ise bölgede 19. yüzyılda ortaya çıkarak Nakşibendi tarikatına karşı denge unsuru olmuş ve Sovyet döneminde güçlü rol oynamıştır.⁷³ Tasavvuf, Çeçenistan'da İslam'ın karakteristik bir özelliği haline gelmiş ve Çeçenistan'da Sufi tarikatlarından Nakşibendilik ve Kadiriye tarikatlarıyla tasavvuf ritüelleri korunarak Çeçen dini geleneği sürdürülmeye çalışılmıştır. Çeçenler, Sufi tarikatları İslam'ın anlaşılması ve İslami ilkelerin toplumlarında yayılması için en önemli araçlar olarak görmüştür.⁷⁴ Bu bağlamda Müslüman olmak, Çeçen halkının kimliğini belirleyen unsurundan biri haline gelmiştir. İslam dininin Çeçen halkının gelişme tarihinde önemli bir rol oynadığını ve mevcut aşamada yerel halkın en büyük sosyal bilinç biçimi olmaya devam ettiği görülmektedir. Çeçenlerin geleneksel değerlerinin kaynağı olarak hizmet eden İslam dini, genel olarak Çeçen halkının yaşam tarzının bir parçası olarak kültürel gelenekle her zaman yakından bağlantılı olmuştur. Ayrıca İslam dini, Çeçenlerin Ruslara karşı bağımsızlık mücadelelerinde harekete geçirici bir yapı işlevi görmüştür. Çeçen ulusal karakterinin İslami unsuru, Ruslara karşı mücadelelerinde önemli bir rol oynamıştır.

1.1.3.2. Dil

Günümüzde Rusya'nın verdiği Çeçen adıyla tanınan fakat kendi dillerinde adı Nohçi olan Çeçenlerin milli dili, Kafkas-İberya dil ailesinin Nah grubundan Nahçıço'dur.⁷⁵ Çeçence, Kafkas dilleri arasında yer almakta olup, İnguşça ve Tuşça ile birlikte Kuzey Kafkasya'nın Nakh-Dağıstan (Çeçen-Lezgi) kolunu oluştururlar.⁷⁶ Çeçenler, Kafkas dillerini konuşan Kafkasya'nın en kalabalık etnik gruplarından biridir.

⁷³ Mairbek Vatchagaev, "Çeçenya'da İslam'ın Sufi Bileşeni", *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:79, Cilt: 9, (Temmuz-Aralık 2015): 289.

⁷⁴ Beyza Gülin Güney, "Rus- Çeçen İlişkileri Bağlamında Çatışma ve İşbirliği Dinamikleri", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), (İstanbul 2017), 18.

⁷⁵ Sultanoviç, "Çeçenistan", 246.

⁷⁶ Johanna Nichols, "Vaynahlar Çeçenler ve İnguşlar", *Kafkasya Yazıları*, Sayı:8, (İstanbul: Çiziyazıları Yayınları, 2000): 48.

Çeçence ve İnguşça dilleri birbirlerine çok yakın olmalarına rağmen dil bilgisi ve sözcük dağarcığı farklılıkları onları ayrı diller haline getirmektedir.⁷⁷

Çeçen diline köken bakımından Mitanni (M.Ö. 14-11 yy. arasında) ve Urartu (M.Ö. 9-6 yy. arasında) gibi doğu devletlerinin yazılı kaynaklarında rastlanmaktadır.⁷⁸ Bölgeye özgün olan Çeçen dilinin yapısal özelliklerinde çekim sırasında kök ünlülerinde değişimler yaşanmakta olup Çeçence sözcükler, ön ve son ekleri alan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Çeçen dili, çekim halleri bakımından oldukça zengindir. Yazıyı benimsedikten sonra çeşitli alfabeler kullanan Çeçenler de yazı dilinin oluşması ise 19. yüzyılda başlamış ve Rus Kiril alfabesine Gürcü ve Latin harflerinin eklenmesiyle Çeçen alfabesi oluşturulmuştur. Çeçenler, 1922-1927 yılları arasında Arap alfabesini, 1927-1938 yılları arasında ise Latin alfabesini kullanmış ve 1938'ten itibaren de Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁹ 49 harften oluşan Çeçen alfabesinde Türkçede yer almayan birçok seste yer almakta olup Türkiye'de yaşayan Çeçenlerin konuştukları dil ise Çeçen ve İnguş şivelerinin karışımıdır.⁸⁰ Çeçen dili, geleneksel kültür sisteminde Çeçenlerin en önemli bileşenlerinden biri olmuştur.

1.1.4. Çeçen Kültürü

Çeçenlerin dinleri, dilleri ve kültürleri geçmişten günümüze kadar Çeçen öz kimliğinin tanımlanmasında etkili olmuştur. Çeçenler, kültürlerini toplum hafızasında yüzyıllar boyunca koruyarak diğer nesillere aktarmıştır. Coğrafyası ve kültürel zenginlikleriyle ön plana çıkan Çeçenlerde gelenek ve görenekler önemli bir yere sahip olup örf ve adetler kanun yerine geçmektedir.⁸¹ Çeçenlerin geleneksel kültürlerinde en önemli kavramlar arasında onur ve namus, misafirperverlik, büyüklere ve küçüklere sevgi ve saygı, kadınlara ve aile ocağına sevgi ve bağlılık yer almaktadır.⁸² Çeçen

⁷⁷ Nichols, "Vaynahlar Çeçenler ve İnguşlar", 49.

⁷⁸ Harunhan Remzi Öztürk, *Serhanlar'ın Kaderi (Çeçen Dramı)*, (Bartın: Zirve Ofset, 2000), 3.

⁷⁹ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 35-36.

⁸⁰ Mansur, *Çeçenler*, 135.

⁸¹ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 308.

⁸² Öztürk, *Serhanlar'ın Kaderi (Çeçen Dramı)*, 5.

toplumunda aile; geleneksel kültür ve ahlakın temellerinin koruyucusu olarak görülmektedir.

Ataerkil bir klan sistemine sahip olan Çeçen toplumu kabilelerden oluşmakta ve bunlarda boylara ayrılmaktadır. Çeçenlerde “gar” adı verilen soylar birleşerek “teyp” adı verilen boyları ve onlar da birleşerek “tukum” adı verilen kabileleri oluşturmaktadır.⁸³ Çeçenler; Akkiler, Ç’antiy, Ç’iebarluolar, Orstxuoy, Mälhiy, Nohçmähkahuoy, Şaruoy, Şuotoy ve T’erluoy adlı dokuz kabileye ayrılmakta olup 131 teypten oluşmaktadır. Bu teyplerden bazıları ise şunlardır; Aytkaluoy, Bierkuoy, Bienuoy, Canaruoy, Çartuoy, Djay, Enganuoy, Giluoy, Hinduoy, İşxuoy, Key, Merluoy, Nizhaluoy, Pharçuoy, Sattuoy, Şündiy, Tulquoy, Vaştaruoy, Zumsuoy.⁸⁴

Kabilelerine ve ailelerinin geleneklerine bağlı olan Çeçenlerin toplumsal yapısı kabileler arasında resmi ve düzeyli ilişkilere ve ilkelere dayanmaktadır. Çeçenistan’da kabileler, prestij bakımından değil büyüklük yönüyle ayrılmakta olup kişinin toplumsal ilişkilerini ve davranışlarını düzenlenmektedir. Özerk olan kabileler, modern kent hayatında bile önemini korumaktadır. Kabileler arasında hüküm süren teyp yapısı, üyelerini atalarının topraklarına bağlayan geniş bir aile bağına karşılık gelmekte olup, Çeçen nüfusunun tamamı bireysel ailelerin oluşturduğu teyplere bölünmüştür. Bu bağlamda Çeçen teyp yapısı bir ulus içindeki uluslar olarak benzetilebilir. Belirli bir teybin üye sayısı genellikle eskiliğine bağlı olup, teyp üyeleri birbirini desteklemektedir. Çeçen toplumunda genellikle en yaşlı ve en saygın teyp üyelerinden oluşan “Yaşlılar Konseyi/Aksakallılar Konseyi” adlı bir konsey mevcuttur. Bu konsey, teyp için önemli olan tüm konularla ilgilenen, genellikle savaş ilanı, ekim zamanına karar verilmesi gibi tüm klanı ilgilendiren önemli meselelerde söz hakkına sahip, farklı teypler arasındaki anlaşmazlıkları çözen ve arabuluculuk yapan, örf ve âdet hukuku tarafından meşrulaştırılan bir yönetim organıdır. Yaşlılar Konseyi’nin üyeleri, çoğu durumda cezalandırıcı olmaktan çok sorun çözücü olan örf ve âdet hukukuna uyulmasını denetlemişlerdir. Çeçen ruhunun koruyucusu olarak görülen teyp yapısında, yaşlılara bilgelikleri için saygı duymaya ve gençleri savaştaki cesaretleri ve kahramanlıkları için tanımaya büyük önem verilmektedir. Örneğin bir erkeğin büyüklerinin yanında resmi

⁸³ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 232.

⁸⁴ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 40-42.

duruşu, ölçülü konuşma, büyüğü oturmamışsa ayağa kalkma veya ayakta beklemek gibi saygı kuralları vardır. Çeçenlerde akrabalık ve kabile yapısı ataerkil olmasına rağmen kadınlarda toplumsal ve mesleki eşitliğe ve eşit mali bağımlılık ve eğitim imkanlara sahiptir. Teypler ve adetler, Çeçenlerin kültürel mozağine dinden çok daha fazla bağlı kavramlardır.⁸⁵

Çeçenlerde kabile sistemi, bir yandan geleneksel bir "kabile demokrasisini" temsil ederken, aynı zamanda toplumun güçlü bir şekilde bölünmesine yol açmıştır. 20. yüzyılın başlarına kadar soylar ve klanlar şeklinde yaşayan Çeçenlerin boyları arasında sürekli savaşlar yaşanmış ve kan davaları meydana gelmiştir.⁸⁶ Kabileler veya klanlar, bireysel üyelerini savunma görevini üstlenmeleri nedeniyle bir bireye karşı işlenen suçun akrabaları da kapsayacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle geleneksel hukuk olarak bilinen gayri resmi yerel yasaların bir parçası olarak Çeçenistan'da kan davası yaygın olarak uygulanmaktadır. Çeçen toplumunda kan davası geleneği, sosyal ilişkilerin önemli bir düzenleyicisi olarak görülmektedir.

Tarih boyunca birçok kavimlerin istilasına maruz kalan Çeçenler, diğer kavimlerin saldırılarından korunmak amacıyla yaşadıkları bölgedeki önemli noktalara kale (gala) inşa etmişler ve özel kuleler (b'av) ile haberleşme sağlayarak dış tehlikelere karşı kendilerini korumuşlardır.⁸⁷ Özgür ve onurlu insanlar olarak yaşayan Çeçenler, diğer toplumlar tarafından savaşa alışkın, at yetiştiren ve hızlı hareket edebilen bir toplum olarak görülmekteydi. 19. yüzyıl Rus aristokratlarından General Tornau Çeçenlerle ilgili şu izlenimlerde bulunmuştur:

Çeçenler en büyük saygıyı hak etmişlerdir. Dünyada hiçbir askeri birlik, Çeçenleri kendi dağlarında ve ormanlarında pasifize edemez. Diğer Kafkasya yerlileri gibi mükemmel ata binme, kahramanca savaşma ve askeri konulardaki zekâları ile Çeçenler yerel koşulların avantajlarını elde etmede, yaptığımız her hatayı çabucak değerlendirip karşı atakta bulunmada ve perişan olmamız için inanılmaz süratle bu özelliklerini kullanmakta çok seri hareket ediyorlardı.⁸⁸

⁸⁵ Nichols, "Vaynahlar Çeçenler ve İnguşlar", 54.

⁸⁶ Cemal Anadol, *Çağımızın Gerçek Kahramanları Çeçenler*, (İstanbul: Kamer Yayınları, 1996), 19.

⁸⁷ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 32.

⁸⁸ Antreo Leitzinger, "Çeçenistan Savaşının Tarihi Yansımaları", Çeviren: Selahattin Durmaz, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:59, (Ocak-Şubat 2000): 87.

Çeçenlerin kültürleri hakkında en değerli kaynak ise Çeçen folkloru olup, yirminci yüzyılın başlarına kadar Çeçenler yaygın olarak kullanılan bir yazı dili geliştiremedikleri için folklor sözlü olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Folklorik olarak çeşitli manzum ve mensur türler bulunmakla beraber Nart destanı, Çeçenlerin sözlü halk edebiyatının en önemli temsilcisi olarak görülmektedir.⁸⁹ Geleneksel halk hikayelerinde cesaret, kahramanlık, zorluk ve fedakârlık konularına yer veren Çeçenler bu halk hikayelerini bir nevi tarihi olayları anlatmak için kullanmışlardır. Ruslarla yaşanan Kafkas Savaşları ve sürgünler, Sovyet döneminde yaşanan zorluklar Çeçenler tarafından geleneksel şekilde ifade edilmiş ve yaşanan mücadeleler gelecek nesillere aktarılmıştır. Çeçenlerin ulusal kültürü, Rus Çarlığı ve Sovyet döneminde Çeçen toplumunun genel modernleşmesinin bir parçası olarak gerçekleşen büyük bir dönüşüm yaşamıştır.

1.2. Çarlık Rusya'nın Kafkasya'da Sömürge Siyaseti ve Çeçenler

1.2.1. Kafkas-Rus Savaşları

Karadeniz ile Hazar Denizi arasında yer alan Kafkasya, jeopolitik ve jeostratejik açıdan dünyanın en önemli bölgelerinden birisidir. Kafkasya, tarih boyunca birçok devletin istila ve mücadelesine sahne olmuş ve eski yerleşim yerleri arasında köprü görevi üstlenmiştir. Asya ile Avrupa arasında bir geçiş yolu olan bölge, verimli toprakları ve doğal kaynakları ile dünyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Değişik toplumlar tarafından iskân edilen Kafkasya'ya en etkin ve sürekli olan işgal hareketi ise Rusya tarafından yapılmıştır. Sıcak denizlere inmek isteyen Rusya'nın stratejik çıkarları açısından Kafkasya önemli bir jeopolitik bölge olarak görülmüştür. 15. yüzyıldan itibaren askeri, siyasi ve ekonomik yönden gelişen Rusya, Kafkasya bölgesinde var olan iki güce Osmanlı Devleti ve İran'a karşı üçüncü bir güç olarak bölgedeki dengeleri değiştirmiş ve Kafkas halklarıyla yüzyıllar boyunca süren savaflara neden olmuştur.⁹⁰ Tarihçi İsmail Berkok, Kafkas-Rus Savaşları'nı iki döneme ayırarak birinci dönemi 968-1230 yılları arasında Svyatislav'dan Altınordu Devleti'nin kuruluşuna kadar 262 yıl sürdüğünü; ikinci dönemi ise 1556-1864 yılları arasında Altınordu Devleti'nin

⁸⁹ Sultanoviç, "Çeçenistan", 247.

⁹⁰ Bi, *Kafkas Tarihi*, 838.

yıkılışından 1864'te Rusya'nın Kafkasya'yı kesin olarak işgaline kadar 308 yıl sürdüğü dönem olarak belirtmiştir.⁹¹

Kafkasya halklarının Ruslarla ilk münasebeti 10. yüzyıla dayanmakta olup, 10. yüzyılın ortalarında Kuzey Kafkasya Bölgesi, Kiev Rusyası'nın Hazarlara karşı verilen mücadelesine sahne olmuştur. 11.-12. yüzyıllarda ise Rus Prensleriyle Kafkasya halkları arasında ilişkiler güçlenmeye başlamıştır.⁹² Rusya'nın Kuzey Kafkasya'ya yönelmesinde etkin rol oynayan olay ise 16. yüzyılda Altın Orda Devleti'nin parçalanması ve Moskova Prensliği'nin temel güç olarak ortaya çıkmasıdır.⁹³ Rusya'nın Kafkasya'ya doğru yayılması ise 'Korkunç' lakabıyla bilinen IV. İvan zamanında 1552 yılında Kazan'ı ve 1556 yılında Astrahan'ı ele geçirmesiyle başlamıştır. Kazan Hanlığı ve Astrahan Hanlığı'nın yıkılması Rus-Kafkas ilişkilerin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır. Rusya'nın sıcak denizlere inebilmek için Kafkasya'ya yönelmesi, bölgede yaşayan Kafkasya halkları arasında farklı tepkilere neden olmuştur.⁹⁴ Bu bağlamda 1552 yılında Çerkes Prensleri, 1555 yılında Hristiyan Çeçenlerden oluşan 150 kişilik heyet Moskova ile görüşerek Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'na karşı Rusların himayesi altına girmek istediklerini beyan etmişlerdir. Ancak Korkunç İvan, Osmanlı Devleti ile olan ilişkisini bozmak istememesinden dolayı, Çerkesleri ve Çeçenleri sadece Kırım Hanlığı'na karşı koruyabileceklerini belirtmiştir. Ardından 1557 yılında Kabardeg Prensleri de Moskova'ya tâbi olma yönünde talepte bulunmuş ve 1561 yılında IV. İvan'ın, Kabartey Prenslerinden Temruk Kemirkogo'nun kızı Goşeney (Maria) ile evlenmesi üzerine Rusya ile Kabardeg ilişkileri güçlendirilmiştir.⁹⁵ 16. yüzyılın ortalarında Kazan ve Astrahan'ı ele geçiren Ruslar, Kuzey Kafkasya bölgesine sistematik olarak yayılmaya başlamış ve Korkunç İvan'ın talimatıyla oluşturulan Kafkasya Sınır Hattı'yla Rusya ile Kafkasya halkları doğrudan ilişkiler gerçekleşmiştir. Kolonizasyon hareketlerine Slav kökenli Kazakları Terek nehri boyunca yerleştirerek

⁹¹ İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), 338-339.

⁹² Yavus Ahmadov, *Çeçen-İnguşya Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler*, Çeviren: Tarık Cemal Kutlu, (İstanbul: Sorun Yayınları, 2000), 36-37.

⁹³ Mitat Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", *Kafkas Dosyası*, (İstanbul: Tatav Yayınları, 2006), 86.

⁹⁴ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 86.

⁹⁵ Bi, *Kafkas Tarihi*, 699-700.

başlayan Rusya, Kuzey Kafkasya bölgesindeki pozisyonunu giderek sağlamlaştırmıştır.⁹⁶

Rusların Terek nehri boyunca genişlemesiyle beraber Çeçen-Rus ilişkileri de başlamıştır. Ruslar 1567 yılında Çeçenlere karşı Sunca ile Terek nehirlerinin kesiştiği yere kale inşa ederek buraya güçlü bir garnizon yerleştirmiştir.⁹⁷ Çeçenlerle Rusların savaş yoluyla ilk defa çatışmaya girmesi ise 1599 yılında Çar Boris Godunov döneminde gerçekleştirilmiştir. Godunov tarafından 1599'da Kafkasya bölgesindeki Tarki Şamhallığı üzerine Rus ordusu gönderilmiş ancak Çeçen destekli Tarki Şamhallığı tarafından Rus ordusu ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Ardından 1604 yılında Rus ordusu Dağıstan'a bir kez daha saldırmış ve Çeçen-Dağıstan-Osmanlı ittifakı tarafından tekrar yenilgiye uğratılmıştır.⁹⁸ Çarlık Rusya, 1556-1604 yılları arasında Kuzey Kafkasya bölgesinde, Hristiyanlaştırma ve askeri seferler ile Kabardey ve Dağıstan'a doğru genişlemeyi amaçlayan kaleler inşa ederek Kuzey Kafkasya üzerindeki yayılma alanını genişletmiştir.

“Deli Petro” olarak bilinen I. Petro'nun 1689 yılında tahta geçmesinin ardından ise Rusya'nın sıcak denizlere inme isteği, milli bir hedef haline dönüşmüş ve buna bağlı olarak Kafkasya bölgesinde şiddetli çatışmalar meydana gelmiştir.⁹⁹ Rusya'nın IV. İvan döneminde başlayan Kafkasya'ya doğru genişlemesi, I. Petro döneminde daha da yoğunlaşmıştır. Bölgede etkin güçlerden biri olan Osmanlı Devleti'nin zayıflamasından yararlanan Çar I. Petro, 1696 yılında yüz bin kişilik ordusuyla Azak Kalesi'ni alarak Karadeniz'e yönelik harekette bulunmuştur. Osmanlı Devleti ile 1699 yılında yapılan Karlofça Antlaşması ve 1700 yılında yapılan İstanbul Antlaşması ile Rusya; Azak Denizi, çevresi ve Kuzey Kafkasya'da etkisini artırmıştır.¹⁰⁰ 1707 yılında Kafkasya'ya gönderilen Rus birlikleri Batı Kafkaslarda imha edilirken, 1708 yılında yaşanan Kanjal Savaşı'nda Kabardeyler Kırım Hanlığı'nı mağlup etmiştir. 1710-1711 yılları arasında Osmanlı Devleti ile yapılan Prut Savaşı'nda ise Rusya yenilmiş ve Azak Kalesi Osmanlı

⁹⁶ Didem Çatalkılıç, *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı: Mozdok Hattı (1552-1832)*, (Ankara: Koyusiyah Yayıncılık, 2021), 19-20.

⁹⁷ Ahmadov, *Çeçen-İnguşya Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler*, 39.

⁹⁸ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 107-108.

⁹⁹ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 85-86.

¹⁰⁰ Ahmadov, *Çeçen-İnguşya Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler*, 44.

Devleti'ne bırakılmıştır.¹⁰¹ 1722 yılında I. Petro komutasındaki Rus ordusu karadan hareket ederken donanması ise Hazar Denizi kıyılarından Dağıstan'a girerek Kafkasya'yı doğudan işgal etmiş, Rus süvarileri ise Orta Kafkaslardaki Mozdok yoluyla Kumuk bozkırlarından aynı bölgeye ulaşmışlardır. Bu bağlamda 1722 yılında Rus askeri kalesi Svyatoy Krest (Kutsal Haç) Kumuk topraklarına kurulmuştur.¹⁰² Aynı yıl içerisinde Derbent'e giren Rus ordusu burayı da ele geçirmiş ancak 1735 yılında Çariçe Anna döneminde Derbent, Gence Antlaşması'yla İran'a iade edilmiş ve Rus ordusu eski Terek hattına çekilmiştir. Kafkasya'da askeri ve ekonomik nüfuzlarını artırmaya yönelik girişimlere devam eden Rusya, 1739 yılında Osmanlı Devleti ile Belgrat Antlaşması imzalamış ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır teşkil eden Kabardeylerin hâkim olduğu bölgenin statüsü tarafsız bölge olarak belirlenmiştir.¹⁰³

Rus Çariçe II. Katerina'nın 1762 yılında tahta geçmesiyle Kafkasya'ya yönelik yayılma politikasına devam edilmiş ve Terek Hattı'na yerleştirilen Rus Kazaklarının güçlendirilerek bu hattın daha da güneye taşınması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Mozdok bölgesi yoğun bir yerleşim merkezi haline getirilmiş ve Mozdok hattı Rusya'nın Kafkasya'yı işgalinde önemli bir unsur olmuştur. Ruslar, Belgrat Antlaşması'ndan dolayı Mozdok'un kendi sınırları içinde kaldığını iddia ederek 1763 yılında Mozdok Kalesi'ni Çeçen bölgesinin kuzeybatı tarafında Terek Nehri'nin sol yakasında inşa etmişlerdir. Kuzey Kafkasya'da önemli derecede topraklarını genişleten Ruslar, Mozdok Kalesi'yle Kabardey bölgesinde hakimiyetini daha da güçlendirmiştir. Bölgenin kendilerine ait olduğunu savunan Kabardeyler ise Mozdok'ta yer alan Rus kalesini güvenlikleri açısından tehlike olarak görmüş ve kendilerinden kaçan kölelerinde Mozdok'a sığınmalarına tepki göstermiştir.¹⁰⁴ 1765 yılında Rusların ilerleyişine tepki gösteren Kabardeyler ve Çeçenler, Mezdegu üzerinden saldırıya geçerek Kızılyar'ı

¹⁰¹ Bi, *Kafkas Tarihi*, 707-708.

¹⁰² Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 88; Çelikipala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 87.

¹⁰³ Bi, *Kafkas Tarihi*, 711.

¹⁰⁴ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 89-90; Çatalkılıç, *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı: Mozdok Hattı (1552-1832)*, 27.

kuşatmış ancak başarılı olamamışlardır. Kabardeyler ile Ruslar arasında ilk büyük savaş ise 1769 yılında yaşanmış ve savaş sonunda iki tarafta üstünlük sağlayamamıştır.¹⁰⁵

Ruslar, Kafkasya’da oluşturdıkları hatlar sayesinde 1768-1774 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı’nda önemli kazanımlar sağlamış ve Azak Denizi bağlantısıyla Karadeniz’e çıkış fırsatı yakalamıştır. İki devlet arasında 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması’yla ise Kırım Hanlığı bağımsız olmuş ve Kuban Nehri, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında sınır kabul edilmiştir. Bu antlaşmayla Rusya, Kafkasya’ya güçlü bir biçimde yerleşirken, Osmanlı Devleti ise Kuzey Kafkasya’nın batı bölgesindeki haklarından vazgeçmek durumunda kalmıştır. Bölgeye askeri hat ve kaleler inşa etmeyi artıran Rusya, 1783’te Kırım’ı fiili olarak ele geçirmesinin ardından Kuzey Kafkasya halkları üzerinde egemenlik kurmaya yönelmiştir. Bu durum Kuzey Kafkasya açısından Rusya ile bölge halkları arasında yeni bir mücadele dönemine girilmesine yol açmıştır.¹⁰⁶ Çarlık Rusya’nın Kafkasya’da güçlenmesinde en önemli etken ise Kafkas Hattı’nın 1777-1780 yıllarında tamamlanmış olmasıdır. Rusya, Kafkas Hattı sayesinde Kafkasya halklarını kendine bağımlı hale getirmiştir.¹⁰⁷

1801 yılında Doğu Gürcistan’ın Rusya’ya katılmasıyla Kafkasya’daki stratejik konumunu artıran Rusya, 1810 yılında ise Çeçen topraklarını işgal ederek Kuzey Kafkasya’daki askeri hareketlerine devam etmiştir.¹⁰⁸ Rusya, 1812 yılında Osmanlı Devleti ile imzalanan Bükreş Anlaşması ve 1813 yılında İran ile imzalanan Gülistan Antlaşması’nın ardından Kuzey Kafkasya topraklarında yayılma politikasını daha da güçlendirmiştir. Rus-Osmanlı Savaşları’ndaki zaferler, Rusya’ya yalnızca Kuzey Kafkasya topraklarının bir kısmını ilhak etme fırsatı sağlamakla kalmamış aynı zamanda yerel halklar arasındaki otoritesini güçlendirerek Rus Çarlığı’nın Kuzey Kafkasya’nın içerisine doğru ilerlemesine de katkıda bulunmuştur. Kuzey Kafkasya halklarına karşı acımasızca bir işgale başlayan Rusya, 19. yüzyılın başından itibaren Aleksey Petroviç Yermolov, Paskeviç ve Rozen gibi Rus general ve genel valiler ile Kuzey Kafkasya halklarını yok etme faaliyetleri sürdürmüştür. Bu bağlamda bölgeye yeni kurulan

¹⁰⁵ Bi, *Kafkas Tarihi*, 715.

¹⁰⁶ Çelikpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 88.

¹⁰⁷ Ahmadov, *Çeçen-İnguşya Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler*, 93.

¹⁰⁸ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 45-46.

kalelerle Kafkasya halkına baskı kurulmuş, hanlıklar ve prenslikler Rus hakimiyeti altına alınarak Ruslaştırılmak istenmiş ve demografik yapının değiştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁰⁹

Şekil 3: Rusya'nın Kafkasya'da Yayılması (1800-1864)¹¹⁰

1816 yılında Kafkasya'daki Rus ordularının başına ünlü General Aleksey Petroviç Yermolov getirilmiş ve bölgedeki Rus askeri politikasının yürütülmesinde kilit rol oynamıştır. Katılığı ve gaddarlığıyla bilinen Yermolov, Kafkasya halkına karşı uyguladığı acımasız politikayı, “...Benim bir sözüm Dağlılar (Kafkasyalılar) için ölümden daha kaçınılmaz bir ferman olmalıdır. Bir Dağlı'nın idamı yüzlerce Rus askerinin hayatını kurtarıırken binlerce Müslümanın da bize ihanet etmesini önler”¹¹¹

¹⁰⁹ Çelikpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 89.

¹¹⁰ Kafkas Tarihi Haritaları, Erişim Tarihi: 21.12.2022, https://www-edmaps-com.translate.google/html/caucasus.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

¹¹¹ Ufuk Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002), 33.

sözleriyle desteklemiştir. Kafkas Hattı'nın güçlendirilmesi için önemli adımlar atan Yermolov, ilk olarak Çeçen kabileleri üzerine yoğunlaşarak, 1818'de Çeçenistan'da bir kale inşa etmiş ve Çar IV. İvan'ın lakabı olan ve “korkunç, tehditkâr” anlamlarına gelen Grozni adını bu kaleye vermiştir. Yermolov'un stratejisi, sistematik olarak Çeçenistan ve Dağıstan bölgesini ele geçirerek bu bölgeye Kazaklar ve Rusları yerleştirmektir. Rus istilasına karşı gelen yerel halka yönelik baskı ve cezalandırıcı seferlerle karşılık veren Yermolov, Kuzey Dağıstan'da 1819'da Vnezapnaya Kalesi ve 1821'de Burnaya Kalesi inşa ettirmiştir. Kabardey ile birlikte Kabardey prenslerine bağlı Balkarlar ve Karaçaylar da Rus hakimiyetine girmiş ve Kumukların toprakları ele geçirilmiştir. Yermolov, Kuzey Kafkasya Müslümanları arasındaki geleneksel askeri-politik bağları ortadan kaldırmak amacıyla Kuzey Batı Kafkasya bölgesine Rus kaleleri inşa ettirerek Kabardey hattını oluşturmuştur. Böylece Kabardey bölgesi ile Kuzey Doğu Kafkasya'nın bağlantısı kesilmiştir.¹¹² Yermolov'un Kuzey Kafkasya'ya yönelik acımasız işgali ve bölgeye uyguladığı şiddete dayanan politikaları ise dağınık halde bulunan Çeçen ve Dağıstanlı kabilelerinin birleşmesini sağlamıştır. 1822 yılında Kabardeyler, Ruslara karşı bir direniş başlatmış ardından 1823 yılında bu direnişi Çeçenler devam ettirmiştir.¹¹³

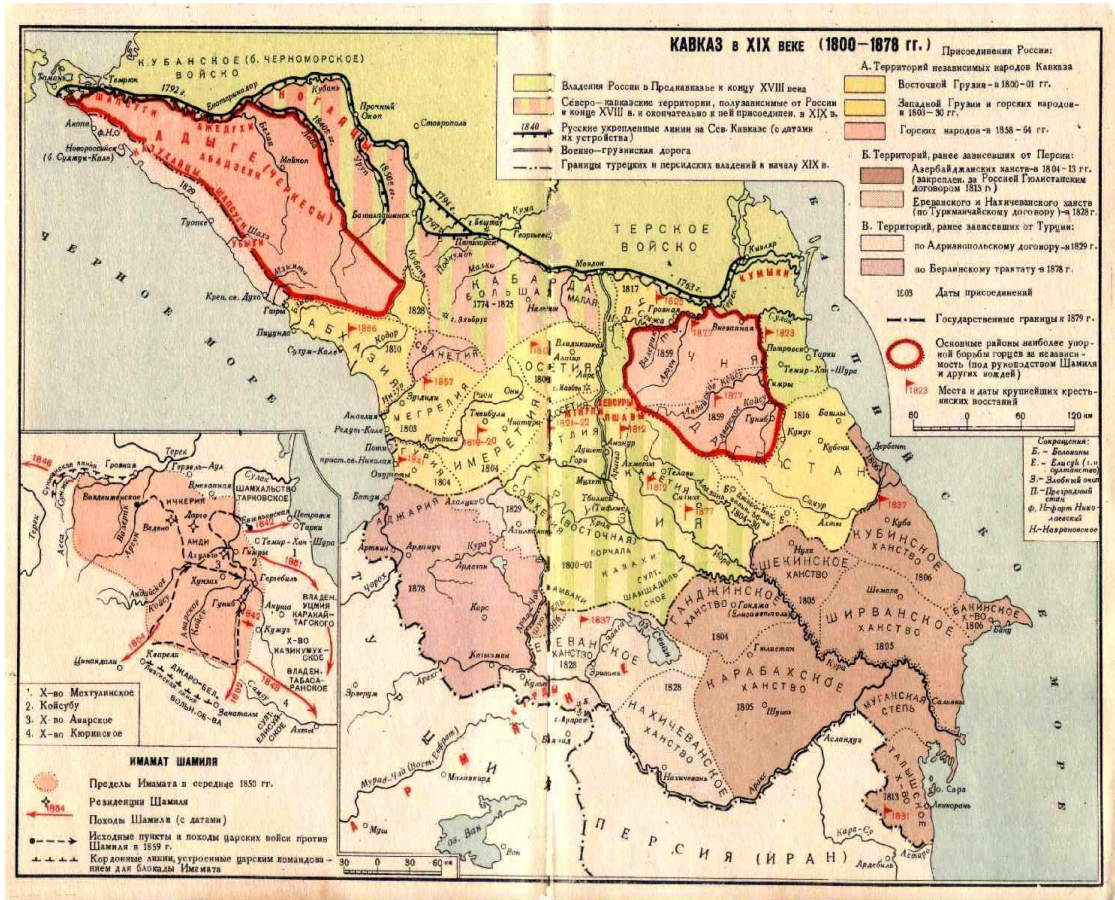
1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması'yla Rusya, Osmanlı Devleti karşısında büyük bir başarı elde ederek Osmanlı'nın Kuzey Kafkasya topraklarından çekilmesine neden olmuştur. Böylece Kuzey Kafkasya topraklarında Rusya'nın karşısında bölge halkı dışında hiçbir engeli kalmamıştır.¹¹⁴ Rusların Kuzey Kafkasya'daki işgaline karşı çıkan Kuzey Kafkasya halkları bölgede direniş hareketleri başlatarak büyük bir bağımsızlık mücadelesi içerisine girmişlerdir. Rusya'nın ana savaş merkezleri, Kuzey-Doğu ve Kuzey-Batı Kafkasya'daki ulaşılması zor dağlık ve dağ eteklerinde yoğunlaşmıştır. Savaşın yapıldığı bölge iki ana savaş alanına ayrılmış olup, bunlardan birincisi Çeçenistan ve Dağıstan topraklarını içeren Kuzey-Doğu Kafkasya'dır. Kuzey-Doğu Kafkasyalılar, güçlü bir merkezi devlet teşkilatı oluşturmayı ve silahlanmada ilerleme sağlamayı başarmış ve

¹¹²Kafkas Savaşı, Erişim Tarihi: 14.12.2022, https://www-kavkaz--uzel-eu.translate.google/articles/171924/?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

¹¹³ Vedat Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, (Ankara: Kadim Yayınları, 2012), 309.

¹¹⁴ Çelikpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 89.

özellikle İmam Şamil'in birlikleri Ruslara karşı önemli başarılar elde etmiştir. İkinci bölge ise Kuban Nehri'nin güneyinde bulunan ve tarihi Çerkesya'nın bir parçası olan bölgeleri içeren Kuzey-Batı Kafkasya'dır. Bu topraklarda çok sayıda Adige (Çerkes) halkı yaşamakta olup önemli sayıda alt etnik gruba bölünmüştür. Buradaki savaş boyunca her kabile kendi başına Ruslarla savaşmış ve diğer kabilelerle ittifaklar kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Çerkesler Batı Kafkasya'da, Çeçen ve Dağıstanlılar ise Doğu Kafkasya'da Rusya'ya karşı büyük bir mücadele vermiştir.¹¹⁵

Şekil 4: 19. Yüzyılda Kafkasya¹¹⁶

¹¹⁵ N. Luxembourg, *Rusların Kafkasya'yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*, Çeviren: Sedat Özden, (İstanbul: Kayihan Yayınevi, 1998), 202.

¹¹⁶Kafkas Tarihi Haritaları, Erişim Tarihi: 21.12.2022, https://www-edmaps-com.translate.goog/html/caucasus.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

1859 yılında Şeyh Şamil'in Ruslara teslim olmasının ardından Kuzey Kafkasya'da direnişler azalmış ve 21 Mayıs 1864'te Rusya'nın Kafkasya Genel Valisi Arşidük Mihail Kafkas Savaşları'nın sona erdiğini ilan etmiştir.¹¹⁷ Bu dönemde Ruslar ve Kafkasya halkları arasında yapılan savaşlar, 19. yüzyılda bölgeyi gezen Batılılarca da kayıtlara geçirilmiş ve Çeçenlerin mücadeleci ruhunu diri tutan dini motivasyon da dikkatlerden kaçmamıştır.¹¹⁸ Çarlık Rusya'sının Kafkasya'daki stratejisinin şu aşamalarla gerçekleştirildiği görülmektedir. İlk olarak bölgedeki diğer güçlü rakipleri olan Osmanlı Devleti ve İran'ı zayıflatmış, ardından Kafkasya'da keşif saldırıları düzenleyerek 'hat' adı verilen yerleşim yerleri ve kalelerle güvence altına almıştır. Daha sonra bölgedeki yönetim sorunlarını yerel halkı pasifleştirme ve etnik tehcir yoluyla ele almış ve bu bağlamda hem Rusya'nın nüfuzunu hem de devletini Kafkasya'ya doğru genişletmiştir. Daha sonra Rusya, Kafkas Savaşları ile Kafkas halklarının silahlı direnişini bastırmayı ve topraklarını ilhak etmeyi başarmış ve savaş sonucunda Kuzey Kafkasya halklarına soykırım uygulayarak, yüz binlerce insanın sürgün edilmesine yol açmıştır. Kuzey Kafkasya halklarına yapılan sürgünlerle Kuzey Kafkasya'da nüfusun etnik bileşimini tamamen değiştirmiş ve bölge halkı kendi topraklarında azınlık durumuna düşmüştür. Çarlık Rusya'sı Kuzey Kafkasya halklarına yönelik ulusal ve toplumsal baskı politikası izlemiş ve 1917 yılına kadar Kuzey Kafkasya halklarının kültürlerinin gelişimini her şekilde engellemiştir. Bu bağlamda Rusya, Kuzey Kafkasya halklarının ekonomik, politik ve kültürel yönden geri kalmışlığı sürüklemiş ve etnik nefretin oluşmasına zemin hazırlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden Kafkas-Rus Savaşları, 21. yüzyılın başlarında bile yankıları duyulan pek çok sorun ve çatışmaya yol açmıştır.

1.2.2. Kafkasya'da Müridizm

Kuzey Kafkasya halkları arasındaki hiyerarşik yapılar, birbirlerinden bağımsız bir şekilde yaşamalarına neden olmuş ve bölgedeki toplulukların birleşmesi yönünde ciddi bir engel olmuştur. Ancak Rusya'nın Kuzey Kafkasya'ya yönelik sömürgecilik

¹¹⁷ Erdoğan Koç, "1864 Büyük Çerkez Sürgünü: Osmanlı İmparatorluğu'nun Göçmen Kafilelere Yönelik İskân Politikası", *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:74, Cilt: 4, (Temmuz-Aralık 2015): 685.

¹¹⁸ Ayşen Baylak, "Bir Direniş Hareketi Olarak Müridizm", *Çeçenistan Yasak Ülke Kayıp Vicdan*, Edisyon, Editör: Fatma Tunç Yaşar, (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2005), 25.

faaliyetleri, Kuzey Kafkasya halkları için bir dönüm noktası olmuş ve Rusya'ya karşı birlik içerisinde hareket etmelerini sağlamıştır. Kuzey Kafkasya'nın Rus sömürgesi olmasını engellemek ve bölgeyi bağımsızlaştırmak amacıyla başlatılan ilk örgütlü mücadele ise "Müridizm"¹¹⁹ hareketi olmuştur. İslami bir söylemle başlayan Müridizm hareketi, daha sonra Kafkasya'da yürütülecek olan bağımsızlık mücadelesi ile dini mücadeleyi birleştirerek imamlık/gazavat geleneğinin ilk halkasını oluşturmaktadır.¹²⁰ Müridizm hareketini yöneten kişilere "imam" denilmiş ve dini otorite olarak görülen imamlar hem halkın yöneticisi hem de komutan rolünü üstlenmişlerdir. Rus karşıtı direnişin liderleri için İslam, toplumsal eşitlik ve amaç birliğine dayalı, kabileciliği ve sınıf farklılıklarını aşan bir ideoloji sağlamıştır.¹²¹

18. yüzyılın sonlarına doğru İmam Mansur'un liderliğinde başlayan Müridizm hareketi, Ruslara karşı Kuzey Kafkasya halklarının birlik içerisinde mücadele edilmesi gerektiğini ön plana çıkarmış ve zamanla ulusal bir içerik kazanarak devam etmiştir.¹²² Bu bağlamda Kafkasya'daki Sufi tarikat nüfuzu, dinsel karakterde bir direniş olan Müridizmin ortaya çıkışının ve sonuçlarının temelini oluşturan bu ideolojik birliğin kurulması için kilit bir öneme sahiptir. Kuzey Kafkasya'nın yerel halkları arasında klasik milliyetçilik akımı şekillenmediğinden bölge halkı İslamiyet'in birleştirici bir etken oluşumunu esas almış ve Müslümanlığı kendilerinin milli bir etkeni olarak kabul etmişlerdir. Ruslara karşı mücadele sırasında İslam dini, özellikle Nakşibendi tarikatı, bölgenin ilk siyasi birleşmesi için ideolojik çerçeveyi sağlamıştır. Ayrıca din, Osmanlı ve Rusya arasındaki Kuzey Kafkasya rekabetinde baş faktör olmuştur.¹²³

¹¹⁹ Ruslar, "iradesini bir işe yöneltten" anlamına gelen "mürit" kelimesinin sonuna "izm" eklemiş ve "din savaşçısı, asker" anlamını yükleyerek Nakşibendi tarikat mensuplarının Ruslara karşı ortaya koyduğu gazavata "Müridizm" adını vermişlerdir. Nakşibendi tarikatının bir dalı olan Müridizmin karakteristik özelliği, tasavvufun dini öğretilerini, İslam'ın zaferini güvence altına almak için kâfirlere karşı gazavat veya cihat şeklini alan siyasi eylemle birleştirmesidir. Bkz: Ahmed Akmaz, *Rus Yayılmacılığı Karşısında Kafkasya Müridizm Hareketi*, (Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları, 1994), 60.

¹²⁰ Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 88-89.

¹²¹ Mehmet Necmettin Bardakçı, "Kafkasya'nın Bağımsızlık Mücadelesi ve Müridizm Hareketi", *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:74, Cilt: 4, (Temmuz-Aralık 2015), 252.

¹²² Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 89.

¹²³ Altay Göyüşov, *Kuzey Kafkasya Dağlıklarının Özgürlük Uğrunda Mücadelesi (1917-1920)*, Türkçeleştirme: Sefer E. Berzeg, (Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık, 2016), 60.

Rusya'ya karşı yürütülen Müridizm hareketinin ilk lideri, asıl adı Uşurma(n) olan Nakşibendi tarikatına mensup Çeçen asıllı İmam Mansur'dur.¹²⁴ İmam Mansur, Kuzey Kafkasya kabilelerini birleştirme çabasıyla Kafkasya'da Ruslara karşı direnişi vaaz eden ve önderlik yapan ilk kişi olmuştur. Sufi geleneğinde yetiştirilen şeyh ve imam olan Mansur, aşiret klanlarını Rus saldırılarına karşı milliyetçi direniş bayrağı altında birleştirerek Müridizmin temelini atmıştır. İslam'ın uluslarüstü ve eşitlikçi ilkelerine dayanarak Şeyh Mansur, Rus İmparatorluğu'nun sömürgeci yayılma tehdidi karşısında Kuzey Kafkasya halklarını birleştirmeye çalışmıştır. Mansur, 1780'li yılların başında Müridizm hareketini Kuzey Kafkasya'nın birçok yerine yaymış ve çoğunluğu Çeçen, Çerkes, Kumuk, Avar ve Nogaylardan oluşan 12 bin kişilik ilk Kuzey Kafkasya ordusuyla Rusya'ya karşı önemli başarılar elde etmiştir.¹²⁵ Ruslara karşı direniş için bildiriler yayımlayan Mansur, Kafkasya halkına şu şekilde çağrılarda bulunmuştur: *“Ey halk, savaştan çekinmeyin...Önemli işlerin kolaylaşmasını sağlayıcı yardımlarda bulunun... Ölüm olaylarında karalara bürünüp, boş yere bağırıp çağırmayı bırakında cihada koşun”*¹²⁶ İslam'ı teşvik ederek farklı etnik gruplardan oluşan bir ittifakı bir araya getirmeyi başaran Mansur'un mücadelesi, 1791'de Rusların Anapa'yı geçirmesine kadar sürmüştür.¹²⁷ İmam Mansur'un ölümünün ardından ise Kuzey Kafkasya'daki Ruslara karşı yapılan mücadele sona ermemiştir. Mansur'un fikir ve eylemlerinin etkisi uzun yıllar devam etmiş ve sonraki yüzyılda imamlık/gazavat geleneğine çevrilmiştir.¹²⁸

19. yüzyılda yaşanan gelişmelerle beraber Kuzey Kafkasya'nın, özellikle Dağıstan ve Çeçenistan'ın dağ halklarındaki Mansur'un izinden giden şeyhler ve imamlar, Rus işgaline karşı İslami direniş çağrısında bulunmuştur. 1829-1859 yılları arasında sırasıyla Gazi Muhammed, Hamzat Bek (Hamza Bey) ve Şeyh Şamil'in liderliğinde yapılan özgürlük mücadeleleri, Kuzey Kafkasya'nın uzun ulusal kurtuluş hareketleri ve savaşları tarihinde en önemli dönem olmuştur. Bu bağlamda Kuzey Kafkasya İmamlığı kurulmuş ve İmamlığın kurucuları ve liderleri tarafından Rus

¹²⁴ Yıldırım, “Çeçenistan Sorunu ve Türkiye”, 189.

¹²⁵ Çelikpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 89.

¹²⁶ Zübeyir Yetik, *İmam Şamil*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 47.

¹²⁷ Çelikpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 89.

¹²⁸ Javid Ahmad Bhat, “National Liberation Movement of North Caucasus (1820-1860): A Study of Muridist Movement”, *Islam and Muslim Societies: A Social Science Journal*, Sayı: 14, Cilt 1, (2021): 37.

sömürgeciliğinin dış baskılarına karşı çıkılarak Kuzey Kafkas toplumunun iç yapısını dönüştürme çabasına girilmiştir.¹²⁹ İmamlığın kurulmasındaki temel amaç ise Kuzey Kafkasya kabilelerini şeriat yoluyla tek bir İslami kimlik altında toplamak ve Rus müttefik yerel yönetimleri devirmektir.¹³⁰

1829 yılında İmatat'ın ilk lideri olan İmam Gazi Muhammed, Nakşibendi öğretileri üzerine inşa edilen ve Müridizm aracılığıyla kurumsallaşan Kafkas İmamlığı için resmi bir sosyopolitik temel oluşturmak istemiş ve 1829-1832 yılları arasında Ruslara karşı özgürlük mücadelesi vermiştir. Halk arasında tek tip bir şeriat tesis etmek isteyen İmam Gazi Muhammed, şeriatı Kuzey Kafkasya'da yaymak için gereken altyapıyı kurmuş ve bunu yaparken bölgedeki Müridizmin rolünü kanalize etmiştir. Bu bağlamda Rus ordusunun baskısı altında olan kuzeydeki çeşitli kabileler Müridist bir çerçevede birleşmiştir.¹³¹ 1832 yılında İmam Gazi Muhammed, Ruslara karşı yapılan Gimri savunmasında şehit düşmüştür. Gazi Muhammed'in ölümünün ardından 1832'de Hamzat Bek imamlığını ilan etmiştir. Bölgede şeriatı tesis ettirmeye devam eden İmam Hamzat ise 1834 yılında suikast sonucunda öldürülmüştür.¹³²

İmam Hamzat'ın ölümünün ardından Şeyh Şamil, 1834 yılında imamlığını ilan etmiştir. Ruslara karşı en başarılı direniş Şeyh Şamil'in önderliğinde gerçekleşmiş ve 25 yıl (1834-1859) boyunca bu direniş sürmüştür. Gazi Muhammed ve Hamzat Bek'in uyguladığı Müridist çerçeve, İmam Şamil tarafından tam olarak hayata geçirilmiştir. Kafkasyalıların milli kahramanı olarak görülen İmam Şamil, Kuzey Kafkasya'yı tek bir İslam devleti olarak bir imamet içinde birleştirmek istemiş ve Kafkasya halklarını ortak bir "Kafkasyalı" kimliği altında toplamaya çalışmıştır. Şamil, ilk olarak Çeçenistan ve Dağıstan'daki birçok bölgeyi yönetmesi için çeşitli naipler atamış, yayımladığı nizamlar sayesinde Kuzey Kafkasya halkı arasında otoriteyi sağlayarak modern sayılabilecek bir devlet yapısı oluşturmada başarılı olmuştur. Bölgenin idari, askeri ve ekonomik yaşamının tüm meselelerini kapsayan nizamlar sistemi, bölgede örgütlenme ve faaliyet

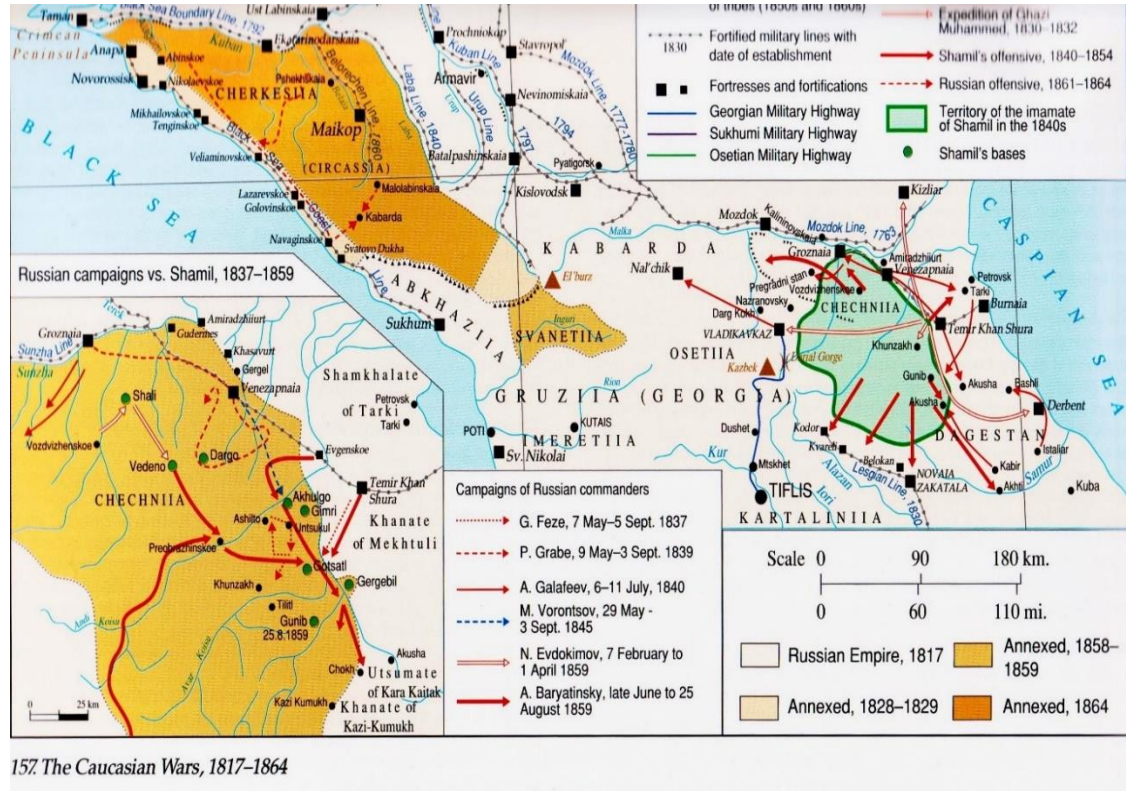
¹²⁹ Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 90.

¹³⁰ Bhat, "National Liberation Movement of North Caucasus (1820-1860): A Study of Muridist Movement", 42.

¹³¹ Bhat, "National Liberation Movement of North Caucasus (1820-1860): A Study of Muridist Movement", s.42.

¹³² Yıldırım, "Çeçenistan Sorunu ve Türkiye", s.190.

ilkelerini, devlet organlarının yetkinliğini, yetkililerin yasal statüsünü belirlemiştir. Çeçenler de İmam Şamil devletinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Kuzey Kafkasya halkları arasında şeriatı tesis etme hedefine devam eden Şamil, Ruslara karşı iyi bir savaş yönetimi kurarak kazandığı zaferlerle bölge üzerinde büyük etkiye bulunmuştur.¹³³

Şekil 5: Kafkas-Rus Savaşları (1817-1864)¹³⁴

1840'ların başında Şamil'in karizmatik liderliği, Ruslara karşı bağımsızlık mücadelesinde 10 binden fazla kişiden oluşan bir orduyu harekete geçirmesini sağlamıştır. İmam Şamil'in savunma ve direniş taktikleri, Rusların askerî açıdan zor duruma düşmesine ve yenilgiye uğramasına neden olmuştur. Bu tür taktiksel başarı örnekleri arasında 1842'deki İçkerya Savaşı ve 1845 yılında gerçekleşen Dargo Muharebesi gösterilebilir. Rus Çarı I. Nikolay, Kuzey Kafkasya'daki ordusuna takviye

¹³³ Çelikipala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 90.

¹³⁴ Kafkas Tarihi Haritaları, Erişim Tarihi: 21.12.2022, https://www-edmaps-com.translate.google/html/caucasus.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

kuvvetler göndermek zorunda kalmış ancak Kuzey Kafkasya bağımsız direnişi etkisini yitirmeden devam etmiştir.¹³⁵ Kuzey Kafkasya toplumu tarafından ulusal bir kahraman olarak görülen Şeyh Şamil, Ruslara karşı başarılı savaş taktikleri nedeniyle bazı tarihçiler tarafından savaş tarihindeki en büyük gerilla lideri olarak sayılmaktadır.¹³⁶ 1847 yılında Terek nehri boyunca ilerleyen İmam Şamil, 1848 yılında ise Rus General Mihail Semyonoviç Vorontsov'a karşı başarılı saldırı yapmıştır.¹³⁷ Çar I. Nikolay, Şeyh Şamil'in Kafkasya'daki zaferleri karşısında Kafkasya'daki Müslümanları bir çatı altında toplamak fikrinden vazgeçmesi şartıyla kendisine en büyük makam ve mevkilerin verileceğini bildirmiş ancak Şeyh Şamil bu teklifi şu sözlerle reddetmiştir:

Ben, Kafkas Müslümanlarının hürriyetlerine kavuşmaları için silaha sarılan gazilerin en aşağısı Şamil, Allah-u Teâlâ'nın himayesini, Çar'ın efendiliğine feda etmemeye yemin eden, özü sözü doğru bir Müslümanım. Çarla görüşmek üzere, beni hala Tiflis'e çağırıp duruyorsunuz. Davete icabet etmeyeceğimi bildiriyorum. Bu yüzden fani vücudumun parça parça kıyılacağını ve sırtını verdiğim şu vatan topraklarında taş üstüne taş bırakılmayacağını bilsem, kararımı asla değiştirmeyeceğim. Savaşacağım. Cevabım bundan ibarettir. Nikolay'a ve kölelere böylece malum ola...¹³⁸

İmam Şamil, Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Ruslar işgali altındayken başarılı olmuştur ancak 1856-1859 yılları arasında Ruslar daha büyük kuvvetler kullanarak bölgedeki birliklerini artırarak üstünlüğü ele geçirmeye başlamıştır. General Aleksandr Baryatinsky komutasındaki 250 bin kişilik Rus ordusu, Kafkasyalıların direnişini kırmış ve bazı Kafkas kabileleri Rusya ile anlaşarak bağımsızlık mücadelesinden çekilmiştir. Bölgedeki hakimiyetini güçlendiren Rusya karşısında Şeyh Şamil ile beraber savaşanların sayısı giderek azalmış ve Şeyh Şamil 1859 yılında teslim olmak zorunda kalmıştır.¹³⁹ Şeyh Şamil'in teslim olmasının ardından Ruslara karşı direniş önemli ölçüde azalmış ancak bölgesel direnişler 1864 yılına kadar sürmüştür. Buna rağmen

¹³⁵ Ariel Cohan, "Chapter 18. Russia In North Caucasus: Two Hundred Fifty Years Of Counterinsurgency. Putin's War Against Islamist Extremism", *Strategic Studies Institute*, US Army War College, (2019), Erişim Tarihi: 29.11.2022, <http://www.jstor.com/stable/resrep20098.22>.

¹³⁶ Moşe Gammer, *Sovyet Tarihçiliğinde Şamil*, Çeviren: M. Gökhan Menteş, (İstanbul: Nart Yayıncılık, 1996), 10.

¹³⁷ Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 57.

¹³⁸ Mansur, *Çeçenler*, 63-64.

¹³⁹ Baylak, "Bir Direniş Hareketi Olarak Müridizm", 28-29.

Rusya'nın Kuzey Kafkasya'ya yönelik işgali, bölgesel direnişlerini sonuçsuz bırakmış ve bölgedeki halkın büyük bir bölümünün Kafkasya topraklarının sürgün edilmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁴⁰

Kuzey Kafkasya'nın sosyopolitik yaşamında Müslüman din adamları önemli bir rol oynamış ve İslam, bölgede en yaygın din haline gelmiştir. Kafkasya Müridizmi, 19. yüzyılda Çeçenlerin Ruslara karşı verilen mücadelesinde bağımsızlık hareketin birçok politikasını yönlendirmiş ve davaya halk desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Rus Çarlığı'nın Kuzey-Doğu Kafkasya bölgesine aktif olarak yayılması, Müridizmin güçlenmesindeki en önemli etkidir. Rusya'nın bölgedeki genişlemenin askeri biçimi, saldırgan içeriği ve sömürgeci politikası, Kuzey Kafkasya'da dini tarikatın askeri-politik bir harekete dönüşmesine yönelik süreci hayata geçirmiştir. Bu bağlamda Rus Çarlığı'nın saldırısı karşısında İslam ve şeriat, Kuzey Kafkasya halklarını birleştirmenin ideolojisi haline gelmiştir.

1.2.3. Kafkasya Sürgünleri

Çarlık Rusya, Kuzey Kafkasya'yı işgali sırasında siyasi üstünlüğünü ele geçirmek için, asıl amacı yerel halkı asimile etmek ve Kafkasya'yı Rusya'nın dokunulmaz bir parçası haline getirmek olan hedefli bir sömürge politikası yürütmüştür. Kafkasya'yı Ruslaştırma ve göç politikası, bu stratejinin ana unsurları olmuştur. Rusya, etnososyal bir temel oluşturmak amacıyla bölgeye zorunlu göç politikası yürütmüş ve 1860'lı yılların başlarında Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarının topraklarını ele geçirerek yerlerinden etmeyi kararlaştırmıştır.¹⁴¹

1859 yılında Şeyh Şamil'in teslim olmasının ardından Rusya, 1860 yılında Çeçenistan ve Dağıstan'ı işgal etmiş, ardından Kafkas ordusunun ana saldırı gücünün aktarıldığı Kuzey-Batı Kafkasya'ya yönelmiştir.¹⁴² 1864 yılında Batı Kafkasya'da Çerkes birliklerinin Rusya'ya yenilmesiyle Kafkas-Rus Savaşları sona ermiştir.¹⁴³

¹⁴⁰ Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 90-92.

¹⁴¹ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 308.

¹⁴² Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 60.

¹⁴³ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 52.

Kuzey-Batı Kafkasya bölgesinde yaşanan vahşeti Rus yazar Lev Aleksandroviç Tikhomirov ise şu şekilde belirtmiştir:

Bütün bu vahşi zulüm-başka kelime bulamıyorum-yaklaşık 4 yıl sürdü ve 1863 yılında zirveye ulaştı. Onlar tifüs ve diğer hastalıklardan sinekler gibi ölüyorlardı. Çerkeslerin başına gelen musibetin tarifi mümkün değildir. Zulümden kaçanlar eksi 20 derecede, kışta kıyamette aç, evsiz-barksız dolanıp duruyorlardı.¹⁴⁴

Rusya'nın Kafkasya'yı işgaliyle sonuçlanan Kafkas-Rus Savaşları'nın ardından Kuzey Kafkasya'da büyük bir göç hareketi başlamıştır. Çarlık Rusya'nın sömürge politikası içerisinde yer alan Kuzey Kafkasya halkları, uygulanan zorunlu göç nedeniyle farklı coğrafyalara sürgün edilmiş ve kendi topraklarında azınlık haline gelmişlerdir.¹⁴⁵ 1860-65 yılları arasında 750 bini Çerkes, 100 bini Abhaz ve 60 bini Çeçen olmak üzere yaklaşık 910 bin Kuzey Kafkasyalı Osmanlı topraklarına gönderilmiş ve sürgün esnasında yüz binlerce Kafkasya halkı yaşamını yitirmiştir.¹⁴⁶ Çeçenistan, Dağıstan, Kabardey ve Osetya bölgelerinden Osmanlı ülkesine yoğun göçler yaşanırken, Batı Kafkasya halklarından Abhaz, Adige ve Ubıhlar Rusya tarafından toptan sürgün edilmiştir.¹⁴⁷ Rus subayı Mikhail Ivanovich Veniukov, Rus işgalini ve Kafkasyalıların sürgününü şu sözlerle dile getirmiştir:

Savaş acımasız ve inanılmaz bir sertlikle devam etti. Bütün arazide dönüşü olmayan ve bir tek kişi kalmayacak şekilde temizleyerek adım adım ilerledik... Karlar erir erimez ve daha ağaçlar yeşillenmeden yüzlerce dağ köyleri tamamen yakıldı... Ekinler atlar tarafından ve çiğnenerek yok edildi. Beklenmedik bir anda ele geçirilen köylerdeki insanlar askeri konvoylar aracılığıyla en yakın Kozak bölgelerine götürüldüler ve buradan da Karadeniz limanlarına götürülerek Türkiye'ye gönderildiler. Bazen (bunlara karşı) hayvani bir vahşet sergilendi.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Yılmaz Nevruz, *Umumi Kafkas Tarihine Giriş III*, (İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2019), 555.

¹⁴⁵ Ahmet Yaşar, "Sürgünler Diyarı Kuzey Kafkasya: 1944 Çeçen-İnguş Halklarının Sürgünü", *Çeçenistan Yasak Ülke Kayıp Vicdan*, Edisyon, Editör: Fatma Tunç Yaşar, (İstanbul: İlke Yayıncılık 2005), 31.

¹⁴⁶ Erkilet, *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya Şeyh Şamilden Şamil Basayev'e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, 50.

¹⁴⁷ Yaşar Bağ, "Çerkeslerin Dramı: İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç", *Kafkasya Yazıları, Çiziyazıları* Yayınları, Sayı:2, (İstanbul 1997), 48.

¹⁴⁸ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 310.

Ruslar tarafından soykırıma ve toplu sürgünlere maruz kalan Kuzey Kafkasya halkları, göç yollarında büyük kayıplar vermiştir. Kuzey Kafkasya'daki yerli halkın göç ettirilmesinin ardından bölgeye Rus kazakları ile Rusya yanlısı gruplar yerleştirilmiş ve geriye kalan Kuzey Kafkasya halkının da Ruslaştırılması için politikalar izlenmiştir.¹⁴⁹ Adolf Berje, 1863-64 yılları arasında Karadeniz limanlarından Osmanlı Devleti'ne göç eden çeşitli Kafkasya halklarının sayısını şu şekilde belirtmiştir:¹⁵⁰

Topluluğun Adı	Ayrıldığı Yer	1863-64 Yılları Arasında Göç Eden Kişi Sayısı
Abadzehler	Taman	27.337
Natuhaylar	Anapa	61.475
	Novorossiye	28.571
Şapsıglar	Novorossiye	207.783
	Tuapse	63.449
	Tu, Neçepsuho, Cubga ve Pşada	60.000
Ubıhlar	Mokupse ve Soçi	117.106
	Soçi ve Hosta	10.678
	Daha önce Mokupse ve Soçi'den gidenler	21.350
Cigetler	Adler ve Soçi	14.491
	Pshu	5.040
	Tsandripş	4.215
Ahçıpsou	Tsandripş	4.000
Pshu	Gudauta'dan (Abhazya'daki birliklerin 20 Ağustos 1864 tarihli raporuna göre)	3.642
Toplam		629.137

Tablo 1: 1863-64 yılları arasında Karadeniz limanlarından Osmanlı Devleti'ne göç eden çeşitli Kafkasya halklarının sayısı

1862-65 yılları arasında zirveye ulaşan göçler, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı ve 1890-1908 yılları boyunca da devam etmiş ve geriye kalan Kuzey Kafkasya halkları yeni

¹⁴⁹ Çelikipala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 93.

¹⁵⁰ Adolf Berje, *Kafkasya: Dağlı Halkların Göçü ve Kısa Tarihi*, Çeviri: Murat Papşu, (İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2010), 124.

sürgünlerle Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁵¹ Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya halkının Müslüman olmaları nedeniyle kendi ülkesine almayı kabul ederek Rusya ile anlaşmış ve Kuzey Kafkasya halkları Rumeli, Anadolu ve Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarına yerleştirilmiştir. Kafkas sürgünüyle ilgili çeşitli rakamlar ortaya atılmakla beraber sürgün edilen sayının 1857-1876 yılları arasında ve çoğunluğu 1864-1866 yılları arasında olmak üzere 1 milyon 400 bin kişi olduğu belirtilmektedir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Anlaşması'na göre Balkanlar'a yerleştirilen Kuzey Kafkasyalılar tekrar göçe zorlanarak Anadolu ve Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarına ikinci kez sürgün edilmiştir. Bu bağlamda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında 1910 yılına kadar 300 bin kişi olmak üzere 1 milyon 700 bin Kafkasyalı Osmanlı Devleti'ne göç ettiği öne sürülmektedir.¹⁵²

Şekil 6: Çerkeslerin Anavatanlarından Osmanlı Devleti'ne Sürgünü¹⁵³

¹⁵¹ Yaşar, “Sürgünler Diyarı Kuzey Kafkasya: 1944 Çeçen-İnguş Halklarının Sürgünü”, 31.

¹⁵² Koç, “1864 Büyük Çerkez Sürgünü: Osmanlı İmparatorluğu’nun Göçmen Kafilelere Yönelik İskân Politikası”, 691.

¹⁵³ “Çerkeslerin Anavatanlarından Osmanlı Devleti'ne Sürgünü”, Erişim Tarihi: 21.12.2022, https://i-redd-it.translate.google.com/sxoe30br0z3y.jpg?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

Rusların Kafkasya'yı işgaline karşı büyük direniş gösteren Çeçenler, bağımsızlık mücadelesinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. 1859 yılında Şeyh Şamil'in direnişinin bastırılmasının ardından Çeçenistan bölgesinde Nakşibendi tarikatının etkisi azalırken Kadiri tarikatının gücü artmıştır. “Zikiristler” olarak bilinen Kadiri tarikatının kurucu ise Kunta Hacı'dır.¹⁵⁴ Kadiri tarikatının güçlenmesiyle Çeçenler, Ruslara karşı bölgede başarılar elde etmeye başlamıştır. Kadiri tarikatının bölgedeki yükselişinden rahatsız olan Rusya, tarikatı ve zikir faaliyetini yasaklamış ve tarikatın lideri olan Kunta Hacı'yı yakalayıp sürgüne göndermiştir.¹⁵⁵ Ayrıca Kadirilerin bölgedeki etkisini azaltmak isteyen Rusya, Kadiri tarikat üyelerini Türkiye'ye göç ettirmiştir.¹⁵⁶ Buna rağmen Çeçenler, 1877-78 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlılara destek vermiş ve Çeçenistan'da büyük bir isyan çıkarmışlardır. Nakşibendi ve Kadiri tarikatları Ruslara karşı savaşmak için güçlerini birleştirmiş ancak Osmanlıların Ruslara yenilmesiyle Çeçenler teslim olmak zorunda kalmış ve binlerce Çeçen Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir.¹⁵⁷ Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki halklara karşı uyguladığı zorunlu göç politikası, bölge tarihindeki sosyopolitik çatışmalara yol açmış ve 1990'lı yılların başında Çeçenlerin Ruslara karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde birçok politikasını yönlendirmiştir. Çeçen sorununun temelinde Rusya ve onun 19. yüzyılın başından beri izlediği sömürgeci politikası yatmaktadır.

1.3. Kuzey Kafkasya Dağları Birliği Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Çeçenler

Kuzey Kafkasya'yı ele geçirmesinin ardından Çarlık Rusya, bölgeye güç kullanımına dayalı stratejiler uygulamış ve Kuzey Kafkasya halklarını askeri yönetimi altına almıştır.¹⁵⁸ Bölgede bürokratik ve sosyal varlığıyla da etkisini artıran Rusya, Kazakların liderliğinde özel bir yönetim sistemi oluşturmuş ve Kuzey Kafkasya'nın yerli

¹⁵⁴ V.A. Kuznetsov, “Vaynahlar: Çeçenler ve İnguşlar”, *Tarık Cemal Kutlu Armağanı*, Çeviri: Murat Papşu, (İstanbul: Yeni Dünya Yayıncılık, 2009), 44.

¹⁵⁵ Baylak, “Bir Direniş Hareketi Olarak Müridizm”, 29.

¹⁵⁶ Ali Asker, İbrahim Fevzi Güven, “Vaynahlarda Tarikat ve Selefilik”, *Yeni Türkiye*, Sayı:98, 262-268, (Kasım-Aralık 2017): 264.

¹⁵⁷ Yıldırım, “Çeçenistan Sorunu ve Türkiye”, 195-196.

¹⁵⁸ Çelikkpala, “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, 93.

halklarını tamamen Kazaklara bağımlı hale getirmiştir. Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki saldırgan toprak politikası nedeniyle Çeçenler, İnguşlar, Osetler, Balkarlar, Karaçaylılar ve Terek bölgesinin diğer halkları şiddetli bir toprak kıtlığı yaşamıştır. Rusya'nın Kuzey Kafkasya yerli halklarına yönelik baskı ve şiddet, bölge ekonomisini zayıflatma, asimilasyon, sürgünler, kitlesel katliamlar ve soykırım gibi uyguladığı araç ve yöntemler, Ruslara karşı duyulan nefretin kitlesel bir karakter kazanmasına neden olmuştur.¹⁵⁹

Rus Çarlığı'nın sömürgecilik politikası, ülke çapında olduğu gibi bölgede de etnik ilişkileri karıştırmıştır. Kuzey Kafkasya'dakiler de dahil olmak üzere etnik ilişkiler alanındaki birçok sorunun çözülmemiş olması, Rusya'yı sistematik bir krize sürüklemiştir. Bu bağlamda, 1917 yılında Bolşevik Devrimi ile Çarlık Rusya'nın yıkılmasının ardından Kuzey Kafkasya'da yeniden bağımsızlık sesleri duyulmaya başlanmıştır. 1917 Şubat İhtilali, Kuzey Kafkasya'da yeni sosyopolitik koşulların oluşmasını sağlamış ve Rusya'daki otorite boşluğundan faydalanan Kuzey Kafkasyalılar, 8 Mart 1917'de "Birleşik Kafkasya Dağlıları Birliğinin Geçici İdaresi" adında bir birlik kurmuşlardır.¹⁶⁰ 14 Mart 1917'de ise Çeçen Milli Konseyi'nin kurulması için Grozni'de 3.000 kadar Çeçen temsilcinin katılımıyla kongre düzenlemiş ve kongrede Ahmethan Mutuşev'in başkanlığında Çeçen Milli Konseyi'nin İcra Komitesi oluşturulmuştur.¹⁶¹ Birleşik Kafkasya Dağlıları Birliği'nin Geçici İdaresi, Mart 1917'de Vladikavkaz'da Kuzey Kafkasya Halkları Kongresi'ni toplamaya karar vererek ulusal bir devlet oluşturma yoluna girmiştir. Bu birliğin öncülüğünde Kuzey Kafkasya halklarını kendi kendini yöneten bir yapı altında birleştirme amaçlı 1-7 Mayıs 1917 tarihleri arasında bütün Kafkasya'dan gelen 500'ü resmi davetli olmak üzere 900 temsilci ile Vladikavkaz şehrinde Kafkas Dağlı Halkları'nın 1. Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultayda Kafkas Birleşik Dağlı Halkları Birliği'nin kendi kendini yöneten bir siyasi varlık olarak kurulduğunun altı çizilmiş ve Birleşik Kuzey Kafkasya Dağlıları Merkez Yürütme Komitesi Başkanlığı'na Çeçen Abdulmecid Tapa Çermoy seçilmiştir.¹⁶² Kuzey Kafkasya halklarının ulusal devlet ve siyasi beklentileri, Birleşik

¹⁵⁹ Göyüşov, *Kuzey Kafkasya Dağlılarının Özgürlük Uğrunda Mücadelesi (1917-1920)*, 45,47.

¹⁶⁰ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 54.

¹⁶¹ Göyüşov, *Kuzey Kafkasya Dağlılarının Özgürlük Uğrunda Mücadelesi (1917-1920)*, 61.

¹⁶² Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 367.

Dağlılar Birliği'nin kurulması ile artmış ve bölgede var olan sorunları çözme konusunda bu birlik önemli bir adım olarak görülmüştür. Tüm Kuzey Kafkasyalıların siyasi bir birlik olduğu ilan edilen kurultayda anayasa taslakları, özyönetim reformları, yerel mahkemeler, halk eğitimi vb. konular görüşülmüş ve tarım programı, dağ nüfusunun toprak, orman ve su üzerindeki mülkiyet hakları vurgulanmıştır. Kuzey Kafkasya koşullarında etnik çatışma ve düşmanlığı besleyen toprak sorununa da dikkat çekilmiştir. Ayrıca kurultayda şeriat mahkemeleri kurulmasına karar verilmiş ve müftülük makamı tanıtılmıştır.¹⁶³ 1917 Şubat Devrimi, Kuzey Kafkasya'da yeni bir siyasi gerçekliğin oluşumunda doğrudan etki etmiş ve Şubat 1917'de Çarlık otokrasisinin hızlı çöküşü, Kuzey Kafkasya halklarının siyasi uyanışında ve ulusal öz bilinçlerinin hızlı büyümesinde etkin bir role sahip olmuştur.

Kuzey Kafkasya dağlı halklarının bağımsız, birleşik ve demokratik bir devletin kurulmasını ana hedefi olarak belirleyen Birleşik Kuzey Kafkasya Dağlıları Merkez Yürütme Komitesi tarafından 18 Eylül 1917'de Andi şehrinde 1.500 temsilci ile ikinci kurultay düzenlemiştir.¹⁶⁴ İkinci kurultayda Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin anayasasının temel ilkeleri belirlenerek şu kararlar alınmıştır:

- Kuzey Kafkasyalılar siyasi bir birlik oluştururlar.
- Bu birlik içinde her kabile tam bir özerkliğe sahip olacaktır.
- Birliğin iki yasama meclisi bulunacaktır. Birinci otuz binde bir nispetinde seçilmiş - Mebuslar Meclisi, diğeri her kabilenin seçeceği ikişer azadan mürekkep Ayan Meclisi.
- Her iki meclis kendi arasından bir İcra Heyeti, bu heyet de kendi arasından bir reis seçer. Bu reis aynı zamanda bütün birlik teşkilatının başkanıdır.
- Devletin anayasasının muhafaza ve idaresi, meclisler tarafından yapılan kanunların, icra kuvvetinin ve her kabileye ait idari ve kazai işlerin anayasaya uygun olup olmadığını denetlemek üzere bir Yüksek Divan teşkil etmiştir.¹⁶⁵

Ekim 1917'de Bolşevikler tarafından Geçici Hükümetin devrilmesi Kuzey Kafkasya'daki iktidar krizinin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Rus General Denikin komutasında bölgede konuşlanmış olan çarlık birlikleri, Bolşeviklere karşı askeri direniş göstermiştir. Ekim Devrimi'nden sonra gerçekleştirilen demokratik dönüşümler, Kuzey Kafkasya halkları tarafından ulusal devletin yaratılması için ön

¹⁶³ Göyüşov, *Kuzey Kafkasya Dağlılarının Özgürlük Uğrunda Mücadelesi (1917-1920)*, 71-72, 76.

¹⁶⁴ Anadol, *Çağımızın Gerçek Kahramanları Çeçenler*, 154.

¹⁶⁵ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 376.

koşulları yaratmıştır. Bu bağlamda Kafkas halkları arasında milliyetçi talepler artarken Bolşevik karşıtı duygular daha belirgin hale gelmiştir. Birleşik Kuzey Kafkasya Dağlıları Merkez Yürütme Komitesi (Kuzey Kafkasya Geçici Hükümeti), 2 Aralık 1917’de “ulusların kendi kaderleri belirleme hakkı” doğrultusunda Kuzey Kafkasya’nın özerkliğini ilan etmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca Birleşik Dağlılar Birliği, Bolşevik karşıtı platformda Kazaklarla güçlerini birleştirmek için girişimlerde bulunmuş ve 1 Aralık 1917’de Vladikavkaz’da Terek Kazak Ordusu ve Birleşik Dağlılar Birliği bir araya gelerek “Geçici Terek-Dağıstan Hükümeti” oluşturulmuştur. Ancak kurulan Geçici Hükümet, Terek Kazaklarının Bolşevik Rusları desteklemesi sonucunda bu girişim uzun ömürlü olamamıştır.¹⁶⁷ Bolşevikler ise programlarına ve stratejilerine uymayan sosyopolitik süreçlerin önem kazandığı Kuzey Kafkasya’da güçlerini yaymak için her türlü çabayı göstermiştir. Bu bağlamda, RSFSR Halk Komiserleri Konseyi’nin ulusal sorunla ilgili yasal düzenlemeleri (Barış Kararnamesi, Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi, Çalışan ve Sömürülen Halkların Hakları Bildirgesi vb.) güçlü bir rol oynamıştır.¹⁶⁸

Bolşeviklerin Kafkasya’ya yönelik politikaları, bölgede özerklik sloganları yerine bağımsızlık taleplerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Rusya’dan ayrılma yolunda önemli bir adım atan BKKD Özerk Hükümeti, 21 Aralık 1917’de yeni Rusya anayasasının hazırlanmasına katılmayacaklarını belirterek, ülkesinin Rusya topraklarından ayrıldığını ve Rusya’nın Kuzey Kafkasya’nın işlerine hiçbir şekilde müdahale edemeyeceğini ilan etmiştir.¹⁶⁹ Kuzey Kafkasya’daki olayların bu şekilde gelişmesi, Birleşik Dağlılar Birliği ile Bolşevik liderlerinin ve destekçilerinin karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur. Kuzey Kafkasya’yı ele geçirmek isteyen Bolşevikler, bölgeye yönelik askeri ve siyasi faaliyetler içerisine girmiştir. Bu bağlamda 25 Ocak 1918’de Mozdok’ta, 400 delegenin katıldığı “Terek Bölgesi Halklarının I. Kongresi” yapılmıştır. Kongrede Terek bölgesinde Terek Sovyet Cumhuriyeti’nin kurulması fikri ortaya çıkmış ve Kuzey Kafkasya’nın Terek bölgesinde Sovyet Rusya’nın iktidarını kurmaya yönelik ilk reel adım atılmıştır.¹⁷⁰ Kafkasya’yı ele

¹⁶⁶ Sefer E. Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, I. Cilt, (İstanbul 2003), 108.

¹⁶⁷ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 107.

¹⁶⁸ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 377.

¹⁶⁹ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 118.

¹⁷⁰ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 132-133.

geçirme faaliyetlerine devam eden Bolşevikler, 16 Şubat-7 Mart 1918 tarihleri arasında Pyatigorsk kentinde “Terek Bölgesi Halklarının II. Kongresi” düzenlemiş ve kongrede RSFSR'nin bir parçası olarak Terek Sovyet Cumhuriyeti'ni ilan edilerek “Terek Cumhuriyeti Halk Komiserleri Sovyeti” oluşturulmuştur.¹⁷¹ Kongrede alınan kararlar birçok açıdan ulusal devlet süreçlerini karmaşık hale getirmiştir. Mart 1918'de İkinci Terek Halkları Kongresi tarafından ilan edilen Terek Halk Cumhuriyeti, sadece Dağlılara karşı değil, aynı zamanda bir Kafkas Konfederasyonu yaratmak hedefinde olan Transkafkasya Cumhuriyetlerine de karşı bir hamle olarak görülmektedir. Mart 1918'de Bolşevikler, Kafkasya Birleşik Dağlılar Birliği'nin en önemli merkezi olan Vladikavkaz'ı işgal ederek Sovyet düzenini kurarken diğer taraftan da Çeçen Milli Konseyi'ne karşı Çeçen Halk Sovyeti'ni oluşturmuştur. Bu dönemde Uzun Hacı Saltinski'nin komutasındaki Çeçen, İnguş, Dağıstan ve Adigelerden oluşan Kuzey Kafkasya Birlikleri, baskın hale gelen Rusların Bolşevik propagandaları karşı direniş başlatmıştır.¹⁷² Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından Nisan 1918'de Abdülmecid Çermoy ve Haydar Bammat önderliğindeki Kuzey Kafkasya Hükümeti temsilcileri, Ruslara karşı birlik olmak ve Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya'dan oluşan Kafkasya Konfederasyonu'nu kurmak üzere Trabzon'a gelmiş ve Kafkasya ile Osmanlı Devleti'nin arasındaki dostluk bağlarının yeniden kurulup geliştirildiği bir platform oluşturulmuştur.¹⁷³ Ayrıca Nisan 1918'de Kuzey Kafkasya Hükümeti, tanınma talebiyle Almanya ve bazı Avrupa ülkelerine bir çağrı yayımlamıştır. Bu bağlamda Kafkasya sorununun, uluslararası ilişkiler alanına dahil edilmesinin ön koşullarının, bölgedeki jeostratejik durumu değiştiren Birinci Dünya Savaşı sırasında nesnel olarak geliştirildiği görülmektedir.

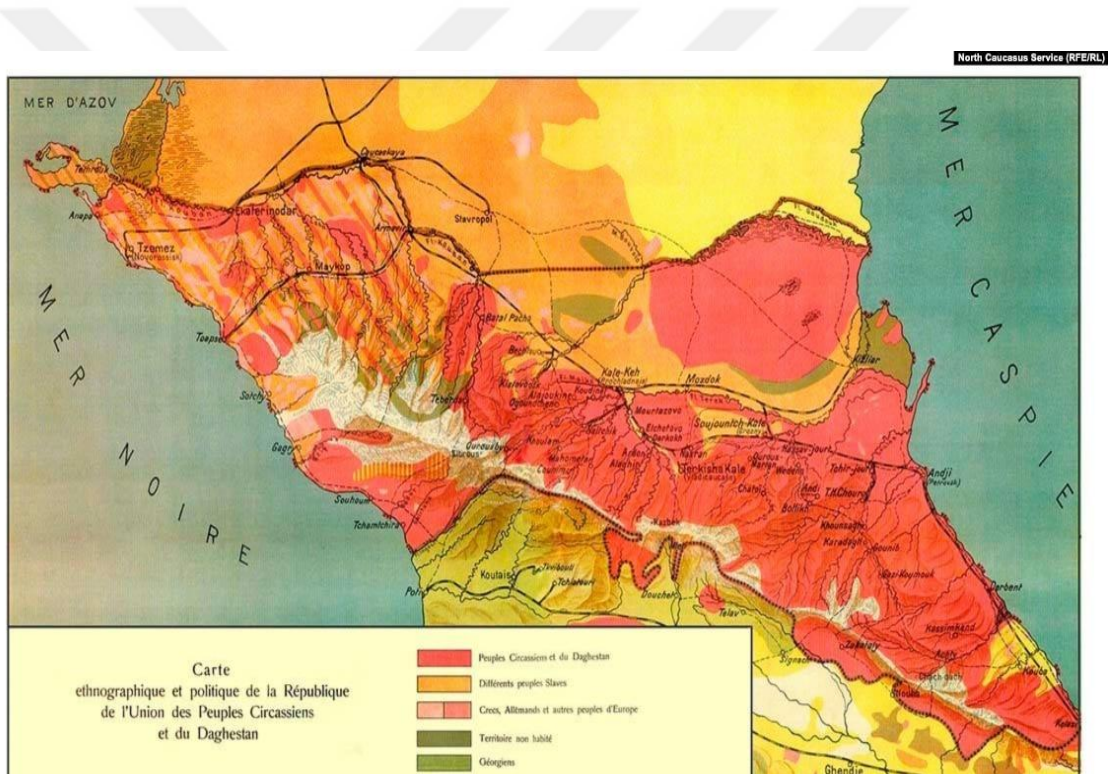
Kuzey Kafkasya Hükümeti tarafından 11 Mayıs 1918'de Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Abdülmecid Çermoy ve Haydar Bammat önderliğinde bağımsız bir devletin ilan edildiği Osmanlı Devleti başta olmak üzere bütün ülkelere birer nota ile duyurularak uluslararası arenada tanınması için diplomatik çalışmalara başlanmıştır. Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi Osmanlı Devleti'nde büyük yankılar uyandırmış ve ülkenin bağımsızlığı

¹⁷¹ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 138.

¹⁷² Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 152, 158, 169.

¹⁷³ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 163.

tanınmıştır.¹⁷⁴ Osmanlı Devleti'nin yanı sıra Azerbaycan, Gürcistan ve Almanya tarafından da Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti bağımsız olarak kabul edilmiştir. 13 Mayıs 1918'de Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti (Kafkasya Dağlıları Birliği), RSFSR hükümetine Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin kurulması ve Rusya'dan ayrılması hakkında bir nota göndermiş ancak Sovyet hükümeti Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığını tanımayı reddetmiştir.¹⁷⁵ Bağımsız Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti'nin ilanından sonra Bolşeviklerin Kuzey Kafkasya'daki temsilcileri ise bölge halklarını kendi sloganları altında birleştirmek için aktif adımlar atmış ve Mayıs 1918'in sonunda Grozni'de düzenlenen “Terek Bölgesi Halklarının III. Kongresi”nde, Sovyet gücünün tanınmasını ve Rus devletinden ayrılmazlığını teyit eden bir karar alınmıştır.¹⁷⁶

Şekil 7: Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti Haritası¹⁷⁷

¹⁷⁴ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 56.

¹⁷⁵ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 200.

¹⁷⁶ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 210.

¹⁷⁷ “Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti Haritası”, Erişim Tarihi: 21.12.2022, https://www-kavkazr-com.translate.google/a/29383527.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti, demokratik reform sloganlarını kullanarak aktif çalışmalar yürütmüş ve sağlam bir sosyopolitik temel oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 8 Haziran 1918'de Batum'da Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında “Dostluk ve Yardım Anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşmada yer alan maddelerde Osmanlı Hükümeti ile Kafkasya Dağlıları Birliği Hükümeti arasında sürekli barış durumu olacağının altı çizilmiş ve Osmanlı Hükümeti’nin intizam ve iç asayişin sağlanması ile iadesi konusunda gerekirse silah gücüyle yardımda bulunacağı belirtilmiştir.¹⁷⁸ Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını tanımayan Sovyet Rusya, Haziran 1918’de Dağıstan üzerinden Kafkasya’ya Kızıl Ordusu’nu gönderirken diğer yandan ise İngilizler tarafından desteklenen Beyaz Rus ve Ermeni kuvvetleri de güneyden Kafkasya’ya saldırmıştır. Kafkasya’nın Rus işgaline uğraması üzerine Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti’ne askeri yardımda bulunmak üzere “Kafkas İslam Ordusu” adıyla Dağıstan üzerinden askeri birlikler göndermiştir. Türk birliklerin Kafkasya’ya girmesiyle Beyaz Rus ve Ermeni orduları güneye çekilmiştir.¹⁷⁹ Bölgede gittikçe güçlenen Sovyet karşıtı direnişlere karşı Rusya’da, tüm Kuzey Kafkasya’nın tek bir Sovyet cumhuriyetinde birleştirilmesi sorunu gündeme gelmiş ve bu bağlamda 2-7 Temmuz 1918 tarihleri arasında “1. Kuzey Kafkasya Kongresi” ve “Kuzey Kafkasya Sovyetlerinin Olağanüstü Kongresi” yapılmıştır. 5 Temmuz 1918’de gerçekleşen Kuzey Kafkasya Sovyetlerinin Olağanüstü Kongresi’nde Kuban-Karadeniz, Stavropol ve Terek Cumhuriyetlerinin birleştirilip tek bir “Kuzey Kafkasya Sovyet Cumhuriyeti” haline getirilmesine ve Moskova’ya bağlanmasına karar verilmiştir.¹⁸⁰

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi, Kuzey Kafkasya’daki bağımsızlık mücadelesinin gelişimini etkilemiştir. Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nda yenilgisinin ardından Türk askeri birlikleri 28 Aralık 1918’de Kafkasya’dan ayrılmıştır.¹⁸¹ Rusya’ya karşı mücadelelerinde yalnız kalan Kuzey Kafkasyalılar hem Kızıl Ordu hem de Beyaz Ordu’ya karşı direniş göstermişlerdir. 1919 yılının başlarından

¹⁷⁸ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 225.

¹⁷⁹ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 56.

¹⁸⁰ Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, 245.

¹⁸¹ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 57.

itibaren Rus General Anton İvanoviç Denike'nin ordusuyla savaşıyan Çeçenler¹⁸², Uzun Hacı Saltınski ve Necmeddin Gotsinskiy liderliğinde Ruslara karşı yeniden bir mücadele içerisine girmiştir. Uzun Hacı Saltınski, Şeyh Şamil'in imamlığını canlandırmak için bir girişimde bulunmuş ve 1919 yılı Eylül ayında bu amaçla Kuzey Kafkasya Emirliği'ni kurmuştur. Ancak Uzun-Hacı'nın ölümü sonrasında kurduğu emirlik parçalanmıştır.¹⁸³ 1920'li yılların başlarında Sovyet Rusya tarafından Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti ortadan kaldırılmış ve ardından Sovyet Kızıl Ordusu, Kafkasya'yı işgal ederek bölgeyi Sovyet egemenliği altına almıştır.¹⁸⁴ Bolşeviklerin Kuzey Kafkasya'ya yönelik siyasi-askeri örgütlenmeleri ve bölgenin siyasi elitlerinin çıkarlarına hizmet etme politikaları, bölgede başarılı olmasındaki en önemli etkenler olmuştur. Çeçenler, Kazaklar ve Bolşevik güçlerden oluşan birleşik komitelerin Terek bölgesinde oluşturulması ve Bolşevik sempatanlarıyla iş birliği yapılması bu politikanın örnekleri olarak sayılabilir.

1917 yılında Bolşevik Devrimi ile Çarlık Rusya'nın yıkılmasının ardından Kuzey Kafkasya'daki siyasi süreçleri, tarihsel ve bilimsel anlamda uluslararası yankı uyandırmış ve bu süreç bölge insanlarının kaderine yansımıştır. Birleşik Kafkasya Dağlıları Birliği'nin kurulması, Kuzey Kafkasya Halkları Kongrelerinin düzenlenmesi, siyasi programın kabulü ve Kuzey Kafkasya Hükümeti'nin 11 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan etmesi gibi gelişmeler modern zamanlarda Kuzey Kafkasya'daki ulus-devlet süreçlerinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Kuzey Kafkasya halklarının tarihinde, 1917-1920 yılları arasındaki ulusal devletin oluşum süreci 20. yüzyıldaki gelişimlerinin ana yönlerini belirleyen önemli bir aşamadır.

1.4. Sovyet Döneminde Çeçenler

1.4.1. İdari ve Siyasi Yapı

Kuzey Kafkasya'yı ele geçiren Sovyet Rusya, bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek amacıyla Çarlık Dönemi politikası olan "böl ve yönet" metodunu

¹⁸² Akçora, *Geçmişten Günümüze Çeçenler*, 67.

¹⁸³ Sefer E. Berzeg, *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, II. Cilt, (İstanbul 2004), 152.

¹⁸⁴ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 57.

kullanmış ve Kuzey Kafkasya'yı çeşitli düzeylerde etnik idari birimlere bölmüştür. Bu bağlamda 20 Ocak 1921'de Dağıstan Otonom SSC ve Dağlı Otonom Cumhuriyeti oluşturulmuş ve bu iki cumhuriyet Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. Bölge halkının geniş çaplı silahsızlandırılmasının ardından 30 Kasım 1922'de Çeçenistan özerk bir bölgeye ayrılmış ve 04 Ocak 1923'te Çeçen Özerk Bölgesinde Şalinskiy, Vedenskiy, Nadtereçnyy, Urus-Martanovski, Sunjenskiy ve Gudermeskiy adında altı il oluşturulmuştur.¹⁸⁵

Kuzey Kafkas halklarının her birini ayrı ayrı ele alarak bölgeyi daha kolay yönetmeyi hedefleyen Sovyet Rusya, 7 Haziran 1924'te İnguş Özerk Bölgesi ve Kuzey Osetya Özerk Bölgesi oluşturmuş, Ağustos 1928 yılında Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi ile Adige Özerk Bölgesi kurulmuştur. Ocak 1934'te ise Çeçen Özerk Bölgesiyle İnguş Özerk Bölgesi birleştirilmiş ve Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi oluşturulmuştur. İdari düzenlemelerin ve etnik bölgelerin sürekli revizyonu, bölge halkları arasındaki rekabet ve uyuşmazlığın artmasına da neden olmuştur.¹⁸⁶

Rusya'nın Sovyetleştirme politikalarına karşı Çeçenler güçlü bir direniş göstermiştir. Bu direnişte Çeçen toplumunun sosyal düzenini yöneten klan sisteminin etkisi oldukça büyüktür. Ayrıca dini liderler ve yaşlılar da sosyal konumlarını korudukları için Komünist Partisi'nin etkisi Çeçenistan'da istenildiği kadar etki yaratamamıştır. Sovyet yönetiminin 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında toprak kolektifleştirme politikası ise Çeçenler başta olmak üzere Kuzey Kafkasya'da silahlı bir direnişe ve isyanlara neden olmuştur. Bu bağlamda Nakşibendi tarikatından olan Çeçen Şitha İslamulov liderliğinde bir eylem başlamış ve Çeçenler direnişi sürdürmüştür. Ancak Sovyetler bu direnişleri bastırmış, direniş gösteren halkı sürgüne göndermiş ve çok sayıda infaz gerçekleştirmiştir.¹⁸⁷

Sovyet yönetiminin Kuzey Kafkasya'ya yönelik farklı özerklik kanunları birbirini takip etmiştir. 1936 SSCB Anayasası, birçok özerk cumhuriyetin birlik cumhuriyetlerine, özerk bölgelerin ise özerk cumhuriyetlere dönüştürülmesini onaylamıştır. Bu bağlamda Kasım 1936'da Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi, Kabardin-Balkar Özerk Bölgesi ve Kuzey Osetya Özerk Bölgesi özerk bölge konumundan özerk

¹⁸⁵ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 422-423.

¹⁸⁶ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 58.

¹⁸⁷ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 429-431.

cumhuriyet statüsüne geçirilmiş ve Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti, Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti ve Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti oluşturulmuştur. Dağıstan da Özerk Cumhuriyet statüsüne geçirilmiş, Adige Özerk Bölgesi ise Krasnodor Eyaletine, Karaçay ve Çerkes Özerk Bölgeleri de Stavropol Eyaletine bağlanmıştır. SSCB Anayasasına göre, Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi, diğer özerk bölgelerle birlikte Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüştür.¹⁸⁸ Görüldüğü üzere Sovyet otoritesi boyunca Kuzey Kafkasya'da sınırlar ve bölgelerin statüsü sürekli değiştirilmek zorunda bırakılmıştır. Bu durumdan kaynaklanan her milletin ve cumhuriyetin ayrı gelişimi ise Kuzey Kafkasya'daki halkların çeşitli grupları arasında çok sayıda gerilimin artmasına neden olmuştur.

Şekil 8: 1939 Kafkasya Siyasi Haritası¹⁸⁹

¹⁸⁸ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 59.

¹⁸⁹ “1939 Kafkasya Siyasi Haritası”, Erişim Tarihi: 21.12.2022, https://minchanin-esmasoft.com.translate.google/maps/ussr1939/maps/25.jpg?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc.

Kuzey Kafkasya'daki siyasi kontrolünü sağlamlaştıran Sovyet Rusya, bölge halkına yönelik Ruslaştırma ve asimilasyon politikalarını da hızla sürdürmüştür. Bu bağlamda bölgede Rusça zorunlu dil haline getirilmiş ve 1938'ten itibaren tüm alfabeler Kiril alfabesine dönüştürülmüştür.¹⁹⁰ Ayrıca Sovyet lideri Stalin döneminde Kuzey Kafkasya topluma yönelik daha da baskıcı politikalar yürütülmüştür. Özellikle din karşıtı politika güdülmüş, İslam dinine yönelik baskı ve kısıtlamalar artırılmış ve şeriat mahkemeleri yasaklanmıştır. Birçok dini lider sürgüne gönderilmiş veya idam edilmiş, camiler ve mezarlıklar kapatılmış, din eğitimi yasaklanmış ve ibadet edenlere zulmedilmiştir.¹⁹¹ Sovyet yönetiminin baskıcı politikaları, Kafkasya'daki yerel halk arasında tepkilere yol açmıştır.

1.4.2. Çeçen Sürgünü ve Sonuçları

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet Rusya ve Almanya arasında şiddetli askeri operasyonlar gerçekleşmiştir. 1941 yılında Kafkasya'ya yönelen Almanya, Kuzey Kafkasya'nın bazı yerlerini işgal etmiş ancak Stalingrad yenilgisinin ardından Çeçenistan'a ulaşmadan bu bölgeden geri çekilmiştir. Almanların Sovyet topraklarındaki ilerleyişinde başta Çeçen ve İnguşlar olmak üzere birçok bölge halkını sorumlu tutan Sovyet lideri Stalin, bu halkları haksız yere suçlamış ve sürgün etme kararı almıştır.¹⁹²

Almanlarla iş birliği yapmakla suçlanan Çeçen ve İnguşlar, "Kızıl Ordu Günü" olarak bilinen 23 Şubat 1944'te Orta Asya ve Sibirya'ya toplu sürgün edilmiştir. Sürgün sırasında Ruslar tarafından çok sayıda katliam yapılmış ve yüz binlerce Çeçen ve İnguş halkı yaşamını kaybetmiştir. Eski NKVD Başkanı Lavrenti Beriya, 7 Mart 1944'te Devlet Güvenlik Komitesi'ne toplam 650 bin Çeçen-İnguş halkının sürüldüğü doğrultusunda rapor hazırlamıştır.¹⁹³ 1944 sürgünü, Çeçenlerin nüfus oranından dil

¹⁹⁰ Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 96.

¹⁹¹ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 314.

¹⁹² Yaşar, "Sürgünler Diyarı Kuzey Kafkasya: 1944 Çeçen-İnguş Halklarının Sürgünü", 34-35.

¹⁹³ Seyid Tuğul, "Çeçen-İnguşların Sürgünü", *Kafkasya Yazıları*, Sayı:8, (İstanbul: Çiziyazıları Yayınları, 2000): 59.

konusuna, kültür ve eğitime kadar her türlü alanda kesinti yaratmıştır.¹⁹⁴ Bu bağlamda Çeçenlerin Sovyet karşıtı duygularının, 1944'te tüm ulusun haksız yere iç sürgüne gönderildiği ve bunun sonucunda çok sayıda Çeçenin ölmesiyle güçlendiği görülmektedir.

Kuzey Kafkasya'dan sürülen Çeçenler ve İnguşların yokluğunda kendi özerk cumhuriyetleri olan Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 7 Mart 1944'te Stalinist rejim tarafından tasfiye edilmiştir. 22 Mart 1944'te ise Rusya Federasyonu sınırları içerisinde Grozni bölgesi kurulmuş ve Çeçen-İnguş toprakları Gürcistan, Kuzey Osetya ve Dağıstan gibi diğer bölge halklarına paylaştırılmış, ayrıca Ruslar ve Ukraynalılar gibi etnik gruplar Çeçen topraklarına yerleştirilmiştir.¹⁹⁵ Çeçenlerin bölgedeki yerleşiminin izlerini silmek isteyen Sovyet yönetimi tarafından bölgedeki camiler yıkılmış, Çeçen dilinde yazılan yayınlar yakılmış, Çeçen tabelaları ve en önemlisi Çeçenlerin atalarına ait mezarlıklar yok edilmiştir. Bunların yanı sıra birçok eski Çeçen yer ismi Ruslaştırılmıştır. Çeçen halkının geniş bölgelere dağılması ve kültürel anıtların tahrip edilmesi, ayrıca diğer etnik grupların Çeçen topraklarına yerleştirilmesi, Çeçenlerin sistematik asimilasyonuna ve kimliklerinin yok edilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Çeçen sürgününün, Rusya'nın "Çeçen kimliğini" ve dolayısıyla Çeçen direnişini kasıtlı olarak yok etmeye yönelik bir girişimi olarak değerlendirilebilir. Çeçen kültürünün yok edilmesiyle beraber yüz binlerce kişinin hayatını kaybettiği 1944 sürgünü, Çeçen toplumunun hafızalarında derin izler bırakarak Çeçenler arasında kökleşmiş bir tarihsel soykırım hafızasına yol açmıştır.¹⁹⁶

	1897	1926	1939	1957	1970
Çeçen	226.000	319.000	408.000	418.000	613.000
İnguş	47.000	44.000	92.000	106.000	158.000

Tablo 2: Sürgün edilen Çeçen-İnguşların genel nüfus sayımlarındaki toplam sayısı¹⁹⁷

¹⁹⁴ Tuğul, "Çeçen-İnguşların Sürgünü", 61.

¹⁹⁵ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 446.

¹⁹⁶ Sezai Özçelik, "Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları", *Yeni Türkiye*, Sayı: 79, 359-369, (Temmuz-Aralık 2015), 360.

¹⁹⁷ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 441.

Sürgün yılları Çeçenlerin kimliğini birçok yönden temelden değiştirmiş ve klan temelli toplum arasında yeni bir birlik duygusunun yükselişine neden olmuştur. Bu değişiklikte Sufi İslam'ın, Çeçen toplumunun sürgün döneminde çok daha yaygın bir rol oynamıştır. Nakşibendi ve Kadiri gibi Sufi tarikatları, Çeçenlere kolektif kimliklerini korumaları ve Ruslara karşı direniş göstermeleri için yollar sağlamış ve sürgünde Çeçenlerin dindarlık ve etnik köken duyguları daha da güçlenmiştir.¹⁹⁸ Kültürel geleneklerini ve dini inançlarını sürdüren Çeçenler, vird tarikatlarının faaliyetleri sayesinde geleneklerini ve manevi değerlerini korumayı başarmış ve İslam dini, 1944-1957 tehcir döneminde Çeçenlerin birleşmesi ve korunmasında kilit bir rol oynamıştır. Ancak 1957 yılından itibaren Kuzey Kafkasya, Stalin sonrası Sovyet döneminde İslami Sufi geleneğini koruyacak kültürel ve dini liderlerden yoksun kalmış ve bölgedeki bu dini ve kültürel boşluk, 1990'larda Kuzey Kafkasya'ya sızan yeni Selefi İslam biçimleri için verimli zeminler hazırlamıştır. Çeçenistan'da 1990'lı yıllardan itibaren İslam'ın giderek radikalleşmesine karşı İslam'ın geleneksel biçimlerinin etkisi azalmıştır.¹⁹⁹

Stalin'in ölümünden sonra Nikita Kruşçev döneminde 25 Şubat 1956 yılında gerçekleştirilen Komünist Parti'nin 20. Kongresi'nde Orta Asya ve Sibirya'ya sürgün edilen Kuzey Kafkasyalıları itibarları iade edilerek kendi topraklarına dönmelerine izin verilmiştir. 24 Kasım 1956'da Komünist Parti Merkez Komitesi'nin aldığı bir kararla Çeçen ve İnguşların ulusal özerklikleri yeniden verilmiş ve 9 Ocak 1957'de Sovyetler Birliği Yüksek Şurası tarafından Sovyetler Birliği'ne bağlı Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti tekrar kurulmuştur. Ancak Kuzey Kafkasya'ya geri dönen Çeçenler, ciddi problemlerle ve sistematik baskılarla karşı karşıya kalmıştır. 1944'ten 1956 yılına kadar devam eden Ruslaştırma politikaları ise bunun en önemli nedenidir.²⁰⁰

1944 sürgünü, Çeçenler arasında 'etnik' bir bilincin güçlenmesine katkıda bulunmuş ve Ruslar tarafından uygulanan baskı, şiddet ve soykırım kolektif hafızalarının güçlenmesini sağlamıştır. 1944'te Çeçenlerin zorla sınır dışı edilmesi ve tehcir edilmeleri modern Çeçen kimliğinin çıkış noktası olmuş ve milliyetçi duygularını

¹⁹⁸ Pénélope Larzillière, "Chechnya: moving toward islamic nationalism", *The enigma of islamist violence*, Hurst and Co, 89-104, (2007):3.

¹⁹⁹ Cohan, "Chapter 18. Russia In North Caucasus: Two Hundred Fifty Years Of Counterinsurgency. Putin's War Against Islamist Extremism", 833.

²⁰⁰ Yaşar, "Sürgünler Diyarı Kuzey Kafkasya: 1944 Çeçen-İnguş Halklarının Sürgünü", 42-43.

harekete geçirmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca 1944 yılında Sovyet yönetimi tarafından gerçekleşen Çeçen-İnguş Sürgünü, 2004'te Avrupa Parlamentosu tarafından soykırım olarak tanınmıştır.²⁰¹

1.4.3. Çeçen Milliyetçiliğinin Yükselişi

1956 yılından itibaren kendi ülkelerine geri dönen Çeçenler ile Sovyet Rusya arasında gerilimler devam etmiş ve Rusya bölgedeki ekonomik ve siyasi entegrasyonu tam olarak sağlayamamıştır. Çeçenler, Sovyet yönetiminin sürekli olarak kontrolü altında tutulmuş ve kendi topraklarında iyi ve etkili olacak işlere sahip olmalarına hiçbir zaman olanak verilmemiştir.²⁰² Bu nedenle 1960'lı yıllardan itibaren Çeçenler arasında din, etnik unsur, Sovyet ve Rus karşıtı duygular güçlü bir şekilde etkisini göstermeye başlamıştır. Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde ekonomik durum 1980'li yıllar boyunca kötüleşmeye devam etmiş ve Sovyetler Birliği'nin ihmali ve kötü yönetimi nedeniyle Çeçen-İnguş ÖSSC, Rusya'nın en fakir bölgelerinden biri haline gelmiştir. Bölgede Çeçen ve İnguşların demografik ağırlığı da gelişmeye başlamış ve 1960'ların sonunda, Cumhuriyet'in toplam nüfusunun yüzde 41'ini Çeçenler temsil ederken, bu oranın 1989'da yüzde 58'e kadar yükseldiği görülmektedir.

Halklar	Nüfus	Oran
Çeçenler	734.501	57,8
İnguşlar	163.711	12,9
Ruslar	293.771	23,1
Ukraynalılar	12.637	1,0
Beyaz Ruslar	2.577	0,2
Gürcüler	1.041	0,1
Azeriler	1.108	0,1
Ermeniler	14.824	1,2
Avarlar	6.276	0,5
Kumuklar	9.853	0,8
Nogaylar	6.884	0,5

²⁰¹ Hasan Oktay, Ufuk Cerrah, *Uluslararası Politikada Kafkasya*, (Ankara: Hitabevi Yayınları, 2018), 169.

²⁰² Çelikipala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 119.

Osetler	1.821	0,1
Tatarlar	5.102	0,4
Yahudiler	2.651	0,2
Diğerleri	13.672	1,1
Toplam	1.270.429	100

Tablo 3: Çeçen-İnguşetya Nüfusunun Ulusal Dağılımı (1989)²⁰³

Sovyetler Birliği halklarına ulusal ve devlet bağımsızlığı imkânı veren Gorbaçov (1985-1991) yönetimindeki "Perestroyka" ve "Glasnost" politikaları, özerk cumhuriyetlerin kendi topraklarındaki ekonomik ve siyasi meseleler üzerinde daha fazla hak ve yetki talep etmeleri için fırsatlar yaratmıştır. Bu bağlamda Çeçen toplumunun dini, sosyal ve politik hayatın öne çıkmasını sağlamış ve bölgede bir takım siyasi hareketler oluşmaya başlamıştır. Çeçen aydınlar ve siyasi aktivistler, Sovyet sistemi içinde hareket özgürlüklerini genişletmek amacıyla mücadele içerisine girmiştir. Sovyetler Birliği'nde gerçekleşen reformlar, merkezin otoritesini sarsmış ve ulusların kendi kaderini tayin etme fikrinin harekete geçmesine neden olmuştur. Sovyetlerin içinde yükselen milliyetçiliğin yayılma etkileri, milliyetçi seferberliğin ivmesini giderek hızlandırmış ve Sovyet sistemini çöküşün eşiğine getirmiştir.²⁰⁴

1980'lerin sonu ve 1990'ların ilk yarısı, SSCB'nin düşüşüyle şiddetlenen milliyetçi hareketlerin yükselişine tanık olmuştur. Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmeler, Sovyetlere bağlı diğer Cumhuriyetlerde olduğu gibi Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde de milliyetçilik akımlarının, ayrılıkçı siyasi eğilimlerle birlikte dini akımların hızlanmasını ve yoğunlaşmasını sağlamıştır. 1987 yılında Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde kurulan Kafkasya Derneği, bağımsız hareketinin ilk örgütlü yapısı olmuştur. Bu dernek, "Halk Cephesi" ve "Yeniden Yapılanma Yardım Birliği" gibi örgütlerin doğmasını sağlamış ve daha sonraki dönemde ülkedeki ilk siyasi örgüt olan "Bart (Birlik)" hareketi açısından büyük önem taşımıştır.²⁰⁵ 1989 yılında Doka Zavgayev, Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Komünist Partisi sekreterliğine atanan ilk Çeçen

²⁰³ Fahrettin Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, (İstanbul: Sinatle Yayınları, 1998), 94.

²⁰⁴ James Hughes, *Chechnya: From Nationalism to Jihad*, (2007), 1.

²⁰⁵ Seyit Ural, *Geçmişten Günümüze Kafkasya Mukavemet Hareketleri*, (İstanbul: Aksa Kitap 2019), 293.

olmuştur. Rusya hakimiyeti altında ilk defa bir Çeçen'in Çeçenistan'da yöneticisi haline gelmesi, etnik Çeçenler arasında güçlü milliyetçi duyguları tetiklemiştir.²⁰⁶ Ayrıca bölgede sosyoekonomik durumun kötüleşmesi yeni siyasi güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Bart hareketi, 18 Şubat 1990'da Vaynah Demokrat Partisi'ni resmen ilan etmiştir. Yoğun siyasi faaliyetlerde bulunan Vaynah Demokrat Partisi, modern Çeçenistan devleti için meşru siyasi örgütü olarak işlev görmüş ve Zavgayev hükümetinin kullanımını ve yeni seçimleri talep eden bir dizi miting düzenlemiştir.²⁰⁷

Vaynah Demokrat Partisi, 24-27 Kasım 1990'da düzenlenen Çeçen Ulusal Halk Kongresi'nde çoğunluğu sağlamış ve Çeçen halkından büyük bir destek almıştır. Diğer milliyetçi Çeçen grupları da bir araya getiren Çeçen Ulusal Halk Kongresi, Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin en önemli siyasal örgütü haline gelmiştir. Kongreye SSCB'nin dört bir yanından Çeçen kökenli yaklaşık 1.000 delegayı ve Türkiye, Suriye, Ürdün ve birçok ülkeden Çeçen diasporasının çeşitli grupları bir araya gelmiştir. 8 Haziran 1991'de Sovyet Ordusunda generalliğe kadar yükselmiş olan Cahar Dudayev, Ulusal Halk Kongresi'nin Yürütme Komitesi Başkanlığı'na seçilmiş ve Çeçen Ulusal Halk Kongresi Yürütme Komitesi'nin siyasi iktidarı ele aldığını ilan ederek Çeçen-İnguş Yüksek Sovyeti'nin yasal olmadığını belirtmiştir. Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'nin Başkanı Zagayev ise Vaynah Demokrat Partisi'nin faaliyetlerinden son derece rahatsız olmuştur. 19 Ağustos 1991'de ise Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbaçov'a karşı Moskova'da darbe girişimi düzenlenmiş ve Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti delegasyonunun bu darbe girişimini desteklediği iddia edilmiştir.²⁰⁸ Gorbaçov'a karşı düzenlenen darbe girişimi Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde büyük tepkilere neden olmuş ve Gorbaçov'a karşı başarısız darbe girişiminin ardından Çeçen parlamentosu bağımsızlığın artırılması için çağrılar yapmaya başlamıştır. Bu durumdan faydalanan Çeçen Ulusal Halk Kongresi Başkanı Dudayev ve Yürütme Komitesi, 6 Eylül 1991'de Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nin

²⁰⁶ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 331.

²⁰⁷ Ural, *Geçmişten Günümüze Kafkasya Mukavemet Hareketleri*, 295-297.

²⁰⁸ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 455-457; Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, 96.

yerel Sovyet hükümetini devirip bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir.²⁰⁹ Yaşanan gelişmelerin ardından 27 Ekim 1991'de Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde yeni bir parlamento seçimi yapılmıştır. Seçime halkın yüzde 70'i katılmış ve oyların yüzde 92'sini alan Cahar Dudayev, devlet başkanlığı seçimini kazanmıştır.²¹⁰

²⁰⁹ Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, 97.

²¹⁰ Ural, *Geçmişten Günümüze Kafkasya Mukavemet Hareketleri*, 297.

2. BİRİNCİ ÇEÇEN-RUS SAVAŞI (1994-1996) VE TÜRK BASININA YANSIMALARI

2.1. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'na Giden Süreç

27 Ekim 1991'de Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde devlet başkanlığı seçimini kazanan Cahar Dudayev, 1 Kasım 1991'de Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olduğunu belirterek, “*Kafkas halkları, Tanrı'nın bize bahsettiği özgürlük, artık Moskova'ya bağlı kalmaz*”²¹¹ açıklamasını yapmıştır. Rusya Federasyonu ise Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımamış ve dönemin Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 9 Kasım-9 Aralık 1991 arasında geçerli olmak üzere bölgede olağanüstü hâl ilan ederek Dudayev'in tutuklanması emrini vermiştir.²¹² Cahar Dudayev'i devlet başkanı seçen Ulusal Çeçen Kongresi'nin kapatıldığını belirten Yeltsin, seçimlerin yasa dışı ilan edildiğini bildirmiş ve Çeçen Milletvekili Ahmet Aksanov'u başbakan olarak atamıştır.²¹³ Yaşanan gelişmelerin ardından Çeçen-İnguş Devlet Başkanı Cahar Dudayev ise tüm bölge halkını silahlandırmaya çağırarak sıkıyönetim uygulaması başlatmıştır. Dudayev'i destekleyen bölge halkı sokaklarda bağımsızlık yanlısı gösteriler düzenlemiş ve Yeltsin'in emriyle Grozni'ye gönderilen İçişleri Bakanlığı'na bağlı birlikleri askeri bir havaalanında kuşatma altına almışlardır. Dudayev, Rusya ile savaş durumunda tüm Kafkas halklarının Çeçenlerin yanında yer alacağına dikkat çekerek, “*Rusya şunu iyi bilsin ki bağımsızlığımız için sonuna dek savaşımaya hazırız. Savaşı tanklar değil, insanlar kazanır*”²¹⁴ şeklinde açıklama yapmıştır.

Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Devlet Başkanı Dudayev, Yeltsin'in olağanüstü hâl ilanına ilişkin kararnameyi reddederek, bağımsız ve egemen devlet olma yolundan dönmeyeceklerini söylemiştir. Bölgede seferberlik ilan eden Dudayev, Rusya'yla eşitlik temeline uygun ilişkiler kurmak istediklerinin altını çizerek, Rusya ile ilişkilerinde

²¹¹ “Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi Devlet Başkanı'ndan Çağrı”, *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1991.

²¹² Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 461.

²¹³ “Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi Devlet Başkanı'ndan Çağrı”, *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1991.

²¹⁴ “Çeçen-İnguş İsyanı Büyüyor”, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1991.

Türkiye'nin arabulucu rol oynamasını ve bölgede yaşanan gelişmelerin tüm dünyada duyurulması için Türkiye'ye çağrıda bulunmuştur. Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti ise, Devlet Başkanı Yeltsin'in Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde olağanüstü hâl ilanına ilişkin kararnamesini reddetmiş, sorunun askeri yöntemlerle değil siyasi yollardan çözülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²¹⁵ Sovyet döneminde Çeçenlerle İnguşları bir araya getirilerek oluşturulan Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin İnguş halkı ise 30 Kasım 1991'de Rusya Federasyonu'na bağlı kalacağını ilan ederek Çeçenlerden ayrılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Çeçen-İnguş Cumhuriyeti de Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti adıyla anılmaya başlamıştır. Çeçenlerin bağımsızlık talebi ile İnguşların Rusya'ya bağlanma talepleri Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin ikiye bölünmesinde ana etken olmuştur.

Şekil 9: “Çeçenlerden Destek Çağrısı”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1991

²¹⁵ “Çeçenlerden Destek Çağrısı”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1991.

Rusya'nın Çeçenistan'ın bağımsızlığını kabul etmemesindeki en önemli nedenlerden birisi, Çeçenistan'ın petrol taşımacılığı güzergahında yer almasıdır. Rusya için Hazar enerji kaynakları stratejik açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle bu bölgede mevcut olan enerjiyi dünya pazarlarına ulaştırmak açısından Çeçen-İnguş Cumhuriyeti kilit bir bölge konumundadır.²¹⁶ Ayrıca Rusya'nın diğer özerk cumhuriyetleri üzerindeki hakimiyetini korumak ve otonom halklara bölgedeki tek gücün Rusya olduğunu kabul ettirmek ise diğer önemli nedenler arasında gösterebiliriz.²¹⁷ Rusya'nın Çeçenistan'ın bağımsızlığını kabul etmemesi, Rusya'nın iç ve uluslararası güvenlik pozisyonuna karşı bakış açısını da ortaya koymaktadır.

2.2. Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti ve Dudayev Dönemi

Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti'nin modern ulus-devlet inşası için birtakım çalışmalar başlatan Cumhurbaşkanı Dudayev, 1992 yılında devlet birimlerinin kurulmasına çabalamış ve 41 milletvekilinden ibaret parlamentoyu oluşturmuştur. Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti'nin kabinesinde ise şu üyeler yer almıştır: Başbakan 1. Yardımcısı Mamodayev Yaraghi, Ekonomi ve Maliye Bakanı T.T. Abubakar, Dışişleri Bakanı Şamil Bieno, Petro-Kimya Bakanı Z. Zh. Durdiyev, Eğitim ve Öğretim Bakanı Hoca Ahmed Yerihanov, Sanayi ve Endüstri Bakanı G.M. Musalimov, Bayındırlık ve İskân Bakanı U.A. Arsanukayev, Kültür Bakanı A.D. Yandarov, Sağlık Bakanı M.M. Kadiyev, Basın Yayın ve Enformasyon Bakanı Movladi S. Udugov, Orman Bakanı Hasan Xazuyev, Milli Komite ve Arşiv Bakanı Dalhan Xozhayev, Çalışma ve İçişleri Bakanı O.O. Salamov, Merkez Ulusal Banka Başkanı Ahmad B. Zakayev, Spor ve Turizm Başkanı R.N. Badalov, Vergi Kontrolör Başkanı V.A. Alerhanov, Gıda ve Tarım Bakanı Ruslan A. Bisultanov.²¹⁸

12 Mart 1992'de Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından ülkenin yeni anayasası kabul edilmiştir. Ulusal ekonomiyi düzenlemek amacıyla ise geçici komisyon oluşturulmuştur. Ayrıca Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri ve İç Güvenlik Birimleri kurularak düzenli askeri birlikler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bütün eğitim

²¹⁶ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 336.

²¹⁷ Kurban vd., *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*, 109.

²¹⁸ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 463-464.

birimlerinde ve ülkede resmi dil Çeçence olarak kabul edilmiş ve Kiril alfabesinin yerine Latin kökenli alfabeye dönülmüştür.²¹⁹ Dudayev, tüm resmi kuruluşlarda ve özel sektördeki yazışmalarda Latin alfabesi kullanılması için kararname yayınlamış ve Latin alfabesinin kullanımından, devlet daireleri ve özel şirketlerin en üst düzeydeki yetkililiklerinin kişisel olarak sorumlu tutulacaklarını belirtmiştir.²²⁰

Çeçenistan'da etkin tarikatlardan olan Nakşibendiler, Çeçen milliyetçiliğinin sembolü ve lideri olan Dudayev ile aralarına sınır koymuşlardır. Nakşibendilerden yeterli desteği göremeyen Dudayev ise abisi Bek-mirza'nın da desteğiyle Kadirilerle bir ittifak içerisine girmiş ve Kadirilerin sesli zikirleri Çeçen mücadelesinin sembolü haline gelmiştir.²²¹ 1990'lı yıllardaki Çeçen bağımsızlığının ideolojisinde etkin bir seküler milliyetçilik görülmekle beraber ulusal kimliğin temelinde etnik ve dini unsurlarda yer almaktadır.²²² Akademisyen Yazar Elise Giuliano'ya göre Çeçen lideri Dudayev, 19. yüzyılda Rusya'ya karşı verilen mücadelede dini özgürlük savaşçısı Şeyh Şamil'i örnek alarak Şeyh Şamil'in cihadı ile 20. yüzyıl sonlarında Çeçen milli hareketini birleştirmeye çalışmış ve Çeçenistan'ı özgürleştirmek amacıyla destek kazanmayı hedeflemiştir.²²³ Bu bağlamda 19. yüzyılda yaşanan dini hareketlerle başlayan Kafkasya mücadelesinin, 1990'larda başlayan Çeçenlerin ulusal mücadelesinde de önemli bir unsur olduğunu görmekteyiz.

Rusya yönetimi, federasyona bağlı Kuzey Kafkasya federe birimlerini her zaman ülkenin jeostratejik çıkarlarının ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Bu bağlamda 31 Mart 1992'de özerk cumhuriyetler üzerindeki egemenliği korumak amacıyla özerk cumhuriyet, bölge ve birimlerin liderleriyle Rusya Federasyonu bir araya gelerek "Federasyon Antlaşması" imzalanmıştır.²²⁴ "Federasyon Anlaşması" veya diğer adıyla "Birlik Anlaşması", Çeçen Cumhuriyeti ile Tataristan dışındaki 18 cumhuriyetin liderleri ile 6 bölge ve 45 ilin meclis başkanları, 11 özerk bölgenin liderleriyle Moskova

²¹⁹ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 464.

²²⁰ "Çeçenya'da Latin Alfabesi", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1993.

²²¹ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 331.

²²² Ahmet Tolga Türker, "Kuzey Kafkasya'da Aşırı İslamcılığın Yükselişi: Kafkasya Emirliği'nin Analizi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 3, 141-164 (2013): 145.

²²³ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, 336.

²²⁴ Kutlu, *Çeçen Direniş Tarihi*, 465.

ve St. Petersburg belediye başkanları da yer almış ve Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Rusya Parlamentosu Başkanı Ruslan Hasbulatov da anlaşmayı imzalamıştır. Anlaşmada Rusya'da yaşayan halkların tek bir devletin varlığını korumalarının altı çizilmiştir. Rusya, Federasyon Anlaşması'nı imzalamayan Çeçen Cumhuriyeti ve Tataristan'ın sorun yaratabileceğini ve milliyetçi akımların güçlenmesine yol açacağını bildirmiştir.²²⁵ Ancak Tataristan 1994 yılında Rusya ile anlaşmaya varmış ve bu durum ise Çeçenleri olumsuz etkilemiştir. Kuzey Kafkasya'daki gücünü sağlamlaştıran Rusya, 1992 yılından itibaren Çeçenlere yönelik ekonomik bir abluka uygulamaya başlamış ve Çeçen Cumhuriyeti ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır.

Şekil 10: “Dudayev, Türkiye’den İşbirliği İstedi”, *Hürriyet*, 29 Eylül 1993

Rusya'nın baskılarına karşı mücadele eden Dudayev, 1992 yılından itibaren birçok ülke ile ilişki kurmaya çalışarak Çeçen Cumhuriyeti'nin tanınması için büyük çaba harcamıştır. İlk yurt dışı ziyaretini Ağustos 1992'de Suudi Arabistan'a gerçekleştiren Dudayev, Kafkasya konusunda İslam ülkelerinin desteğini sağlayabilmek

²²⁵ “Rusya’nın Birliği Yeltsin’i Zorluyor”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1992.

amacıyla resmi görüşmelerde bulunmuştur.²²⁶ Eylül 1992’de ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne giden Dudayev, ülkesinin bağımsızlığını dostluk için elde etmek istediklerini belirterek 300 yıldır özgürlük yolunda mücadele içinde olan ülkesinin bir yıl önce Rusya’dan bağımsızlığını ilan ettiğini ve bağımsızlık mücadelelerinin devam ettiğini ifade etmiştir.²²⁷ Eylül 1993’te Türkiye’yi ziyaret eden Dudayev, Türkiye ile ticaret ve iş birliği yapmak istediklerini belirtmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in davetlisi olarak Türkiye’ye gelen Dudayev, “*Büyük kardeş olmanın zorlukları vardır. Türkiye bunların üstesinden gelebilir, arkasında birçok dost ülke vardır*”²²⁸ şeklinde konuşarak Türkiye’nin bölgedeki önemine vurgu yapmıştır.

1992 yılının başlarından itibaren Rusya tarafından Çeçenistan’a uygulanan ekonomik ve mali ambargo, Çeçen halkının zaten kötü olan yaşam koşullarını giderek daha da zor hale getirmeye başlamış ve ülkede muhalif güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cumhuriyet gazetesinin “Çeçen-İnguş Karışık” başlıklı haberine göre Çeçen Cumhuriyeti’nde Cahar Dudayev ile Çeçen parlamentosu arasında Moskova’yla ilişkiler konusunda ciddi görüş ayrılıkları çıkmış ve Rusya’nın Kafkaslardaki her türlü mevcudiyetine karşı çıkan Dudayev ile Çeçen parlamentosu arasında iplerin koptuğu ifade edilmiştir.²²⁹ 14 Nisan 1993’te Çeçen parlamentosu tarafından Dudayev başkanlığındaki Bakanlar Kurulu’na güvensizlik oyu verilerek başkanlık yetkilerinin sınırlandırılması istenmiştir. Bu bağlamda anayasada değişiklikler yapan Çeçen parlamentosu, 13 Mayıs 1993’te Dudayev’i görevden alarak yargılama sürecini başlatmıştır. Çeçen Cumhuriyeti’nin Başbakanlığa ve hükümet başkanlığına atanan Yaragi Mamodayev, Rusya ile ekonomik ilişkilerin yeniden yapılandırılması için hızlı bir şekilde görüşmeler yapmaya başlamış ve Rusya tarafından da Mamodayev desteklenmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından Çeçen parlamentosu tarafından Dudayev’in iktidarının devamı ve yeni seçimlerin yapılması için 5 Haziran 1993’te bir referandum planlanmış ve yapılan referandumda halkın yüzde 98’i Dudayev’in başkanlık sistemine karşı oy kullanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise Çeçen kabilelerinin, toplumsal olarak klanlar halinde örgütlendiğinden,

²²⁶ “Çeçen Lideri Suudi Arabistan’da”, *Türkiye*, 22 Ağustos 1992.

²²⁷ “Çeçen Lideri KKTC’ye Gitti”, *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1992.

²²⁸ “Dudayev, Türkiye’den İşbirliği İstedi”, *Hürriyet*, 29 Eylül 1993.

²²⁹ “Çeçen-İnguş Karışık”, *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1993.

Dudayev ile muhalifler arasında yaşanan güç krizi, şiddetli ekonomik krizin etkisi altında klan çıkarlarını savunmaya çalışan bireysel klanlar arasındaki güç mücadelesini de yansıtmaktadır. Bu nedenle kabile çıkarlarıyla iç içe olan muhalif güçler, Dudayev'i tek başına yönetim için çabalamakla suçlamıştır. Çeçen Cumhuriyeti'ndeki iç siyasi güç krizi 1994'e kadar devam etmiş olup, Nisan 1994'te ise Dudayev parlamentoyu feshederek devlet başkanlığı rejimini tekrar kurmuştur. Dudayev'in bu girişimi Çeçenistan Anayasa Mahkemesi tarafından yasa dışı ilan edilmiştir ancak Dudayev din adamlarının desteğini alarak mahkemeyi de lağvetmiş ve tek otorite haline gelmiştir. Ağustos 1994'te ise muhaliflerden oluşan bir grup, "Geçici Konsey" adıyla ülke yönetimine el koyduklarını belirtmiş ve bu durumu fırsat bilen Rusya, Geçici Konsey'le görüşmeler yapmaya hazır olduklarını ifade etmiştir. Dudayev ise Geçici Konsey'in meşru olmadığını altını çizerek, Rusya'nın yaşanan gelişmeleri bahane ederek Çeçenistan'a müdahale etmek istediğine dikkat çekmiştir.²³⁰

2.3. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nın Seyri

Rusya, 1991-1993 yılları arasında kendi içerisinde yaşanan iktidar mücadeleleri ve iç karışıklıkları nedeniyle Çeçen Cumhuriyeti'ne doğrudan müdahaleye fırsat bulamamış ancak Çeçen muhalifleri destekleyerek "Geçici Konsey" adı altında bölgede karışıklık yaratmak istemiştir. Dudayev birlikleri ise Rusya tarafından desteklenen Geçici Konsey'i büyük ölçüde bastırarak kontrol altına almıştır. Rusya için Çeçen Cumhuriyeti, federasyonlarının ayrılmaz bir parçası olarak görülmekteydi. Bu nedenle 1991-1994 yılları arasında Çeçen bağımsızlığı döneminden sonra, Rusya yönetimi yeniden Kuzey Kafkasya'ya odaklanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Çeçen Cumhuriyeti bölgesinde yasa dışı silahlı grupların faaliyetlerini bastırmaya yönelik tedbirler bahanesi sunarak 11 Aralık 1994'te Çeçenistan'a askeri müdahale başlatmıştır. Çeçenistan'daki gerçekleştirdiği işgal girişimini Rusya, uluslararası kamuoyuna bir "yasa dışı grupları dağıtmak ve anayasal düzeni sağlamak" meselesi olarak göstermeye çalışmıştır. Rusya'nın askeri müdahalesine karşın Çeçenistan silahlı direniş hareketini başlatmıştır. Yaşanan gelişmeler, Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nın (1994-1996) başlamasına neden olmuştur. Çeçenistan'ı işgal etmeye başlayan Rus ordusu, başkent

²³⁰ Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, 101-103; Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 121.

Grozni'yi kuşatmak için Dağıstan, Kuzey Osetya ve İnguşetya olarak üç yönden en az 40 bin askerle ilerlemiştir. Ancak Rus ordusu Grozni'ye doğru ilerlerken sadece Çeçenistan'da değil İnguşetya ve Dağıstan'da da güçlü bir direnişle karşılaşmıştır. Siyaset Bilimci Hughes'a göre Çeçenistan ile Rusya arasındaki çatışmanın sebepleri; milliyetçi ideolojiler, Çeçen halkının ulusal kaderini tayin hakkı (ve ayrılma) ile Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğünü ve devletliğini koruma hakkı olarak görülmüştür. Ayrıca 19. yüzyılın başlarında Rusya'nın Kuzey Kafkasya'ya doğru sömürge genişlemesi döneminde ortaya çıkan Ruslar ve Çeçenler arasındaki etnik çatışmanın sürekliliği de bu savaşın oluşmasında önemli bir etken olarak sayılmıştır.²³¹

Şekil 11: “Çeçenya’da Rus Çizmesi”, Cumhuriyet, 12 Aralık 1994

Cumhuriyet Gazetesi, Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nı 12 Aralık 1994 tarihinde birinci sayfasından “Çeçenya’da Rus Çizmesi” manşetiyle duyurarak havadan uçak ve helikopterlerle desteklenen yüzlerce Rus tankının 11 Aralık 1994’te Çeçen Cumhuriyeti’ne girdiğini belirtmiştir. Rusya yönetimi tarafından Çeçenistan’a “yasa dışı grupları dağıtmak ve anayasal düzeni sağlamak” amacıyla müdahale edildiğinin öne

²³¹ Hughes, *Chechnya: From Nationalism to Jihad*, s.xi, 2.

sürüldüğünü, Çeçen yönetiminin ise Rusya'nın askeri müdahalesini "savaş ilanı" olarak gördüğüne dikkat çekmiştir. Haberin içeriğinde Rusya ile Çeçenistan arasındaki tarihsel arka plana yer veren Cumhuriyet gazetesi, Rusya'dan 1991 yılında bağımsızlık ilan eden Çeçenistan'ın, Rusya tarafından bağımsızlığının tanınmadığını ve üç yıldır Dudayev'i devirmeye çalıştığına değinilmiştir.²³² Haberde iki ülkenin de savaşa dair açıklamalarına yer verilmesi, gazetenin objektif yaklaşımını göstermekte olup, haberde sunulan açıklamaların yorum yapılmadan sadece bilgi olarak okuyucuya aktarıldığı görülmektedir.

Şekil 12: “Çeçenler Ağlıyor”, *Hürriyet*, 12 Aralık 1994

Hürriyet gazetesi, Rusya ile Çeçenistan arasında yaşanan savaşı 12 Aralık 1994 tarihinde “Çeçenler Ağlıyor” manşetiyle duyurmuş ve Rus ordusunun bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan’a 11 Aralık’ta binlerce askerin, yüzlerce tank ve zırhlı aracın girdiğini belirtmiştir. Çeçenistan’a Rus ordusunun üç koldan girdiğini buna karşın Çeçenlerin topyekûn savaşa hazır oldukları ifade edilmiştir. Çeçenistan’a geçmek için İnguş Cumhuriyeti’ne giren 200 zırhlının ise direnen halka ateş açtığı ve ölenlerin

²³² “Çeçenya’da Rus Çizmesi”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1994.

olduğuna dikkat çekilmiştir. Rusya'nın Çeçenistan'a askeri müdahalesi ise Moskova'daki muhalifler tarafından eleştirilirken, ABD Başkanı Bill Clinton ise Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik kararını iç mesele olarak nitelendirmiştir.²³³ Hürriyet gazetesinin haber görselinde Çeçen sivil vurgusu yapılmış ve sivillerin de hedef alındığına dikkat çekilmiştir.

Şekil 13: “Brejnev Hortladı”, *Türkiye*, 12 Aralık 1994

Türkiye gazetesi, Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı 12 Aralık 1994'te birinci sayfasından “Brejnev Hortladı” başlığıyla duyurmuş ve haber başlığı büyük puntolarla verilmiştir. Çeçenistan'ın işgalini Rusya'nın tarihine kara bir sayfa olarak eklendiğine vurgu yapılan gazetede “Rus tankları Afganistan'dan sonra şimdi de Çeçenistan'da” üst başlığına yer verilmiş ve saldırılar sonucunda can kayıplarından endişe edildiğine dikkat çekilmiştir. Rusya Devlet Başkanı Yeltsin'i, eski SSCB liderlerinden Leonid Brejnev'e benzeten haberde Boris Yeltsin'i Brejnev'e benzeten görselde yer almıştır. Rusya'nın Çeçenlere yönelik askeri operasyonu üzerine Çeçenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Dudayev'in “*Kanımızın son damlasına kadar savaşacağız. Son Çeçen canını vermeden*

²³³ “Çeçenler Ağlıyor”, *Hürriyet*, 12 Aralık 1994.

Ruslar ÷lkemize hâkim olamaz”²³⁴ şeklindeki açıklamasına yer verilmiştir. Haberde Çeçenistan’a yapılan işgali gösteren Rus tankı görseli ve işgale karşı bekleyen Çeçen direnişçilerin görsellerine de yer verilmiştir.

Aralık 1994’te Rus askeri birliklerinin Çeçenistan’a girmesinin ardından başkent Grozni’de Çeçen halkı, Dudayev yanlısı gösteriler başlatmış ve 40 Rus askeri Dudayev’e bağlı Çeçen askerleri tarafından esir alınmıştır. Cumhuriyet gazetesinin “Çeçenler Çetin Ceviz” başlıklı haberine göre Çeçenlerden 1991’de ayrılan İnguşlar da Rus birliklerini engellemeye çalışmış ve Çeçenlerle İnguşların güçlü direnişleri Rusya’nın askeri planlarının bozulmasına neden olmuştur. Rusya Savunma Bakanı Pavel Graçov, İnguşların çatışmaya katılmasına tepki göstererek, “*Bu, Rusya’ya karşı savaş ilanı anlamına gelir*”²³⁵ açıklamasında bulunmuştur. Çeçenistan’ın bağımsızlığı için Rus güçlerine karşı sonuna dek direnmeye devam edeceklerini vurgulayan Dudayev ise Çeçen halkının “*Kurtlar gibi gururlu ve yalnız yaşaması*”²³⁶ gerektiğine dikkat çekmiştir. Türkiye gazetesinin “Şamil’in Torunları” başlıklı haberine göre İnguş halkının yanı sıra Karaçay, Çerkes, Abhaz, Balkar, Kumuk ve Oset gibi Kafkasya halklarından oluşan çok sayıda gönüllülerin Çeçenlere destek vermek için Çeçenistan’a geçtiğı ve Ruslara karşı mücadelede Çeçenlerin yanında oldukları gör÷lmektedir. Türkiye’de yaşayan Kafkasyalıların adına Kafkas-Çeçen Dayanışma Komitesi’nce yapılan açıklamada ise Çeçenlere karşı ikinci soykırım ve işgal harekâtı yapılmak istendiğı ve bu harekâtın temelinde tüm Kafkas ÷lke halklarının hedef alındığı dile getirilmiştir.²³⁷ Eski SSCB’nin son lideri Gorbaçov, Rusya’nın Çeçenistan’a karşı gerçekleştirdiğı askeri operasyonunu eleştirerek Çeçen sorununun Kuzey Kafkasya’nın diğer yerlerine de yayılmasına neden olacağına vurgu yapmıştır.²³⁸ 11-14 Aralık tarihleri arasında Çeçen askeri kaynaklarına göre 50’ ye yakın Çeçen sivilin öldüğü ve iki Rus helikopteri düşür÷ldüğü belirtilirken Rusya Bağımsız Televizyonu ise bu süreç içerisinde toplam 70 Rus askerinin öldüğünü açıklamıştır. Kırım Türklerinin lideri Mustafa Cemiloğlu, Rusya’nın askeri müdahalesine tepki göstererek Çeçen işgalini

²³⁴ “Brejnev Hortladı”, *Türkiye*, 12 Aralık 1994.

²³⁵ “Çeçenler Çetin Ceviz”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1994.

²³⁶ “Çeçenler Çetin Ceviz”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1994.

²³⁷ “Şamil’in Torunları”, *Türkiye*, 13 Aralık 1994.

²³⁸ “Çeçenya’da Çatışmalar Yayılıyor”, *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1994.

kınamıştır. Ruslara karşı bağımsızlık mücadelesi veren Çeçenleri desteklediklerini belirten Cemiloğlu, “Çeçenistan’ın bağımsız bir devlet olmasını istiyoruz. Yüzyıllarca Ruslarla savaşımış Çeçenler, bu defa da onlara boyun eğmeyecektir. Ayrıca diğer Müslüman özerk cumhuriyetler de Çeçenlere yardıma koşacaktır”²³⁹ açıklamasında bulunmuştur. 17 Aralık gününe kadar Çeçenistan’a ultimatoma veren Rusya, Çeçen askerlerin silahlarını bırakmaması halinde Grozni’yi bombalayacağını bildirmiş, Çeçenistan ise bu ultimatoma reddetmiştir. Azerbaycan’daki siyasi parti liderleri, Rusya’nın müdahalesine tepki göstererek, Çeçenistan’da yaşanan olayların Kafkasya’da büyük bir savaşa yol açabileceğine dikkat çekmişlerdir. Azerbaycan Milli İstiklal Partisi Genel Başkanı İtibar Memmedov, Rusya’nın Çeçenistan’a karşı üç yıldır yürüttüğü politikanın son günlerde askeri birliklerin saldırısına dönüştüğünü ifade ederek, “Çeçenya sorununu muhalefet aracılığıyla çözmek isteyen ve onları silahlandıran Rusya, bunun mümkün olamayacağını görünce askeri harekate girişti. Ancak bu Rusya için hiç de iyi sonuçlanmayacak”²⁴⁰ şeklinde konuşmuştur. Çeçenistan’daki Rus ve Çeçen birlikleri arasındaki çatışmaları izlemeye giden 5 Türk gazetecisine izin verilmemiş ve Rusya, bölgede bulunan yabancılara güvenlik bakımından Grozni ve buraya komşu bölgeleri en kısa zamanda terk etmeleri konusunda çağrıda bulunmuştur.²⁴¹ Rusya’nın Çeçenistan’a silahlı direnişi bırakması için tanıdığı sürenin ardından Çeçen Devlet Başkanı Dudayev görüşme teklifinde bulunmuş ancak Rusya savaş uçaklarıyla karşılık vermiştir. İnguş hava sahasından Çeçen topraklarına giren 8 savaş uçağı ise Grozni’yi vurmuştur. Çeçen Cumhuriyeti Devlet Başkan Yardımcısı Zelimhan Yardarbiyev, Çeçen halkına seslenerek Rus ordusunun saldırısı halinde cesur olmalarını ve sükûnetlerini korumaları gerektiğini söylemiştir.²⁴² Rusya ve Çeçenistan arasında yaşananlar Türkiye’yi de yakından ilgilendirmiştir. Türkiye gazetesinin “Çeçenlerle Tek Yürek” başlıklı haberine göre Rusya’nın Çeçenistan’a karşı gerçekleştirdiği saldırı, Türkiye’de de tepkilere neden olmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin’e gönderdiği mesajda sorunun müzakereler yoluyla çözümlenmesini ve müzakerelerin başlaması için

²³⁹ “Çeçenler ‘Allah’ Deyip Yola Çıktı”, *Türkiye*, 15 Aralık 1994.

²⁴⁰ “Türk Gazetecilere İzin Yok”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1994.

²⁴¹ “Türk Gazetecilere İzin Yok”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1994.

²⁴² “Grozni’ye Bomba Yağdı”, *Türkiye*, 18 Aralık 1994.

silahlı saldırıların durdurulması gerektiğini belirtmiştir. Dönemin Türkiye Başbakanı Tansu Çiller ise Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin'e gönderdiği mesajında Türk halkının bölgedeki gelişmeleri ve silahlı çatışmayı derin bir üzüntü içerisinde izlediğini ifade ederek, “*Masum sivil halktaki kayıpların artması, kan dökülmesinin bir an önce önlenmesini gerektiriyor*”²⁴³ denilmiştir. Ayrıca binlerce Türk vatandaşı, Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik işgalini mitingler düzenleyerek protesto etmiştir.²⁴⁴ Çeçen lider Dudayev, Rusya ile çatışmaların durdurulması için Türkiye'den yardım istemiş ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e barışçıl çözüm bulunmasının sağlanmasını arzu ettiklerini bildiren bir mesaj göndermiştir. Demirel ise yaşanan krizin barışçı yoldan çözümü için önce ateşkesin ilan edilmesi gerektiğini savunmuştur. Yaşanan gelişmelerin ardından Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Çeçenistan Devlet Başkanı Dudayev'e bir çağrıda bulunarak Mozdok kentinde görüşmeye davet etmiş, Dudayev ise gönderdiği cevap telgrafında görüşmenin Grozni'de yapılmasını istemiştir. Rusya yönetimi ise Dudayev'in teklifinin reddedildiğini açıklamıştır.²⁴⁵ Çeçen yetkililer tarafından yapılan açıklamada Rusya'nın Grozni'ye saldırılarına devam ettiği ve 19 Aralık'ta yapılan üç ayrı hava saldırısında 120 kişinin öldüğü belirtilmiştir. Grozni'nin etrafını kuşatan Ruslar ise büyük bir direnişle karşılaşmış ve korkudan sürekli olarak maske taktıkları ileri sürülmüştür.²⁴⁶ Çeçenistan'daki gelişmelere ilişkin açıklamalarda bulunan dönemin Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ferhat Ataman, Rusya'nın askerî harekâtından büyük bir endişe duyulduğuna dikkat çekerek, “*Çatışmalarda sivil can kayıplarının artmasının, bölge halkı ile yakın bağları bulunan Türk milletini derin bir üzüntüye sevk etmiştir*”²⁴⁷ diye konuşmuştur. Çeçenistan'da yaşanan gelişmeler ise Rusya'nın kendi içerisinde karışıklık çıkmasına neden olmuş ve Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı olan Duma, Yeltsin'in Rus birliklerinin Çeçenistan'a düzenledikleri askeri müdahaleyi sona erdirmesini istemiştir. Duma'nın 23 Aralık'ta yaptığı oylamada, Rus birliklerinin Çeçenistan'daki askeri operasyonlarının durdurulması ve görüşmelerin bir an önce başlamasını öngören karar, 38 ret oyuna karşın, 228 oyla kabul edilmiş ve oylama da 3

²⁴³ “Çeçenlerle Tek Yürek”, *Türkiye*, 19 Aralık 1994.

²⁴⁴ “Çeçenlerle Tek Yürek”, *Türkiye*, 19 Aralık 1994.

²⁴⁵ “Dudayev, Türkiye'den Yardım İstedi”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1994.

²⁴⁶ “Ruslar Korkudan Maske Takıyorlar”, *Hürriyet*, 21 Aralık 1994.

²⁴⁷ “Rus Ablukası Kaygı Yarattı”, *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1994.

kişi de çekimser oy kullanmıştır. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik askeri müdahalesine uluslararası tepkiler de gelmiş ve Almanya, Fransa ve İngiltere Dışişleri Bakanlıkları tarafından yapılan açıklamalarda Rusya'nın Çeçenistan'a askeri müdahalesi konusunda endişe duydukları ifade edilmiştir. İnsan Hakları İzleme Komitesi ise ABD'nin Çeçenistan savaşı karşısındaki ılımlı tepkisini eleştirmiş ve temel insan hakları açısından Çeçenistan'a askeri müdahalenin Rusya'nın "iç işi" sayılamayacağını altı çizilmiştir.²⁴⁸ Rusya'yı karşısına almaktan çekinerek müdahaleyi 'Rusya'nın iç işi' şeklinde değerlendiren ABD, Rus saldırıları sırasında bir Amerikalı gazetecinin ölmesinin ardından tavrı değiştirerek Çeçenistan'daki durumdan kaygılı olduklarını açıklamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü David Johnson tarafından yapılan açıklamada, Rus savaş uçakları ve tanklarının Grozni'de bombardıman sırasında çok sayıda sivillerin öldüğü hatırlatılmış ve Çeçen sivillerin ölümünden büyük bir kaygı duyulduğunun altı çizilmiştir.²⁴⁹ Rusya, Çeçenistan'da 24-25 Aralık tarihleri arasında gerçekleştirilen saldırılarda 1.000 Çeçen'in öldürüldüğü iddia etmiş ancak Çeçen yetkililer bu iddiayı yalanlamıştır. Rus saldırılarının başlamasının ardından yaklaşık 65 bin Çeçen mülteci İnguş Cumhuriyeti'ne sığınmıştır. İnguş Cumhuriyeti Sivil Savunma Bakan Yardımcısı Magome Daurbekoy, Rusya'nın yardımlarının yetersiz olduğuna dikkat çekerek, "*Bölge halkı yardımcı olmasaydı burada felaket yaşanırdı*"²⁵⁰ ifadesini kullanmıştır. Grozni'ye büyük bir kara saldırısı başlatacaklarına ilişkin tehditte bulunan Rusya Başbakan Yardımcısı Nikolai Yegorov, "*Eğer Cahar Dudayev Çeçen Cumhuriyeti topraklarında anayasal düzenin yeniden sağlanmasını ve silahsızlanma konusunda adım atmazsa, önümüzdeki birkaç gün içinde silahlı müdahalede bulunulacaktır*"²⁵¹ şeklinde konuşmuştur. Yegorov, gerçekleştirilecek askeri müdahaleyle birlikte Grozni'nin Rus federal güçlerin kontrolüne girmesini sağlayacağını da dile getirmiştir.²⁵² Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın (AKKA) kanat sınırlamalarına ilişkin maddelerine gerekirse uyulmayacağını belirten Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Grigory Karasin ise Kuzey Kafkasya bölgesinin istikrarsızlık içinde bulunduğunu öne

²⁴⁸ "Rusya'yı Hezimet Korkusu Sardı", *Türkiye*, 24 Aralık 1994.

²⁴⁹ "Yeltsin Çeçenya'da Yalnız Kaldı", *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1994.

²⁵⁰ "65 Bin Çeçen Mülteci Oldu", *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1994.

²⁵¹ "65 Bin Çeçen Mülteci Oldu", *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1994.

²⁵² "65 Bin Çeçen Mülteci Oldu", *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1994.

sürerek, “Rusya, kendi güvenliğinin gerektirdiği önlemleri tek taraflı olarak alabilir”²⁵³ diye konuşmuştur. Hürriyet gazetesinin “Grozni’ye Kara Harekâtı Başladı” haberine göre Çeçenistan’a yönelik hava saldırılarına son verildiğini açıklayan Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, sözünde durmayarak bir yandan Rus uçakları saldırılara devam ederken diğer yandan Rus kara kuvvetleri Grozni’ye doğru saldırıya geçmiştir. Rus askerleriyle Çeçen askerleri arasındaki çatışmada, en az 130 kişinin öldüğü öne sürülmüştür.²⁵⁴

31 Aralık 1994’ten itibaren Rus ordusu hem havadan hem de karadan başlattıkları büyük bir saldırı ile Çeçenistan’ın başkenti Grozni’ye girmeyi başarmış ve 1 Ocak 1995’te bu bölgede şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Rus zırhlı birlikleri şehrin batısındaki stratejik Karpinski tepelerini ele geçirmiş ve öncü piyade birlikleri kentin dış mahallerine sızmıştır. Şehrin batısındaki dış mahallelerde ise Çeçenler ağır makineli tüfekler ile Rus savaş helikopterlerine karşılık vermiştir. Dudayev, Çeçen halkına sabırlı ve cesur olmaları için çağrıda bulunarak, “Çeçen halkının bağımsızlık ruhu tanklarla ezilemez. Yok edilemez”²⁵⁵ şeklinde konuşmuştur. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Çeçenistan konusundaki kaygılarını dile getirdiği mesajına gönderdiği yanıtta PKK terörüne ad kullanmadan atıfta bulunarak bölücülüğün önüne geçilmesinin Türkiye için de güncel bir konu olduğuna vurgu yapılmış ve Rusya’nın iç işlerine müdahale edilmemesi konusunda uyarıda bulunulmuştur.²⁵⁶ Türk Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada ise Rus birliklerinin Grozni’ye girmesine tepki gösterilerek, “Bu gelişmenin, Çeçenistan’da daha fazla kan dökülmeden kalıcı bir çözümü ve bölgede istikrarın tesisini sağlayıp sağlayamayacağı belli değildir”²⁵⁷ şeklinde açıklama yapılmıştır. Çatışmaların şiddetli bir şekilde devam ettiği Grozni’de saldırılarını artıran Rus kuvvetleri, Çeçenistan Başkanlık Sarayı’nın ele geçirildiğini açıklamış ancak bu iddia Çeçen kaynakları tarafından yalanlanmıştır. Yapılan açıklamaların ardından ise Çeçen gönüllüler savaşmak için başkente akın etmişlerdir. Rusya Ortodoks Kilisesi Çeçenistan’daki Rus saldırısının durdurulması uyarısında bulunarak, Çeçenistan’da yaşanan sorunlara

²⁵³ “Rusya: AKKA’ya Uymayız”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1994.

²⁵⁴ “Grozni’ye Kara Harekâtı Başladı”, *Hürriyet*, 29 Aralık 1994.

²⁵⁵ “Rus Ordusu Grozni’ye Girdi”, *Hürriyet*, 01 Ocak 1995.

²⁵⁶ “Boris Yeltsin’den Ankara’ya Sert Yanıt”, *Cumhuriyet*, 01 Ocak 1995.

²⁵⁷ “Başkanlık Sarayı Rusların Elinde”, *Hürriyet*, 02 Ocak 1995.

barışçıl bir çözümün aranması gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁵⁸ Ocak 1995'ten itibaren Çeçenistan'a giren Rus kara birlikleri Çeçen direnişleri karşısında Grozni'de ağır kayıplara uğramıştır. Çeçen lider Dudayev, ellerinde yüzlerce Rus askerinin bulunduğunu belirterek, Rusya'nın Çeçenistan'dan çekilmesi koşuluyla ateşkes önerisinde bulunmuştur. Çeçenistan'da yaşanan gelişmelerin ardından Rusya'nın eski Başbakanı Igor Gaydar, Grozni'deki durumu Rusya için askeri bir felaket olarak nitelendirirken haber ajansı olan AFP, Grozni'de Başkanlık Sarayı'nın çevresinde en az 100 Rus askerinin cesedinin bulunduğunu bildirmiştir. Çeçenistan sorunuyla ilişkin açıklamalarda bulunan DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Türkiye'nin söz konusu sorun hakkında hazırlıksız davrandığını ve inisiyatif olanağını elinden kaçırdığını ifade ederek, *"Sayın Dudayev, bildiğim kadarıyla birkaç kez Türkiye'ye geldi ve derdini anlatmak istedi. Oysa o sırada Türkiye'de hükümet biraz yakından ilgilenseydi, Çeçenlerin sorunlarına kulak verseydi, onları uzlaştırma yollarını bulabilirdi"*²⁵⁹ diye konuşmuştur. Çeçenistan sorununun Rusya'nın iç sorunu olduğunu belirten Almanya Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel, *"Avrupa Birliği olarak Rusya'nın kendi iç sorunlarını çözme yöntemini endişeyle izliyoruz"*²⁶⁰ diye konuşmuştur. 3 Ocak'ta Rus uçakları Grozni yakınlarındaki bir kasabayı bombalamış ve bunun sonucunda en 20 kişinin öldüğü, 100 kişinin de yaralandığı bildirilmiştir. Çeçenistan'daki saldırılarının hemen durdurulmasını isteyen Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından ise Türkiye'deki bölücü PKK eylemleriyle Çeçenistan'da yaşanan durum arasında hiçbir benzerlik olmadığının altı çizilmiştir. Dünyadan gelen tepkiler ve güçlü Çeçen direnişlerinin ardından Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 4 Ocak'ta askeri liderlere Grozni'de bombardımanın durdurulması emrini vermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Michael McCurry ise Rusya'nın Grozni'deki bombardımanın durdurulması kararının olumlu yönde bir gelişme olduğunu belirtmiştir.²⁶¹ Grozni'nin büyük bir kontrolünü tekrar ele alan Çeçenler tarafından Rus birlikleri komutanı General Victor Vorobyov, 7 Ocak'ta Grozni yolunda havan topu atışı sonucu vurularak öldürülmüştür.²⁶² Rusların telsiz şifresini

²⁵⁸ "Başkanlık Sarayı Rusların Elinde", *Hürriyet*, 02 Ocak 1995.

²⁵⁹ "Türkiye Gelişmelere Hazırlıksız Yakalandı", *Cumhuriyet*, 04 Ocak 1995.

²⁶⁰ "Batı, Moskova'ya Sırtını Döndü", *Hürriyet*, 04 Ocak 1995.

²⁶¹ "Ankara'dan Moskova'ya Sert Kınama", *Cumhuriyet*, 05 Ocak 1995.

²⁶² "Rus General Öldürüldü", *Türkiye*, 08 Ocak 1995.

özen Çeçenler, generalin cepheye gittiğini öğrenmiş ve een intihar timi generalin bulunduğu bölgeye sızarak koordinatlarını topulara bildirmiştir. Topçular da generali havan topu atışıyla öldürmüştür. Grozni’de ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra taktik değiştiren Rus ordusu 24 saat aralıksız şekilde top, füze ve hava bombardımanı ile şehri kademe kademe yok etme operasyonu başlatmış ancak güçlü bir mücadele gösteren een birlikleri karşısında 12 tank yitirmiş, 100’den fazla da ölü vermiştir. Çeçen komutanlarından Arbi Burlayev ise 8 Ocak’ta 29 tankın kent merkezindeki alışveriş merkezine ulaştığını ancak Başkanlık Sarayı’na gelmeden bu tankların durdurulduğunu açıklamıştır. Rusya’nın Çeçenistan’a saldırılarını suç olarak nitelendiren Rus General Aleksander Lebed, saldırıların durdurulmaması halinde çatışmaların tüm Kafkasya’ya yayılabileceğini ifade etmiştir. Rusya’nın Çeçenistan’a gerçekleştirdiğı askeri operasyonuna karşı Rusya’ya dünyadan da tepkiler devam etmiştir. Rusya’nın Çeçenistan’a yönelik saldırılarının artması üzerine Almanya’da sert bir tavır göstererek, Rusya’yı imzaladığı uluslararası anlaşmalara uymaya davet ettiklerini dile getirmiştir.²⁶³ Danimarka, Rusya’nın Çeçenistan’a müdahalesi nedeniyle askeri iş birliğinin askıya alındığını duyurmuş, Norveç ise Rusya’nın eenlere yönelik saldırıları kınamıştır. Libya’da een sorununu görüşmek üzere İslam Konferansı Örgütü’nü toplantıya çağırmıştır.²⁶⁴ Rusya Başbakanı Viktor ernomirdin, 09 Ocak’ta Çeçenistan’daki askeri yetkililere Grozni’de iki günlük ateşkes yapmaları için emir vermiş ve Rusya Parlamentosu Savunma Komitesi Başkanı Sergei Yuşenkov ise Başbakan ernomirdin’in bu kararının İnsan Hakları Komisyonu Üyesi Sergei Kovalev’i çağırısı üzerine aldığını bildirmiştir. Çeçen lider Dudayev’in ise nerede olduğu konusunda çelişkili haberler ileri sürülürken Rusya, Dudayev’in Grozni’den ayrıldığını iddia etmiştir.²⁶⁵ een yetkililer ise Dudayev’in Grozni’den ayrıldığı yönündeki haberleri yalanlayarak Dudayev’in halen Başkanlık Sarayı’nda bulunduğunu bildirmiştir.²⁶⁶ Rusya, 09 Ocak’ta 48 saatlik ateşkes önermesinin ardından 12 saat geçmeden Grozni’yi tekrar bombalamıştır. Grozni’yi savunan een komutanlardan Aslan Mashadov, Rusya’nın ateşkes önerisinin ‘aldatmaca’ olduğunu söyleyerek “*Askerler her tarafta*

²⁶³ “Rus Generale Çeçenler Suikast Yapmış”, *Hürriyet*, 09 Ocak 1995.

²⁶⁴ “een Direniş Evlerde Sürüyor”, *Cumhuriyet*, 09 Ocak 1995.

²⁶⁵ “Grozni’nin ‘Kalbi’ İçin Savaş, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1995.

²⁶⁶ “Dudayev Grozni’de”, *Türkiye*, 10 Ocak 1995.

Ruslarla çarpışıyor. Ateşkes yok”²⁶⁷ şeklinde açıklama yapmıştır. Çeçenistan’ı diğer Kafkas halklarının da desteklediğini ifade eden Çeçen lider Dudayev, “*Yeltsin’in Çeçenya’ya gönderdiği zavallı genç askerlerin hiçbir şansı yok. Onları ele geçirip, silahlarını alıyoruz. Rus ordusundan kaçan çok sayıda asker ve subayı tutsak aldık*”²⁶⁸ ifadelerini kullanmıştır. Bütün uluslararası kamuoyuna seslenen Çeçen Cumhuriyeti Ulaştırma ve İnsan Haklarından Sorumlu Bakanı Seyit Emin İbrahimov, Rusya’nın Çeçen halkını yok etme politikası izlediğini ve Rusların sivil yerleşim merkezlerine bomba ve füzelerle saldırdıklarını dile getirerek, “*Geciken her saat, yüzlerce insanın ölümü demektir. Sözlerden ve temennilerden işe geçin, durdurun bu kanlı mezbahayı*”²⁶⁹ şeklinde konuşmuştur. Rusya yönetimi tarafından yapılan açıklamada ise Çeçenistan’ın komşu Dağıstan ve İnguş Cumhuriyetleri’nde de durumun giderek gerginleştiğine dikkat çekilmiş ve bu cumhuriyetlerde militanların etkin bir biçimde Rusya karşıtı propaganda yaptıkları vurgulanmıştır. Rusya hükümeti, Çeçenistan’da yaşanan çatışmalarda ölen Rus askerlerini göz ardı ettikleri nedeniyle Rus basınını ve insan hakları savunucularını suçlamıştır. Çeçenistan’dan Rusya’ya dönen Rus demokrat milletvekilleri de Rusya’nın bölgeye düzenlediği askeri müdahaleye tepki göstererek söz konusu müdahalenin bir savaş suçu olduğuna vurgu yapılmıştır.²⁷⁰ Şiddetli çatışmaların yaşandığı Grozni’de Rus askerleri tarafından düzenlenen saldırılardan sonra 19 Ocak’ta Başkanlık Sarayı ele geçirilmiş ve çatışmalarda Çeçenler ağır kayıplar vermiştir. Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Rus ordusunun Çeçenistan’daki görevlerinin bitmek üzere olduğunu belirterek, bundan sonraki süreçte Rus İçişleri Bakanlığı’nın Çeçenistan’da asayişin temin için çalışılacağı ifade edilmiştir. Çeçenistan Genelkurmay Başkanı Aslan Mashadov ise Çeçen direnişçilerin Başkanlık Sarayı’nı terk ettiklerini söylemiştir. Ayrıca 18 Ocak’ta Çeçenistan’da ilk kez esir değişimi yapılmış ve Grozni’nin 57 km. batısında Assinovskaya Köyü’ndeki Rus kontrol noktasında Çeçen ve Rus askerleri yer değiştirmiştir. Avrupa Parlamentosu da Rusya’nın Çeçenistan’a yönelik askeri saldırılarını kınamış ve Rusya’nın Çeçenistan’daki askeri saldırılarına bir an önce son vermesini istemiştir. 18 Ocak’ta Avrupa Parlamentosu’ndaki çeşitli siyasi gruplar

²⁶⁷ “Rusya, Grozni’ye Yeniden Saldırdı”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1995.

²⁶⁸ “Rusya, 2. Afgan Batağında”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1995.

²⁶⁹ “Rusya, 2. Afgan Batağında”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1995.

²⁷⁰ “Rusya, 2. Afgan Batağında”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1995.

tarafından ortak sunulan ve genel kurulda kabul edilen kararda, AB Komisyonu ve üye ülkelerden Çeçenistan'daki sivil halka insani yardım göndermeleri çağrısında bulunulurken, kararda AB Komisyonu ve Konseyi'nden Çeçenistan'daki Rus saldırıları duruncaya kadar, Rusya ve AB arasındaki ortaklık anlaşmasının onaylanması konusunda hiçbir adım atılmaması istenmiştir.²⁷¹ 23 Ocak'ta Avrupa Birliği'ne üye olan Dışişleri Bakanlarının yaptığı toplantı da ise Rusya'ya karşı ekonomik ambargo uygulanmasına yönelik herhangi bir karar çıkmazken Çeçenistan'daki durumun daha da kötüye gitmesi durumunda bu tutumun değişebileceği belirtilmiştir. Çeçen komutanlarından Şamil Basayev, 23 Ocak'ta Rus kuvvetlerinin Grozni kentinin kuzeydoğu mahallerinin bazılarına girdiklerini ve küçük birlikler halinde güneye inmeye çalıştıklarını belirtmiştir.²⁷² Rusya'nın Aralık 1994'te başlattığı askeri müdahalenin arka planında Rusya'nın petrol ihtiyacının yer aldığını belirten Çeçen lider Dudayev, 11 Aralık 1994'ten 25 Ocak 1995'e kadar Çeçenistan'a giren Rus askerlerinin kayıplarının 12 bine kadar ulaştığının altını çizerek Çeçen sivil halk kayıplarının ise 30 bine yaklaşık olduğunu ifade etmiştir.²⁷³

Çeçenistan'da Rus birlikleriyle Çeçen direnişçiler arasında iki aydır süren çatışmalara son verilmesi için Çeçen yönetiminin ateşkes önermesinin ardından 13 Şubat 1995'te masaya oturan taraflar, derhal ateşkes ilan edilmesi konusunda anlaşmıştır. Ateşkes konusunda İnguş Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen görüşmelerde Rus delegasyonuna General Anatoli Kulikov, Çeçen delegasyonuna ise General Aslan Mashadov başkanlık yapmış ve üç saat süren görüşmeler sonunda açıklama yapan Rus komutan Kulikov, Çeçenistan'daki Rus birliklerine 'çatışmaları durdurma' emrini verdiğini belirtmiştir. Taraflar arasında varılan anlaşma, çatışmalara derhal son verilmesini ve karşılıklı esir değişimini de kapsamıştır. Çeçen komutan Mashadov, 15 Şubat'ta tarafların görüşmelere başlaması konusunda fikir birliğine vardıklarını dile getirmiştir.²⁷⁴ Rusya ve Çeçenistan arasında 14 Şubat'ta yapılan ateşkes kararının ardından Rus birlikleri tarafından Grozni'nin güney kesimindeki bazı Çeçen mevzilerinin top ateşine tutulduğu öne sürülmüştür. Çeçenler, yapılan ateşkese uymayan

²⁷¹ "Grozni'de Sona Doğru", *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1995.

²⁷² "AB'den Rusya'ya Ambargo Yok", *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1995.

²⁷³ "Savaş Aylarca Sürebilir", *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1995.

²⁷⁴ "Çeçenya'da Ateşkes", *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1995.

Rusları ateşkes anlaşmasını ihlal etmekle suçlamıştır. Taraflar arasında yapılan kısmi ateşkes anlaşmasında sadece ağır topların kullanılması yasaklanmış ve ateşkese rağmen Ruslar top ve roket gibi ağır silahlar kullanmıştır. Çeçenistan'daki şiddetten endişe duyduklarını belirten ABD Başkanı Bill Clinton ise Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'le telefonla görüşerek Çeçenistan'daki savaşa son verilmesini istemiştir.²⁷⁵ Rusya Federal İstihbarat Servisi Başkanı Sergey Stepaşin ve beş Rus generali, 21 Şubat'ta Türkiye'ye gelerek Ankara'da görüşmelerde bulunmuştur. Hürriyet gazetesinin haberine göre Rusya Federal İstihbarat Servisi Başkanı Stepaşin'den iki gün önce gizlice Ankara'ya gelen Rus Dış İstihbarat Başkanı Yevgeni Primakov'un Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşmelerde bulunduğu ortaya çıkmış ve Primakov, Rusya'nın Kürtevi ve PKK'ya izin vermemesi karşılığında Türkiye'nin de Çeçenlere yardım yapmaması konusunda pazarlık yapıldığı iddia edilmiştir.²⁷⁶ Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Vadim İgoraviç Kuzentsov, Rusya'nın Dış İstihbarat Başkanı Yevgeni Primakov'un Türkiye'yi ziyaret ettiğini teyit ederek, Primakov'un Türkiye üzerinden Çeçenistan'a silah ve gönüllü askerler gittiğine dair endişesini Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e ilettiğini dile getirmiş, "*Türkiye üzerinden Çeçenya'ya silah ve gönüllülerin gittiğine dair endişe bulunuyor*"²⁷⁷ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Çeçenistan'da savaş devam ederken Grozni'de 25 Şubat'ta meydana gelen patlamada en az 25 Rus askeri ölmüştür. Ruslar, Grozni'nin 30 kilometre batısındaki Samachi ve Zakan-Yurt bölgelerini topçu ateşine tuttuğu ve Ruslar tarafından Grozni'nin 20 kilometre ötesindeki Argun kentinin de hava ve karadan da sürekli olarak bombalandığı bildirilmiştir. Rus komutanlığı tarafından yapılan açıklamada Çeçenistan'daki 11 Aralık'tan 27 Şubat'a kadar 1.146 Rus askerinin öldüğünü öne sürülmüş ancak gözlemciler tarafından bu sayının çok daha fazla olduğunu iddia edilmiştir.²⁷⁸

Çeçenistan'daki Rus birlikleri, Grozni'yi ele geçirmelerinin ardından 21 Mart'ta Argun nehri üzerindeki köprüyü geçtikleri ve stratejik öneme sahip Argun şehrini kuşatmaya başladıkları bildirilmiştir. Rus ordusunun aynı zamanda Argun kentini Çeçenistan'ın ikinci büyük kenti Gudermes'e bağlayan yolun denetimini de ele

²⁷⁵ "Ateşkes Sözde Kaldı", *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1995.

²⁷⁶ "Ankara'da Rusla Gizli Pazarlık", *Hürriyet*, 23 Şubat 1995.

²⁷⁷ "Rus Büyükelçiden Garip Açıklama", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1995.

²⁷⁸ "Grozni'de 25 Rus Askeri Öldü", *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1995.

geçirdikleri öne sürülmüştür. AFP haber ajansına göre Çeçenistan’a Argun kentine hava bombardımanları ile ağır silah ve roket saldırıları yoğunlaşmıştır. Şali’deki Çeçen askeri yetkilileri ise Rus birliklerinin Argun nehri boyunca saldırılarda bulunduklarını ancak bu saldırıların Çeçen direnişçiler tarafından geri püskürtüldüğü ifade edilmiştir. Çeçen direnişçilerin komutanı Sahid Hasan Tatayev de Argun nehri boyunca ilerlemeye çalışan Rus birliklerini engellediklerini söylemiştir.²⁷⁹

Çeçenistan’daki saldırılarına devam eden Rus birlikleri, girdikleri yerleşim yerlerinde bulunan sivil halka yönelik katliamlar gerçekleştirmiştir. Nisan 1995’te Çeçenistan’ın Samaşki kasabasında Rus birlikleri tarafından sivil halktan yüzlerce kişi öldürülmüştür. Soykırım olarak nitelenen Samaşki katliamında en az 500 sivilin öldüğü belirtilmektedir.²⁸⁰ Çeçenistan Ulaştırma Bakanı ve İnsan Hakları Komitesi Başkanı Said Emin İbrahimov, 25 Nisan’da Rusların saldırısının sona ermesi için ABD’nin İstanbul Başkonsolosluğu önünde açlık grevine başlamıştır. Savaşın bir cinayet olduğuna vurgu yapan İbrahimov, savaştan zarar görenlerin masum insanlar olduğuna dikkat çekmiştir. Savaşı politikacıların şahsi iddialarına, ekonomik ve diğer amaçlarına ulaşmak için kullandıklarını dile getiren İbrahimov, *“İnsanlık, savaşları önlemek ve yasaklamak için hiçbir şey düşünmemiş ve düşünmek istememektedir. Herhangi bir meseleyi güç kullanarak çözmek yerine, iyi niyet ve sağduyumuzu birleştirmeliyiz”*²⁸¹ diye konuşmuştur. Eski Sovyet lideri Gorbaçov ise Yeltsin’in Çeçenistan’daki büyük hatası yüzünden çaresiz kaldığını ve iktidardaki ömrünü bitirdiğine dikkat çekerek *“Başta Boris Yeltsin olmak üzere birtakım yöneticiler Çeçenistan’a saldırdılar. Bu savaşla, Rusya’nın var olduğunu göstermek istiyorlar. İktidarın elindeki sopa, tank, top ve tüfek. Bu savaş olmamalıydı. Savaş bir çukurdur, felakettir”*²⁸² şeklinde konuşmuştur. Rusya, 27 Nisan’da Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Anlaşması’nın (AKKA) hükümlerine uymayarak Kafkasya’daki birliklerini kuvvetlendirme kararı almıştır. Rusya Kara Kuvvetleri Komutanı Vladimir Semionov, “58. Ordu” adıyla kurulacak yeni birliğin 1 Haziran’a kadar oluşturulacağını ifade etmiştir. Semionov, bu kararın Kuzey Kafkasya’daki durumun karmaşıklığı ve özellikle Çeçenistan’daki durumun

²⁷⁹ “Ruslar Argun’u Kuşatıyor”, *Cumhuriyet*, 22 Mart 1995.

²⁸⁰ “Çeçenistan’da Rus Vahşeti”, *Türkiye*, 12 Nisan 1995.

²⁸¹ “Gorbaçov: 96’da Adayım”, *Türkiye*, 25 Nisan 1995.

²⁸² “Gorbaçov: 96’da Adayım”, *Türkiye*, 25 Nisan 1995.

istikrarsızlığı nedeniyle alındığını dile getirmiştir. 58. Ordu'nun oluşturulması kararının AKKA ile ters düştüğünü belirten Semionov, Rusya'nın güvenliği ve toprak bütünlüğünün AKKA anlaşmasından daha önemli olduğunu söylemiştir. Rusya'nın kuracağı "58. Ordu" adlı birliğin karargahının ise Çeçenistan'da olacağı belirtilmiştir. NATO kaynakları ise Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki askeri birliklerini AKKA hükümlerine aykırı olarak güçlendirme planlarını hoş olmayan bir gelişme olarak nitelendirmiştir.²⁸³

Araştırmacı Yazar Tarık Cemal Kutlu, Rusya'nın Çeçenistan işgaline karşı İslam ülkeleri ve özellikle Türkiye'nin Çeçenlerin haklı mücadelesinde Rusya'ya karşı Bulgaristan kadar destek vermemesine tepki göstererek, "*her türlü tarîfin üzerinde bir talihsizlik*"²⁸⁴ olarak nitelemiştir. Kutlu, Bulgaristan, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Polonya ve Romanya gibi birçok ülkenin Rusya'ya karşı Çeçenistan'da sürdürdüğü savaşa son vermediği takdirde her türlü ticari ilişkilerini donduracaklarını bildirdiklerine vurgu yaparak Türkiye ve diğer İslam ülkelerinin böyle bir tavır koymamalarını eleştirmiştir.²⁸⁵ ABD Başkanı Bill Clinton ile Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 10 Mayıs'ta Moskova'da yaptıkları görüşmede Çeçenistan sorunu da yer almıştır. Clinton, Çeçenistan'da yaşanan soruna bir an önce siyasi çözüm bulunmasını isteyerek "*Çeçenya'daki sivil kayıplar tüm dünyayı kaygılandırıyor. Başkan Yeltsin'e bu konuda siyasi çözüm bulunmasını ve sürekli ateşkes ilan edilmesini önerdim*"²⁸⁶ ifadelerini kullanmıştır. Yeltsin ise Çeçenistan konusunda Clinton'a herhangi bir taahhütte bulunmaktan kaçınarak, "*Çeçenya'da çarpışmalar durdu. Orada sadece İçişleri Bakanlığı birlikleri var. Silahlı kuvvetlerimiz Çeçenya'dan çekildi. Yakında durum normaleşecek*"²⁸⁷ diye konuşmuştur.

Haziran 1995'te Rus birliklerinin Çeçenistan'ın güneyindeki Vedeno kasabasını ele geçirmek için düzenledikleri saldırıda 17 Rus askerinin öldüğü, 30 Rus askerinin ise yaralandığı açıklanmıştır. Çeçenlerin Vedeno kasabasını geri alması ve bölgede bulunan

²⁸³ "Ruslar AKKA'yı Deldi", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1995.

²⁸⁴ "Çeçen Bakan Fenalaştı", *Türkiye*, 01 Mayıs 1995.

²⁸⁵ "Çeçen Bakan Fenalaştı", *Türkiye*, 01 Mayıs 1995.

²⁸⁶ "Clinton, Yeltsin'i Yumuşattı", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1995.

²⁸⁷ "Clinton, Yeltsin'i Yumuşattı", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1995.

4 Rus taburuna ağır kayıplar verdirmeleri ve yaklaşık 70 Rus askerini esir alınması üzerine Rusya Başbakanı Çernomirdin, “Çeçenlerin hareketleri Rusya’nın bütünlüğüne yöneliktir ve bu mutlaka askeri güçle bastırılmalıdır. Rusya kolay kolay Dudayev ile anlaşmak için yeni girişimlerle görüşme masasına gelmeyecektir”²⁸⁸ şeklinde konuşmuştur. Çeçenistan’da Rus ordusunun müdahalesi sonucunda son direniş noktası Şatoy köyü 13 Haziran’da ele geçirilmiş, çatışmalarda 130 Çeçen direnişçinin ve 10 Rus askerinin öldüğü bildirilmiştir. Çeçen lider Dudayev’in ise çatışmalar sırasında kol ve bacaklarından yaralandığı iddia edilmiştir. Ancak Dudayev’in Moskova’daki temsilcisi Ramazan Muzayev ise Çeçen liderinin yaralandığı konusundaki haberleri yalanlamıştır.²⁸⁹ Çeçen lider Dudayev ise kendisinin yaralandığına dair iddiaları yalanlayarak hayatta olduğunu ve savaşın yeni şekliyle süreceğini dile getirmiştir. Şatoy ve Nozhay Yurt’un Rus birliklerinin eline geçtiğini doğrulayan Dudayev ise savaşın henüz bitmediğini belirtmiştir.²⁹⁰ 14 Haziran’da Rusya’nın Çeçenistan sınırındaki Stavropol bölgesindeki Budennovsk kentine saldırı yapılmış ve bu saldırıyı yapan yaklaşık 100 kişiden oluşan silahlı grubun Çeçen oldukları öne sürülmüştür. Çatışmalarda 10 Rus polisi ölmüş, yüzlerce kişi rehin alınmıştır. Çeçen olduğu ileri sürülen grubun yüzlerce kişiyi Pokoinoiye köyüne doğru götürdükleri bildirilmiştir. Saldırıdan Çeçen direnişçileri sorumlu tutan Yeltsin büyük tepki göstererek, Yeltsin’in sözcüsü Sergey Medyedev, “Böylesine trajik bir olayın gerçekleşmiş olması Devlet Başkanını çok hiddetlendirdi”²⁹¹ ifadesini kullanmıştır. Rusya’nın Budennovsk şehrindeki hastanede yaklaşık iki bin kişiyi rehin tutan Çeçen direnişçileri için Rus güvenlik güçleri tarafından operasyon düzenlemiştir. Düzenlenen operasyonda 5 Rus askeri ölmüş, Çeçen grup tarafından ise 160 rehine serbest bırakılmıştır. Çeçenistan’daki direnişçilere karşı Rusya’nın askeri eylemlerinin hemen durdurulmasını isteyen Yediler Grubu liderleri tarafından Rusya’nın Çeçenistan’daki faaliyetlerinin tasvip edilmediği belirtilmiş ve Çeçenistan problemi için mutlaka siyasi çözümün bulunması gerektiği ifade edilmiştir.²⁹² G7 liderlerinin uyarısının ardından Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ise

²⁸⁸ “Çeçen Zaferi Rusları Korkuttu”, *Türkiye*, 08 Haziran 1995.

²⁸⁹ “Dudayev Vuruldu”, *Hürriyet*, 14 Haziran 1995.

²⁹⁰ “Dudayev: Hayattayım”, *Türkiye*, 15 Haziran 1995.

²⁹¹ “Budennovsk’a Kanlı Saldırı”, *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1995.

²⁹² “Rus’tan Katliam Tehditi”, *Türkiye*, 18 Haziran 1995.

Çeçen lider Dudayev'in Çeçenistan'dan çıkarılması için Türkiye'den korunma ve destek talep ettiğini ileri sürmüş ve Çeçenistan'ı dünya terörizminin, rüşvetin ve mafya stili suçların merkezi olarak nitelendirmiştir. Yeltsin'in Çeçenistan'daki askeri müdahalesinin dışında bir söylemi kullanması hedef şaşırtma taktiği olarak yorumlanmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Ömer Akbel ise Çeçen liderlerinden Türkiye'ye sığınmayla ilgili herhangi bir talep gelmediğinin altını çizmiştir.²⁹³ Türkiye gazetesinin "Kahreden Tahrik" başlıklı haberine göre Rusların Çeçen komutanlarından Şamil Basayev'i tahrik etmek amacıyla yakınlarını katlettikleri ortaya çıkmıştır.²⁹⁴ Rusya ise Budennovsk'ta yüzlerce rehineyi elinde bulunduran Çeçen grubunun lideri Şamil Basayev'in Çeçenistan'daki saldırıların durdurulması yolundaki isteğini kabul etmiş ve Başbakan Çernomirdin, "*Operasyonu durdurmaya hazırız*"²⁹⁵ ifadesini kullanmıştır. Başbakan Çernomirdin, çoğunluğu sivillerin oluşturduğu 30 bin kişinin hayatını kaybettiği Çeçenistan'daki savaşa son verilmesi için emir vereceğini buna karşılık Çeçenlerin rehin tuttukları sivilleri derhal serbest bırakmalarının altını çizmiştir. 17 Haziran'da Çernomirdin ile Basayev konuyla ilgili anlaşmış ve Çeçen direnişçilerle varılan anlaşma çerçevesinde oluşturulan Rus heyetinde Rusya Milliyetlerden Sorumlu Bakan Yardımcısı Vyaçeslav Mihailov, Başbakan Yardımcısı Nikolay Semyonov, İçişleri Bakan Yardımcısı ve İçişleri birlikleri komutanı General Anatoly Kulikov'un katılacağı bildirilmiştir. Budennovsk'ta 74 kişinin hayatını kaybettiği çatışmanın ardından rehineleri hastanede tutan Çeçen direnişçiler, ateşkes üzerine 150 sivil daha serbest bırakmıştır.²⁹⁶ Moskova'dan gelen Rusya heyeti ile Çeçenler arasındaki görüşmeler 19 Haziran'da Grozni'de başlamış, Çeçen heyetine Dudayev'in en yakın yardımcılarında Genel Savcı Osman İmayev başkanlık etmiş ve heyette Genelkurmay Başkanı Aslan Mashadov ve Çeçenistan Güvenlik Şefi Sultan Galishanov da yer almıştır.²⁹⁷

Temmuz 1995'te Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Albert Çernişev Ankara'ya ziyarette bulunmuş ve Ankara ile Moskova, Türkiye'deki Çeçen dernekleri ile

²⁹³ "Yeltsin'in Dudayev Yalanı", *Türkiye*, 18 Haziran 1995.

²⁹⁴ "Kahreden Tahrik", *Türkiye*, 19 Haziran 1995.

²⁹⁵ "Rusya, Operasyonu Durdurmaya Hazır", *Türkiye*, 19 Haziran 1995.

²⁹⁶ "Çeçen Gerillalar Kazandı", *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1995.

²⁹⁷ "Moskova Boyun Eğdi", *Türkiye*, 20 Haziran 1995.

Rusya'daki PKK yanlısı Kürt derneklerinin iki ülke ilişkilerine zararlı faaliyetlerine izin verilmemesi konusunda karşılıklı güvence vermiştir. Hürriyet gazetesinin haberine göre Çernişev, “*Hükümetinizin Çeçenistan politikası konusundaki bütün endişelerimiz giderilmiştir*”²⁹⁸ ifadelerini kullanmıştır. Çeçenistan'daki barış görüşmeleri Temmuz'da da devam ederken Çeçen komutan Şamil Basayev, sekiz aydır süren Çeçen-Rus Savaşı'nın sona erdirilmesi halinde herhangi bir saldırı gerçekleştirmeyeceklerini ancak Çeçen-Rus görüşmelerinin başarılı olmaması halinde Rusya'ya biyolojik ya da radyoaktif silahlarla saldıracakları tehdidinde bulunmuştur.²⁹⁹ 24 Temmuzda Grozni'de yapılan barış görüşmeleri sırasında Çeçenistan'ın statüsü konusunda anlaşma sağlanamamış ve 25 Temmuz'da her iki tarafın askeri sorunlarının giderilmesi için görüşmelere ara verilmiştir. 29 Temmuz'da Mihailov, Rusya'nın siyasi konularda anlaşmaya varmadan önce askeri bir anlaşma imzalamaya hazır olduklarını belirtmiş ve 30 Temmuz'da Rus ve Çeçen heyetleri arasında Grozni'de imzalanan askeri anlaşmayla sekiz aydır süren Çeçen-Rus Savaşı'nın noktalandığı bildirilmiştir. Anlaşma, Rus askerlerinin büyük bölümünün Çeçenistan'dan aşamalı olarak çekilmesinin, Çeçen güçlerinin de bunu paralel olarak silahsızlandırmalarının sağlanması için öncelikle her iki tarafın askeri birliklerini, cephe hattından 2-4 kilometre geri çekmelerini öngörmekte olup, anlaşma uyarınca her iki taraf ellerindeki tüm esirleri birbirlerine tam liste verdikten sonra en kısa zamanda esir değişimi gerçekleştirilecektir. Çeçen-Rus görüşmelerinde en büyük sorun yaratan Çeçenistan'ın gelecekteki siyasal statüsünün nasıl olacağıyla ilgili durum Rus heyetinin önerisi doğrultusunda Kasım ayında yapılacak seçimlerden sonraya ertelenmiştir. Çeçen ve Rus heyeti arasında yapılan askeri anlaşmayla ilgili bilgi veren Çeçen heyetinin başkanı Osman İmayev, “*Savaş artık sona eriyor. Bu anlaşma da savaşın sona erdiğini ve silahsızlanma sürecinin başlatıldığını kayda geçiren hukuki belgedir. Statü sorunu, Kasım ayında yapılacak seçimlerden sonra veya seçimlere yakın bir tarihte ele alınabilir*”³⁰⁰ diye konuşmuştur. Anlaşmanın Çeçenistan'daki serbest seçimlerinin yapılması koşullarının yaratılmasını da sağlayacağını dile getiren İmayev, “*Her iki heyet üzerinde de baskı var. Birileri*

²⁹⁸ “Rusya ile Çeçen PKK Anlaşması”, *Hürriyet*, 23 Temmuz 1995.

²⁹⁹ “Basayev'den Tehdit”, *Cumhuriyet*, 07 Temmuz 1995.

³⁰⁰ “Çeçenya'da Silahlara Veda”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1995.

savaşın devamını istiyor. Ancak Çeçen ve Rus heyetleri iyimserdi”³⁰¹ ifadelerini kullanmıştır. Çeçen lider Dudayev ise Çeçen-Rus askeri anlaşmasını tanımayacağını belirterek, görüşmeye katılan Çeçen heyetiyle bağlantı kuramadığını ve Rusya’nın baskı ve tehditleri sonucunda imza atıldığına dikkat çekmiş ve anlaşmanın hukuki sayılmadığını ileri sürmüştür. Dudayev, anlaşma gereği Rusya’ya teslim edilmesi istenen Şamil Basayev’in ulusal kahraman olduğunu belirterek Rusya’ya teslim edilmesinin söz konusu olamayacağını altını çizmiştir. Çeçenistan’ın işgalinin yasallaşması konusunda karar almak için 31 Temmuz’da toplanan Rusya Anayasa Mahkemesi, Yeltsin’in Çeçenistan’daki yasa dışı silahlı grupların faaliyetlerinin durdurulması konusundaki emrini anayasaya uygun bulmuştur. Boris Yeltsin ise İnsan Hakları Danışmanı Sergei Kovalev’in başında bulunduğu İnsan Hakları Komisyonu’nu feshettiğini duyurmuştur.³⁰²

Çeçenistan ile Rusya arasında gerginlik Ekim 1995’te tekrar başlamıştır. Rusya’nın Çeçenistan’ın Roshni-Chu köyü ve Mesker-Yurt köyüne düzenlenen hava saldırısında 40 kişi ölmüş, çok sayıda sivilde yaralanmıştır. Çeçen lider Dudayev’in sözcüsü Mavlodı Udugov, “*General Anatoly Romanov’a düzenlenen suikast girişimiyle Çeçen saldırıların arkasında aynı güçlerin olduğu, Moskova’dan yönlendirilen bu güçlerin amaçlarının, Rus-Çeçen barış sürecini yok etmek olduğu*”³⁰³ öne sürülmüştür. Çeçenistan’daki Rus birliklerinin komutanı Romanov’a düzenlenen suikast girişiminin ardından iki ülke arasındaki ilişkiler kötüleşmiş ve Rusya İçişleri Bakanı Kuliov, Grozni’de olağanüstü hâl ilan edilmesini istemiştir. Interfax haber ajansına göre ise Rusya’nın Çeçenistan ile 30 Temmuz’da imzaladığı anlaşmayı Rus yetkililer Ekim ayı itibarıyla ikinci bir ihbara kadar dondurduğunu bildirmiştir.³⁰⁴

Kasım ve Aralık 1995’te Rusya ile Çeçenistan arasındaki çatışmalar şiddetlenerek devam etmiş ve 17 Aralık’ta Çeçenistan’da yapılan seçimleri Moskova destekli Doku Zavgayev’in kazandığı ve devlet başkanlığına seçildiği açıklanmıştır. Çeçenistan’daki seçime katılım oranının yüzde 47 ile 60 arasında değiştiği ve

³⁰¹ “Çeçenya’da Silahlara Veda”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1995.

³⁰² “Çeçenya’da Barış Zorda” *Cumhuriyet*, 01 Ağustos 1995.

³⁰³ “Çeçenya’da Savaş Rüzgarları”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1995.

³⁰⁴ “Çeçenya’da Savaş Rüzgarları”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1995.

Zavgayev'in oyların yüzde 80'ini aldığı ifade edilmiştir. Seçimde hile yapıldığına dair iddialar öne sürülmüştür. Zavgayev'in diğer rakipleri ise seçim öncesinde adaylıklarını çekmişlerdir. Zavgayev ise seçimlerden sonra yaptığı ilk açıklamada Moskova ile imzaladıkları “Çeçenya’ya özel statü” anlaşmasını daha ileri götürmek için çaba göstereceğini ifade ederek Çeçenistan’ın statüsü konusunda bir referandum gerektiğini ve acilen parlamento seçimleri yapılmasının planladığını açıklamıştır. Çeçen direnişçiler ise seçimin tek adayı olan Zavgayev’i tanımadıklarını belirterek, Rusya’daki Çeçenya Parlamentosu’nu da belirleyen seçimleri demokratik olmadığı gerekçesiyle protesto etmişlerdir.³⁰⁵

Çeçen direnişçiler 09 Ocak 1996’da Budennovsk’tan sonra ikinci büyük baskını Dağıstan’ın Kızılyar kentine düzenlemiş ve yaklaşık iki bin sivil rehine almışlardır. 10 Ocak’tan itibaren büyük bölümünü serbest bırakan Salman Raduyev komutasındaki Çeçen direnişçiler yanlarına aldıkları rehinelerle birlikte Çeçenistan’a doğru yola çıkmıştır. Ruslar tarafından Çeçenleri durdurmak için köprülerin yakılması üzerine direnişçiler 140 kişiyi daha rehine almışlardır. Kızılyar baskını gerçekleştirilen Çeçenlerin elindeki rehine sayısı 37 Rus polisiyle birlikte 250’ye ulaşmıştır. Dağıstan’ın Pervomayskaya köyünde Ruslar tarafından kuşatılan Çeçenler herhangi bir Rus operasyonu olması halinde rehine aldıkları 37 polisi öldürecekleri tehdidinde bulunmuşlardır. Rus birlikleri, polisler ve diğer rehinelerin Çeçenistan’a girmeden bırakılmasını istemiştir.³⁰⁶ Rusya Federal Güvenlik Servisi Sözcüsü Aleksandr Mihailov, “Çeçen direnişçilere karşı silahlı mücadeleye başvurmaya yalnızca Moskova karar verebilir”³⁰⁷ şeklinde konuşmuştur. Çeçen direnişçilerle Dağıstanlı yetkililer arasındaki görüşmeler devam ederken Çeçen direnişçiler, Pervormaiskaia köyünde ellerinde tuttıkları rehineler arasındaki kadın ve çocukları serbest bırakmıştır.³⁰⁸ Çeçenlerin elinde bulunan rehinelerin serbest bırakılmasını isteyen Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Çeçenlerin cezasız kalması gibi bir düşüncesinin olmadığını ifade etmiştir. Dağıstan Cumhuriyeti lideri Magomedali Magomedov ise, Dağıstan için hiçbir şeyin insan hayatından daha önemli olmadığını altını çizerek, rehineleri kaçıranların

³⁰⁵ “Tek Kişilik Yarışta Moskova Galip”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1995.

³⁰⁶ “Çeçen’e Moskof Kapanı”, *Türkiye*, 12 Ocak 1996.

³⁰⁷ “Katliam Korkusu”, *Türkiye*, 14 Ocak 1996.

³⁰⁸ “Çeçen Direnişçiler Kuşatma Altında”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1996.

cezasız kalmamaları konusunda Yeltsin’le aynı görüşte olduklarını dile getirmiştir.³⁰⁹ Rusya Federal Güvenlik Servisi Sözcüsü General Mihailov, Dağıstanlı dini ve sosyal grupların temsilcilerinin Çeçen direnişçilerle görüşmeyi sürdürdüklerini belirtmiştir.³¹⁰ 160 sivil rehine tutan Çeçen direnişçilere karşı Rusya tanıdığı sürenin sona ermesi üzerine bu süreyi uzattığını açıklamıştır. “Yalnız Kurt” adlı Çeçen grubunun lideri Salman Raduyev, Rusya’nın rehineleri bırakmaları konusundaki ultimatomeni reddetmiş ve Dağıstan İçişleri Bakanlığı’nı arayarak “*Adamlarım sonuna kadar savaşılmaya hazır*”³¹¹ şeklinde konuşmuştur. Söz konusu yerleşim yerinin 35 km. uzağındaki Hasavyurt’ta toplanan binlerce kişi, Rus güçlerinin şiddete başvurmamasını ve Çeçen grubunun sınırı geçmesine izin verilmesini istemiştir.³¹² Buna rağmen Rus birlikleri, 15 Ocak’ta Dağıstan’ın Pervomayskaya köyünde Çeçen direnişçilere karşı operasyon başlatmış ve helikopter, top ve tanklarla saldırmıştır. Rehinelerin hayatlarının riske atıldığı operasyonda 4 Rus askeri ve 60 Çeçenin öldüğü, 3 Rus zırhlı personel taşıyıcısının kaybedildiği ve rehinelerden bazılarının kurtarıldığı Rusya tarafından açıklanmıştır. Dudayev’in sözcüsü Mavlodi Udugov ise çatışmalarda 7 Çeçen’in ve 34 Rus askerinin öldüğünü, Rus tarafının bombardımanı sonucunda da 15 rehinenin hayatını kaybettiği belirtilerek 7 Rus zırhlısının da yok edildiği ifade edilmiştir. Çeçenistan’daki Dudayev güçlerinin etkisiz hale getirilmesi amacıyla önlemler alınacağını altını çizen Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Çeçen güçlerinin arasında İran ve Pakistan’dan gelen kişiler olduğuna dikkat çekmiştir.³¹³ Dağıstan’da Çeçenlerin etrafını kuşatan ağır silahlı Rus askerleri helikopterler desteğinde sivilleri katletmiş, havadan ve karadan kuşatılan kasabada birçok insan hayatını kaybetmiştir. NATO, Rusya’nın Dağıstan’ın Kızılyar şehrine baskın yapan Çeçenlere karşı düzenlediği operasyonun kabul edilemez olduğunu bildirmiştir. Bu arada başta Grozni olmak üzere Çeçenistan’daki çatışmalar şiddetlenmiş ve Çeçen güçler Grozni’de resmi binalarla hastaneyi ele geçirmek amacıyla saldırıya geçmiştir. Saldırıları Şamil Basayev komutasındaki direnişçilerin başlattıkları ileri

³⁰⁹ “Katliam Korkusu”, *Türkiye*, 14 Ocak 1996.

³¹⁰ “Kafkaslar’da Rehine Gerginliği”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1996.

³¹¹ “Rusya Süreyi Uzattı”, *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1996.

³¹² “Rusya Süreyi Uzattı”, *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1996.

³¹³ “Rus Komandolar Kan Döktü”, *Hürriyet*, 16 Ocak 1996.

sürülmüştür.³¹⁴ Cumhuriyet gazetesinin haberine göre kendi topraklarında terörü önleyemeyen Rusya, Çeçen Savaşı'nı tırmandırarak askeri başarıların ardına sığınma yolunu seçmiş ancak bunda da başarı kazanamamıştır.³¹⁵ Dağıstan'da yapılan katliamdan Yeltsin'i sorumlu tutarak operasyonun derhal sona erdirilmesini isteyen Rusya Devlet Duması Üyesi, milletvekili Sergey Kovalev, “*Rehineleri kurtarma operasyonları, rehineleri katletme operasyonuna döndü*”³¹⁶ şeklinde eleştiride bulunmuş ve Yeltsin'e gönderdiği telgrafta Dudayev'le görüşmelerin yeniden başlatılması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Kovalev, Aralık 1994'te Çeçenistan'da yapılan seçimlerinde sahte olduğunu öne sürmüştür.³¹⁷ Çeçenistan'da yaşanan gelişmeler Türkiye'yi de etkilemiş ve 16 Ocak'ta Trabzon-Soçi hattında yolcu taşıyan özel bir şirkete ait “Avrasya” adlı feribot, bir grup silahlı Çeçen eylemcisi tarafından ele geçirilmiştir. Trabzon Limanı'ndan 210 yolcu ve mürettebatı rehin alan eylemciler, amaçlarının Rusya'nın Çeçenistan'da süren saldırılarının durdurmasını sağlamak ve Rusya'yı protesto etmek olduğunu açıklamışlardır. Trabzon'dan ayrılmasına izin verilen feribot İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Feribota saldıran grupla silahlı çatışmaya giren Trabzon Emniyet Müdürlüğü Deniz Şube Müdürü Rahmi Tunca'da yaralanmıştır.³¹⁸ Eylemin grup lideri Muhammed Tokcan, Rusların Kızılyar'daki 250 Çeçenin sağ salim dönmelerine izin verdikleri taktirde gemideki Rusları serbest bırakacaklarını belirterek, “*Biz, Dudayev'in emrindeki Şamil Basayev'in askerleriyiz*”³¹⁹ ifadesini kullanmıştır. Gemide ölen ya da yaralı olmadığını söyleyen Tokcan, 250 Çeçen serbest bırakılmazsa gemiyi Boğaz'da havaya uçuracaklarını dile getirmiştir.³²⁰ Eylemci Tokcan ile görüşen MİT Müsteşarı Sönmez Köksal, “*Size hiçbir müdahale yapılmayacak. Gemiyle İstanbul'a kadar gelebilirsiniz. Orada bir basın açıklaması yapın. Bu açıklamayı TV'lerden naklen de yapabilirsiniz. Bunu sağlayacağız*”³²¹ şeklinde öneride bulunmuş ve Tokcan'da bu

³¹⁴ “Basayev Grozni'yi Vuruyor”, *Türkiye*, 16 Ocak 1996.

³¹⁵ “Çeçenler Direniyor”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1996.

³¹⁶ “Şanlı Direniş”, *Türkiye*, 17 Ocak 1996.

³¹⁷ “Şanlı Direniş”, *Türkiye*, 17 Ocak 1996.

³¹⁸ “Karadeniz'de Çeçen Terörü”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1996.

³¹⁹ “Gemide Dehşet”, *Hürriyet*, 17 Ocak 1996.

³²⁰ “Gemide Dehşet”, *Hürriyet*, 17 Ocak 1996.

³²¹ “Dehşet Gemisinde MİT'le Pazarlık”, *Hürriyet*, 18 Ocak 1996.

öneriyi kabul etmiştir. Eylemcilerle telefonda görüşen Dudayev, “Sesinizi duyurdunuz, gerisini kamuoyuna bırakın”³²² demiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, Türkiye’de ilk kez gemi kaçırma olayının yaşandığını dile getirerek, “*Umuyorum ki, bizi üzecek birtakım oldu bittiler ile karşılaşmayız*”³²³ diye konuşmuştur. Ayrıca Demirel, Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada, içerisinde olmadığı bazı sorunların faturasını da ödemek zorunda kaldığını vurgulamıştır. DSP Başkanı Bülent Ecevit ise Çeçenistan sorununun büyümesinden, bu özerk cumhuriyetlere kapılarını kapatan Batı ile Türkiye’yi sorumlu göstermiştir. Türkiye’de gerçekleşen eylemler üzerine ABD yönetimi, Rusya’nın Dağıstan’da askeri güç kullanmasının durumu daha kötüleştireceğine dikkat çekerek eylemcilerin rehin alma olaylarını terörist bir eylem olarak belirtmiştir. Rusya, eylemcilerin Avrasya Feribotu’nu çoğu Rus olan yolcularıyla birlikte rehin almaları nedeniyle Türkiye’ye rahatsızlıklarını ifade eden bir nota vermiş ve rehin alma olayını terörist eylem olarak adlandırmıştır. Rusya’nın Çeçenistan’daki olaylara Türk gönüllerinin de karıştığı yolundaki rahatsızlığını belirten mesajına ise Türk Dışişleri Bakanlığı, Çeçenlerin Türkiye’de eğitilmesinin söz konusu olmadığını bildirerek eylemcilerin yargılanacakları cevabını vermiştir.³²⁴ Avrasya Feribotu ile ilgili olarak “*Gemi İstanbul’a varmadan durdurulmalı. İkna etmeye çalışacağız, kimsenin yaralanmasını istemiyoruz. Yetkililerimiz onları, eylemlerini sona erdirmeye iknaya çalışıyorlar*”³²⁵ şeklinde konuşan Başbakan Tansu Çiller, “*Çeçen sorununa tatminkâr ve barışçı bir çözüm bulabilseydi, muhtemelen bunlar olmayacaktı*”³²⁶ ifadelerini kullanmıştır. Çiller, gerekli olmadıkça güç kullanılmayacağını altını çizerek, “*Kimseye zarar gelmesini istemiyoruz, zor bir durum*”³²⁷ ifadesini kullanmıştır. Avrasya Feribotuna girmeyi başaran Gazeteci Uğur Dündar, “*Eylemciler bizi sıcak karşıladı. Ancak herkes gemiye düzenlenecek bir operasyonun tedirginliğini yaşıyor. Böyle bir operasyon karşısında eylemciler imha hareketine geçebileceklerini söylüyor*”³²⁸ diye

³²² “Dehşet Gemisinde MİT’le Pazarlık”, *Hürriyet*, 18 Ocak 1996.

³²³ “Dehşet Gemisinde MİT’le Pazarlık”, *Hürriyet*, 18 Ocak 1996.

³²⁴ “Rusya’dan Nota, Türkiye’den Güvence”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1996.

³²⁵ “Örgüt Bağlantılı”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1996.

³²⁶ “Örgüt Bağlantılı”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1996.

³²⁷ “Örgüt Bağlantılı”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1996.

³²⁸ “Gemiye Girdik”, *Hürriyet*, 19 Ocak 1996.

konusmuştur. Çeçenistan Dışişleri Bakanı Şemsettin Yusuf, Çeçen lider Dudayev'in Türkiye'de yapılan eylemi doğru bulmadığını belirterek, eylemin kansız sonuçlandırılmasını istediklerini dile getirmiştir.³²⁹ Dudayev'in Sözcüsü Udugov ise Avrasya Feribotu'nun kaçırılmasıyla bir ilgilerinin olmadıklarını ve eylemcilerin kendi inisiyatifleriyle hareket ettiklerini vurgulamıştır. Denizcilikten Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Sevigen de bomba yüklü olduğu öne sürülen feribotun İstanbul'a sokulmasıyla 15 milyon insanın hayatının tehlike de olacağına dikkat çekerek, *"Eylemciler amacına ulaştı. Bütün dünya onları duydu. Bundan sonrası Türkiye'ye zarar verir"*³³⁰ diye konuşmuştur. Eylemin lideri Muhammed Tokcan notalarının İstanbul olduğunu ancak Türkiye'yi güç durumda bırakacak hiçbir harekete kalkışmayacaklarını bildirmiştir.³³¹ Rusya'nın Dağıstan'ın Pervormaiskaia köyünde Çeçen direnişçilere karşı başlattığı askerî harekât ise tamamlanmış ve Rusya 26 kişinin öldürüldüğünü duyurmuştur. Operasyonla ilgili Yeltsin, 82 rehinenin kurtarıldığı, 18'inin ise kayıp olduğunu belirtmiştir. Operasyon sırasında birçok Çeçen'in köyden kaçmayı başardığı öne sürülmüştür.³³² Rusya'nın Çeçenlere karşı Dağıstan'da düzenlediği son operasyonu protesto eden gruplar İstanbul'da protesto gösterileri düzenleyerek, *"Katil Yeltsin", "Kahrolsun Rusya"* şeklinde sloganlarla Rusya Bayrağı'nı yakmışlardır.³³³ 16 Ocak'tan itibaren Avrasya Feribotu'nu 72 saat boyunca denizde tutan Çeçen eylemciler silahlarını denize atarak teslim olmuşlardır. Devlet Bakanı Mehmet Sevigen, sanıkların Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanacaklarını belirterek, *"Biz soruşturmanın bir an önce tamamlanarak, bu insanların ülkelerine dönmelerini istiyoruz"*³³⁴ şeklinde konuşmuştur. Eylemciler ile hiçbir pazarlık yapılmadığının altını çizen Başbakan Çiller, *"Tek yapabilecekleri şeyin teslim olmak olduğu konusunda ikna edildiler. Alnımızın akıyla çıktık"*³³⁵ ifadesini kullanmıştır. Eylemin kansız bitmesinin büyük bir şans olduğunu dile getiren Cumhurbaşkanı Demirel, bu tür eylemlere Türkiye'nin alışık

³²⁹ "Dudayev Eyleme Karşı Çıktı", *Hürriyet*, 19 Ocak 1996.

³³⁰ "Gergin Saatler", *Türkiye*, 19 Ocak 1996.

³³¹ "Gergin Saatler", *Türkiye*, 19 Ocak 1996.

³³² "Rehineler Kurtuldu Çeçenler Kaçtı", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1996.

³³³ "Gösteriler", *Türkiye*, 20 Ocak 1996.

³³⁴ "Kansız Bitti", *Türkiye*, 20 Ocak 1996.

³³⁵ "Kansız Bitti", *Türkiye*, 20 Ocak 1996.

olmadığını vurgulayarak, “*Dünyanın yüreği ağzına geldi. Ama böylesi sonuç alınmış olması sevindiricidir. Herkese geçmiş olsun*”³³⁶ şeklinde konuşmuştur. Gazeteci Uğur Dündar, direnişçilerin gemide bulunan rehinelere son derece iyi davrandıklarını, onların amaçlarının dünya kamuoyunun dikkatini Çeçenistan sorununa çekmek olduğunu belirtmiştir. Feribot eyleminde Türk yetkililerinin acil çözüm bulmak yerine oyalandığını ileri süren Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Türkiye’ye yardım teklifinde bulunduklarını ancak tatmin edici bir cevap alamadıklarını iddia etmiştir. Başbakan Çiller, Türkiye’nin Avrasya krizinde kimseye zarar gelmemesi için çalıştığını ve bunda da başarılı olduğunu vurgulayarak, eylemcilerin adli makamlara sevk edileceklerini belirtmiştir.³³⁷ Çeçenistan Dışişleri Bakanı Yusuf ise Avrasya Feribot eyleminin utanç verici olduğunu belirterek, “*Çeçenya’ya yardım etmenin yolu bu değil*”³³⁸ diye konuşmuştur. Yusuf, Rusya’nın feribot eylemini, KGB ajanları yoluyla gerçekleştirip Türkiye ve Çeçenistan’ın arasının bozulmasının hedeflendiğini vurgulamıştır.³³⁹

04 Şubat 1996’da Çeçenistan’ın başkenti Grozni’de bağımsızlık yanlısı Çeçenlerin, bölgeden Rus güçlerinin ayrılması isteğiyle gösteriler başlatmıştır. Rusya’nın mitinge katılan göstericilere karşı ateş açma tehdidine rağmen kent merkezinde düzenlenen gösterilere 10 bine yakın kişi katılmıştır.³⁴⁰ 17-22 Şubat tarihleri arasında Çeçenistan’daki Novogrozni’de Rus birlikleri ile Çeçen direnişçiler arasında yoğun bir çatışma yaşanmıştır. Novogrozni’deki operasyonun sona erdiğini söyleyen Rusya Savunma Bakanı Pavel Graçov, beş gün süren çatışmalarda 200 Çeçen direnişçi ile 4 Rus askeri öldüğünü, 19 Rus askerinin de yaralandığını belirtmiştir.³⁴¹ Rusya yönetimine 1996 Şubat ayı içerisinde “*İznimiz olmadan Rusların boru hattından petrol geçemez*”³⁴² uyarısında bulunan Çeçenler, 22 Şubat’ta boru hattının Dağıstan sınırındaki bölümünü havaya uçurmuş, önceki gün de Grozni’deki bir rafineriyi bombalamıştır.³⁴³

³³⁶ “Kansız Bitti”, *Türkiye*, 20 Ocak 1996.

³³⁷ “Çoğu Ortada Yok”, *Hürriyet*, 20 Ocak 1996.

³³⁸ “Terör Savulamaz”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1996.

³³⁹ “Eylemi Ruslar Yönlendirdi”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1996.

³⁴⁰ “Rus’u Çıldırtan Gösteri”, *Türkiye*, 08 Şubat 1996.

³⁴¹ “200 Çeçen Şehit Oldu”, *Türkiye*, 22 Şubat 1996.

³⁴² “Çeçenler, Rus Boru Hattını Bombaladı”, *Hürriyet*, 23 Şubat 1996.

³⁴³ “Çeçenler, Rus Boru Hattını Bombaladı”, *Hürriyet*, 23 Şubat 1996.

Mart 1996'da da Çeçen direnişçiler ve Ruslar arasındaki çatışmalar Çeçenistan bölgesinde güçlü bir şekilde devam etmiştir. Martın başında Grozni'de Ruslar ve Çeçenler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve 10 kişinin öldüğü bildirilmiştir. Rus yanlısı Çeçen hükümeti yetkilisi Akmal Saydov, ölenlerin arasında sivillerin olduğu ve çok sayıda yaralıların bulunduğunu vurgulamıştır. 130 civarında Çeçen'in ise Grozni'nin birçok yerinde aynı anda saldırıya geçtikleri, iki polis karakolunu ele geçirdikleri ve 5 polisi esir aldıkları ileri sürülmüştür. Çeçen saldırılarına karşı Rus birlikleri ise Grozni şehrinin bütün girişlerini kapatmıştır. Rusya İçişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili ise Çeçenistan'da "Yalnız Kurt" grubunun komutanı Salman Raduyev'in öldüğünü iddia etmiştir.³⁴⁴ Çeçenistan Enformasyon Bakanı Udugov ise Rusların Çeçen direnişçilerinden Salman Raduyev'in öldüğü iddialarını yalanlayarak Raduyev'in ölmediğini ve Ruslarla olan savaşına devam ettiğini belirtmiştir. Rusların Çeçenistan'daki yaptıkları savaşın, Afganistan'da yaptıkları savaşın aynısı olduğunu vurgulayan Udugov, *"Ruslar hiç ayırım yapmadan özellikle sivillere yönelik hücumlarla sivil halka çok zayıat verdiriyorlar. Rus askerleri savaş stratejisini bilmedikleri gibi hapisanelerdeki mahkumları savaşa sürüyorlar ve başarısız oluyorlar"*³⁴⁵ şeklinde konuşmuştur. Grozni'de 05 Mart'tan beri devam eden Çeçen-Rus çatışmalarında Çeçenler, hükümet binasını kuşatmış ve çatışmalarda 70 Rus askeri ölmüştür.³⁴⁶ Çeçen lider Dudayev, Rusya Devlet Televizyonu'nun yayınlarını kesmiş ve Grozni'deki Rus güçlerine düzenlenen saldırının sorumluluğunu üstlenmiştir. Çeçen direnişçilerin düzenledikleri saldırıda Zavodskoy, Oktabrski ve Trampark bölgeleri, Çeçenlerin kent merkezindeki önemli caddelerinden biri olan ve merkezi güneydoğu yönüne bağlayan Lenin caddesi ele geçirilmiştir.³⁴⁷ Çeçen direnişine destek veren eylemler, 1996 Mart'ta Çeçenistan bölgesi dışında da devam etmiştir. KKTC'ye ait Boeing 727 tipi "Beşparmak" adlı yolcu uçağı Lefkoşa-İstanbul seferini yaparken Çeçenistan'daki direnişi destekleyenler tarafından kaçırılmıştır. 101 yolcu ve 8 mürettebatın bulunduğu uçakta 47 Türk ve 33 KKTC'li yolcunun yanı sıra Bulgar, Rus, İran, Japon, Sudan, Belçika, Alman, Ukrayna ve ABD vatandaşlarının da bulunduğu bildirilmiştir. Uçağı

³⁴⁴ "Raduyev Öldü mü", *Türkiye*, 07 Mart 1996.

³⁴⁵ "Yalnız Kurt Yaşıyor", *Türkiye*, 08 Mart 1996.

³⁴⁶ "Yalnız Kurt Yaşıyor", *Türkiye*, 08 Mart 1996.

³⁴⁷ "Çeçen Komutan Öldü mü?", *Cumhuriyet*, 07 Mart 1996.

kaçıranların Kafkasya kökenli olduğu ve Çeçenistan'daki direnişi dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla bu eylemi gerçekleştirdikleri ileri sürülmüştür.³⁴⁸ Bulgar hükümeti nezdinde girişimde bulunan Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Mehmet Ali İrtemçelik, korsanların barışçı yollar kullanılarak yakalanıp, Türkiye'ye iadesini talep etmiştir ancak Bulgarlı yetkililer uçağın kalkışına izin vermişlerdir.³⁴⁹ Kaçırılan uçak, Bulgaristan'da Sofya Havaalanı'nda yakıt ikmali yapıldıktan sonra Macaristan üzerinden Almanya'daki Münih Havaalanı'na indirilmiştir. Çeçen eylemciler, Münih'e vardıklarında yolcuları ve uçağı serbest bırakacaklarını belirterek bu eylemin Ruslara son uyarı olduğunu vurgulamıştır. Kıbrıs Türk Hava Yolları Yönetim Kurulu Başkanı Ümit Utku, Çeçen eylemciler tarafından kaçırılan uçaktaki yolcuların sağlığının iyi olduğunu dile getirerek, “*Bizim en büyük temennimiz herhangi bir can kaybı olmadan bu olayın son bulmasıdır*”³⁵⁰ şeklinde konuşmuştur. Çeçen eylemciler, 4'ü yetişkin, 1'i çocuk olmak üzere uçakta rehin tutulan yolculardan 5'ini serbest bırakmıştır.³⁵¹ Uçağı oyuncak tabancayla kaçırın ve 10 Mart'ta Alman polisine teslim olan Düzceli Ramazan Aydın'ın Türkiye'deki bir Çeçen örgütüne üye olduğu belirtilmiş ve Aydın'ın eylemi gerçekleştirdiği tarihte 20 yaşında olması nedeniyle Almanya'da Gençlik Yasası'na göre yargılanacağı bildirilmiştir.³⁵² Eylemci Aydın, “*Rus bombasıyla iki bacağı birden kopan Çeçen arkadaşım kollarımda can verdi. Amacım bütün dünyanın ilgisini Çeçenistan'da yaşanan zulme ve drama çekmekti. Kimsenin kanı akmadı. Amacıma ulaştım*”³⁵³ şeklinde konuşmuştur. Yolcular ise Aydın'ın kendilerine çok iyi davrandıklarını ve Aydın'ın tek başına uçağı kaçırdığını iddia etmişlerdir.³⁵⁴ 16 Mart'ta Rus savaş uçakları, Çeçenistan'ın güneybatısındaki Bamut, Stari Atçkoy ve Orekovo kasabalarına bomba yağdırmış ve çok sayıda can kaybı olmuştur.³⁵⁵ Çeçenistan Ulaştırma Bakanı ve İnsan Hakları Komitesi Başkanı Said Emin İbrahimov ise İstanbul'da 3 Rus'un bıçaklı saldırısı

³⁴⁸ “KKTC Uçağı Kaçırıldı”, *Cumhuriyet*, 09 Mart 1996.

³⁴⁹ “Yine Çeçenler”, *Hürriyet*, 09 Mart 1996.

³⁵⁰ “Havada Dehşet”, *Türkiye*, 09 Mart 1996.

³⁵¹ “Havada Dehşet”, *Türkiye*, 09 Mart 1996.

³⁵² “Terör Oyunu”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1996.

³⁵³ “Ağlatan Kaçırma”, *Türkiye*, 10 Mart 1996.

³⁵⁴ “Ağlatan Kaçırma”, *Türkiye*, 10 Mart 1996.

³⁵⁵ “Ruslar Çeçenistan'a Bomba Yağdırıyor”, *Türkiye*, 17 Mart 1996.

sonucu ağır yaralanmıştır.³⁵⁶ 15-16 Mart'ta Rus birliklerinin Çeçenistan'ın batısındaki Samaşki köyüne yönelik bombardımanı ve bölgede meydana gelen çatışmalar sonucu 600'den fazla sivilin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Çeçenistan'da çatışmaların yeniden başlaması sonucu, 20 binden fazla sivilin İnguş Cumhuriyeti'ne sığındığı ifade edilmiştir. Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, mültecilerin Çeçenistan'ın İnguş Cumhuriyeti sınırı yakınlarındaki kasabalarda yürütülen askeri operasyonlardan kaçtıklarını vurgulamıştır. MSF, çoğunluğu kadınlar ve çocukların oluşturduğu mültecilerden, İnguş Cumhuriyeti'ne varan 13 bininin, 24 bin nüfuslu Sernovodsk köyünden olduklarını belirtmiştir.³⁵⁷ Çeçen lider Dudayev, Rus Hava Kuvvetleri tarafından bombalanan Samaşki köyünde 1.000'den fazla insanın öldüğünü ve köyün ihtiyarlarının sokaklardaki cesetleri mezarlığa götürürken kabristanlarda bombalandığını belirtmiştir. Çeçen halkına yönelik saldırıları durdurmadığı takdirde Ruslara karşı kimyevi, biyolojik ve diğer bütün silahları kullanacaklarını vurgulayan Dudayev, Rusya'ya giden ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher'a çağrıda bulunarak, terör konusunun kendi çıkarlarına göre adlandırıldığının altını çizmiştir. Bir buçuk yıldır Rusya'nın Çeçenistan'da katliam yaptığını vurgulayan Dudayev, Rusya'nın yaklaşık 40 bin Çeçeni öldürdüğünü ve hiçbir devlet liderinin Rusya'dan hesap sormadığını belirterek, *"Belki Yeltsin dünya kamuoyunu aldatmış olabilir. En büyük gerçek, hadiseleri yerinde görmek ve yaşamaktır. Siz gerçekten terörü önlemek istiyorsanız Grozni'ye gelin ve kimin terörist kimin de masum olduğunu kendi gözlerinizle görün"*³⁵⁸ şeklinde konuşmuştur. Samaşki'de yaralanarak hastaneye kaldırılan sivillerin verdiği bilgiye göre kasabadan kaçmaya çalışan sivillerin üzerine el bombaları fırlatan Rus askerleri, köy evlerini de yağmalamışlardır.³⁵⁹

Nisan 1996'da Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Çeçenistan'daki askeri operasyonun duracağını açıklamıştır. Yeltsin, Rus birliklerinin Çeçenistan'ın sakin bölgelerini de aşamalı olarak terk edeceklerini belirterek terörist eylemleri kabul etmeyeceklerini ve onlarla uzlaşmayacaklarını ifade etmiştir. Çeçen lider Dudayev tarafı ile bir arabulucu kanalıyla görüşmeye hazır olduklarını da söyleyen Yeltsin,

³⁵⁶ "İbrahimov, Bıçaklı Saldırıda Yaralandı", *Türkiye*, 17 Mart 1996.

³⁵⁷ "Çeçenistan'da Vahşet", *Türkiye*, 21 Mart 1996.

³⁵⁸ "Rusya'ya 24 Saat Süre", *Türkiye*, 22 Mart 1996.

³⁵⁹ "Ruslar'dan Yağma ve Katliam", *Türkiye*, 23 Mart 1996.

Çeçenistan'ın gelecekteki siyasal statüsünün nasıl olacağını belirlenmesinin şu anda var olan en büyük güçlüklerden birini oluşturduğunu dile getirmiştir. Bu konuda Moskova ile Çeçenistan'ın yerleşim birimlerinin tümünün ileri gelenleri arasında görüşüleceğini belirten Yeltsin, böyle bir anlaşmanın imzalanmasının temel şartının cumhuriyette barış, istikrar ve sükûnetin hâkim olması gerektiğini ve barış sürecinin denetiminin de kurulacak bir devlet komisyonunda olacağını söylemiştir.³⁶⁰ Türkiye gazetesinin “Dudayev’e Sözde Barış Tuzağı” başlıklı haberine göre Çeçenistan işgaliyle Rus halkının öfkesini toplayan Yeltsin, 16 Haziran'daki başkanlık seçimlerinde şansını artırmak için hazırladığı sözde barış planını açıklamış ancak hem Rus hem de Çeçen halkı, Yeltsin'in Çeçenistan'daki operasyonu bitirdiğine dair açıklamalarının gerçekçi bulmadıklarını belirtmiştir.³⁶¹ Çeçen lider Dudayev, 21 Nisan 1996'da Grozni'ye 30 km. mesafedeki Gekhi-Cu köyünde bir telefon bağlantısı için bulunduğu arabadan çıktığı sırada Rus birliklerinin bir füze saldırısı sonucunda öldürülmüştür. Dudayev'in öldürülmesi, bölgede büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Dudayev yönetiminin Başbakanı Hasan Hazuyev ise Dudayev'in öldüğünü ve cenazesinin toprağa verildiğini doğrulayarak, *“Dudayev'in şehit olduğu doğrudur. Cenazesi de Şalazhi şehrinde toprağa verilmiştir. Kesin olarak Dudayev'in çizdiği yoldan bir adım bile geri atılmayacaktır”*³⁶² şeklinde konuşmuştur. Türkiye'nin başından beri Çeçenistan meselesinin çözümünde Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğü çerçevesinde kan dökülmeden barışçı bir şekilde sağlanması çağrısında bulunduğunu ancak Çeçenistan'da çok kan döküldüğünü belirten Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Çeçen liderin ölümü üzerine *“Cevher Dudayev'in öldüğüne dair haberler aldık. Çeçen halkında üzüntü meydana getirdiği şüphesiz bu ölüm haberinden biz de üzüntü duyduk”*³⁶³ şeklinde konuşmuştur. Dudayev'in ölümü nedeniyle ailesine ve Çeçen halkına baş sağlığı dileyen dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz ise *“Çeçen lider Cevher Dudayev'in ölmesi ve ülkede hala kan dökülmeye devam edilmesi büyük bir üzüntü vermiştir. Bir an önce barışçı bir çözümün gerçekleşmesini arzu etmekteyiz”*³⁶⁴ ifadelerini kullanmıştır. Dudayev'in

³⁶⁰ “Ruslar Çeçenya'dan Çekiliyor”, *Cumhuriyet*, 01 Nisan 1996.

³⁶¹ “Dudayev’e Sözde Barış Tuzağı”, *Türkiye*, 01 Nisan 1996.

³⁶² “Dudayev'in Son Mesajı”, *Türkiye*, 25 Nisan 1996.

³⁶³ “Dudayev'in Son Mesajı”, *Türkiye*, 25 Nisan 1996.

³⁶⁴ “Dudayev'in Son Mesajı”, *Türkiye*, 25 Nisan 1996.

yerine ise yardımcısı Zelimhan Yandarbiyev getirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Yandarbiev, Yeltsin'in sözde barış planını reddetmiştir.³⁶⁵ Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Dudayev'in ölümüyle ilgili *"Dudayev'le ya da Dudayev'siz Çeçenistan'da barışçı bir çözüme ulaşacağız. Orada artık savaş olmayacak"*³⁶⁶ diye konuşmuştur. Çeçen direnişçilerinden Şamil Basayev, Dudayev'in ölümü üzerine üç günlük yas edildiğini duyurmuştur. Dudayev'in ülkenin güneyindeki kırsal bölgede bir mezarlıkta toprağa verildiğini ifade eden Çeçen lider Yandarbiyev, mezarlığın tam yerini belirtmeyerek cenaze törenine sadece yakınlarının katıldığını dile getirmiştir.³⁶⁷ Türkiye'de yaklaşık 2 bin kişi tarafından ise Çeçen lider Dudayev'in öldürülmesi protesto edilmiş ve Fatih Camisi'nde gıyabi cenaze namazı kılınarak Rusya aleyhinde sloganlar atılmıştır. Türkiye'deki Çeçen dernekleri de Cumhurbaşkanı Demirel'in Çeçen lider Dudayev'in ölümünden duyduğu üzüntüyü ifade ederken Rusya'nın toprak bütünlüğünden söz etmesine tepki göstermişlerdir. Türk hükümeti ile bir süre için temas kurmama kararı da alan Çeçen dernekleri, Türkiye'yi Çeçenistan davasına destek vermemekle suçlamışlardır. Çeçen Derneği Ankara Temsilcisi Haluk Kutlu, Dudayev'in ölümüyle ilgili olarak Türkiye'nin sergilediği politikaya şu aşamada tepki vermek bile istemediklerinin altını çizerek, *"Sayın Demirel halen sorunun Rusya'nın toprak bütünlüğü içinde çözülmesi gerektiğini savunuyor. Çeçenya Savaşı 500 yıldır devam ediyor. Rus toprağı nereden çıkıyor? O zaman Çeçenya'ya Osmanlı toprağı diyelim"*³⁶⁸ ifadelerini kullanmıştır. Dudayev'in öldürülmesi nedeniyle 4 gün yas tutulacağını ve Ankara'daki Çeçen komitesi olarak bu süre zarfında Türk hükümeti ile görüşmeme kararı aldıklarını belirten Kutlu, Türkiye'nin Kafkas politikası oluşturamadığına dikkat çekmiştir. Türkiye'nin Rusya'nın Çeçenistan saldırılarının durdurulması için öncülük yapabilecek durumdayken bunu yapmadıklarını dile getiren Kutlu, *"Türkiye, Rusya'nın Çeçenya'ya saldırılarının durdurulması için Avrupa ve ABD nezdinde lobi oluşturabilirdi. Ama Türkiye, Rusya'nın Çeçenya'ya askeri müdahalesinin başından itibaren bu Moskova'nın iç işi diyerek kestirip attı"*³⁶⁹ şeklinde konuşmuştur. Çeçen

³⁶⁵ "Dudayev'in Son Mesajı", *Türkiye*, 25 Nisan 1996.

³⁶⁶ "Dudayev'e İsrail Usulü İnfaz", *Hürriyet*, 25 Nisan 1996.

³⁶⁷ "Dudayev'e İsrail Usulü İnfaz", *Hürriyet*, 25 Nisan 1996.

³⁶⁸ "Savaşın Aynası", *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1996.

³⁶⁹ "Savaşın Aynası", *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1996.

lider Dudayev'in ölümü üzerine Kırım Türkleri Milli Meclisi de ülkede yas ilan etmiştir. Dönemin Liberal Demokrat Parti Genel Başkanı Besim Tibuk, Dudayev'in Çeçen halkıyla birlikte destan yazdığını ve Dudayev'in ölümü için Türkiye'de resmi yas ilan edilmesi gerektiğini ifade ederek, Türkiye'nin Rusya ve ABD'nin yanında, pasif bir politika izlediğini ve Çeçenistan'daki katliamlara seyirci kaldığını öne sürmüştür.³⁷⁰ Rus yanlısı Çeçenistan hükümetinin Güvenlik Konseyi Sekreteri Ruslan Sakayev ise, Dudayev'in yerine geçen Yandarbiyev'in de öldüğünü iddia etmiş ancak Çeçen direnişçilerinden Doku Makhayev, Yandarbiyev'in öldürüldüğü haberini yalanlamıştır. Çeçen lider Cahar Dudayev'in eşi Alla Dudayev, yapmak istediği barış girişimleri için Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den yardım talep ederek, *"Cumhurbaşkanı Demirel'in, daha fazla kan dökülmemesi için, yapmak istediğim barış girişimlerine en kısa sürede başlayabilmem için bana yardımcı olmasını talep ediyorum"*³⁷¹ şeklinde mesaj göndermiştir. Üstlenmek istediği barış misyonuyla yakında meydana gelebilecek korkunç gelişmeleri önlemeyi umduğunu belirten Alla Dudayev, *"İki halk birbirini yok etmeden, bu gidişe bir son vermek istiyorum. Alışılmışın dışında bir görev üstleniyorum ve bunu yapmaya da manevi hakkım var. Bir kadın, bir erkeğin güç ile yaptığından daha fazlasını bazen sesi ile yapabilir"*³⁷² şeklinde konuşmuştur. 31 Nisan 1996'da Çeçen lider Zelimhan Yandarbiyev, öldürüldüğü yolunda çıkarılan haberlerin kasıtlı olduğunu belirterek bu haberin Rus yanlısı Çeçen yönetimince ortaya atıldığını dile getirmiştir. *"Bu tür haberleri yaymak hem Doku Zavgayev liderliğindeki bu yönetimin hem de Moskova'nın işine geliyor"*³⁷³ ifadelerini kullanan Yandarbiyev, Rusya'ya karşı sert bir mesaj vererek, *"Son nefere kadar savaşı sürdürme kararlılığındayız"*³⁷⁴ ifadesini kullanmıştır.

Çeçen lider Dudayev'in öldürülmesinin ardından Mayıs 1996'da Çeçen direnişçiler ile Ruslar arasındaki mücadele hız kesmeden devam etmiştir. Çeçen direnişçilerin komutanı Şamil Basayev, Dudayev'in intikamının Rusya Devlet Başkanlığı seçimi öncesi alınacağını belirterek, *"Eğer Rusya, bütün köyleri*

³⁷⁰ "Şehide Gıyabi Cenaze Namazı", *Türkiye*, 26 Nisan 1996.

³⁷¹ "Çeçen Liderler Namlu Ucuca", *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1996.

³⁷² "Çeçen Liderler Namlu Ucuca", *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1996.

³⁷³ "Öldürüldüğüm İddiası Kasıtlı", *Cumhuriyet*, 02 Mayıs 1996.

³⁷⁴ "Öldürüldüğüm İddiası Kasıtlı", *Cumhuriyet*, 02 Mayıs 1996.

bombalayarak, her yeri işgal ederek ve bütün evleri yağmalayarak devlet terörü uyguluyorsa, bizim de neden kendimizi savunma hakkımız olmasın”³⁷⁵ şeklinde konuşmuştur. Ayrıca Basayev, Çeçenlerin de aynı Rusların yaptığı gibi özel operasyonlar düzenleyeceklerini ve onlar gibi öldürecekleri tehdidinde bulunmuştur. 21 Nisan’da öldürülen Dudayev adına Çeçenistan tarafından yeni bir askeri birlik kurulacağı da bildirilmiştir. 04 Mayıs’ta Çeçen direnişçiler, Grozni yakınlarındaki Petropavlovsk bölgesindeki petrol tesislerini korumakla görevli 11 polisi düzenledikleri bir baskınla esir almışlardır. 05 Mayıs’ta ise Çeçenler tarafından SU-25 tipi Rus uçağı, Çeçenistan’ın doğusundaki Mairtup kasabası yakınlarında düşürülmüştür.³⁷⁶ 27 Mayıs’ta Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Çeçen Cumhurbaşkanı Zelimhan Yandarbiyev Rusya Kremlin Sarayı’nda bir araya gelmiş ve Çeçenistan’daki çatışmaların 31 Mayıs’ı 1 Haziran’a bağlayan gece yarısından itibaren karşılıklı olarak tamamen durdurulması konusunda anlaşmıştır. Anlaşma, Kremlin Sarayı’nda düzenlenen bir törenle, Yandarbiyev ve Yeltsin’in barışçı çözüm planı çerçevesinde kurulan Çeçenistan Komitesi’nin de başkanlığını yürüten Başbakan Çernomirdin tarafından imzalanmıştır. İmza törenine Yeltsin’in yanı sıra Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı temsilcileri de hazır bulunmuş ve görüşmelere her iki taraftan katılan diğer yetkililer de imza atmıştır. Görüşmeden sonra Yeltsin, “*Barış yönündeki en önemli aşamaları geçtik, savaş bitiyor, barış geri geliyor. Tarihi bir gün, tarihi bir an*”³⁷⁷ ifadelerini kullanmıştır. Yeltsin, anlaşmanın her iki tarafın ellerindeki savaş esirlerini 15 gün içinde serbest bırakmalarını da öngördüğünü belirtirken Yandarbiyev de Çeçen birliklerine gereken emirleri vereceğini söylemiştir.³⁷⁸ Yeltsin, Çeçenistan’daki Rus birliklerinin anlaşma çerçevesinde başlayacakları uygulama hakkında Savunma Bakanı Graçov ve İçişleri Bakanı Kulikov’a gerekli talimatları vereceğini belirterek, bir dönüm noktasından geçmekte olduklarını vurgulamıştır.³⁷⁹ Görüşme sonrasında Rusya Devlet Başkanlığı Sözcüsü Sergey Medyedev, zirvede Çeçenistan’ın ilerideki statüsünün gündeme gelmediğini belirterek, “*Çeçen heyeti görüşmede, barışın bir an önce*

³⁷⁵ “İntikam Yemini”, *Türkiye*, 06 Mayıs 1996.

³⁷⁶ “İntikam Yemini”, *Türkiye*, 06 Mayıs 1996.

³⁷⁷ “Tarihi Anlaşma”, *Türkiye*, 28 Mayıs 1996.

³⁷⁸ “Tarihi Anlaşma”, *Türkiye*, 28 Mayıs 1996.

³⁷⁹ “Çeçenya’da Ateşkes Sağlandı”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1996.

sağlanmasından başka bir koşul öne sürmeyeceğini bildirdi”³⁸⁰ şeklinde açıklama yapmıştır. Hürriyet gazetesinin haberine göre gözlemciler tarafından 16 Haziran’da yapılacak olan Rusya başkanlık seçimleriyle Çeçen zirvesi arasında bağlantı olduğu ifade edilmiştir. Yeltsin’in Çeçen direnişçileriyle masaya oturma kararı almasının seçim yatırımı olarak değerlendirilmiştir.³⁸¹ 27 Mayıs’ta Çeçen lider Yandarbiyev ile Moskova’da ateşkes anlaşması yapan Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, 28 Mayıs’ta Çeçenistan’a giderek zafer konuşmaları yapmış ve bu aşamaya, Çeçen tarafının yenilgiye uğratılması sayesinde gelindiğini öne sürmüştür. Yeltsin, Grozni yakınlarındaki Rus birliklerinin Çeçenistan’daki en büyük askeri üssünün bulunduğu Severni Havaalanı’nda Rus askerlerine hitaben yaptığı konuşmada, *“Dünkü anlaşma ancak ayrılıkçı militanları yenilgiye uğratmanızdan sonra imzalanabildi. Siz kazandınız, Dudayev rejimini yenilgiye uğrattınız. Buraya, Çeçenistan’ın Rusya’ya dahil olduğunu göstermek gerekiyordu, bunun için geldim, savaşı biz kazandık”*³⁸² ifadelerini kullanmıştır. Moskova’daki muhalifler ise Yeltsin’in Çeçenistan gezisinin bir seçim şovu olduğunu ifade etmişlerdir. Moskova’da bulunan Çeçen lider Yandarbiyev ise Yeltsin’in aniden Çeçenistan’a gitmesini büyük bir şaşkınlıkla karşılayarak Yeltsin’in planlarından haberi olmadığını söylemiş ve hemen Çeçenistan’a geri dönmüştür. Rusya’nın resmi Itar-Tass ajansı ise Çeçen lider Yandarbiyev’in Moskova’da bulunduğu saatlerde Yeltsin’in Çeçenistan’a gitmesinin nedeninin Yeltsin’in güvenliği için Yandarbiyev’in koz olarak kullanılması olduğuna dikkat çekmiştir.³⁸³ 16 Haziran 1996 Rusya Devlet Başkanlığı seçimleri için oy verme işlemi devam ederken Çeçenistan’da direnişçilerin seçim yapılmaması konusunda Rusya’yla anlaşmış olmasına rağmen yerel seçimler gerçekleştirilmiş ancak seçimlerde çatışmalar çıkmıştır. Saldırıda 5 Rus askeri yaralanırken 1 Çeçen direnişçi de ölmüştür. Ayrıca 16 Haziran’daki seçimler sonucunda hiçbir adayın yüzde 50’yi geçememesi üzerine seçim 03 Temmuz’da yapılacak olan ikinci tura kalmıştır.³⁸⁴ 25 Haziran 1996’da Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Rus

³⁸⁰ “Rus-Çeçen Barış Anlaşması”, *Hürriyet*, 28 Mayıs 1996.

³⁸¹ “Rus-Çeçen Barış Anlaşması”, *Hürriyet*, 28 Mayıs 1996.

³⁸² “Yeltsin’in Göstermelik Gezisi”, *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1996.

³⁸³ “Yeltsin’in Göstermelik Gezisi”, *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1996.

³⁸⁴ “Çeçenistan’da Kan Döküldü”, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1996.

birliklerinin Çeçenistan'dan çekilmesine ilişkin kararnameyi imzalamıştır.³⁸⁵ Kararnameye göre birlikler kademeli olarak Çeçenistan'dan daimî mevzilere çekilecek ancak birliklerin çekilme hızı barış çabalarında gösterilecek gelişmeye bağlı olacaktır.³⁸⁶

03 Temmuz 1996'da Rusya Devlet Başkanlığı için yapılan ikinci turda Boris Yeltsin seçimi kazanmış ve Çeçenler ile mücadeleye devam edilmiştir. 13 Temmuz 1996'da Türkiye gazetesinin "Yeltsin'i Durdurun" başlıklı haberine göre Çeçenistan'da savaşın yeniden başladığı ve Rus birliklerinin sivil halka ateş açtığı bildirilmiştir. Rusların ağır silah ve hava akınlarıyla sürdürdükleri saldırılardan kaçan yaklaşık 850 Çeçen, komşu Dağıstan Cumhuriyeti'ne sığınmıştır. Çeçenistan'ın güneyinde bulunan dağlık kesimdeki Şatoy kasabasında Çeçen güçlerin Rus birliklerine karşı saldırıya geçtikleri ancak 60 kişi kaybederek geri çekildikleri öne sürülmüştür.³⁸⁷ ABD, Çeçenistan'da çatışmaların şiddetlenmesinden ve sivilleri hedefleyen saldırılardan Rusya yönetimini sorumlu tutmuştur. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, ABD'nin Rusya'nın Çeçenistan politikası karşısındaki tavrını ortaya koyduğunu ifade ederek, *"Biz Çeçenistan sorununun yalnızca siyasi çözümlerle sona erdirilebileceğine inanıyoruz. 25 ile 30 bin sivilin ölümüne neden olan aşırı güç kullanımından son derece huzursuz olduğumuzu ve büyük üzüntü duyduğumuzu ifade etmek istiyorum"*³⁸⁸ şeklinde konuşmuştur.

Çeçen köylerini havadan ve karadan bombardıman eden Rus ordusuna karşı Çeçen direnişçiler 06 Ağustos 1996'da Grozni, Argun ve Gudermes'e saldırmıştır. 350 kişilik asker ve 10 zırhlı araçla kente giren Çeçen direnişçilerle Ruslar arasında sert çatışmaların yaşandığı saldırıda 5 Rus helikopteri düşürülmüştür. Rusya tarafından yapılan açıklamada 29 Rus askeri ölmüş, 100 Rus askeri de yaralanmıştır. Rusya, Çeçen saldırısının ardından barış görüşmelerini durdurmuştur.³⁸⁹ 17 Ağustos 1996'da Çeçen Genelkurmay Başkanı Aslan Mashadov ile Rus Birlikleri Komutanı Konstantin Pulikovski, Novi Atagi köyünde bir araya gelerek, savaş sona erecek resmi ateşkes

³⁸⁵ "Yeltsin'den 2. Temizlik", *Türkiye*, 26 Haziran 1996.

³⁸⁶ "Yeltsin, Yedi Generali Azletti", *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1996.

³⁸⁷ "Yeltsin'i Durdurun", *Türkiye*, 13 Temmuz 1996.

³⁸⁸ "Moskova'da Yine Bombalı Terör: 1 Ölü", *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1996.

³⁸⁹ "Direnişçiler Şafakta Vurdu", *Cumhuriyet*, 07 Ağustos 1996.

anlaşmasına imza atmışlardır. Taraflar Rusya'nın Çeçenistan temsilci Aleksandr Lebed ile Çeçen lider Zelimhan Yandarbiyev arasında 16 Ağustos'ta gerçekleşen görüşmede kurulması kararlaştırılan, ateşkese uyulup uyulmadığını denetleyecek ortak gözlem komisyonunun kuruluş işlemleri de sonuçlanmıştır. Mashadov, toplantının ardından yaptığı açıklamada, taraflar arasındaki düşmanlığa son vermek amacıyla bir ateşkes anlaşması imzalandığını belirtmiştir. Pulikovski ise her iki tarafın da savaşı sona erdirmek konusunda görüş birliğine vardığını ve Çeçenistan'a barış gelmesi gerektiğinin altını çizmiştir.³⁹⁰ 21 Ağustos'ta ise Rus birlikleri Grozni'yi tekrar bombalamış ve 40'tan fazla sivil ölmüştür. Rusya temsilcisi Lebed ise Rus birliklerinin yaptığı saldırıyı durdurmuş ve 22 Ağustos'ta Lebed ile Mashadov yeni bir ateşkes anlaşması yapmıştır.³⁹¹ 23 Ağustos'ta Rusya Devlet Başkanı Yeltsin'in Çeçen sorununu çözmekle görevlendirdiği Lebed, direnişçilerin Genelkurmay Başkanı Aslan Mashadov'la yaptığı görüşmenin ardından Çeçenistan'ın siyasi geleceğini belirleyecek anlaşmanın iki gün içinde imzalanacağını belirtmiştir. Lebed, *"Bu kan dökme çılgınlığına son vermeye kesinlikle karar verdim. Anayasal düzen, havadan ve karadan bombardımanlarla sağlanamaz"*³⁹² şeklinde konuşmuştur. Rusya Güvenlik Şefi Lebed'in Sözcüsü Alexander Barhatov, her iki tarafın birliklerinin Grozni'den kısmen çekmeleri konusunda anlaşmaya varıldığını belirtmiştir.³⁹³

31 Ağustos 1996'da Çeçen Genelkurmay Başkanı Aslan Mashadov ile Rusya'nın Çeçenistan temsilci Aleksandr Lebed Hasavyurt'ta bir araya gelerek 'Rusya Federasyonu ile Çeçen Cumhuriyeti Arasındaki Karşılıklı İlişkilerin Temellerinin Belirlenmesine İlişkin İlkeler' konulu bir anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmayla Çeçen-Rus Savaşı'nı bitirdikleri belirtilmiş ve cumhuriyette geçici ortak siyasal yönetimin başlayacağı bildirilmiştir. Bu anlaşmaya göre, Çeçenistan'ın siyasi statüsü, 31 Aralık 2001 tarihine kadar uluslararası hukuk ilke ve normlarına göre belirlenecektir. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre 'Rusya Federasyonu ve Çeçen Cumhuriyeti Temel İlişkilerinin Belirlenme İlkeleri Üzerinde Ortak Bildiri' başlığını taşıyan belge, taraflar arasındaki kalıcı siyasal ilişkiyi ve Çeçenistan'ın siyasal statüsünü

³⁹⁰ "Çeçenistan'da Ateşkes İmzalandı", *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1996.

³⁹¹ "Gerginlik Şimdilik Duruldu", *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1996.

³⁹² "Çeçenistan'a Anlaşma Müjdesi", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1996.

³⁹³ "Çeçenistan'a Anlaşma Müjdesi", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1996.

belirleyecek bağlayıcı siyasal anlaşmanın 31 Aralık 2001'e kadar imzalanmasını içermekte olup, belge kapsamında 1 Ekim 1996'ya kadar her iki tarafın hükümet temsilcilerinden oluşan "Ortak Komisyon" kurulacaktır. Rus güçlerinin geri çekilmesini, suçla mücadeleyi izlemek için kurulan komisyon, etnik-dini çekişmeye karşı yetkili olacak ve Çeçenistan için sosyal ve ekonomik bir program hazırlayacaktır. Ortak bildiri de her iki tarafın birbirine karşı güç kullanılmayacağını altı çizilerek sorunların siyasal yöntemlerle çözümleneceğini kapsamıştır. Bildiri ile taraflar İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve İnsan Hakları ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi uyarınca hareket edeceklerdir. Çeçenistan'ın mevzuatının insan haklarına (kendi kaderini tayin hakkı dahil) saygı ilkesine dayandırılması da kararlaştırılmıştır. Rusya temsilcisi Lebed, Çeçenistan'daki tüm Rus birliklerinin tamamen çekilmeleri için gayret edeceklerini belirterek, Çeçenistan'da iki veya üç ay içerisinde seçim düzenleneceğine dikkat çekmiş ve bunun Çeçenlerin iç işi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Lebed, Çeçenistan'ın siyasal statüsünün ise ileriki dönemde belirlenebileceğinin de altını çizmiştir.³⁹⁴ Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda Çeçen direnişçiler, Rusya'ya karşı büyük bir mücadele örneği göstermiş ve Rusya karşısında önemli bir zafere imza atmıştır. Aralık 1994- Ağustos 1996 döneminde Rusya'da yaşanan siyasi gelişmeler, insan kayıpları ve kamuoyunun baskısı Rusya'yı Çeçenlerle anlaşmaya mecbur kılmıştır. Rusya'nın düzenlediği askerî harekâtlar, ekonomi ve toplumsal alanda yıkıcı tahribata ve büyük can kayıplarına yol açmıştır. Yaklaşık 21 ay süren savaşta tahminlere göre çoğunluğu sivillerden oluşan 30 bin Çeçen ve 5 bin Rus askeri ölmüştür.³⁹⁵

2.4. Türk Basınında Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nın İçerik Analizi

Araştırmada Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Türk basınından seçilen gazetelerin savaşa dair tutum ve davranışları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin farklı ideolojilerine sahip ve geniş okuyucu kitlesine hitap eden Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri örneklem olarak seçilmiş ve Aralık 1994- Ağustos 1996 tarihleri arasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili ana sayfasından yayımlanan haberleri incelenmiştir. Türkiye'nin en yüksek tirajlı gazetesi olan Hürriyet

³⁹⁴ "Lebed'den 'Savaş Bitti' Müjdesi", *Cumhuriyet*, 01 Eylül 1996.

³⁹⁵ Çelikpala, "Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar", 122; Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, 108.

ile farklı ideolojilere sahip Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri çalışmaya dahil edilmiştir. Gazetelerin Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haber sayıları tespit edilmiş, görsel unsurlar, haberleri ele alış biçimleri ve sivil vurgusu gibi unsurları belirlenerek, savaşta yaşanan gelişmelerdeki ön plana çıkan farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tarih Aralıkları	Cumhuriyet	Hürriyet	Türkiye
01-31.12.1994	13	4	28
01-31.01.1995	18	11	31
01-28.02.1995	8	2	2
01-31.03.1995	1	1	1
01-30.04.1995	1	1	3
01-31.05.1995	1	2	2
01-30.06.1995	7	1	10
01-31.07.1995	2	1	2
01-31.08.1995	2	-	-
01-30.09.1995	3	-	-
01-31.10.1995	1	-	-
01-30.11.1995	-	-	-
01-31.12.1995	3	-	-
01-31.01.1996	33	21	18
01-29.02.1996	2	1	4
01-31.03.1996	9	5	10
01-30.04.1996	5	3	9
01-31.05.1996	4	1	3

01-30.06.1996	5	-	1
01-31.07.1996	1	1	3
01-31.08.1996	5	-	-
Toplam	124	55	127

Tablo 4: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı (Aralık 1994-Ağustos 1996) Konu Alan Haber Sayısı

Türkiye’de geniş okuyucu kitlesi bulunan ve farklı yayın ideolojileri içeren Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında birinci sayfalarından yayımlanan ve Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nı konu alan toplam haber sayısı 306’dır. Tablo 4’e göre Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili birinci sayfasında en fazla haberin 127 haber sayısı ile Türkiye gazetesinden verildiği görülmüştür. Savaşla ilgili en az haberin yapıldığı gazete ise 55 haber sayısı ile Hürriyet gazetesidir. Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında ön plana çıkan haberlerin içeriğinde Rusya’nın Çeçenistan askeri operasyonu ve Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan çatışmalar yer almıştır. Aralık 1994 ve 1995 yılında en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesi iken en az haber yapan Hürriyet gazetesidir. Ocak-Ağustos 1996 tarihleri arasında ise en fazla haber yapan gazete Cumhuriyet gazetesi olmuştur. Ocak 1995’te en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesi olurken en az haber yapan gazete Hürriyet gazetesidir. Şubat 1995’te ise en fazla yapan gazete Cumhuriyet gazetesi iken Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin haber sayısı eşittir. Mart 1995’te ise tüm gazetelerin haber sayısı eşittir. Nisan 1995’te Türkiye gazetesi en fazla haber sayısına sahipken Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin haber sayısı eşittir. Mayıs 1995’te Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin sayısı eşitken en az haber yapan gazete Cumhuriyet gazetesidir. Haziran 1995’te en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesi iken en az haber yapan gazete Hürriyet gazetesidir. Temmuz 1995’te Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin haber sayısı eşitken en az haber yapan gazetesi Hürriyet’tir. Ağustos-Aralık 1995 tarihleri arasında Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeleri içeren haber içeriğine rastlanılmamıştır. Ağustos-Aralık 1995 tarihleri arasında en fazla haber sayısına sahip Cumhuriyet gazetesinde ise sadece Kasım 1995’te birinci sayfasından Çeçen-Rus olaylarına ilişkin haberlere yer verilmemiştir. Ocak 1996’da en fazla haber

yapan gazete Cumhuriyet gazetesi olurken Şubat-Nisan 1996'da en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesidir. Mayıs-Haziran 1996'da ise en fazla haber yapan gazete Cumhuriyet gazetesi olurken Temmuz 1996'te en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesi olmuştur. Hürriyet gazetesinin Haziran ve Ağustos 1996'da Çeçen-Rus Savaşı'na ilişkin haberlere yer verilmediği görülürken Türkiye gazetesinde ise Ağustos 1996'da söz konusu gündeme dair haberlere rastlanılmamıştır. Cumhuriyet gazetesinin Ocak-Ağustos 1996 tarihleri arasında her ayda Rusya ve Çeçenistan'a ilişkin haberlere yer verilmiştir. Hürriyet gazetesinin ise Ocak-Ağustos 1996 tarihleri arasında da en az haber sayısına sahip olduğu görülmektedir.

Aralık 1994, Ocak 1995 ve Ocak 1996 ayları tüm gazetelerin savaşa ilgili en fazla haber yapıldığı aylardır. Rusya'nın Çeçenistan'a askeri operasyonu 11 Aralık 1994'te başladığı için tüm gazetelerin savaşın olduğu ilk iki (Aralık 1994-Ocak 1995) ayda yoğun bir şekilde Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı birinci sayfadan okurlarına ulaştırdığı görülmektedir. Çeçen-Rus Savaşı'nı yakından takip eden gazeteler yaşanan gelişmeleri manşetten vermiştir. Şubat 1995'ten Haziran 1995'e kadar Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan savaştaki gelişmelerin gazete manşetlerinde azaldığı görülmüştür. Haziran 1995'te gazetelerin birinci sayfa haberlerinde Çeçen-Rus Savaşı'nın etkin bir şekilde okuyucuya aktarıldığı görülmüştür. Çeçen-Rus Savaşı'nın Haziran 1995'te tüm gazetelerin manşetlerinde sıkça yer almasının nedeni 14 Haziran'da Çeçen direnişçilerinden Şamil Basayev ve grubu tarafından Rusya'nın Budennovsk şehrindeki sivillerin rehine alınmasıdır. Bu olay Türk basınında geniş yer bulmuş ve manşetlerinden sürekli olarak verilmiştir. Haziran 1995'ten itibaren ise tüm gazetelerde Çeçen-Rus Savaşı'na ilişkin birinci sayfa haberlerinin azaldığı görülmüştür. Çeçen-Rus Savaşı, Ocak 1996'da ise tüm gazetelerin yeniden gündemine girmiştir. Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili gelişmeler gazeteler tarafından yakından takip edilmiş ve konuya ilişkin haberler manşetten okuyucuya ulaştırılmıştır. Ocak 1996'da savaşa ilgili iki önemli olay yaşanmıştır. Bunlardan birincisi 09 Ocak 1996'da Çeçen direnişçilerin ikinci rehine eylemi olan Dağıstan'da gerçekleşen Kızılyar Baskını'dır. "Yalnız Kurt" olarak bilinen Çeçen direnişçi Salman Raduyev ve grubu, Kızılyar'da sivilleri rehin almıştır. Bu olay Türk basını tarafından dikkatle izlenmiş ve gazeteler manşetlerinden habere yer vererek okuyucuya aktarmıştır. Ocak 1996'ta gerçekleşen diğer önemli olay ise Türkiye'yi yakından ilgilendiren Avrasya Feribotu'nun kaçırılma olayıdır. 16 Ocak'ta Türkiye'de bir grup Çeçen eylemci tarafından kaçırılan Avrasya Feribotu ve

içerisindeki rehineler, Türkiye'nin en önemli gündemi haline gelmiş ve gazetelerde bu olayı yakından takip etmiştir. Eylem sona erene kadar tüm gazeteler Avrasya Feribotu ile ilgili haberleri manşetlerinden okuyucuya sunmuştur. Bu nedenle tüm gazeteler Ocak 1996'da Rusya ve Çeçenistan'la ilgili sürekli olarak haber yaparak kamuoyunu bilgilendirmiştir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı veren Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde aylar içerisinde haber sayılarının azalmasına rağmen gazete manşetlerinden verildiği ve gazetelerin gündeminden düşmediği görülmüştür.

Sivil Vurgusu	Cumhuriyet	Hürriyet	Türkiye
Aralık 1994	2	1	8
Ocak 1995	5	2	4
Şubat 1995	1	-	2
Mart 1995	-	-	1
Nisan 1995	-	-	2
Mayıs 1995	-	-	-
Haziran 1995	4	-	1
Temmuz 1995	-	-	-
Ağustos 1995	-	-	-
Eylül 1995	-	-	-
Ekim 1995	1	-	-
Kasım 1995	-	-	-
Aralık 1995	-	-	-
Ocak 1996	3	2	2
Şubat 1996	-	-	1
Mart 1996	-	-	2
Nisan 1996	-	-	-
Mayıs 1996	-	-	-
Haziran 1996	-	-	-
Temmuz 1996	-	-	1
Ağustos 1996	-	-	-
Toplam	16	5	24

Tablo 5: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Sivil Haberleri

Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında birinci sayfalarından yayımlanan ve Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı konu alan toplam sivil haber sayısı 45'tir. Tablo 5'e göre Birinci Çeçen-Rus Savaşı haberlerinde en çok sivillere vurgu yapan gazete Türkiye gazetesi olurken en az sivil vurgusu yapan gazete ise Hürriyet gazetesi olmuştur. Gazetelerin birinci sayfalarında savaşın başladığı ilk üç ayda Çeçenistan'daki savaş mağdurlarına ve yaşanan insani zorluklara karşı daha fazla haber yapılırken Mart 1995 yılından itibaren sivillere yönelik haberlerin azaldığı görülmektedir. Türkiye gazetesi, Rusya'nın Çeçen sivillere yönelik saldırılar yaptığı vurgulanarak sivillerin savaşta mağdur edildiği ön plana çıkarılmış ve Ruslara karşı olumsuz bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Üç gazetede sivillerin savaşta mağdur olduğuna yönelik haberler birinci sayfalarından yapılmış ve okuyucuya aktarılmıştır.

Tablo 5'e göre Cumhuriyet gazetesi, ana sayfasından Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 16 habere yer vermiştir. Haberlerinde tarafsız bir tutum sergileyen Cumhuriyet gazetesi olaylara objektif yaklaşmaya çalışmış ancak sivillerin ölmesiyle ilgili haberlerinde Rusya'ya olumsuz bir bakış açısı sergilenmiştir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda gazetenin sivilleri öne çıkardığı haber başlıkları şöyledir:

“Çeçenler Çetin Ceviz”, “65 Bin Çeçen Mülteci Oldu”, “Grozni’de Göğüs Göğüse Çarpışmalar”, “Grozni’de Rus Bozgunu”, “Grozni’nin Kalbi İçin Savaş”, “Moskova’dan Ateşkes Önerisi”, “Grozni’de Sona Doğru”, “Ateşkes Sözde Kaldı”, “Budennovsk’a Kanlı Saldırı”, “Militalar 74 Kişiyi Öldürdü”, “Çeçen Gerillalar Kazandı”, “Gerillalar Dönüş Yolunda”, “Çeçenya’da Savaş Rüzgarları”, “Kafkaslar’da Rehine Gerginliği”, “Çeçenler Direniyor”, “Karadeniz’de Can Pazarı”.

Tablo 5'e göre Hürriyet gazetesi, birinci sayfasından Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında sivilleri öne çıkaran 5 tane habere yer vermiştir. Gazetenin birinci sayfasından sivillere yönelik çok az haber yapıldığı görülmektedir. Gazete, Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı okuyucuya duyururken sivil vurgusunu öne çıkaran “Çeçenler Ağlıyor” başlığını kullanmış ve Rusların Çeçen sivillerini de hedef aldığına yer vermiştir. Ancak ana sayfasından zaman içerisinde Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlere yer verirken sivilleri içeren haberlere rastlanılmamıştır. Gazetenin Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda sivilleri öne çıkardığı haber başlıkları şunlardır:

“Çeçenler Ağlıyor”, “Çeçenler, Rus’u Grozni’de Kana Boğdu”, “Çeçen Destanı”, “Rus Komandolar Kan Döktü”, “Gemide Dehşet”.

Tablo 5’e göre Türkiye gazetesi, ana sayfasından Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 24 habere yer vermiştir. Gazete de Rusya’nın Çeçen sivillere yönelik gerçekleştirilen saldırılar ön plana çıkarılmış ve sivillerin öldürülmesi eleştirilmiştir. Gazete birinci sayfasından sivilleri vurgulayan haberleri yoğun bir biçimde okuyucuya aktarmıştır. Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda sivilleri öne çıkardığı haber başlıkları şu şekildedir:

“Namaz ve Cihat”, “Çeçenler ‘Allah’ Deyip Yola Çıktı”, “Grozni Boşalıyor”, “Grozni’ye Bomba Yağdı”, “Çeçenlerle Tek Yürek”, “Yeltsin Sivil Hedefleri Vuruyor”, “Çeçenlere Destek Mitingleri”, “Çeçen Öğrenciler Savaşa Gidiyor”, “Grozni Yanıyor”, “Çeçen’e Zehirli Gaz”, “Katliamı Önleyin”, “Grozni’de İnsan Avı”, “Grozni’de Müslüman Katliamı”, “Katliama Suçüstü”, “Çeçenistan ve Bosna’da Buruk Bayram”, “Ruslar’dan Katliam Tehdidi”, “Çeçenistan’da Rus Vahşeti”, “Kahreden Tahrik”, “Katliam Saldırısı”, “Füze Vahşeti”, “Rus’u Çıldırtan Gösteri”, “Çeçenistan’da Vahşet”, “Ruslar’dan Yağma ve Katliam”, “Yeltsin’i Durdurun”.

Tarih Arahlkları	Rus Askeri			Çeçen Direnişi			Sivil			Tank/ Uçak/ Füze/ Gemi			Harita			Rus Yetkililer			Çeçen Yetkililer			Türk Yetkililer			ABD/ NATO/ AB/BM		
	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE
Aralık 1994	-	2	1	-	1	6	2	1	7	-	2	2	2	1	1	-	-	3	-	-	2	-	-	1	-	-	1
Ocak 1995	1	3	3	-	3	2	4	1	4	-	1	1	-	-	-	-	1	5	-	-	5	1	-	-	-	-	-
Şubat 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mart 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nisan 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Mayıs 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
Haziran 1995	-	-	2	-	-	2	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Temmuz 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ağustos 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eylül 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Ekim 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasım 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aralık 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ocak 1996	1	-	1	-	-	3	2	2	3	4	4	5	1	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-
Şubat 1996	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mart 1996	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nisan 1996	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	3	4	-	-	-	-	-
Mayıs 1996	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-
Haziran 1996	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Temmuz 1996	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Ağustos 1996	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	2	5	7	2	4	15	10	4	17	6	8	10	3	2	1	4	2	12	2	7	16	1	2	1	1

Tablo 6: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Görseller

Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında birinci sayfalarından yayımlanan ve Birinci Çeçen-Rus Savaşı'na ait toplam görsel sayısı 144'tür. Tablo 6'a göre Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında ana sayfadan Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda en fazla görsel kullanan gazete Türkiye gazetesi olurken en az görsel kullanan Cumhuriyet gazetesi olmuştur. Türkiye gazetesinin birinci sayfasında 80 tane görsel kullanılmış olup, yapılan haberler görsellerle desteklenmiştir. Hürriyet gazetesi ise birinci sayfasından 34 tane görsel kullanırken Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında 30 tane görsel kullanmıştır. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin birinci sayfalarında en fazla görseller "sivil" unsurlu görseller olurken Hürriyet gazetesinde ise en fazla "tank/uçak/füze/gemi" görselleri yer almıştır. Tablo 6'da belirtilen unsurlara göre tüm gazetelerin birinci sayfalarında en fazla kullanılan görseller ise "sivil" görselleridir. Gazetelerde en az görseller ise "ABD/NATO/AB/BM" ile ilgili görsellerdir. "Rus askerleri" ile ilgili görsele en fazla yer veren gazete Türkiye gazetesi iken en az veren gazete Cumhuriyet gazetesidir. "Çeçen direnişi" ile ilgili en fazla görsele yer veren gazetesi Türkiye gazetesi olurken en az görsel kullanan gazete Cumhuriyet gazetesi olmuştur. "Sivil" görselleri en fazla kullanan gazete Türkiye gazetesi iken en az görsele yer veren gazetesi ise Hürriyet gazetesidir. "Tank/uçak/füze/gemi" görsellerini kullanan

en fazla Türkiye gazetesi iken en az görsel kullanan gazete Cumhuriyet gazetesi olmuştur. “Harita” görsellerini en fazla kullanan gazete Cumhuriyet gazetesi iken en az kullanan gazete Türkiye gazetesidir. “Rus yetkililer” ile ilgili görseli en fazla kullanan Türkiye gazeteleri iken en az kullanan Hürriyet gazetesidir. “Çeçen yetkililer” ile ilgili görsellerini kullanan en fazla Türkiye gazetesi iken en az kullanan Cumhuriyet gazetesidir. “Türk yetkililer” ile ilgili görsellerini en fazla kullanan gazete Hürriyet iken en az kullanan Cumhuriyet ve Türkiye gazetesidir. “ABD/NATO/AB/BM” görsellerini en fazla kullanan Türkiye gazetesi iken Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri bu konuya yönelik görsellere yer vermemiştir.

Tablo 6’a göre Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasından verilen Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili verilen haberlerinde görsele çok fazla yer verilmediği görülmektedir. Gazete, konuyla ilgili haberleri ana sayfasında çok fazla görsel tercih etmeden okuyucuya sunmuştur. Cumhuriyet gazetesi, birinci sayfasından Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili en fazla görsel olarak “sivil” görselleri kullanırken ikinci olarak en fazla kullandığı görseller “tank/uçak/füze/gemi” görselleridir. Gazetede “ABD/NATO/AB/BM” ile ilgili görsellere hiç yer verilmemiştir. Cumhuriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda ana sayfasından en fazla yer verilen sivil unsurlu görseller ise aşağıda sunulmuştur.

GROZNI'NİN 'KALBI' İÇİN SAVAŞ - Rus birliklerinin Çeçenya'nın başkenti Grozni'de Başkanlık Sarayı'nın 200 metre kadar uzasına yaklaştıkları, kent merkezinde ev ev çok kanlı çarpışmalar yaşandığı haberi verildi. Moskova Echo radyosu muhabiri, Rus birliklerinin dün sabah kışları Bakanlık binasını ele geçirdiğini, ancak Çeçenlerin çok seri biçimde direnmesi yüzünden Rusların ağır kayıplar verdiğini bildirdi. ■ 11. Sayfa

Grozni'de halk, su ihtiyacını sokaklarda biriken yağmur sularından sağlamaya çalışıyor

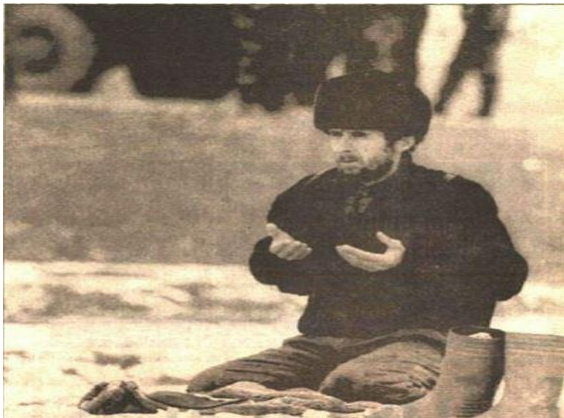
Grozni'de, Çeçenlerde Ruslar arasında süren savaş herkesten çok yığılma çocukları etkiliyor.

DİRENİYORLAR - Çeçen halkının direnişinde kadınların payı büyük. Gerek cephe gerisinde gerek silah elde mücadeleleriyle Ruslara kafa tutuyorlar.

Çeçenler, Budennovsk Hastanesi'nde rehin tuttıkları çocuk ve kadınlardan bir kısmını önceki gün serbest bırakmışlardı.

Umut tükenmiyor: Rehineçerden birinin yakını, etrafı kaşınan Rus göçerlinin önünde karların üstünde dola ediyor.

Rusya'da 100 milyon üzerinde seçmen dün sandık başına gitti. Seçimlere katılma oranının yüzde 60'terde seyrinişek, Yeltsin cephesini teğlandırdı. (Fotoğraf: REUTERS)

Tablo 6’a göre Hürriyet gazetesi, birinci sayfasından Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili en fazla görsel olarak “tank/uçak/füze/gemi” görsellerini kullanırken ikinci olarak kullandığı en fazla görsel “Çeçen yetkililer” ile ilgili görsellerdir. “Çeçen yetkililer” kategorisinde ise paylaşılan görseller Çeçen İçkerya Cumhuriyeti Devlet Başkanı Cahar Dudayev’e aittir. Hürriyet gazetesi de Cumhuriyet gazetesi gibi birinci sayfasından “ABD/NATO/AB/BM” ile ilgili görsellere yer vermemiştir. Hürriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili birinci sayfadan verilen haber sayısı az olduğundan görsel sayısının da az olması ile orantılıdır. Hürriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda birinci sayfasından en fazla yer verilen “tank/uçak/füze/gemi” görselleri ise aşağıda sunulmuştur. Haberlerde sunulan üç görselde de aynı gemi görseli kullanıldığı için sadece bir tanesi verilmiştir.

TANKA KARŞI TÜFEK Çeçenler, Rus tanklarına karşı tüfekle karşı kovuyor. Direnişte Grozni sokakları kan gölüne döndü.

Tablo 6'a göre Türkiye gazetesi, birinci sayfasından Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili en fazla görsellere yer veren gazete olmuştur. Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili birinci sayfadan verilen haber sayısının diğer gazetelere göre en fazla sayıya sahip olmasının yanı sıra görsellerle de desteklendiği görülmüştür. Gazete, birinci sayfasından en fazla “sivil” görsellerine yer vermiştir. Gazete haberlerinde Rusya’nın sivillere yönelik saldırıları vurgulanmış ve bu vurgunun çatışmada çekilen görsellerle güçlendirilerek okuyucuya aktarıldığı görülmüştür. İkinci olarak kullanılan en fazla görsel “Çeçen yetkilileri” görselleri olurken üçüncü sırada “Çeçen direnişçiler” ile ilgili görseller yer almıştır. Türkiye gazetesi, Tablo 6’daki bulunan kategorilere ait görsellere yer vermiştir. Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda birinci sayfasından en fazla yer verilen “sivil” unsurlu görselleri aşağıda sunulmuştur.

CESEDİMİZİ ÇİGNEMEDEN GEÇEMEZSİNİZ Çeçen köylüleri, başşehir yakınlarında mevzilenmiş Rus askerine, "Bizim cesedimizi çıgnemeden şehre giremezsiniz" diyerek, Grozni'ye ilerleyişin durdurulmasını istedikler.

İŞGAL KINANDI Rusya'nın Çeçenistan'ı işgal etmesi yoğun kar ve yağmura rağmen Abide-i Hümayyet Meydanı'nda toplanan onbinlerce kişi tarafından kınandı. Çeçen direnişini Rusların bir işi olarak gören dünyayı da eleştiren vatandaşlar "Şeyh Sami"nin (Fotograf ve miting haberi: Resat Süphesiz-Cevdet Akyol) sözleri, Çar anıtlarına gereken dersi verecektir" dediler.

AYRILIK GÖZYAŞLARI Rusya, Grozni'de su ve elektrik tesislerini, okul ve verleşim birimlerini bombalayarak halkı sürgüne göndermeyi planlıyor. Kadın ve çocuklar, ağlayarak yurtlarını terk ederken geriye hüznüyle bakıyorlar.

ÜRDÜNDEN DESTEK VAR Çeçenistan halkının Rus tankları karşısındaki direnişine bir destek de Ürdün'den geldi. Amman'da dün bir gösteri düzenleyen Ürdünlü Çeçen kadınlar, Rusya'nın ana vatanlarını işgal etmesini protesto ettiler.

Çeçenlere destek mitingleri

Çeçenistan'ın işgaline tepkiler ve Çeçen halkı ile dayanışma mitingleri devam ediyor. Moskova'ya dün de dört başşehir Ankara, Paris, Londra ve Den Haag'tan "Vahşeti durdur" çağrıları yapıldı.

● HABERİ 16. SAYFADA

REHİNELER İÇİN DUA Dağıstanlı kadınlar Rus askerlerinin ağır silahlar ve helikopterlerinden kurtulabilmek için dualar ettiler. Dünya televizyonlarının naklen verdiği katliam da yakınlarını kaybeden Dağıstanlı müslümanlar da Çeçen davasını başından beri destekliyorlar. Gökyüzünden roket yağdığını ve birçok sivilin hayatını kaybettiğini söyleyen Dağıstanlı müslüman kadınlar, Rus zulmüne lanetler yağdırarak bu vahşetin bilmesi için Allah'a yalvardılar.

GROZNI'DE CAN PAZARI Hızmetten sonra çıpna dönüp serlesen Rus ordusu, uçaklar ve tankların desteği ile loyepkân bir saldırı başlattı. Grozni'de kalan az sayıda aile de Ruslar'ın katliamından kaçmaya çalışıyorlar.

Rus'u cıldırtan gösteri Cecenistan'ın başkenti Grozni'de bağımsızlık yanlısı Cecenlerin, Rus güçlerinin ayrılması isteğiyle dört gün önce başlattıkları gösteriler sürüyor. Grozni'deki gösterilere binlerce kişi katılıyor. Dün kent merkezinde gösterilere katılanların sayısının 10 bine ulaştığı bildirildi. Ruslar göstericileri ateş açmakla tehdit ediyorlar.

ANNENİN EVLAT ACISI Cecenistan'da Ruslar, insanlık tarihinin şirplardan sonra en vahşi örneğini sergiliyorlar. Başşehir Grozni'ye saldırıya geçen Ruslar'ın açmasızca katlettiği yavrusunun kefeni sarılmış cenazesi peşinde koşar adımlarla ilerleyen ana, yeni yıla gözleri yaşlı, kalbi evlat acısı ile dolu girdi.

ENDİŞELİ BEKLEYİŞ Rus tankları tarafından çember içine alınan Cecenler ile Ruslar arasında yapılan görüşmeler neticesinde kadınlar ve çocuklar serbest bırakıldı. Ancak vatandaşları dönmek için son kursunlarına kadar savasmaya hazır olan Cecenler tepeden turnağa silahlı Rus askerlerine karşı eller tetikte korkulu bir şekilde akabetlerini bekliyor.

TERKEDİYORLAR Rusların gündür bomba yağdırdığı Grozni'de hayat şartlarının iyice ağırlaşması üzerine kadınlar çocuklarını da alarak şehri terk ediyor.

BEBEKLERİ DE KATLETTİLER Ruslar, Cecen komutanı Samil Basayev'in yakınlarının Ruslar'ın yavaş yavaş bombalar ve kimyevi silahlar da kullanan Ruslar, bu saldırılarda henüz adını bile söyleyemeyen çocukları şehit ettir. Onların da tek suçu Cecen ve mistikim olmaktır.

BİR ANNENİN GÖZYAŞI Cecenistan'da topraklarını savunmak için canını ve en değerli olanlarını, gençlik oğullarını, eşlerini kaybeden kadınların gözyaşlarına kamıyor. Savatan en çok etkilenen kadınlar ve çocuklar.

KATLİAM ŞAHİTLERİ Pervoma-yaskaya kasabasında füzelele saldırıya geçen Rus Özel Kuvvetlerinin katliamından kaçabilen Cecenler korku dolu bir bekleyiş içinde.

Tarih Arahlıkları	Çarpışma			Çatışma			Direniş			Harekât/ Askeri Harekât			İşgal			Müdahale/ Askeri Müdahale			Operasyon / Askeri Operasyon			Saldırı			Savaş		
	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE
Aralık 1994	1	-	1	4	1	2	1	2	3	2	1	-	1	2	6	3	-	2	1	-	1	3	1	5	2	1	5
Ocak 1995	5	2	1	3	2	2	2	3	1	-	1	1	1	-	1	2	-	-	-	1	2	5	4	1 1	2	4	5
Şubat 1995	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-
Mart 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nisan 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mayıs 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haziran 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	3	1	-	1	
Temmuz 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ağustos 1995	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Eylül 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Ekim 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Kasım 1995	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aralık 1995	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Ocak 1996	-	-	-	2	-	1	1	-	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	6	2	-	4	4	-	3
Şubat 1996	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mart 1996	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-
Nisan 1996	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	3	2	1	1
Mayıs 1996	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Haziran 1996	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Temmuz 1996	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Ağustos 1996	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Toplam	7	2	2	14	4	9	5	5	7	5	2	3	5	3	10	6	-	2	6	3	11	18	6	27	18	7	17

Tablo 7: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nın Adlandırılma Şekli

Savaş anlatılarının önemli noktalarından biri de haberin ifade ediliş biçimidir. Bu bağlamda Tablo 7’de Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda hangi ifadelerin kullanıldığı ve bu ifadelerin ne kadar kullanıldığı ele alınmıştır. Tablo 7’ye göre Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısında en fazla “savaş” ve “saldırı” ifadelerinin kullanıldığı görülmekte iken Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında “savaş” ifadesi kullanılmış, Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında ise “saldırı” ifadesinin en fazla kullanıldığı görülmektedir. Tablo 7’ye göre Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında tüm gazetelerin birinci sayfalarındaki savaş anlatısında en fazla “saldırı” ve “savaş” ifadelerine yer verilirken en az “müdahale/askeri müdahale” ve “çarpışma” ifadeleri kullanılmıştır. Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinde en az “direniş”, “harekât/askerî harekât” ve “işgal” ifadeleri kullanılırken, Hürriyet gazetesinde en az “çarpışma” ve “harekât/askerî harekât” kullanılmış, Türkiye gazetesinde ise en az “çarpışma” ve “müdahale/askeri müdahale” ifadeleri kullanılmıştır. Tablo 7’ye göre Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında iki ülke arasındaki savaş anlatısında “müdahale/askeri müdahale” ifadesine hiç yer verilmediği görülmüştür. “Çarpışma” ifadesi ise tüm gazetelerde Aralık 1994, Ocak 1995 ve Şubat 1995’te kullanılırken gazetelerin Mart 1995- Ağustos 1996 tarihleri arasında birinci sayfalarındaki savaş anlatısında bu ifadeye yer verilmediği görülmüştür.

Tablo 7’ye göre Aralık 1994’te Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısında en fazla “ çatışma” ifadesi kullanılırken Hürriyet gazetesinde “direniş” ve işgal” ifadeleri kullanılmış, Türkiye gazetesinde ise “işgal” ifadesi kullanılmıştır. Ocak 1995’te Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasındaki en fazla Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısı “çarpışma” ve “saldırı” ifadeleri olarak değişmiş, Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında en fazla kullanılan savaş anlatısı “saldırı” ve “savaş” ifadeleri olarak değişmiş, Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında en fazla kullanılan savaş anlatısında da değişiklik olmuş ve “saldırı” ifadesi kullanılmıştır. Ocak 1995’te tüm gazetelerin birinci sayfalarında kullanılan en fazla savaş anlatısının ifadelerinin değiştiği görülmüştür. Şubat 1995, Nisan 1995, Ağustos 1995, Eylül 1995, Ekim 1995 ve Aralık 1995 aylarında gazetelerin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili savaş anlatısındaki kullanılan ifadelerin azaldığı; Mart 1995, Mayıs 1995 ve Kasım 1995’te ise yukarıda tabloda verilen savaş anlatıları ile ilgili ifadelere yer

verilmediği görülmüştür. Tablo 7'ye göre 1995 yılında tüm gazetelerin birinci sayfalarından Rusya ile Çeçenistan arasındaki savaş anlatısında en fazla “saldırı” ifadesinin kullanıldığı görülmekte iken en az ise “müdahale/askeri müdahale” ifadesi kullanılmıştır. Ocak 1996'da Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısında en fazla “savaş” ifadesi kullanırken Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde “operasyon/askeri operasyon” ifadesi kullanılmıştır. Şubat 1996, Mart 1996, Nisan 1996, Mayıs 1996, Temmuz 1996 ve Ağustos 1996 aylarında gazetelerin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili savaş anlatısındaki kullanılan ifadelerin azalmış, Haziran 1996'da ise yukarıda tabloda verilen savaş anlatıları ile ilgili ifadelere yer verilmediği görülmüştür. Tablo 7'ye göre 1996 yılında Cumhuriyet gazetesi birinci sayfalarından Rusya ile Çeçenistan arasındaki savaş anlatısında en fazla “savaş” ifadesini kullanırken, Hürriyet gazetesi “operasyon/askeri operasyon” ve “savaş” ifadelerini kullanmış, Türkiye gazetesi ise “saldırı” ifadesine yer vermiştir. Tablo 7'ye göre 1996 yılında tüm gazetelerin birinci sayfalarından Rusya ile Çeçenistan arasındaki savaş anlatısında en fazla “savaş” ifadesinin kullanıldığı görülmekte iken “çarşıma” ifadesine hiç yer verilmemiştir.

Aralık 1994- Ağustos 1996	Çeçen/Çeçenistan			Rus/Rusya			Çeçen-Rus Savaşı		
	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr
Cumhuriyet	10	7	5	3	14	6	9	11	8
Hürriyet	5	3	6	-	9	-	1	5	-
Türkiye	36	-	10	-	27	3	3	19	-

Tablo 8: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Aktarılan Açıklamalara Göre Haberlerin Dağılımı

İçerik analizi yapılırken ele alınan temel noktalardan birisi de gazetenin tutumunun belirlenmesidir. Bu bağlamda Tablo 8'e göre Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili gazetelerin birinci sayfalarında verilen haber içeriklerine göre yaklaşımları analiz edilmiştir. Tüm gazetelerin Birinci Çeçen-Rus Savaşı'yla ilgili benzer yaklaşımlar sergilediği görülmektedir. Gazetelerde Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Çeçenistan'a karşı olumlu yaklaşım söz konusu iken Rusya'ya karşı olumsuz bir tutum hakimdir. Tablo 8'e göre tüm gazeteler içerisinde Çeçenistan ve Rusya arasındaki savaşla ilgili yaklaşımlarda en nötr olan gazete ise Cumhuriyet gazetesi olmuştur. Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında yapılan incelemede Cumhuriyet gazetesinin haberlerinde odak noktası Birinci Çeçen-Rus Savaşı iken, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin odak noktası Çeçenistan olmuştur. Araştırmadaki gazeteler Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik askeri müdahalesine ve sivillere yönelik saldırılarına karşı olumsuz bir bakış açısı sergilemiştir. Ancak Türkiye gazetesinin Rusya'ya karşı daha bir eleştirel yaklaşımı söz konusudur. Tüm gazetelerin Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik işgalci tavrına karşı ortak bir tutum sergilediğini söyleyebiliriz.

Tablo 8'e göre Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili verilen haberlerde Çeçenistan ile ilgili olumlu yaklaşımı söz konusu iken Rusya ile ilgili olumsuz yaklaşımı görülmektedir. Rusya'nın askeri müdahalesine karşı Çeçenlerin direniş göstermesi gazete tarafından olumlu yönden bakılmış, Rusya'nın Çeçen sivillere yönelik saldırıları eleştirilmiştir. Gazetenin Çeçenistan'a karşı olumsuz içerikli haberlerinde ise sivillere yönelik baskınlar görülmektedir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerde objektif bilgilere yer verilmiş ancak Rusya'nın savaşı sürdürmesi ve Çeçen sivillerin savaşta mağdur edilmesi ile ilgili Rusya'ya karşı olumsuz yönde içeriklerde yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinin Avrasya Feribotu'nun kaçırılması, KKTC uçağının kaçırılması gibi Türkiye'yi ilgilendiren haberlere de yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumlu haberler şunlardır: "13.12.1994-Çeçenler Çetin Ceviz", "19.12.1994-Dudayev Yardım İstedi", "02.01.1995-Grozni'de Göğüs Göğüse Çarpışmalar", "04.01.1995-Grozni'de Rus Bozgunu", "06.01.1995-Ruslar Grozni'den Atıldı", "09.01.1995-Çeçen Direnişi Evlerde Sürüyor", "10.01.1995-Grozni'nin Kalbi İçin Savaş", "19.06.1995-Çeçen Gerillalar Kazandı", "16.01.1996-Çeçenler Direniyor", "07.08.1996-Direnişçiler Şafakta Vurdu".

Cumhuriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “16.06.1995-Militanlar 74 Kişiyi Öldürdü”, “07.07.1995-Basayev'den Tehdit”, “17.01.1996-Karadeniz'de Çeçen Terörü”, “18.01.1996-Karadeniz'de Can Pazarı”, “09.03.1996-KKTC Uçağı Kaçırıldı”, “10.03.1996-Terör Oyunu”, “20.01.1996-Terör Savunulamaz”.

Cumhuriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili nötr haberler şunlardır: “26.12.1994-65 Bin Çeçen Mülteci Oldu”, “20.06.1995-Gerillalar Dönüş Yolunda”, “07.03.1996-Çeçen Komutan Öldü mü?”, “30.04.1996-Çeçen Liderler Namlu Ucunda”, “02.05.1996-Öldürüldüğüm İddiası Kasıtlı”.

Cumhuriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “05.01.1995-Yeltsin, Bombardımanı Durdurdu”, “17.01.1995-Moskova'dan Ateşkes Önerisi”, “15.01.1996-Rusya Süreyi Uzattı”.

Cumhuriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “18.12.1994-Türk Gazetecilere İzin Yok”, “23.12.1994-Rus Ordusu Kaynıyor”, “25.12.1994-Yeltsin Çeçenya'da Yalnız Kaldı”, “28.12.1994-Rusya:AKKA'ya Uymayız”, “01.01.1995-“Boris Yeltsin'den Ankara'ya Sert Yanıt”, “11.01.1995-Rusya, Grozni'ye Saldırdı”, “16.01.1995-Rusya 2. Afgan Batağında”, “17.02.1995-Yeltsin'den Orduya Gözdağı”, “27.04.1995-Ruslar AKKA'yı Deldi”, “19.12.1995-Tek Kişilik Yarışta Moskova Galip”, “23.01.1996-Eylemi Ruslar Yönlendirdi”, “29.05.1996-Yeltsin'in Göstermelik Gezisi”, “21.06.1996-Yelsin Temizlik Yapıyor”, “26.06.1996-Yeltsin, Yedi Generali Azletti”.

Cumhuriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili nötr haberler şunlardır: “21.12.1995-Rusya'da Antikomünist Dönem Kapandı”, “24.01.1996-Rusya: Eylemlere Karşı Önlem Alın”, “01.03.1996-Seçimlerde İç Savaş Tehlikesi”, “16.06.1996-Gözler Rusya'da”, “17.06.1996-Yeltsin ve Zyuganov 2. Turda”, “05.07.1996-Yeltsin'den İş birliği Çağrısı”.

Cumhuriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “17.01.1995-Moskova'dan Ateşkes Önerisi”, “14.02.1995-Çeçenya'da Ateşkes”, “31.07.1995-Çeçenya'da Silahlara Veda”, “15.01.1996-Rusya Süreyi Uzattı”, “01.04.1996-Ruslar Çeçenya'dan Çekiliyor”, “28.05.1996-Çeçenya'da Ateşkes Sağlandı”, “18.08.1996-Çeçenistan'da Ateşkes İmzalandı”, “22.08.1996-Gerginlik Şimdilik Duruldu”, “23.06.1996-Çeçenistan'a Anlaşma Müjdesi”.

Cumhuriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “22.12.1994-Rus Ablukası Kaygı Yarattı”, “11.01.1995-Rusya, Grozni’ye Saldırdı”, “25.01.1995-Savaş Aylarca Sürebilir”, “15.02.1995-Ateşkes Sözde Kaldı”, “27.02.1995-Grozni’de 25 Rus Öldü”, “15.06.1995-Budennovsk’a Kanlı Saldırı”, “01.08.1995-Çeçenya’da Barış Zorda”, “23.08.1995-Barış Tehlikede”, “14.01.1996-Kafkaslar’da Rehine Gerginliği”, “25.04.1996-Çeçenya’da Barış Artık Daha Zor”, “26.04.1996-Savaşın Aynası”.

Cumhuriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili nötr içerikli haberler şunlardır: “02.12.1994-Grozni’ye Yeni Hava Saldırısı”, “11.12.1994-Çeçenya: Müdahale Kapıda”, “12.12.1994-Çeçenya’da Rus Çizmesi”, “14.12.1994- Çeçenya’da Çatışmalar Yayılıyor”, “20.01.1995-Grozni’de Sona Doğru”, “22.03.1995-Ruslar, Argun Kentini Kuşatıyor”, “10.10.1995-Çeçenya’da Savaş Rüzgarları”, “13.06.1996-Çeçen Direnişçiler Kuşatma Altında”.

Tablo 8’e göre Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili verilen haberlerin genelinde Çeçenistan ile ilgili olumlu ve nötr yaklaşımı söz konusu iken Rusya ile ilgili olumsuz yaklaşımı söz konusudur. Hürriyet gazetesinin Aralık 1994- Ağustos 1996 tarihleri arasında Rusya ile ilgili olumlu içerikli haberlerin yapılmadığı görülmüştür. Rusya’nın Çeçenistan’a yönelik askeri operasyonuna olumsuz bir bakış açısı sergilenmiş ve sivillere yönelik saldırılar eleştirilmiştir. Gazetenin Çeçenistan’a karşı olumsuz yaklaşımını içeren haberlerde ise Çeçen-Rus Savaşı’na yönelik olmadığı Çeçenlerin savaş alanı dışındaki yapmış oldukları eylemlere yönelik olduğu görülmüştür. Hürriyet gazetesi tarafından Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nın yakından takip edilmesi için muhabirlerinin savaş bölgesine giderek yaşanan gelişmeler bizzat yerinden izlenmiştir. Ayrıca Hürriyet gazetesinin Avrasya Feribotu’nun kaçırılması, KKTC uçağının kaçırılması, Rus yetkililerinin Türkiye’ye ziyareti ve Rus yetkilileriyle Türk yetkililerin Çeçenistan ve PKK ile ilgili görüşmelerine de yer verilmiştir. Hürriyet gazetesinde Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili yorum içerikli haberlere yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “03.01.1995-Çeçenler, Rus’u Grozni’de Boğdu”, “04.01.1995-Çeçen Destanı”, “04.01.1995-Şeyh Şamil’in Tam Savaşçı Torunları”, “17.01.1995-Dudayev’in Falından Sarışın Kadın Çıktı”, “19.01.1996-Dudayev Eyleme Karşı Çıktı”.

Hürriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “17.01.1996-Gemide Dehşet”, “18.01.1996-Dehşet Gemisinde MİT’le Pazarlık”, “09.03.1996-Yine Çeçenler”.

Hürriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili nötr haberler şunlardır: “09.01.1995-Rus Generale Çeçenler Suikast Yapmış”, “14.06.1995-Dudayev Vuruldu”, “23.02.1996-Çeçenler, Rus Hattını Bombaladı”, “24.04.1996-Dudayev Muamması”, “30.04.1996-Çeçenler’de 2. Şok”, “27.07.1996-Ruslar: Dudayev Almanya’da”.

Hürriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “12.12.1994-Çeçenler Ağlıyor”, “21.12.1994-Ruslar Korkudan Maske Takıyorlar”, “26.12.1994-Yeltsin, Kan İçici”, “02.01.1995-Başkanlık Sarayı Rusların Elinde”, “04.01.1995-Batı, Moskova’ya Sırtını Döndü”, “04.01.1995-Yeltsin’i Sarsan Görüntü”, “16.01.1995-Rus Komandolar Kan Döktü”, “20.01.1996-KGB Parmağı mı”, “25.04.1996-Dudayev’e İsrail Usulü”.

Hürriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “28.05.1996-Rus-Çeçen Barış Anlaşması”.

Hürriyet gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “12.12.1994-Çeçenler Ağlıyor”, “29.12.1994-Grozni’ye Kara Harekâtı Başladı”, “01.01.1995-Rus Ordusu Grozni’ye Girdi”, “02.01.1995-Başkanlık Sarayı Rusların Elinde”, “16.01.1995-Rus Komandolar Kan Döktü”.

Tablo 8’e göre Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili verilen haberlerinde Çeçenistan ile ilgili olumlu yaklaşımı söz konusu iken Rusya ile ilgili olumsuz yaklaşımı görülmektedir. Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı’ndaki haberlerinde Çeçenistan’ın bağımsızlığına yönelik vurgular yapılırken Çeçenistan’ın Rusya’ya karşı direnişi desteklenmiştir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerde Çeçenistan ile ilgili gelişmelere ayrıntılı şekilde yer almış ve savaşıla ilgili verilen haberlerde gazetenin odak noktası Çeçenistan olmuştur. Gazetenin Aralık 1994- Ağustos 1996 tarihleri arasında Çeçenistan ile ilgili olumsuz haberlere yer verilmediği görülürken Rusya ile ilgili ise olumlu içerikli haberlerin yapılmadığı görülmüştür. Türkiye gazetesi, Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haber içeriklerinde Çeçenistan’ı açıktan destekleyen bir habercilik tutumu sergilemiştir. Rusya’nın Çeçenistan’a karşı harekâtında Çeçen direnişlerinin etkili olduğu ile ilgili haberlere yer veren gazete de Rusya’nın Çeçenistan’a saldırısı sert bir şekilde eleştirilmiştir. Türkiye

gazetesinin bölgeye giden muhabirleri tarafından Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan çatışmalar bizzat yerinden izlenmiş ve okuyucuya aktarılmıştır. Genellikle yorum içerikli haberler veren gazete de Çeçenistan ile Rusya'nın devlet başkanlarının açıklamalarına genişçe yer verildiği görülmüştür.

Türkiye gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “04.12.1994-Namaz ve Cihad”, “13.12.1994-Şamil'in Torunları”, “15.12.1994-Çeçenler ‘Allah’ Deyip Yola Çıktı”, “18.12.1994- Çeçenistan’a Bağımsızlık Mitingi Bugün”, “19.12.1994-Çeçenlerle Tek Yürek”, 21.12.1994- “Kıbrıs’tan Çeçenistan’a Destek”, “24.12.1994-Ürdün’den Destek Var”, “26.12.1994-Çeçenlere Destek Mitingleri”, “27.12.1994-Yarın Geç Olabilir”, “28.12.1994-Çeçen Öğrenciler Savaşa Gidiyor”, “28.12.1994-Dudayev, Türkiye’den Askeri Destek İstedi”, “03.01.1995-Hilal Harekâtı”, “05.01.1995-Şimdi Çeçenler Rusları Vuruyor”, “07.01.1995-Çeçenlere Türk Desteği”, “08.01.1995-Rus General Öldürüldü”, “10.01.1995-Dudayev Grozni’de”, “14.01.1995-180 Bin Şehit de Versek Yine Savaşacağız”, “21.01.1995-Grozni’de Şehadet Direnişi”, “08.06.1995-Çeçen Zaferi Rusları Korkuttu”, “15.06.1995-Dudayev:Hayattayım”, “20.06.1995-Moskova Boğun Eğdi”, “12.01.1996-Çeçen’e Moskof Kapanı!”, “17.01.1996-Şanlı Direniş”, 19.01.1996-Çember Yarıldı”, “20.01.1996-Gösteriler”, “23.01.1996-Moskova’da Vururuz”, “08.02.1996-Rus’u Çıldırtan Gösteri”, “21.02.1996-Çeçenler Cihadda”, “08.03.1996-“Yalnız Kurt Yaşıyor”, “09.03.1996-Rus’a Son Uyarı”, “10.03.1996-Ağlatan Kaçırma”, “22.03.1996-Rusya’ya 24 Saat Süre”, “25.04.1996-Dudayev’in Son Mesajı”, “26.04.1996-Çeçenistan’da Yeni Yapılanma”, “06.05.1996-İntikam Yemini”, “20.07.1996-Dudayev Vallahi Yaşıyor”.

Türkiye gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili nötr haberler şunlardır: “24.01.1995-Dudayev: Savaş 50 Sene Sürer”, “04.03.1995-Çeçenistan ve Bosna’da Buruk Bayram”, “01.05.1995-Çeçen Bakan Fenalaştı”, “19.01.1996-Gergin Saatler”, “22.02.1996-200 Çeçen Şehit Edildi”, “07.03.1996-Raduyev Öldü mü”, “17.03.1996-İbrohimov, Bıçaklı Saldıra Yaralandı”, “01.04.1996-Dudayev’e Sözde Barış Tuzağı”, “26.04.1996-Şehide Gıyabi Cenaze Namazı”, “30.04.1996-Yandarbiyev’e Suikast”.

Türkiye gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “12.12.1994-Brejnev Hortladı”, “14.12.1994-Yeltsin’e Büyük Tepki”, “20.12.1994-Yeltsin’in Gözü Döndü”, “21.12.1994-Yeltsin Sivil Hedefleri Vuruyor”, “24.12.1994-Rusya’yı Hezimet Korkusu Sardı”, “25.12.1994-Yeltsin’e Büyük Baskı”, “27.12.1994-Çeçenistan’a Kukla Yönetim”, “28.12.1994 Yeltsin Dünyayı Yine Kandırıyor”, “02.01.1995-Çeçen’e Zehirli Gaz”, “05.01.1995-Ankara Sertleşti”, “07.01.1995-Rus Bomba Yağdırıyor”, “08.01.1995-ABD, Yeltsin’i Gözden Çıkardı”, “09.01.1995-Yeltsin Kukla”, “13.01.1995-Hezimet İtirafı”, “16.01.1995-Grozni’de İnsan Avı”, “17.01.1995-Rusya’da İç Savaş”, “26.01.1995-Çeçenistan’da Ateşi Kesin”, “08.04.1995-Ruslar’dan Katliam Tehditi”, “12.04.1995-Çeçenistan’da Rus Vahşeti”, “16.06.1995-Yeltsin Dünyayı Kandırıyor”, “18.06.1995-Rus’tan Katliam Tehdidi!”, “18.06.1995-Yeltsin’in Dudayev Yalanı”, “19.06.1995-Kahreden Tahrik”, “20.07.1995-Şimdi Çernişev Krizi”, “23.03.1996-Ruslar’dan Yağma ve Katliam”, “26.06.1996-Yeltsin’den 2. Temizlik”, “13.07.1996-Yeltsin’i Durdurun”.

Türkiye gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili nötr haberler şunlardır: “13.01.1995-Çeçenistan İç İşimiz Değil”, “24.01.1995-Çeçenistan’a Geniş Muhtariyet Verebiliriz”, “12.07.1995-Yeltsin Devri Bitiyor mu?”.

Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “16.01.1995-Clinton Devrede”, “24.05.1996-Sürpriz Buluşma”, “28.05.1996-Tarihi Anlaşma”.

Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “15.12.1994-Rus Helikopteri Düşürüldü”, “16.12.1994-Grozni Boşalıyor”, “18.12.1994-Grozni’ye Bomba Yağdı”, “25.12.1994-Grozni Ateş Hattına Girdik”, “01.01.1994-Grozni Yanıyor”, “02.01.1995-Ruslar, Başkanlık Sarayı’nı Kuşattı”, “07.01.1995-Rus Bomba Yağdırıyor”, “13.01.1995-Rusya Yüklendi”, “14.01.1995-Katliamı Önleyin!”, “12.02.1995-Grozni’de Müslüman Katliamı”, “27.02.1995-Katliama Suçüstü!”, “12.04.1995-Çeçenistan’da Rus Vahşeti”, “13.05.1995-Çeçenistan Alev Alev”, “14.01.1996-Katliam Korkusu”, “16.01.1996-Katliam Saldırısı”, “18.01.1996-Füze Vahşeti”, “17.03.1996-Ruslar Çeçenistan’a Bomba Yağdırıyor”, “21.03.1996-Çeçenistan’da Vahşet”, “24.07.1996-Çeçenistan’da Kimyevi Dehşet”.

2.5. Birinci Çeçen-Rus Savaşı Sonrası Yaşanan Siyasi Gelişmeler

31 Ağustos 1996'da Çeçenistan ile Rusya arasında savaşı sona erdiren ateşkes anlaşmasının ardından 23 Kasım 1996'da Çeçenistan ile Rusya arasındaki ilişkileri geçici olarak düzenleyen bir anlaşma yapılmış ve bu anlaşma Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin ile Çeçenistan koalisyon hükümetinin Başbakanı Aslan Mashadov arasında imzalanmıştır. Anlaşma, Rusya yasalarının 27 Ocak 1997'de yapılacak olan seçime kadar Çeçenistan'da geçerli olmaya devam etmesini içermektedir. Ayrıca 23 Kasım 1996'da Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'de Çeçenistan'da daimi olarak kalacak son iki askeri birliğinde geri çekilmesine ilişkin kararname imzalamış ve bu kararnameyi imzalamasındaki gerekçenin de Rusya'nın bütününde toplumda barış ve uzlaşmanın sağlanması, Çeçen Cumhuriyeti'nde sağlanan barışın geleceğinin güvence altına alınması, bu cumhuriyetin silahsızlandırılması ve Çeçenistan'da yapılacak olan seçimler öncesinde herkesin serbestçe oy kullanabileceği ortamın yaratılması olduğunun altı çizilmiştir.³⁹⁶ The Washington Post'un haberine göre Rus birliklerinin Çeçenistan'dan çekilmelerine rağmen bu ülkenin statüsünün belirsizliği sürmektedir. Çeçen komutanlar, savaşı kazandıklarını belirtmekte olup Çeçenlere göre Çeçenistan artık bağımsızdır. Rusya ise Çeçenistan'ın bağımsızlığını kabul etmemekle beraber Çeçenistan'ın statüsünün ne olacağı ile ilgili belirsizliğini sürdürmekte ve buna karşın Çeçenistan ile barış sürecinin devam etmesini istemektedir.³⁹⁷ Çeçenistan'daki Rus birliklerinin çekilmesi ise 29 Aralık 1996'da tamamlanmıştır.³⁹⁸

27 Ocak 1997'de Çeçen halkı ilk kez demokratik seçimler için sandık başına gitmiş ve Devlet Başkanlığı seçimine Çeçen Devlet Başkanı Dudayev öldürüldükten sonra yerine geçen Başyardımcısı Zelimhan Yandarbiyev, Çeçen direnişçilerin Genelkurmay Başkanlığı ve ardından Başbakanlığını yürüten Aslan Mashadov, Çeçen direnişçilerinin komutanlarından Şamil Basayev ve Enformasyon Bakanı Movladi Udugov gibi önemli isimler aday olarak katılmıştır.³⁹⁹ Aslan Mashadov, 27 Ocak 1997'de Çeçenistan'da yapılan seçimi kazanarak savaş sonrası dönemin ilk devlet

³⁹⁶ "Yeltsin'den Çeçenistan Sürprizi", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1996.

³⁹⁷ "Rusya ve Çeçenistan", *Cumhuriyet*, 06 Aralık 1996.

³⁹⁸ "Moskova Son Askerini de Çekti", *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1996.

³⁹⁹ "Çeçenistan'da Sandığa Akın", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1997.

başkanı olmuştur. Seçimde Zelimhan Yandarbiyev ve Şamil Basayev gibi önemli rakiplerini geride bırakan Mashadov, oyların yüzde 64,8'ini alarak büyük bir zafer kazanmıştır.⁴⁰⁰ Seçimi kazanan Mashadov, devlet başkanlığını kazandığını ilan ederek, iktidarında ülkede düzenin yeniden sağlanmasını ve haydutluk olaylarının önlenmesine öncelik vereceğini ifade etmiştir. Basına yaptığı açıklamada Mashadov, “*Çeçenistan, bağımsız ve egemen bir devlettir. Ülkenin bağımsızlığı Rusya dahil, tüm ülkelerce diplomatik biçimde tanınmalıdır*”⁴⁰¹ şeklinde konuşmuştur. Çeçenistan’da bugünkü yıkımın sorumlusunun Rusya olduğunu ve bu nedenle tazminat ödenmesi gerektiğine vurgu yapan Çeçen lider Mashadov, “*Rusya’ya bu yönde baskı yapacağız, gerekirse Uluslararası Adalet Divanı’na gideceğiz*”⁴⁰² ifadelerini kullanmıştır. Rusya ise Çeçenistan’da gerçekleştirilen Devlet Başkanlığı seçimini memnuniyetle karşılamış ve Rusya lideri Yeltsin, “*Alınan sonuçlar, Çeçen tarafı ile yapıcı görüşme sürecinin devam edeceğine ilişkin ciddi bir gösterge oluşturuyor*”⁴⁰³ şeklinde konuşmuştur. Rusya Başbakanı Çernomirdin, Mashadov’un Devlet Başkanlığı’nın kesinleşmesinin Çeçenistan’ın Rusya’dan bir an önce ayrılma politikası izlemeyeceği anlamına geldiğini ifade ederek, Çeçen Cumhuriyeti’nin Rusya bünyesinde kalması şartıyla statüsünün belirleneceği görüşmelerin, yeni Çeçen lideri ile bir an önce başlatılması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁴⁰⁴ 27 Ocak’ta Çeçenistan’da yapılan seçimlerde aday olan ve seçimi kaybeden Çeçen direnişçilerinden Şamil Basayev ise Mashadov’un seçimi kazanması ile ilgili yaptığı açıklamada “*Halkın çoğunluğu ona güvenini gösterdi. Onun yoluna çıkmayı düşünmüyorum. İyi anlaşacağız. Savaşta bizim liderimizdi. Bu yüzden bir sorun yaşayacağımı sanmıyorum*”⁴⁰⁵ ifadelerini kullanmıştır.

27 Ocak’ta devlet başkanlığı seçimini kazanan Mashadov, 12 Şubat 1997’de görevine başlamıştır. Yemin töreni başkent Grozni yakınlarındaki Çernoreçye adlı yerleşim yerindeki kültür merkezinde düzenlemiş ve törene Rusya Federasyonu’na bağlı diğer cumhuriyetlerden ve Moskova’dan resmi temsilciler, bazı BDT ülkelerinden

⁴⁰⁰ “Çeçenlerden Dünyaya Davet”, *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1997.

⁴⁰¹ “Çeçenistan’da Zafer Mashadov’un”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1997.

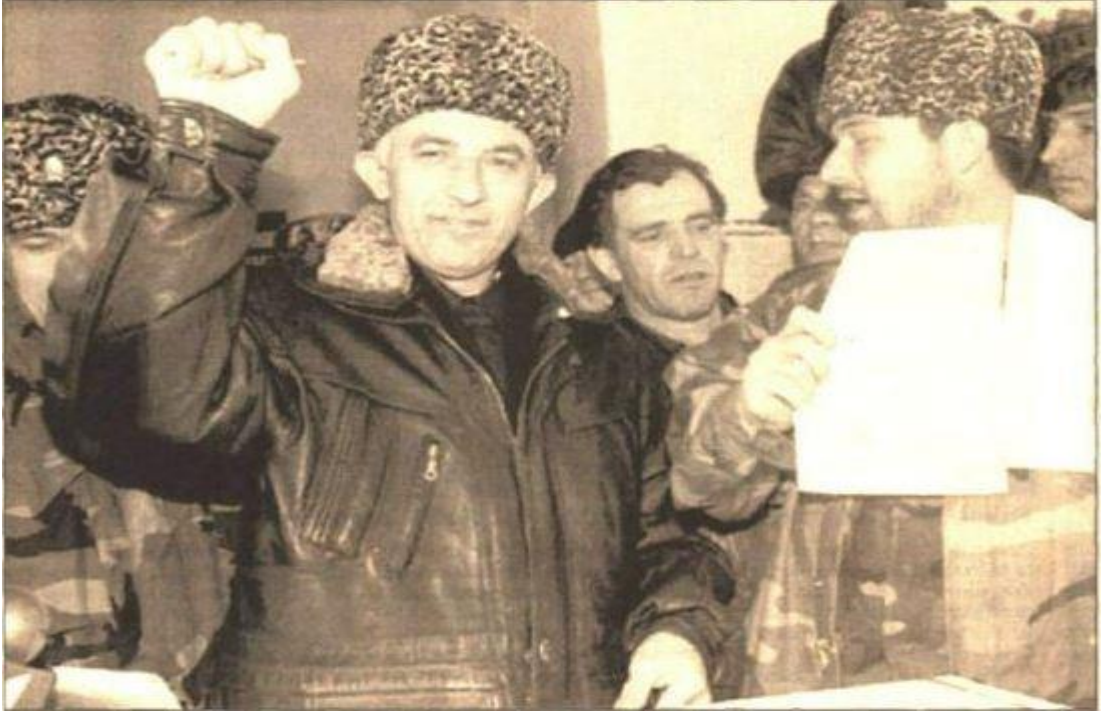
⁴⁰² “Çeçenistan’da Zafer Mashadov’un”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1997.

⁴⁰³ “Çeçenistan’da Zafer Mashadov’un”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1997.

⁴⁰⁴ “Çeçenistan’da Zafer Mashadov’un”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1997.

⁴⁰⁵ “Basayev’in Eli Silah Değil Mouse Tutacak”, *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1997.

konuklar, Çeçen toplumunda önde gelen isimler, komutanlar ve savaş sırasında ölenlerin ailelerinin temsilcilerinden oluşan yaklaşık 500 kişi katılmıştır. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'i temsilen İvan Rıbkin gelmiştir. Rusya Güvenlik Konseyi eski Sekreteri ve Yeltsin'in Çeçenistan eski temsilcisi Alexander Lebed de törene katılmıştır. Törene Türk hükümetinden hiçbir yetkilinin davet edilmemesi de dikkat çekmektedir. “Özgürlük, Eşitlik, Barış” yazılı bir pankart ve bağımsız Çeçenistan'ı simgeleyen bayrak önünde Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Kuran'ı Kerim'e el basarak yemin etmiştir. Devlet Başkanlığı yetkilerini Çeçen halkının yararına kullanacağını ifade eden Mashadov, “Yalnızca bir görevin (Devlet Başkanlığının) değil tüm Çeçen halkının sorumluluğunu üstlendiğimin farkındayım”⁴⁰⁶ şeklinde konuşmuştur.

Şekil 14: “Çeçenistan’da Zafer Mashadov’un”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1997

12 Mayıs 1997’de Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Çeçenistan Devlet Başkanı Aslan Mashadov arasında barış anlaşması imzalanmıştır. “Barışa ve Rusya ile İçkerya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere yönelik” prensipleri kapsayan anlaşmada Çeçenistan'ın statüsüne değinilmemiştir. Anlaşma 31 Ağustos 1996’da imzalanan

⁴⁰⁶ “Çeçenistan’da Yeni Dönem”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1997.

ateşkes uyarınca gerçekleşmiş olup Çeçen lider Mashadov imzasını Çeçen İçkerya Cumhuriyeti adına atmıştır. Barış anlaşmasına göre herhangi bir anlaşmazlığı çözmek için güç kullanma yoluna kesinlikle başvurulmayacak ve kuvvet kullanmak bir tehdit aracı olarak kullanılmayacak olup iki ülke arasındaki iş birliğinin tesisinde uluslararası hukuk yasaları geçerli olacağı belirtilmiştir. İki ülke arasındaki sorunların güç kullanılmadan barışçıl yollarla çözümlenmesinin teminatının verildiği görülmektedir. Yapılan anlaşmanın hemen yürürlüğe gireceği belirtilmiş ve anlaşmanın yaptırım gücü olacağının altı çizilmiştir. Bu anlaşmanın Çeçenistan ve Rusya arasındaki diğer ikili anlaşmalar için de esas olacağı vurgulanmıştır. İmzalanan anlaşmayla 400 yıllık bir anlaşmazlığın sona erdirildiğini ifade eden Rusya lideri Yeltsin, bu anlaşmayla beraber her iki ülkenin ekonomik ilişkilerini de geliştireceğine inandığını belirtmiştir. Çeçen lider Mashadov ise yapılan anlaşmayla Çeçen liderliğine de gücünü ve etkisini kanıtlama fırsatını sağladığına dikkat çekmiştir.⁴⁰⁷

01 Temmuz 1997’de Azerbaycan’a resmi bir ziyaret gerçekleştiren Çeçenistan Cumhurbaşkanı Mashadov, Bakü’de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ile görüşmüştür. Çeçenistan’ın bağımsızlık savaşını desteklediklerini vurgulayan Aliyev, “Çeçen halkının 21 ay süren bağımsızlık savaşını her ülkeden daha fazla destekledik”⁴⁰⁸ ifadesini kullanarak Çeçenistan ile birçok alanda iş birliği yapmak istediklerini belirtmiştir. Çeçen lider Mashadov ise Azerbaycan’a ziyaret amacının sadece erken üretim Azerbaycan petrollerinin ihracı olmadığını vurgulayarak, savaş sonrası Çeçenistan’da ağır sanayinin durduğunu, ekonomik sıkıntıyı aşmaya çalıştıklarını ve bu aşamada dost ülkelerin yardımına ihtiyaç duyduklarına dikkat çekmiştir. Mashadov, Kafkasya’daki sorunların sadece bölge ülkelerinin bir araya gelmesiyle çözülebileceğinin altını çizerek bu doğrultuda Kafkas Parlamentolar Birliği’nin önemini vurgulamıştır.⁴⁰⁹

Çeçenistan’ın ekonomisi, 31 Ağustos 1996’da Hasavyurt Anlaşması ile sona eren 21 aylık bağımsızlık savaşının ardından tamamen çökme durumuna gelmiştir. Çeçenistan’da yaşanan savaş milyonlarca dolarlık maddi hasara yol açılmış, büyük

⁴⁰⁷ “Kremlin’de Tarihi Anlaşma”, *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1997.

⁴⁰⁸ “Çeçenistan’a Aliyev Kanat Gerdi, *Cumhuriyet*, 03 Temmuz 1997.

⁴⁰⁹ “Çeçenistan’a Aliyev Kanat Gerdi, *Cumhuriyet*, 03 Temmuz 1997.

fabrikalar ile on binlerce ev yıkılmış ve döşenen mayınlar nedeniyle tarım alanları kullanılmaz hale gelmiştir. Ayrıca Grozni'deki petrol rafinerisinin büyük bir onarıma ihtiyaç duyulmuştur. 28 Temmuz'da Çeçen lider Mashadov, Rusya'nın 1994-1996 tarihleri arasındaki savaş nedeniyle Çeçenistan'daki çöken ekonomiyi canlandıracak tasarımı onaylayana kadar Moskova ile yapılacak bütün görüşmelerin dondurulmasına ilişkin talimat vermiştir. Çeçen Devlet Başkanlığı'nın Çeçenistan'ın yeniden yapılanması için bir anlaşma imzalanıncaya kadar bütün bakanların Moskova gezileri ve Rus yetkililerle yapılacak her türlü görüşmenin yasaklandığı dile getirilmiştir. Mashadov, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Grozni temsilcisiyle görüşerek Rusya'nın daha önce imzalanan anlaşmalardaki yükümlülüklerini yerine getirmediği yolunda şikâyetle bulunduğu ve AGİT'ten Çeçenistan'a yapılacak yardımların artırılması istediğini belirtmiştir.⁴¹⁰ Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Çeçenistan'a yardımların yapılması gerektiğini belirterek Mashadov'u aşırı güçler olarak tanımladığı bazı Çeçen gruplara karşı desteklediğini söylemiştir. Yeltsin, *“Çeçenistan'a söz verdiğimiz yardımı yapmalıyız. Aksi halde Mashadov içeride eleştirilir. Aşırıları, Moskova'dan yardım alamamanın sorumluluğunu Mashadov'a yüklerler”*⁴¹¹ şeklinde konuşmuştur.

18 Ağustos 1997'de Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Çeçenistan Devlet Başkanı Aslan Mashadov Moskova'da bir araya gelmiştir. Yeltsin, Mashadov ile görüşmesinin ardından Çeçenistan'a özgürlüğü konusunda taraflar arasında ortak bir komisyon kurularak bir anlaşma hazırlanmasını istemiş ancak tarafların ortak bir ekonomik mekân içerisinde yer aldığını ifade ederek savunma politikasının da tümüyle bağımsız olamayacağını vurgulamıştır. Fiilen Çeçenistan'ın bağımsızlığına karşı çıkan Rusya, Tataristan örneğinde olduğu gibi federasyon içinde geniş yetkiler önerdiği bildirilmiştir. Rusya ile görüşmesindeki temel amacının diplomatik ilişki kurmak olduğunu ifade eden Mashadov, iki devletin ortak stratejik ilişkileri bulunduğuna dikkat çekerek iş birliği yapmalarının kaçınılmaz olduğunu dile getirmiştir.⁴¹²

⁴¹⁰ “Rusya’ya Çeçen Resti, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1997.

⁴¹¹ “Yeltsin’den Mashadov’a Tam Destek”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1997.

⁴¹² “Kremlin’de Sıkı Pazarlık”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1997.

3. İKİNCİ ÇEÇEN-RUS SAVAŞI (1999-2009) VE TÜRK BASININA YANSIMALARI

3.1. Çeçenistan’da İslami Köktencililiğin Yükselişi ve Küresel Cihat Eğilimleri

1996-1999 yılları arasındaki dönem Çeçenistan’da yaşanan sonraki gelişmelerin anlaşılması açısından çok önemlidir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı boyunca ve sonrasında hızlanan endüstriyel gerileme, başkent Grozni’nin büyük ölçekli tahribatıyla daha da kötüleşmiş, sanayi ve gıda üretimi büyük oranda düşmüş ve işsizlik artmıştır. Rusya’nın Çeçenistan’a karşı ekonomik ve siyasi ablukası nedeniyle 1997 yılında Çeçenistan’ın Devlet Başkanı olarak seçilen Mashadov, ortak bir ekonomik, parasal ve savunma sistemi önererek Rusya’ya yaklaşmak zorunda kalmıştır ancak Çeçenistan’ın nihai statüsüne ilişkin belirsizlik Çeçen-Rus müzakerelerinde ilerleme eksikliği olmaya devam etmiştir. Ekonomik yönden çöküş içerisinde olan Çeçenistan’da işsizlik ve suçluluk oranı artarken bir yandan da radikal bir İslamlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1994 yılında Çeçen direnişçilerinden Şamil Basayev ve bir grup Çeçen, dini ve askeri eğitim almak için bir El Kaide kampına katılmış ve 1995’te Usame Bin Ladin, El Kaide’nin cihadını küreselleştirmek amacıyla Çeçenistan’a fon tahsis ederek Ürdünlü komutan İbni El-Hattab liderliğindeki küçük bir grubu Rusya’ya karşı mücadeleye katılması için Afganistan’dan Çeçenistan’a göndermiştir. Bu bağlamda Birinci Çeçen-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında İslami kökten dinci eylemler etkisini göstermeye başlamıştır. Çeçenistan Devlet Başkanı Aslan Mashadov, görevine başladıktan sonra Basayev ve Hattab’ın üzerinde otoritesini kurmak için mücadele içerisine girerken diğer yandan da Çeçenistan’ı yeniden inşa etmek amacıyla Rusya ile siyasi ve ekonomik bağlar kurmaya çalışmıştır. Ancak 1997 yılının sonlarında Çeçen-Rus ilişkileri iyice çıkmaza girmiş ve Basayev ile Hattab’ın İslami kökten dinci hareketleri bölgede yoğunluğunu artırmıştır.⁴¹³ 1994-1996 yılları ve sonrasında giderek kötüleşen ekonomi, Çeçen kabileciliği arasında yaşanan rekabetler ve iktidar mücadeleleri, yurt dışından gelen radikal İslamcı grupların bölgedeki artan hakimiyeti ve Çeçen lider Mashadov’un

⁴¹³ Alexander Rustler, “The Fluidity of Chechnya’s Conflicts: From Nationalism to Jihad to Supra-Regional Jihad”, *Ethnopolitics*, Cilt: 20, Sayı:5, 545–56, (2021): 560-561.

Çeçen halkını tam olarak birleştirmeyi sağlayamaması gibi nedenler Çeçenistan’da siyasi kargaşanın yaşanmasına neden olmuş ve bölge giderek istikrarsız hale gelmiştir. Ayrıca kökten dinci hareketlere Şamil Basayev gibi Çeçen komutanların da destek vermesi, ulusal hareketin küresel cihat anlayışına doğru yönelmesinde etkili olmuştur.⁴¹⁴

Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Rusya’yla anlaşarak kötü durumda olan Çeçen ekonomisini canlandırma görevini başaramayınca iktidarlığı zayıflamıştır. Bu bağlamda Çeçen milliyetçiliğini savunan Mashadov, ülkedeki egemenliğini devam ettirmek ve kökten dinci grupları kontrol altında tutmak amacıyla radikal İslamcı gruplara destek veren Şamil Basayev’i 15 Ocak 1998’de başbakan vekili olarak ilan etmiştir.⁴¹⁵ İktidar döneminin ilk başlarında radikal İslamcı gruplara destek vermeyen Mashadov, bu grupların Çeçenistan’daki etkisi azaltmak amacıyla birtakım önlemler almaya çalışmıştır. Ancak alınan önlemler çatışmaların daha da artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda 17 Temmuz 1998’de Çeçenistan’da güvenlik güçleri ile radikal İslamcı gruplar arasında çıkan çatışmalarda 50’den fazla kişi ölmüştür. Kökten dinci her türlü etkinliğini yasaklayan ve kısmi sıkıyönetim başlatan Mashadov, kökten dinci grupların Çeçenistan’a Arap ülkelerinde yabancı ideoloji ithal etmeye çalıştığına dikkat çekmiştir.⁴¹⁶ Çeçen Devlet Başkanı Mashadov ile muhalif Şamil Basayev, Movladi Udugov ve Salman Raduyev arasında yaşanan iktidar mücadeleleri bölgeyi kutuplaştırarak iç savaş tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Bu durum karşısında Mashadov, toplumu bölmeye ve iktidarı devirmeye çalışan çevrelerin yurt dışından desteklendiğinin altını çizerek Çeçen halkına yabancı ideolojileri ve radikal dinci yaklaşımları dayatmaya çalıştıklarını dile getirmiştir.⁴¹⁷ 23 Temmuz 1998’te ise Grozni’de Çeçen lider Mashadov’a suikast düzenlenmiş, kendisi yaralı kurtulurken koruması ölmüştür. Çeçenistan’ın istikrarını bozmak isteyen güçlerin din etkenini kullandığını belirten Mashadov, suikastın Çeçen provokatörlerini yönlendiren Rus özel güçlerinin işi olduğundan kuşkulandığını söylemiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Keisuke Wakizaka, “Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 165-182, (2020):171.

⁴¹⁵ “Çeçenistan’da Yeni Dönem”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1998.

⁴¹⁶ “Çeçenistan’da Çatışma: 50 Ölü”, *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1998.

⁴¹⁷ “Çeçenistan İç Savaşa Sürükleniyor”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1998.

⁴¹⁸ “Çeçenistan’da Suikast”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1998.

1998’de siyasal bunalımın derinleştiği Çeçenistan’da ekonominin bir türlü çöküntüden kurtulamaması, Rusya’dan beklenen maddi yardımın gelmemesi, ülke içerisindeki farklı siyasal liderler arasındaki rekabetin güçlenmesi ve iç savaşı andıran çatışma ortamların başlaması ülkeyi tam bir çıkmazın içerisine sokmuştur. Ülkeyi kaostan çıkarmak isteyen Mashadov ise uluslararası destek aramak amacıyla yurt dışı temaslarda bulunmuştur.⁴¹⁹ 03 Ağustos 1998’de Türkiye’yi ziyaret eden Çeçen Devlet Başkanı Mashadov, Rusya ile yaşadıkları savaşın ardından bazı İslam ülkelerinde olduğu gibi Çeçenistan’da da dış güçlerin karışıklık çıkarmak istediğine vurgu yaparak, *“Özellikle Arap ülkelerinden bize İslamiyet’i öğretmeye kalktılar. İslamiyet dünyanın en mükemmel dinidir ve biz bu dini Kuran’dan en iyi şekilde öğrendik. Her türlü tedbiri zamanında alarak, onların ülkemizde karışıklık çıkarmalarına fırsat vermedik”*⁴²⁰ şeklinde konuşmuştur. Türk ve Çeçen halklarının kardeş olduklarını dile getiren Mashadov, *“İçinde bulunduğumuz sıkıntılı günlerde Türkiye’nin yaptığı yardımları unutmamız mümkün değil. Türkiye’nin bölgedeki etkinliğinin giderek daha da artmasından yanayız”*⁴²¹ ifadelerini kullanmış ve 05 Ağustos’ta İslam Komitesi Toplantısı’na katılmak üzere ABD’ye gitmiştir.⁴²² İslam Komitesi Toplantısı’na katılan Mashadov, ABD’nin Çeçenistan’a destek sözü verdiğini belirterek, ABD Dışişleri Bakanlığı’nda büyükelçilik eşliğinde görüşmelerde bulunduğunu dile getirmiştir. ABD’nin Çeçenistan’a ekonomik yardım yapacağını vurgulayan Mashadov, ABD ile Çeçenistan arasındaki ticaretin geliştirilmesi konusunda görüş birliğine vardıklarını ifade etmiştir.⁴²³

Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, tüm çabalarına rağmen Rusya ve uluslararası camiada yeterli desteği bulamamış ve muhalefetin yoğun baskıları sonucunda Çeçenistan’da şeriatı ilan etmiştir. 03 Şubat 1999’da Çeçenistan’ın artık şeriat kurallarına göre yönetileceğini belirten Mashadov, Çeçenistan’da bir daha laik bir düzenin söz konusu olamayacağını altını çizmiştir.⁴²⁴ Çeçen Cumhuriyeti liderlerinde

⁴¹⁹ “Rusya ve Çeçenistan Aynı Çıkmazda”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1998.

⁴²⁰ “Çeçen Lider Türkiye’de”, *Cumhuriyet*, 03 Ağustos 1998.

⁴²¹ “Mashadov ABD’ye Gitti”, *Cumhuriyet*, 08 Ağustos 1998.

⁴²² “Mashadov ABD’ye Gitti”, *Cumhuriyet*, 08 Ağustos 1998.

⁴²³ “ABD’den Destek Vaadi”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1998.

⁴²⁴ “Çeçenistan Şeriatla Tanışacak”, *Cumhuriyet*, 05 Şubat 1999.

oluşmaya başlayan İslam devleti fikri, hukukun üstünlüğüne dayalı laik bir devlet modelinin önüne geçmiş ve ulus inşası çabalarını pekiştirmek yerine Çeçenistan, İslami kökten dinciliğe doğru sürüklenmiştir. Çeçenistan’da radikal İslamcı grupların artmasının temelinde ekonominin bozulması, ülke içerisindeki farklı siyasal liderler arasındaki yaşanan iktidar kavgaları ve güç eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Çeçenistan’ın tarihsel gelişiminden beri var olan ve Çeçenlerin teyp yapısında da önemli bir yer alan tasavvuf geleneğine bağlı insanlar ise ülke içerisinde hızla yayılan İslamcı kökten dinciliğe karşı rahatsızlık duymuş ve radikal İslamcı gruplar ile tasavvuf kökenli gruplar arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Larzillière’ye göre Çeçenistan’da tek bir İslamcı söylemden ziyade geleneksel bir Sufi İslam, İslami bir milliyetçilik ve yabancılar tarafından desteklenen cihatçı İslamcılık gibi üç farklı söylem yer almakta olup, bu üç akımın liderleri ve milli mücadeledeki konumları birbirinden farklıdır.⁴²⁵

20 Şubat 1999’da Çeçenistan Devlet Şura toplantısı yapılmış ve Şura’da Şamil Basayev, Zelimhan Yardenbiyev ve Movladi Udugov gibi Mashadov’a muhalif isimler de yer almıştır. İki gün süren Şura toplantısının ardından Şamil Basayev Şura başkanlığına seçilmiş ve şeriat kurallarına göre Şamil Basayev “Emir” unvanını almıştır. Şura’da Çeçen Cumhuriyeti’nin iç ve dış politikasından sorumlu en yüksek makam olacağına vurgu yapılarak, Mashadov’un Devlet Başkanlığı’nın sonlandırılmasını ve lider olarak Şamil Basayev’in gelmesi istenmiştir. Şura’da Çeçen Cumhuriyeti’nin anayasasının geçersiz olduğu ve parlamentonun feshedildiği söylenmiştir ancak Çeçen parlamentosu bu duruma karşı çıkmıştır. Yaşanan gelişmelerin ardından ise Mashadov, Çeçen Cumhuriyeti anayasasının geçersiz olacağını ilan etmiş ancak devlet başkanlığı makamını sona erdirmemiştir.⁴²⁶ Hughes, Çeçen direnişinin 1990’ların başında laik milliyetçi bir toprak mücadelesi olarak başladığını belirterek 1990’ların ikinci yarısında büyük ölçüde dini ve ırksal dışlayıcılığa dayalı fikirlerin yönlendirdiği bir mücadeleye dönüştüğünü ve radikalleştiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda milliyetçi fikirlere karşı dini ve radikal İslamcı fikirler galip gelmiş ve Çeçenistan’da modern bir devletin şekillenmesi zorlaşmıştır.⁴²⁷

⁴²⁵ Larzillière, “Chechnya: moving toward islamic nationalism”, 8.

⁴²⁶ Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, 52.

⁴²⁷ Hughes, *Chechnya: From Nationalizm to Jihad*, xi.

Mart 1999'da Çeçenistan'da küresel cihat eğilimleri yoğunlaşırken diğer yandan da Çeçenistan ile Rusya arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır. Bu bağlamda 05 Mart'ta Grozni'de Rus General Gennadi Şpigun Çeçenler tarafından kaçırılmış ve Rusya konuyla ilgili Çeçenistan'a ultimatoma vermiştir. Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, suçluların yakalanması için gerekli arama çalışmalarını sürdürme talimatı verdiğini belirterek, bu olayın Çeçen liderliği açısından utanç verici bir durum olduğunu söylemiştir. Mashadov'un liderliğine karşı olan Rusya içindeki bazı etkili çevrelerin Çeçenistan'daki örgütlü suç grupları ile ilişki içinde olduğunu öne süren Mashadov'un danışmanı Mairbek Vaçagaev, Çeçenistan'da yaşanan son gerginliğin bu çevrelerin işine geldiğini dile getirmiştir. Rusya İçişleri Bakanlığı tarafından Çeçenistan'a gönderilen ultimatoma 1996'da Çeçen-Rus Savaşı'nın sona ermesinin ardından Çeçenistan'a yapılmış en tehditkâr ultimatoma olduğu belirtilirken yayımlanan ultimatoma ise Çeçenistan'daki suç örgütlerinin uluslararası hukuk çerçevesinde düzenlenecek operasyonlarla yok edilmesi önerisine de yer verilmiştir.⁴²⁸ Kaçırılan Rus generalin savaş suçlusu olduğunu öne süren Şamil Basayev ise generalin savaş sırasında kurulan toplama kamplarında Çeçenleri öldürdüğünü iddia etmiş ve kaçırılan gruba çağrı yaparak generalin savaş suçlusu olarak yargılanmak üzere Şura'ya teslim edilmesini istemiştir.⁴²⁹ Rus generalin kaçırılmasının ardından 10 Mart'ta Rusya Bakanlar Kurulu olağanüstü bir toplantı yaparak bölgedeki gelişmeleri değerlendirmiştir. Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ise Rusya'nın farklı bölgelerinde güvenliği artırma yönünde talimatlar vermiştir. Bu durum Rus kamuoyunda Çeçenistan ile savaşın yeniden başlayabileceği endişesini artırmıştır. Rus generalin kaçırılması olayında Şura'nın etkisi olduğunu belirten Mashadov, Şura tarafından generalin kaçırılması dahil hükümet karşıtı bu tür eylemlerinin sona ermesi için gerekli önlemlerin alınmasını istenmiş ve gerekirse Şamil Basayev'in tutuklanabileceğinin altını çizmiştir.⁴³⁰

Mayıs-Temmuz 1999 tarihlerinde Rus askeri birlikleri ile Çeçen güçleri arasında yaşanan çatışmalar Çeçenistan ve Rusya arasındaki ilişkilerini daha da olumsuz hale getirmiştir. 04 Mayıs'ta Çeçenistan-Rusya sınırındaki bir Rus askeri kontrol noktasına saldıran bir grup Çeçen'in 3 Rus askerini öldürdüğü ve 2 Rus askerini de yaraladığı

⁴²⁸ "Çeçenistan'dan Geri Adım", *Cumhuriyet*, 09 Mart 1999.

⁴²⁹ "Basayev Rus Generali Suçladı", *Cumhuriyet*, 10 Mart 1999.

⁴³⁰ "Çeçenistan'da Savaş Kaygısı", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1999.

belirtilmiş, Ruslar tarafından ise olay yerinde 1 Çeçen öldürülmüştür. Rusya'dan yapılan açıklamaya göre saldırının Rusya'nın Çeçen sınırındaki sıkı kontrol altına almasına kızan Çeçen güçler tarafından düzenlendiği ifade edilmiştir.⁴³¹ 28 Mayıs'ta ise bir Rus helikopteri Çeçen güçlerine füze yağdırmış ve bunun üzerine Çeçen güçler ise Dağıstan'a ait bir karakola saldırmıştır. Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan çatışmaya ilişkin dönemin Rusya Başbakanı Sergey Stepasin, Çeçenistan'da adam kaçıran eylemcilerin yok edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. 02 Haziran'da ise Çeçenistan ve Dağıstan arasındaki çatışmada Dağıstanlı bir polis ölmüş, üç polis ise yaralanmış ve olayın ardından bölgeye iki Rus savaş helikopteri gönderilmiştir.⁴³² Çeçenistan ve Rusya arasında gerilim giderek artmış ve Temmuz ayının başında Rusya İçişleri Bakanı Vladimir Ruşaylo tarafından Çeçenistan'daki direnişçi gruplara ait üslere karşı askeri operasyon düzenlenmesi yönünde talimat verilmiştir.⁴³³ Rusya'nın Çeçenistan'daki direnişçi gruplara karşı 10 bin askerle operasyon düzenleme kararının ardından Çeçen sınırındaki gerginlik artmış ve 03 Temmuz'da ise Çeçen direnişçiler Dağıstan sınırında Rus askerlerine karşı ateş açarken Rus askerleri de Çeçenlere havan topuyla karşılık vermiştir. Rusya İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama da Çeçenistan'daki yasa dışı unsurlardan gelen saldırılara karşı tüm güçleriyle karşılık verileceği belirtilmiş ve Rusya İçişleri Bakanı Ruşaylo, bu operasyonun sadece sınır kapılarına ve barikatlara karşı düzenlenen saldırılara yanıt vermek için gerçekleştirilen bir bölgesel operasyon olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁴ 05 Temmuz'da Rus birlikleri tarafından Dağıstan-Çeçenistan sınırında bulunan Çeçen grubuna uyarı saldırısı düzenlenmiş ve operasyonda birkaç tane Çeçenin öldürüldüğü belirtilmiştir. “*Onların bize saldırmasını beklemeden biz onlara saldırdık*”⁴³⁵ şeklinde konuşan Rusya İçişleri Bakanı Ruşaylo, yaklaşık 200 kişilik Çeçen grubuna uyarı saldırısı düzenlediklerini ve saldırıda helikopter ve havan topu kullanıldığını dile getirmiştir.⁴³⁶ 06 Temmuz'da ise Çeçenistan-Dağıstan

⁴³¹ “Rus Kontrol Noktasına Saldırı”, *Cumhuriyet*, 04 Mayıs 1999.

⁴³² “Çeçen Sınırında Çatışma”, *Cumhuriyet*, 03 Haziran 1999.

⁴³³ “Rusya'dan Çeçen Operasyonu”, *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 1999.

⁴³⁴ “Çeçen Sınırında Gerginlik”, *Cumhuriyet*, 05 Temmuz 1999.

⁴³⁵ “Rusya'dan Uyarı Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 06 Temmuz 1999.

⁴³⁶ “Rusya'dan Uyarı Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 06 Temmuz 1999.

sınırındaki bir köprüde bulunan Rus askeri kontrol noktasına ateş açılmış ve bir Rus askeri ağır yaralanmıştır.⁴³⁷

Çeçenistan ve Rusya arasındaki ilişkiler, 1999 Ağustos ayında yaşanan küresel cihat eylemleriyle farklı bir boyuta dönüşmüştür. 07 Ağustos'ta Çeçen Şamil Basayev ve destekçisi Ürdünlü Hattab'ın öncülüğünde Çeçenistan'dan yaklaşık 500 Çeçen savaşçı, Dağıstan'a girerek Botlik bölgesindeki üç köyü ele geçirmiştir. Moskova'daki Çeçenistan Temsilcisi Mairbek Vaçagayev, Grozni yönetiminin olayla hiçbir bağlantısının bulunmadığını belirtmiştir. Dağıstan'da yaşanan gelişmelerle ilgili açıklamada bulunan Rusya Başbakanı Stepasin, *"Elimizde güç ve başvurabileceğimiz yollar var. Haydut hayduttur ve gereken yapılmalıdır. Ancak Çeçen Savaşında yaptığımız hataları yapmayacağız, Kuzey Kafkasya'da artık askerlerimiz ölmeyecek"*⁴³⁸ şeklinde konuşmuştur. Rusya, Dağıstan'da üç köyü ele geçiren kökten dinci gruplara karşı operasyon başlatmış ve Rusya Başbakanı Stepasin, İçişleri Bakanı Ruşaylo ile Dağıstan'ın başkenti Mahaçkale'ye gitmiştir. Çeçen Devlet Başkanlığı Sözcüsü Saud Selim Abdulmüslimov, Rusların Dağıstan'ın sınır köylerini ve Çeçenistan'ın Kenhi köyü civarını bombaladığını belirterek, sınırdaki Kenhi köyünde yaşayan halkın köyü terk ettiklerini söylemiştir. Dağıstan'da bulunan Rusya Genelkurmay Başkanı General Anatoli Kvaşnin ise sivil halkın zarar görmemesi için gayret ettiklerini ifade etmiştir.⁴³⁹ Dağıstan'da kökten dinci hareketler yaşanırken Rusya'da da birtakım hareketlilik görülmüştür. 09 Ağustos 1999'da Rusya Devlet Başkanı Yeltsin tarafından Federal Güvenlik Servisi'nin Şefi Vladimir Putin başbakan vekilliğine getirilmiştir. Yeltsin, Putin'i kendisinden sonra devlet başkanı olarak görmek istediğini belirtmiş ve böylece Putin, Yeltsin tarafından 2000 yılında düzenlenecek seçimlerde gelecekteki devlet başkanı olarak da ilan edilmiştir.⁴⁴⁰ Rusya'ya bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nde 10 Ağustos'ta olağanüstü toplanan İslam Şurası'nda ise "Bağımsız Dağıstan İslam Devleti" ilan edilmiş ve Şura tarafından Basayev ile Hattab'tan Bağımsız Dağıstan İslam Devleti'ne yönelik destek çağrısında bulunmuştur. Dağıstan'ın resmi yönetimi ise kendi topraklarında "İslam Şurası" adlı bir organizasyonun mevcut olmadığını öne sürmüştür.

⁴³⁷ "Çeçen Sınırında Çatışma", *Cumhuriyet*, 08 Temmuz 1999.

⁴³⁸ "Dağıstan'da Çeçen İşgali", *Cumhuriyet*, 08 Ağustos 1999.

⁴³⁹ "Rusya'dan Gövde Gösterisi", *Cumhuriyet*, 09 Ağustos 1999.

⁴⁴⁰ "Yeltsin Yine Şaşırttı", *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1999.

Konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Dağıstan Devlet Konseyi Resmi Temsilcisi Eduard Urazayev, İslam Şurası'nın Çeçenistan'ın askeri muhalefet liderleri tarafından oluşturulan bir organizasyon olduğunu ve Dağıstan ile hiçbir ilişkisinin olmadığını belirterek, “Çeçen lider Şamil Basayev'in başkanlığında Dağıstan'ın birkaç köyünü işgal eden Çeçen savaşçılar, burada İslam Devleti kurmak için İslam Şurası'nın mevcut olduğunu ilan ettiler”⁴⁴¹ şeklinde konuşmuştur. Rusya'nın Dağıstan operasyonu sırasında Gürcistan topraklarını da bombalamasına sert tepki gösteren Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze, bunun barbarca bir davranış olduğunu vurgulamıştır.⁴⁴² Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in Sergey Stepaşin'in yerine başbakanlığa getirdiği Vladimir Putin, Dağıstan'daki şiddet olaylarına son vermek amacıyla üst düzey danışmanlarıyla bir araya gelmiş ve kökten dinci gruba karşı Dağıstan'da yeni bir operasyon başlatılmıştır. Rusya'ya karşı savaş açan “İslami Şura” adlı yapıda ise Rus güçleriyle mücadele edebilmek amacıyla Şura'nın başına Şamil Basayev getirilmiştir.⁴⁴³ 13 Ağustos'ta Rusya, Çeçenistan'dan gidip Dağıstan'ın Botlik bölgesindeki bazı köyleri işgal eden kökten dinci gruplara karşı büyük bir operasyon başlatacağını bildirmiştir. Yeltsin, Rus ordusunun Dağıstan'da ciddi bir iş üstlendiğinin altını çizerek Dağıstan'daki sorunun aşamalı olarak acele etmeden çözüleceğini dile getirmiştir. Ayrıca Dağıstan'ın Botlik bölgesinin yanı sıra Tsumada bölgesindeki Eşeda ve Gakko köylerinin de Ortadoğu ve Pakistan'dan gelen kökten dinci 200 kişilik bir grup tarafından ele geçirildiği ve grubun Pakistanlı Ebu Abdullah Cafer komutasında olduğu öne sürülmüştür. Ebu Abdullah Cafer tarafından Ürdünlü Hattab'a bağlı Dağıstan İslami Ordusu birliklerine gerilla eğitimi verdiği iddia edilmiştir. Rusya tarafından açıklanan verilere göre Dağıstan'da çıkan çatışmalarda 10 Rus ölmüş, 27'si ise yaralanırken Çeçen gruplarında ise onlarca kişinin öldüğü yüzlerce kişinin ise yaralandığı belirtilmiştir. Çatışmalarda Şamil Basayev komutasındaki gruplarca 13 Rus helikopteri ve 1 uçak düşürüldüğü belirtilirken Rusya ise sadece iki helikopterlerinin kaybettiğini ileri sürmüştür.⁴⁴⁴ Gürcistan, Dağıstan'daki çatışmalar nedeniyle bölgeden kaçabilecek sivil halka kapılarını açtığını bildirerek Gürcistan'a gelmek isteyen Dağıstanlı sivil halka

⁴⁴¹ “Rusların Korktuğu Başına Geldi”, *Türkiye*, 11 Ağustos 1999.

⁴⁴² “Rusların Korktuğu Başına Geldi”, *Türkiye*, 11 Ağustos 1999.

⁴⁴³ “Rusya da Milisler de Kararlı”, *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1999.

⁴⁴⁴ “Asıl Operasyon Yolda”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1999.

engel olmayacaklarını ifade etmiştir.⁴⁴⁵ Çatışmalar yüzünden başta kadın ve çocuk olmak üzere 6 bin kişinin bölgeden kaçtığı belirtilmiştir. Dağıstan'daki kökten dinci liderler tarafından ise askeri ve siyasi yetkililerin cezai faaliyetleri soruşturmak amacıyla şeriat mahkemesinin kurulduğu belirtilmiştir. Dağıstan'daki kökten dinci gruplara karşı büyük bir operasyon başlatıldığının altını çizen Putin, “Çeçen teröristlerin Dağıstan topraklarından çıkarılmasına yönelik büyük ölçekli harekât başlatılmış durumda”⁴⁴⁶ ifadesini kullanırken Çeçenistan’a da operasyonlar düzenleneceğini belirtmiş ve Putin, “Silahlı milislerin üstlendiği kampları vuracağız. Çeçenistan Rus toprağıdır”⁴⁴⁷ diye konuşmuştur. Putin’in Çeçenistan’a yönelik açıklamalarına sert tepki gösteren Mashadov yönetimi ise “Putin koltuğundan olmak istemiyorsa topraklarımızı bombalamaz”⁴⁴⁸ şeklinde cevap vermiştir. 13 Ağustos’ta Rusya Genelkurmay Başkanlığı’nca hazırlanan askeri operasyon çerçevesinde Dağıstan’daki kökten dinci gruplara karşı yoğun bir bombardıman başlatılmıştır.⁴⁴⁹ Kuzey Kafkasya Bölgesi Komutanı General Viktor Kazantsev, kökten dinci grupların büyük kayıplar verdiğini belirtirken yaklaşık 1.200’ü bulan radikal İslamcı Çeçen milislerin bu bölgeden tamamen çıkarıldıklarının altını çizmiştir. Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov ise İslam ülkelerine Çeçenistan’dan gelerek Dağıstan’da bazı köyleri ele geçiren radikal İslamcı gruplara destek vermekten kaçınmaları konusunda uyarı yapmıştır. Konuyla ilgili Birleşmiş Milletler, G-8 ülkeleri, bazı İslam ülkeleri ve İslam Konferans Örgütü’ne (İKÖ) gönderdiği mektupta Dışişleri Bakanı İvanov, Rusya’nın Dağıstan’daki radikal İslamcı Çeçenlere verilecek herhangi bir desteği iç işlerine müdahale olarak değerlendireceğini belirtmiştir. Radikal İslamcı gruplara karşı mücadele içerisine giren Dağıstanlı imamlarda radikal gruplara karşı halkın boyun eğmemesi için uyarılar yaptıkları görülmüştür.⁴⁵⁰ Rusların Dağıstan’a yönelik operasyonu genişlerken 15 Ağustos’ta Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, ülkede olağanüstü hâl ilan ederek

⁴⁴⁵ “Gürcistan Kapılarını Açtı”, *Türkiye*, 13 Ağustos 1999.

⁴⁴⁶ “Sırada Çeçenistan Var”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1999.

⁴⁴⁷ “Sırada Çeçenistan Var”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1999.

⁴⁴⁸ “Rusya Saldırıya Geçti”, *Türkiye*, 14 Ağustos 1999.

⁴⁴⁹ “Rusya Saldırıya Geçti”, *Türkiye*, 14 Ağustos 1999.

⁴⁵⁰ “Rusya Kendinden Emin”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1999.

ülkedeki tüm askeri kuvvetler alarm durumuna geçirilmiştir.⁴⁵¹ 10 Ağustos'ta Dağıstan İslam Devleti'nin bağımsızlığını ilan eden kökten dinci gruplar, Dağıstan İslam Devleti'nin hükümetinin kurulması için 16 Ağustos'ta Dağıstan ve Çeçenistan Müslüman Halk Meclisi üyesi olan ve Avar etnik grubuna mensup Serajdin Ramzanov görevlendirmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından ülkede olağanüstü hâl ilanına gerek olmadığını belirten Yeltsin, Kuzey Kafkasya'da özel ve katı önlemlerin alınacağını altını çizerek Dağıstan ve Kafkas Cumhuriyetlerine düzen getireceklerini açıklamıştır. Çatışmalarla ilgili bilgiler veren Rusya, Dağıstan'da yürütülen operasyonda 16 Ağustos'a kadar 600 kişinin öldürüldüğünü bildirmiştir. Ayrıca 09 Ağustos 1999'da Rusya Devlet Başkanı Yeltsin tarafından başbakan vekilliğine getirilen Putin, 16 Ağustos'tan itibaren başbakan olarak görev yapmaya başlamıştır.⁴⁵² Dağıstan'daki kökten dinci gruplar 17 Ağustos'ta bir köy daha ele geçirmiş ve çatışmalar sırasında 10 Rus askeri ölmüştür. Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Kuzey Kafkasya'da kontrolü hiçbir zaman elden bırakmayacaklarının altını çizmiştir. Rusya Başbakanı Putin ise kökten dinci grupları nerede olursa olsunlar vuracaklarını belirtmiştir. Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov ise 17 Ağustos'ta Rus askerlerinin Çeçenistan'ın kuzeybatısından içeri girdiğine dikkat çekmiştir.⁴⁵³ Uzmanlar, Dağıstan'ın Çeçenistan sınırındaki Botlik bölgesinde yaşanan çatışmalar yüzünden 17 Ağustos 1999'a kadar yaklaşık 10 bin kişinin Dağıstan'ın batısına, Hazar kıyısına göçtüklerini belirtmişlerdir.⁴⁵⁴ Rusya Savunma Bakanı İgor Sergeyev, 18 Ağustos'ta Rus birliklerini denetlemek amacıyla Dağıstan'a gitmiş ve Rusya, kökten dinci gruplara karşı yürütülen operasyonlara hız verileceğini açıklamıştır. Bu bağlamda Rusya'ya ait savaş uçakları, Dağıstan'ın güneybatı kesimindeki kökten dinci gruplara ait mevzilere 18-19 Ağustos'ta bombardıman düzenlemiştir. Rusya İçişleri Bakan Yardımcısı İgor Zubov çatışmalarla ilgili kamuoyuna bilgiler vererek, Dağıstan'da 7 Ağustos'ta başlayan çatışmalarda 19 Ağustos'a kadar 50 Rus ve Dağıstanlı askerin öldüğünü, 160 Rus ve Dağıstanlı asker ve polisin yaralandığını belirtmiştir. Uzmanlar tarafından ise İslami kökten dinci grupların eylemler bölgede devam etse de Dağıstan'da radikal gruplara fazla desteğin olmadığı

⁴⁵¹ "Tüm Çeçen Güçleri Alarmda", *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1999.

⁴⁵² "İslamcı Milisler Hükümet Kurdu", *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1999.

⁴⁵³ "Rus Askerleri Çeçenistan'a Girdi", *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1999.

⁴⁵⁴ "Dağıstan'da Çatışma Büyüyor", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1999.

belirtilmiştir. Dağıstan'da halkın yüzde 90'ının herhangi bir tarikata bağlı olduğu ve kendisine özgü İslami bir yapısı olan Dağıstan'da şeriatın tutunmasının zor görüldüğüne dikkat çekilmektedir.⁴⁵⁵ Dağıstan'daki çatışmalar devam ederken Rusya, Türkiye'ye bir mektup göndererek Dağıstan'da yaşanan olaylara karışmaması yönünde uyarıda bulunmuştur. Rusya Federasyonu Ankara Büyükelçisi Alexander Lebedev tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen uyarı mektubunda, Türkiye'nin Dağıstan'daki kökten dinci gruplara destek verilmemesi istenerek, *“Türkiye'nin Çeçenistan savaşı sırasındaki gibi davranması durumunda ilişkilerin olumsuz etkileneceğini”*⁴⁵⁶ ifadelerine yer verilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Korkmaz Haktanır ise Türkiye'nin Rusya'nın toprak bütünlüğünden yana olduğunu belirterek Dağıstan'da yaşanan olayların desteklenmesi gibi bir durumun söz konusu olamayacağı dile getirmiştir.⁴⁵⁷ Dağıstan'da yaşanan çatışmaların temelinde bölgede yaşanan yoksulluğun yattığına dikkat çeken Bakan Ramazan Abdüllatipov, Dağıstan'ın dağlık bölgelerindeki işsizlik oranının yüzde 80 olduğunu vurgulayarak, *“İnsanlar, bu bölgeleri terk etmek zorunda kalıyor ama kentlerde onları bekleyen yok. Bu durumda Moskova'dan Çeçenistan'a kadar geniş bir bölgede etkinlik gösteren çeşitli suç oluşumlarına katılıyorlar”*⁴⁵⁸ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Rusya, Dağıstan'ın Botlik ve Tsumada bölgesindeki köyleri ele geçiren kökten dinci gruplara karşı saldırıyı artırmış ve kökten dinci gruplar Rusların saldırısının ardından Botlik ve Tsumada bölgesini terk etmek zorunda kalmıştır. 23 Ağustos'ta kökten dinci gruplar Rus birlikleri tarafından yoğun top ateşi ve bombardımana tutulmuş ve Çeçenistan sınırı yakınlarındaki köylere yönelik 38 füze saldırısında bulunulmuştur. 23 Ağustos'ta Kremlin Sarayı'na giderek Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ile görüşen Dağıstan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Muhammed Ali Muhammedov, *“Dağıstanlılar, Rusya Anayasası'na sadıktır, ayrılıkçılara karşı kahramanlık ve vatanseverlik ile savaşmaktadırlar”*⁴⁵⁹ şeklinde konuşmuştur. Rusya tarafından Çeçen komutan Şamil Basayev'e bağlı birliklerin 7 Ağustos'ta başlattıkları saldırıyla ele geçirdikleri bölgeleri 24 Ağustos'ta tamamen terk

⁴⁵⁵ “Dağıstan'a Bomba Yağıyor”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1999.

⁴⁵⁶ “Rusya'dan Dağıstan Uyarısı”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1999.

⁴⁵⁷ “Rusya'dan Dağıstan Uyarısı”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1999.

⁴⁵⁸ “Rus Güçleri Bastırıyor”, *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1999.

⁴⁵⁹ “Köktendinci Milislerden Geri Adım”, *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1999.

ettikleri ve Rus birliklerinin bu bölgelerde egemenlik sağladıkları belirtilmiştir.⁴⁶⁰ Dağıstan'da ele geçirdikleri bölgeden Rusya'nın saldırısıyla Çeçenistan'a çekilen kökten dinci gruplara karşı Rus birlikleri Çeçenistan'daki kamplarına hava saldırısı düzenlemiştir. Çeçen yetkililer ise saldırılarda Serzenyurt bölgesindeki Benoy köyü ve Vedeno vadisinin de hedef alındığını ve burada yaşayan sivillerin kaçtığını belirtmişlerdir. Rus saldırısında sivil halkın vurulduğuna dikkat çeken Çeçenistan yönetimi Rusların kamplar yerine köyleri vurduğunu dile getirmiştir. Çeçenistan Başbakan Yardımcısı Kazbek Makhaşev, Rusların Çeçen topraklarını bombalamasının 1997'de Çeçenistan ile Rusya arasında imzalanan anlaşmalara aykırı olduğuna vurgu yapmıştır. 26 Ağustos'ta Dağıstan operasyonunun başarısını kutlayan Rusya Başbakanı Putin ise kökten dincilerin yeni bir saldırı başlatması durumunda tekrar güç kullanacaklarına dikkat çekerek çatışmalardan dolayı evlerini terk eden köylülere yardım edeceğini ve yaşamın olağan hale dönmesi için çaba harcayacağını belirtmiştir. Rusya Savunma Bakanlığı, Dağıstan'daki çatışmalarla ilgili 59 Rus askeri ve 1.000 milisin öldüğünü öne sürerken, kökten dinci gruplar ise 37 kayıplarının olduğunu ve 1.000 Rus askerinin öldüğünü iddia etmişlerdir.⁴⁶¹ Rusya, Dağıstan'ın ardından Çeçenistan'ı bombalaması üzerine Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Dağıstan'da Rus birlikleriyle savaşan Çeçen milislere yurda dönme çağrısı yaparak, *"Dağıstan'da savaşan Çeçenler geri dönsünler. Bütün Çeçenistan Cumhuriyeti'ne zarar veriyorlar. Çeçenistan'da savaş başladığını söyleyebiliriz"*⁴⁶² ifadelerini kullanmıştır. 05-12 Eylül arasında Rusya'nın bombardımanı nedeniyle Çeçenistan'da 150 kişi ölmüş, pek çok sınır köyü de hasar görmüştür.⁴⁶³

1999 Eylül ayı başlarında Rusya'daki apartmanlara yönelik bomba saldırılarının gerçekleştirildiği görülmektedir. İlk olarak Eylül ayının başında Kremlin yakınlarındaki yer altı çarşısında bir kişinin ölümüne yol açan bomba saldırısı, ardından 04 Eylül'de Dağıstan'ın Buynaks kentinde bir apartmanda 64 kişinin ölmesine neden olan bir bomba saldırısı daha düzenlenmiş ve bomba saldırıları Rusya'da devam etmiştir. 09 Eylül'de Moskova'da bir apartmanda gece yarısı bir patlama meydana gelmiş ve patlamada

⁴⁶⁰ "Basayev Güçleri Geri Çekildi", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1999.

⁴⁶¹ "Çeçenistan Bombalanıyor", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1999.

⁴⁶² "Çeçenistan Savaşmaya Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1999.

⁴⁶³ "Çeçenistan Savaşmaya Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1999.

ölenlerin sayısı 95'e ulaşmıştır. Moskova'da meydana gelen patlamanın terörist saldırısı olasılığı üzerinde durulurken bu olayla Kuzey Kafkasya'da dışında meydana gelebilecek terör olaylarına da dikkat çekildiği görülmektedir. 13 Eylül'de Rusya'da yine bir apartmana yönelik bomba saldırısı yapılmış ve yüze yakın kişi ölmüştür. Rusya, sivil halka yönelik yapılan terör saldırıların Dağıstan'da başladıkları askeri eylemde bölge halkından bekledikleri desteği alamayan Şamil Basayev ve Ürdünlü Hattab tarafından organize edildiği iddia edilmiştir. Rusya'da yaşanan saldırıların ardından konuşan Yeltsin, teröristlerin Rus halkına savaş açtığını belirtmiştir. Rusya'da gerçekleştirilen terör eylemlerinin Kremlin tarafından olağanüstü durum ilan etmek ve seçimleri iptal ederek Yeltsin'in iktidarını uzatmak amacıyla da olabileceği iddialar arasında yer almıştır.⁴⁶⁴ Sivil halka yönelik saldırılar 16 Eylül'de Rusya'nın güneyindeki Volgodonsk kentinde bir apartmanın önüne park edilen bomba yüklü kamyonun patlaması sonucunda onlarca kişi ölmüş, yüzlerce kişi de yaralanmıştır. Rusya saldırılardan Çeçen militanları sorumlu tutmuş ve radikal İslamcılara destek verdiğini iddia ettiği Çeçenistan ile olan sınırdan geçişleri kesmeyi planladığını belirtmiştir. Dağıstan parlamentosu ise ülkede etkinlik gösteren ve Rusya'daki patlamaların arkasında oldukları düşünülen kökten dinci grupları yasa dışı ilan etmiştir. Rusya'da saldırılar devam ederken Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Çerkeslerin tek yanlı özerklik ilan ettikleri bildirilmiştir. Konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Çerkes Milletvekili Boris Akbaçev, Çerkeslerin Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nden ayrılmaya karar verdiklerini ve Çerkes Cumhuriyeti'nin Stavropol'e bağlı özerk bir bölge olmasını istediklerini dile getirmiştir. Karaçay-Çerkes Yüksek Mahkemesi ise Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde yapılan seçimleri kazanan Vladimir Semyonov'un devlet başkanlığını onayladığını ve Çerkeslerin kararının hiçbir hukuki anlam taşımadığını açıklamıştır.⁴⁶⁵ Rusya yaşanan terör eylemlerinde Çeçenler sorumlu tutulmuş ancak Çeçenler saldırıların sorumluluğunu üstlenmemiştir. Rus askeri birlikleri Çeçenistan'da geniş çaplı bir kara harekâtına hazırlandığı belirtilmiş ve bu bağlamda Rusya, Dağıstan ile Çeçenistan arasındaki sınıra 30 bin asker göndermiştir.⁴⁶⁶ Rusya, Çeçenistan'a yönelik harekât planları oluştururken bu hareketin önüne geçebilecek tehdit unsurlarını da

⁴⁶⁴ "İslamcıların Hedefi Rusya", *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1999.

⁴⁶⁵ "Rusya'da Yeni Saldırı", *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1999.

⁴⁶⁶ "Rusya Kara Harekâtına Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1999.

engellemeye çalışmıştır. Çeçenistan'a herhangi bir saldırı gerçekleştirdiğinde hiçbir ülkenin buna engel olmasını istemeyen Rusya, bu bağlamda Türkiye'ye de terör eylemlerine destek verdiği iddiasını yöneltmiştir. Rusya İçişleri Bakan Yardımcısı Zubov, Çeçenistan'a gönderilmek üzere Türkiye'den paralı asker grupları oluşturulmakta olduğunu ileri sürerek Çeçen güçlerle birlikte yer alan ve Türkiye'den gelen çok sayıda milis olduğunu iddia etmiştir.⁴⁶⁷ Zubov'un açıklamalarına yanıt veren dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ise Türkiye'nin terörü hoş görme ve destekleme gibi bir politikasının olamayacağını altını çizmiştir.⁴⁶⁸ 23 Eylül'de Rus savaş uçakları Grozni'nin yakınındaki bir havaalanını ve çevre köyleri vurduğunu bildirmiştir. Rus uçaklarının bombaladığı köylerde can kaybının olduğu ve birçok evin yıkıldığı ifade edilmiştir. Rusya'da yayımlanan İzvestia gazetesinin haberine göre Rus generallerin Çeçenistan'ı işgal etme planı yaptıkları belirtilmiştir. Rusya, uluslararası kamuoyuna Moskova ve ülkenin başka büyük kentlerine düzenlenen ve 300 kişinin ölümüne neden olan bombalı saldırılardan Basayev'i sorumlu olarak göstermeye çabalamıştır.⁴⁶⁹ Rusya Başbakanı Putin, *"Uluslararası terörist gruplar, doğal kaynak zengini bölgelerimizi ele geçirmek amacıyla Rusya'ya karşı savaş ilan durumda. Teröristlerin yurt dışında eğitim gördüklerini, mali yardım aldıklarını ve Rusya'ya dışarıdan gönderildiklerini"*⁴⁷⁰ ifade etmiştir. Rusya İçişleri Bakanı Ruşaylo ise Çeçenistan'ı kastederek, *"Rusya tarihinde ilk kez suçlular bir bölgenin kontrolünü ele geçirmişler ve buradan ülkemize karşı yoğun yıkım kampanyasına başlamışlardır"*⁴⁷¹ şeklinde konuşmuştur. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik hava saldırıların artması üzerine Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Kafkasya'da çıkabilecek bir savaşı önlemek amacıyla Yeltsin'le görüşmek istediğini belirterek bölgeye herhangi bir teröristin sızmadığını kanıtlamak üzere BM'yi kabul etmeye hazır olduğunu da vurgulamıştır. ABD ise Rusya'ya askeri operasyonlarını sınırlamasını ve krizi barışçıl yönden bir diyalog araması çağrısında bulunmuştur.⁴⁷² Çeçenistan ile İnguş Cumhuriyeti arasındaki sınırı kapatan Rusya, Çeçen sığınmacıların

⁴⁶⁷ "Terörist Üsleri Türkiye'de", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1999.

⁴⁶⁸ "Moskova ile Terör Bunalımı", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1999.

⁴⁶⁹ "Çeçenistan'a Bomba Yağdı", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1999.

⁴⁷⁰ "Rus Bombardımanı Aralıksız Sürüyor", *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1999.

⁴⁷¹ "Rus Bombardımanı Aralıksız Sürüyor", *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1999.

⁴⁷² "Kafkasya'da İpler Geriliyor", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1999.

İnguş Cumhuriyeti'ne akınını durdurmak için bu kararı aldığını belirtmiştir. Çeçenistan'a kara operasyonu ihtimali olabileceğine dikkat çeken Rusya Savunma Bakanı İgor Sergeyev, *“Asıl hedef, haydutları etkisiz hale getirerek Çeçenistan çevresinde bir güvenlik alanı oluşturmak. Bu hedefe gündemdeki birkaç plandan birisi uygulanarak varılacak. Kara operasyonuna gelişmelere göre karar vereceğiz”*⁴⁷³ şeklinde konuşmuştur.

Çeçenistan'da ulus inşa sürecinin tamamlanması yerine İslami kökten dinci grupların etkisiyle ülke radikal bir İslamlaşmayla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum hukukun üstünlüğüne dayalı laik bir devlet modelinin önüne geçmiş ve Çeçenistan terörizmle anılacak bir ülke haline getirilmek istenmiştir. Çeçen direnişi, 1990'lı yılların başındaki Dudayev dönemindeki laik milliyetçilik hakimiyetinden, 1990'ların sonundan itibaren İslami kökten dinci hareketlere dönüşerek Çeçen milliyetçiliğin çöküşüne neden olmuştur. Çeçenistan'da aşırı İslamcılığın yükselişinde yabancı güçlerin etkisinin önemli rolü olduğu görülmektedir. Çeçenistan'da yaşanan iç karışıklıklar ve kökten dinci hareketler, Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda istediğini elde edemeyen Rusya açısından büyük bir avantaja dönüşmüştür. Rusya tarafından Şamil Basayev ve destekçisi Hattab'ın liderliğinde bir grup Çeçenin küresel cihat hareketine bağlı olarak 1999 yılında gerçekleştirdikleri Dağıstan'a saldırı ve ardından Rusya'da yaşanan bombalı eylemlerde Çeçenler sorumlu tutulmuş ve Rusya, yaşanan gelişmeleri uluslararası kamuoyuna terör eylemleri olarak duyurmuştur. Çeçenistan'daki direnişin milliyetçi karakterini kaybettiğini ve bunun yerine bir terör saldırıları zincirine dönüştüğünü göstermeye çalışan Rusya, terör eylemleriyle mücadele etmek bahanesiyle Çeçenistan'a ikinci askeri operasyonu düzenlemiş ve 1999 yılında İkinci Çeçen-Rus Savaşı başlamıştır.

3.2. İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın Seyri

Eylül 1999'dan itibaren Çeçenistan'a hava saldırıları düzenleyen Rusya, 30 Eylül 1999'dan itibaren ülkeyi karadan işgale başlamıştır. Cumhuriyet gazetesi, İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı 02 Ekim 1999 tarihinde birinci sayfasından “Çeçen Sınırı Geçildi” başlığıyla duyurarak zırhlı araçlarla desteklenen binlerce Rus askerinin Çeçenistan'a

⁴⁷³ “Çeçenistan'a Girebiliriz”, Cumhuriyet, 27 Eylül 1999.

girdiğini belirtmiştir. Haberin içeriğinde Rus birliklerinin 30 Eylül’de Çeçenistan’a birçok noktadan giriş yaptığını doğrulayan Rusya Başbakanı Putin’in 01 Ekim’de Rusya’nın Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov yönetiminin meşrutiyetini artık tanımadıkları ve Çeçenistan yönetimini uluslararası terörizmi desteklemekle suçladıkları ifade edilmiştir. Ayrıca haberde Rus birliklerinin kara operasyonu düzenlemesinden çekinen ve Çeçenistan’dan İnguş Cumhuriyeti’ne geçen sığınmacı sayısının 88 bini aştığı yer almıştır.⁴⁷⁴

Türkiye gazetesi, İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nı 01 Ekim 1999’da birinci sayfasından “Çeçenistan’da Katliam” başlığıyla duyurmuş ve Rus bombardımanı nedeniyle yüzlerce Çeçen sivilin hayatını kaybettiğine dikkat çekilmiştir. Haberin içeriğinde Rusya’nın ayrılıkçı militanları barındırdığı iddiasıyla Çeçenistan’a yönelik başlattığı hava operasyonu sürerken 30 Eylül’de karar birliklerinin ülkeye girdiği ve Rus tanklarının ülkeye doğru ilerlediği belirtilmiştir. Çeçenistan Savunma Bakanı Magomed Hambiyev, Rusya’nın savaş çıkarmak için uzun süredir gerginliği tırmandığını ifade ederek Çeçen yönetiminin, meselenin siyasi yollarla çözümünden yana olduğuna işaret etmiştir. Rus savaş uçakları tarafından bombalanan Çeçenistan’da 300’den fazla sivilin hayatını kaybettiği dile getirilmiştir.⁴⁷⁵

1999 Ekim ayında Hürriyet gazetesinin birinci sayfasından İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nın başlangıcı ile ilgili haberlere yer verilmediği görülmüştür.

Çeçenistan’a kara birliklerini gönderen Rusya’nın, Çeçenistan’ın kontrolünü cephe savaşına girmeden aşama aşama ele geçirmeyi planladığı belirtilmiştir. Rusya’nın yeni harekâtında Çeçenistan’a 1994 yılında düzenlediği saldırıdan farklı bir taktik izlediği görülmüştür. 1994 yılında Çeçenistan’a üç koldan girerek hızla ilerleyen Rus askerleri, bu savaşta binlerce kayıp vermiş ve yenilerek geri çekilmişti ancak yetkililerinin açıklamalarına göre Çeçenistan’da bu kez askerlerin hayatını tehlikeye atacak şekilde büyük cephe savaşına girmeden ülkenin aşama aşama ele geçirileceği ifade edilmiştir. Rusya Savunma Bakanı İgor Sergeyev, Rus birliklerinin ilerlemeleriyle kurulacak güvenlik bölgesinin oluşturulmasının aşama aşama gelişeceğini dile getirerek bu durumun uzun zaman alacağına dikkat çekmiştir. Bine yakın zırhlı araçla beraber

⁴⁷⁴ “Çeçen Sınırı Geçildi”, *Cumhuriyet*, 02 Ekim 1999.

⁴⁷⁵ “Çeçenistan’da Katliam”, *Türkiye*, 01 Ekim 1999.

Çeçenistan sınırından içeri giren Rus birliklerinin 03 Ekim’de en az beş köyü ele geçirdiği dile getirilmiştir. Rusya eski Başbakanı Yevgeni Primakov ise Rusya’nın Çeçenistan’daki düşmanının İslamîyet değil kökten dinci hareket olduğunun altını çizerek Çeçen savaşçıların Türkiye ve Ürdün’deki kişilerden de destek aldığını iddia etmiştir.⁴⁷⁶ Rusya Başbakanı Putin’in Çeçen yönetimini tanımadığını belirtmesinin ardından Rusya’nın karadan girme operasyonuna karşı askeri ve siyasi yönden hazırlıklara başlayan Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, bakanlarıyla toplantı yapmış ve toplantıda “Çeçen Halkı Ulusal Kongresi”nin toplanmasını kararlaştırmıştır. Mashadov, Rusya’nın kara harekâtına başlaması üzerine tüm siyasi ve askeri liderlere birlik çağrısı yapmıştır.⁴⁷⁷ Çeçenistan’da güvenli bölge oluşturmak amacıyla 50 bin askerle Çeçenistan’a giren Rusya, sivil asker ayrımı yapmadan bombardımanlarına devam ederek birçok sivilin ölmesine neden olmuştur. Mashadov, bombardıman sonucu 04 Ekim’e kadar 400’den fazla kişinin öldüğünü, 1000’e yakın kişinin de yaralandığını belirtmiştir. Mashadov, Rusya, Batılı ülkeler ve uluslararası örgütlerin temsilcilerinin Çeçenistan’ı denetleyebileceğinin altını çizerek eğer terörist üslerin kendilerine gösterirlerse bunları imha edeceklerini dile getirmiş ve uluslararası toplumun nezareti altında Çeçenistan’a barış gücü gönderilmesini de memnuniyetle karşılayacaklarını söylemiştir. Rusya’nın operasyonu nedeniyle Çeçenistan’ı terk ederek İnguş Cumhuriyeti’ne sığınan Çeçenlerin sayısı ise 110 bini aşmıştır. İnguş’a gelenlerin çoğunun yaşlı, kadın ve çocuktan oluştuğunu belirten İnguşetya Devlet Başkanı Ruslan Auşev, uluslararası topluluklara yardım çağrısında bulunarak, “*Şimdiye dek sadece 100 çadır aldık. Oysa mülteci sayısı her an artıyor. Kışı nasıl geçireceğiz, bilmiyorum*”⁴⁷⁸ diye konuşmuştur. Rus birliklerinin Çeçenistan’ın yaklaşık üçte birlik bölümünde 30’a yakın yerleşim birimini kontrol altına aldıklarını belirten Rusya Başbakanı Putin, “*Operasyon aşamalarımızın henüz birinci adımındayız. Nihai hedefimiz ise Çeçenistan’ı teröristlerden temizlemek, üslerini bütünüyle ortadan kaldırmak*”⁴⁷⁹ şeklinde konuşarak kontrol altına alınan bölgelerde yerel hükümet organları ve kuruluşları oluşturduklarına dikkat çekmiştir. 05 Ekim’de Çeçenistan’ın bağımsızlığını ve bütünlüğünün güvence

⁴⁷⁶ “Rusya Yeni Taktik Deniyor”, *Cumhuriyet*, 03 Ekim 1999.

⁴⁷⁷ “Kızıl İşgal”, *Türkiye*, 03 Ekim 1999.

⁴⁷⁸ “Sivillere Bomba”, *Türkiye*, 04 Ekim 1999.

⁴⁷⁹ “İki Rus Uçağı Düşürüldü”, *Türkiye*, 06 Ekim 1999.

altına alınması gerekçesiyle Çeçen Devlet Başkanı Mashadov tarafından ülkede sıkıyönetim ilan edilmiştir.⁴⁸⁰ Ülke genelinde sıkıyönetim uygulanması Çeçen parlamentosu tarafından onaylanmış ve bu onay ile Çeçenistan, Rusya ile resmen savaş haline girmiştir. Mashadov, Çeçenistan'ın Rusya'ya karşı yapacağı savaşa kendisinin başkumandanlık yapacağını söylemiştir. Çeçenistan'ın Moskova Temsilcisi Mairbek Vaçagayev ise bundan sonraki süreçte Çeçenistan'da bulunan tüm silahlı birliklerin, sadece saldırılara silahla cevap vermekle kalmayıp, Çeçen topraklarını korumak için somut adımlar da atacağına dikkat çekmiştir. Rus saldırılarına karşı seferberlik ilan edilen Çeçenistan'da şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlanmış ve Çeçen birlikleri Rus birliklerine karşı saldırıya geçmiştir. 200 Rus askerinin öldürüldüğü çatışmalarda 30 zırhlı araç ele geçirilirken 40 Rus askeri de esir alınmıştır.⁴⁸¹ Çeçen yetkililer Ruslara karşı vur-kaç taktiği izlediklerini ve düşmana beklediği anda darbe indirip çekildiklerini belirtmişlerdir. Rus birlikleri ise 08 Ekim'de Çeçenistan'daki çok sayıda köyü ve milis mevzilerini bombalamış ve köylerde çok sayıda kişinin öldüğü ifade edilmiştir. Rusya'yı uyaran Mashadov, Çeçenistan'a yönelik operasyonun, son Çeçen-Rus Savaşı'nda olduğu gibi Rusya için büyük bir yıkım ve utançla sonuçlanacağını altını çizerek Rusya ile diyaloga hazır olduklarını yinelemiştir. Ayrıca Mashadov, NATO'nun uluslararası hukuka uygunluk içinde çatışmaya son vermede yardımcı olabileceğini de dile getirmiştir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'ndan olduğu gibi Rusya, Çeçenistan'daki operasyonu gerekçe göstererek, tank ve zırhlı araç gibi silahların sınırlandırılmasını öngören AKKA hükümlerine Kuzey Kafkasya'da uymayacağını belirtmiştir.⁴⁸² 05 Eylül-10 Ekim tarihleri arasında Rus uçakları ve topçuların bombardımanlarında sırasında Çeçenistan'da ölenlerin sayısı 700'ü geçmiştir. Sivil ölümlerin ardından Mashadov, *“Ruslar ancak kuvvetten anlar. Rus saldırılarını durduracak güçteyiz. Rusları perişan edeceğiz. Ülkemizin kuzeyinde başlayan ve batı destekli Rus saldırıları sivil katliama dönüştü”*⁴⁸³ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Rusya'da demokrasinin geleceğinin garanti altında olmadığını vurgulayan ABD'nin Moskova Büyükelçisi James Collins, Rusya'nın Çeçenistan'daki askeri

⁴⁸⁰ “İki Rus Uçağı Düşürüldü”, *Türkiye*, 06 Ekim 1999.

⁴⁸¹ “Çeçenler Taarruza Geçti”, *Türkiye*, 09 Ekim 1999.

⁴⁸² “Çeçenler Saldırıya Geçti”, *Cumhuriyet*, 09 Ekim 1999.

⁴⁸³ “Grozni Kuşatıldı”, *Türkiye*, 12 Ekim 1999.

operasyonlarının bölgedeki istikrar sürecini ciddi biçimde sarstığını dile getirmiştir.⁴⁸⁴ Rusya'yı Çeçenistan'daki operasyonuna misilleme olarak Rus saldırılarında terörist saldırılar gerçekleştirmekle tehdit eden Basayev, “*Rus liderler yakında yurttaşlarına, terörle nasıl mücadele ettiklerini gösterme şansına sahip olacaklar. Bu çok yakında olabilir. Böyle bir operasyon için yeterince adamım ve donanımım var*”⁴⁸⁵ şeklinde konuşmuştur. Mashadov yönetimini Çeçenistan'ın meşru hükümeti olarak tanımadığını belirten Rusya, Ekim ayının başlarında Moskova'da Çeçenistan için sürgün hükümeti kurmuş, liderliğine de Malik Saydullayev getirilmiştir. 11 Ekim'de Mashadov'un istifa etmesini isteyen Saydullayev, Rusya ile Çeçenistan arasındaki barış görüşmelerinin ancak Basayev ve Hattab'ın yargılanmak üzere Rusya'ya teslim edilmesi durumunda başlayabileceğinin altını çizmiştir.⁴⁸⁶ Çeçenistan'a yönelik operasyonda uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmek istemeyen Rusya, Çeçen direnişçileri terörist gösterebilmek amacıyla birtakım iddialar öne sürmüştür. Bu iddialardan birisi de Çeçen komutanlardan Salman Raduyev'in Rusya'daki nükleer tesislere karşı sabotaj eylemleri için 15 kişilik bir grup hazırlığı içerisinde olduğunun belirtilmesidir. Rusya Savunma Bakanlığı'ndan bir yetkilinin Rusya'daki nükleer tesislere sabotaj eylemlerine hazırlanan grubun büyük çoğunluğunun Slav kökenlilerden oluştuğu ve Çeçen komutanların Rusya çapında çok geniş diğer terör eylemlerine de hazırlandıkları ifade edilmiştir.⁴⁸⁷ Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Rus birliklerini yenilgiye uğratacaklarını belirterek savaştan başka çareleri olmadığını ve Rusya'nın kayıplarının 1994-96 savaşından daha fazla olacağını ileri sürmüştür.⁴⁸⁸ Bölgede çalışmalar yapan uluslararası yardım kuruluşları ise terk edilmiş otobüsler, tren vagonları ya da ilkel çadırlarda hayatını sürdüren Çeçen mültecilerin binlercesinde salgın grip hastalığının görüldüğünü ve durumun endişe verici olduğuna dikkat çekmişlerdir. Rusya'nın Çeçenistan'da sürdürdüğü askeri hareket çerçevesinde sivillere karşı da ayırım gözetilmeden saldırı düzenlenmesini kınayan ABD, buna rağmen

⁴⁸⁴ “Grozni Kuşatıldı”, *Türkiye*, 12 Ekim 1999.

⁴⁸⁵ “Rusya'ya Misilleme Tehdidi”, *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1999.

⁴⁸⁶ “Rusya'ya Misilleme Tehdidi”, *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1999.

⁴⁸⁷ “Çeçen Milislerden Nükleer Tehdit”, *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1999.

⁴⁸⁸ “Çeçenistan Direniyor”, *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1999.

Rusya'ya yaptırım uygulanmasının söz konusu olmadığı ifade etmiştir.⁴⁸⁹ Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, 04-06 Kasım tarihleri arasında Rusya Başbakanı Putin'in davetlisi olarak Rusya'da bulunmuştur. Bu ziyaret kapsamında Türkiye ile Rusya arasında terörizme karşı iş birliği deklarasyonunu da yer aldığı 5 belge imzalanmıştır. Rusya Başbakanı Putin, Türkiye'yi hedef alan terörizmi hiçbir zaman desteklemediklerini ifade ederken, Başbakan Ecevit ise Rusya ile imzalanan deklarasyonda ima yoluyla bile olsa Çeçenistan'daki olayları çağrıştıracak bir unsur olmadığının altını çizmiştir. Rusya'nın Çeçenistan'da sivil yerleşim yerlerini bombalamasının ardından Türkiye sınırına yönelen ve çoğu kadın ve çocuktan oluşan Çeçenlerden yaklaşık 10 bin kişilik bir gruba Gürcü yetkilileri vize sorunlarını gerekçe göstererek Türkiye sınırına yönelmesine izin vermedikleri belirtilmiştir.⁴⁹⁰ İnguşetya Devlet Başkanı Ruslan Auşev, Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik operasyonlarının seçim yatırımı olduğuna dikkat çekerek, Rusya'nın her seçim öncesinde Çeçenistan'a saldırdığını vurgulamıştır. Rusya'nın Çeçenistan'da planlı bir şekilde savaş yürüttüğünü belirten Auşev, 140 bin Çeçen sivilin İnguşetya'ya sığındığını ve ülkesinin bu yükü kaldıramayacağını ifade etmiştir.⁴⁹¹ Rusya'nın saldırıları sonucunda 4 binden fazla sivilin öldüğüne dikkat çeken Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Rusya ile sivillerin ölümünü ve savaşı durdurabilecek her türlü görüşmeye hazır olduğunu belirtmiştir.⁴⁹² Rus birliklerinin Çeçenistan'a yönelik havadan ve karadan bombardımanı sürerken Rusya Başbakanı Putin ise Çeçenistan'da kontrolü sağlayana kadar operasyonun devam edeceğinin altını çizmiştir. Rus saldırılarının durdurulması ve diyalog yolunun açılması için ABD Başkanı Clinton'a mektup gönderen Mashadov, Rusya'nın Çeçen halkına karşı soykırım yapıldığını öne sürmüştür.⁴⁹³ Ayrıca Mashadov, BM'ye de çağrıda bulunarak Rusya ile arabuluculuk yapılmasını istemiştir. Uluslararası kamuoyuna çağrı yaparak yardım isteyen Mashadov'a karşı Putin ise operasyonların süreceğini belirterek, "Çeçenistan'ı kaybedersek Kafkasya'yı da kaybederiz"⁴⁹⁴ ifadesini kullanmıştır. NATO

⁴⁸⁹ "200 Bin Çeçen Perişan, *Türkiye*, 31 Ekim 1999.

⁴⁹⁰ "Rejim Duvarı Kalktı", *Cumhuriyet*, 06 Kasım 1999.

⁴⁹¹ "10 Bin Çeçen Yolda", *Türkiye*, 06 Kasım 1999.

⁴⁹² "Çeçenler Kan Ağlıyor", *Türkiye*, 07 Kasım 1999.

⁴⁹³ "Mashadov Yardım İstedi", *Cumhuriyet*, 08 Kasım 1999.

⁴⁹⁴ "Putin: Kafkasya Gider", *Türkiye*, 09 Kasım 1999.

Genel Sekreteri George Robertson ise Çeçenistan sorununun Rusya'nın iç sorunu olduğuna vurgu yapmıştır. Çeçenistan'da saldırılara devam eden Rusya ise 13 Kasım'da Çeçenistan'ın batısında Bamut kentine girdiklerini belirtmiştir.⁴⁹⁵ 18-19 Kasım 1999 tarihleri arasında Türkiye'nin ev sahipliğinde AGİT toplantısı gerçekleştirilmiş ve toplantıda Çeçen sorununa dikkat çekilmiştir. AGİT zirvesinde konuşan ABD Başkanı Clinton, Rusya'nın Çeçenistan'da yapılan saldırıları onaylamadıklarını belirtmesinin ardından Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Çeçenistan'ın Rusya'nın iç meselesi olduğunu vurgulayarak Clinton'a tepki göstermiştir.⁴⁹⁶ Rusya Devlet Başkanı Yeltsin, Rusya'nın toprak bütünlüğüne karşı başta ABD olmak üzere tüm dünyanın özen göstermesi gerektiğini savunarak, Rusya'nın Çeçenistan'da terörizmle mücadele ettiğini ileri sürmüştür.⁴⁹⁷ Clinton ise konuşmasında Rusya'dan Çeçenistan sorununu barışçı yollardan çözmesini isteyerek uluslararası topluluğun Rusya'ya verdiği desteğin azalmakta olduğunu vurgulamıştır. Sivillerle teröristlerin ayrı tutulması gerektiğine dikkat çeken Clinton, Rusya'nın şiddete askeri yöntemlerle karşılık vermesinin çok sayıda sivilin ölümüne yol açtığını ifade etmiştir. AB Dönem Başkanı Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari ve Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Rusya'ya Çeçenistan meselesinde siyasi çözüm çağrısında bulunmuşlardır. Rusya'nın Çeçenistan'a karşı saldırılarının ahlak dışı olduğunu belirten Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, *"Hepimiz teröre karşı savaş konusunda kararlıyız ancak kullanılan güç karşılaşılan sorunla orantılı olmalı"*⁴⁹⁸ ifadesini kullanmıştır. Çeçenistan ile Rusya arasındaki çatışmalar Aralık 1999'da hız kesmeden devam etmiştir. Rusya Savunma Bakanı İgor Sergeyev, Çeçenistan'daki operasyonların üç ay daha uzayabileceğini belirterek, *"Durum gerektirirse federal kuvvetlerimiz isyancıları imha etmek için daha radikal önlemler alabilir. Ancak şimdilik ordunun yaptığı yeterli"*⁴⁹⁹ şeklinde konuşmuştur. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik saldırılarını eleştiren eski SSCB'nin son lideri Gorbaçov, Rus yöneticilerinin Çeçenistan'a çözüm bulmakta aciz kaldıkları belirterek, sağduyu ve prensiplerden yoksun bir politika sonucu Çeçenistan'ın

⁴⁹⁵ "Ruslar Bamut'a Girdi", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1999.

⁴⁹⁶ "Yeltsin Terk Etti", *Türkiye*, 19 Kasım 1999.

⁴⁹⁷ "Dedi mi Demedi mi", *Hürriyet*, 19 Kasım 1999.

⁴⁹⁸ "Moskova'dan Geri Adım", *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1999.

⁴⁹⁹ "Çeçen Milisler Direniyor", *Cumhuriyet*, 02 Aralık 1999.

bölgede kara bir delik halini aldığını ve Çeçenlere baskı, zorla kabul ettirme girişimlerinin Kafkasya’da savaşın daha da uzayarak katliamlarla sonuçlanabileceğini dile getirmiştir. 04 Aralık’ta Rus birlikleri ise Çeçenistan’ın başkenti Grozni’den tüm yönlere çıkan karayolları üzerinde denetimi ele geçirmiştir.⁵⁰⁰ Rusya, 05 Aralık’ta Grozni’de kimyasal başlıklı bombalar atmış ve onlarca kişi hayatını kaybederken yüzlerce kişi de yaralanmıştır. Ayrıca Rusya, Grozni’deki sivilleri şehri terk etmeleri için 11 Aralık Cumartesi gününe kadar süre tanıdığını ve bu sürenin bitiminde şehirde kalan herkesin terörist olarak kabul edileceği ve öldürüleceği bildirilmiştir.⁵⁰¹ Rusya’nın Çeçenistan’a yönelik saldırılarına karşı sert açıklamada bulunan ABD Başkanı Clinton Çeçenistan’daki saldırıların bölgede Rusya karşıtı duyguları artıracığına ve Rusya’nın uluslararası konumunu aşındıracağını belirterek, *“Rusya bu eylemleri için ağır bir bedel ödeyecek. Her geçen gün bataklıkta daha da derine gömülüyor. Bu durum aşırı uçları yoğunlaştırırken Rusya’nın dünya üzerindeki pozisyonunu zayıflayacak”*⁵⁰² şeklinde konuşmuştur. Çeçenistan’a yönelik saldırıların yoğunlaşmasının ardından Türkiye’de tepki göstererek Rusya’nın Çeçenistan’daki askerî harekâtını kınayan bir açıklama yapmıştır.⁵⁰³ Grozni’yi tamamen kuşatma altına alan Ruslar, 11 Aralık gününe kadar süre verdiği sivil halka uçaklarla bildiri atarak sürenin sona erdiğini ve şehri terk etmelerini istemiştir. Ancak 40 bin kadar sivilin bulunduğu kentte çoğunun Grozni’yi terk etmek istemedikleri görülmüştür. Rusya’nın Çeçenistan’da sivil çözümü dışlayan ve sivilleri hedef alan yöntemi ise Türkiye tarafından kınanmıştır.⁵⁰⁴ Grozni’yi kuşatma altında tutan Rusya, 15 Aralık itibarıyla kenti ele geçirmek için büyük bir saldırı başlatmış ve Rusya Genelkurmay Başkan Yardımcısı Valeri Manilov, Grozni’nin ele geçirilmesinin an meselesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁵ Ancak Grozni’ye saldıran Rus askerleri Çeçen güçlerinin büyük bir direnişiyle karşılaşmış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Grozni’ye yönelik Rus bombardımanları devam ederken Rusya’ya karşı uluslararası tepkilerde çoğalmaya başlamıştır. 17 Aralık’ta Berlin’de yapılan G-8

⁵⁰⁰ “Bravo Gorbaçov”, *Türkiye*, 05 Aralık 1999.

⁵⁰¹ “Rusya, Çeçenistan’a Kimyasal Bomba Attı”, *Türkiye*, 07 Aralık 1999.

⁵⁰² “Rusya’ya Clinton İkazı”, *Türkiye*, 08 Aralık 1999.

⁵⁰³ “Rusya’ya Clinton İkazı”, *Türkiye*, 08 Aralık 1999.

⁵⁰⁴ “Rusya’nın Verdiği Süre Bitti”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1999.

⁵⁰⁵ “Katliam Başladı”, *Türkiye*, 16 Aralık 1999.

Zirvesi'nde konuşan AGİT Dönem Başkanı Norveç Dışışleri Bakanı Knut Vollebaek, Grozni'de ateşkesin bir an önce sağlanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Fransa Başbakanı Lionel Jospin, Rusya'nın kullandığı yöntemlerin yanlış olduğunu belirterek siyasal çözüm çağrısı yapmıştır. Hollanda Dışışleri Bakanı Jozias van Aartsen, Rusya'yı Avrupa Konseyi'ne şikâyet etmeye hazırlandıklarını ancak bunu başka ülkelerle beraber yapmak istediklerini ifade etmiştir.⁵⁰⁶ Çeçenistan'da sivillere yönelik saldırılara karşı Rusya'yı bir kez daha uyaran ABD Başkanı Clinton, “*Bu operasyon beyhudedir. Batağa saplanıyorsunuz*”⁵⁰⁷ şeklinde konuşmuştur. Savaş nedeniyle bölgeden ayrılan 220 bin Çeçen'in İnguşetya ve Dağıstan'a sığındığı belirtilmiştir.⁵⁰⁸ AB ve Amerika, Rusya'ya karşı ateşkes çağrısı yaparken Rus birlikleri Çeçenistan'a saldırılarını tüm hızıyla sürdürmekte ve Çeçenlerde saldırılara direniş göstermektedir. Çeçenistan'a yönelik askeri saldırılar devam ederken 19 Aralık'ta Rusya'da ara seçimler düzenlenmiş ve Rus halkının seçimler sonucunda Başbakan Putin'in Çeçenistan politikasına destek verdiği görülmüştür.⁵⁰⁹ Grozni'de şiddetli çatışmalar yaşanırken siviller kenti terk etmeye başlamıştır. Rusya Başbakanı Putin, Çeçenistan'ın yüzde 90'ının kontrolünü ele geçirdiklerini ifade etmiş ancak savaşın henüz bitmediğini söylemiştir. Çeçenistan'da saldırılar artarken ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott ise “*Rusya hükümeti, Çeçenistan'daki operasyon sırasında uluslararası hukuk normları ihlal ediyor*”⁵¹⁰ ifadesini kullanmıştır. 25 Aralık'ta Grozni'yi almak için Rusya tarafından yeni bir operasyon başlatılmıştır. Rusya Batı Cephesi Komutanı Vladimir Şamanov'a göre çatışmalarda Çeçen güçlerinden en az 80 kişinin öldürüldüğü iddia edilirken Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov ise operasyonun ilk gününde 300 Rus askerinin öldürüldüğünü öne sürmüştür. Çeçenistan'daki Rus birliklerinin komutanı General Viktor Kazantsev ise operasyonun kısa süre içinde tamamlanacağını ve kent alındıktan sonra dağlardaki Çeçen milislerin yok edilmesini hedefledikleri belirtilmiştir.⁵¹¹ Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov ise Rus güçlerinin yoğun bombardımanına hedef

⁵⁰⁶ “Siviller Ateş Altında Kaldı”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1999.

⁵⁰⁷ “ABD, Rusya'yı Uyardı”, *Türkiye*, 18 Aralık 1999.

⁵⁰⁸ “ABD, Rusya'yı Uyardı”, *Türkiye*, 18 Aralık 1999.

⁵⁰⁹ “Komünistler Oylarını Artırdı”, *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1999.

⁵¹⁰ “Siviller Grozni'den Kaçıyor”, *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1999.

⁵¹¹ “Grozni Rusların Ateşi Altında”, *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1999.

olan Grozni'nin sonuna kadar savunulacağını vurgulamıştır. Rus askerleri, çatışmalardan kaçarak bölgeyi terk etmek isteyen Çeçen sivillere izin vermediği ve sivilleri tekrar ülkelerine geri gönderdiği belirtilmiştir. Uluslararası Af Örgütü, Rusya'nın Çeçenistan'daki sivillere karşı yaptığı kötü muameleyi şiddetle kınayarak, *“Uluslararası Af Örgütü, Rus hükümetinden ülkedeki Çeçenler ile Kafkaslardan gelen diğer etnik gruplara mensup kişilere yönelik sindirme kampanyasına son vermesini istiyor”*⁵¹² şeklinde açıklama yapmıştır. Rus saldırılarından kaçan Çeçenlerin ise ülke sınırından tek tek ayrıldıktan sonra kamplarda alıkonulduğu ve bu kamplarda çok sayıda Çeçenin işkence gördüklerine dair Uluslararası Af Örgütü'nde belgelerin olduğu belirtilmiştir.⁵¹³ 31 Aralık 1999'da Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin istifa ettiğini açıklayarak Başbakan Vladimir Putin'i devlet başkanvekilliği görevine atadığını belirtmiştir. Yeltsin'in görevini bırakarak yerine Putin'i getirmesi, 2000 yılı Mart ayı sonunda yapılacak devlet başkanlığını seçimini de kazanma olasılığını güçlendirmiştir.⁵¹⁴

Ocak 2000'de Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş, etkin bir şekilde devam etmiştir. Grozni'deki hava saldırılarını yoğunlaştıran Rusya'nın Çeçenlere karşı Scud füzesi kullandığına dikkat çekilmiştir. Çeçenistan'daki sivillere yönelik saldırılara tepki gösteren Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem, günümüzde insan hakları ve demokrasinin kimsenin iç meselesi olmadığına vurgu yaparak, *“Çeçenistan'da öldürülen çocuklar, katledilen kadınlar, bombardıman altında tutulan sivil yerleşim merkezleri, bunlar elbette Rusya'nın iç meselesi değildir. Bunlar hepimizin meselesidir”*⁵¹⁵ şeklinde konuşmuştur. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik işgali, 03 Ocak İstanbul'da düzenlenen mitingle protesto edilmiştir. Mitingde konuşan İstanbul Belediye Başkanı Ali Müfit Görtuna, *“Rusya şunu bilsin ki, bir kere yanan hürriyet ateşi asla sönmez. Bu ateş, Çeçenistan'ın hürriyet ve bağımsızlık ateşidir. Bu ateş, zalim Rusya'yı yakan ateş olacaktır”*⁵¹⁶ ifadelerini kullanmıştır. Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Ocak ayı başında Grozni ve çevresindeki çatışmalarda çok sayıda Rus askerinin öldürüldüğünü

⁵¹² “Çeçenler Çekilmiyor”, *Türkiye*, 28 Aralık 1999.

⁵¹³ “Çeçenler Çekilmiyor”, *Türkiye*, 28 Aralık 1999.

⁵¹⁴ “Yeltsin İstifa Etti”, *Cumhuriyet*, 01 Ocak 2000.

⁵¹⁵ “İsmail Cem: Çeçenistan Hepimizin Sorunu”, *Cumhuriyet*, 02 Ocak 2000.

⁵¹⁶ “Tek Yürek”, *Türkiye*, 03 Ocak 2000.

vurgulayarak, savaşın kendi lehlerine dönmesi için karşı saldırıya geçtiklerini ifade etmiştir. Ayrıca Mashadov, Rusya'ya üç günlük ateşkes teklifi sunmuş ancak Rusya Savunma Bakanlığı tarafından Mashadov'un güçlerini toparlayabilmek için zaman kazanmak amacıyla sunulduğu öne sürülerek ateşkes teklifi reddedilmiştir.⁵¹⁷ Rusların Ocak ayı başında Grozni'de 80'den fazla kayıp verdiği ifade edilmiştir. Çeçenistan'a yönelik savaşın devam edeceğini belirten Rusya'nın eski Devlet Başkanı Boris Yeltsin, *"Savaş iki ay daha sürer, sonra bayrağımızı Grozni'ye dikeriz"*⁵¹⁸ ifadesini kullanmıştır. Hürriyet gazetesinin haberine göre Rusya'nın Çeçenistan'a girme nedeni olarak gösterdiği terör saldırılarını Rus gizli servisinin gerçekleştirildiği ileri sürülmüştür. Türk gazeteci Sedat Aral'ın Çeçenistan'da çektiği video görüntülerine dayandırılan haberde Çeçenlere esir düşen ve Rus askeri istihbarat subayı olduğu ifade edilen Üsteğmen Aleks Galtin tarafından Eylül 1999'da Rusya'da yaşanan ve 300'den fazla sivilin öldüğü bombalama eylemlerinin Ruslar tarafından yapıldığı iddia edilmiştir. Bomba eylemleri ile ilgili iddiaları kesin bir dille reddeden Rusya, bu olayın Çeçenlerin bir propagandası olduğunu öne sürmüştür.⁵¹⁹ Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Rusya'da yaşanan iktidar değişikliğinin ardından Putin'e gönderdiği mesajda Çeçenistan'daki masum insanların daha fazla zarar görmeden huzur ortamının sağlanması gerektiğinin altını çizerek, *"Kuzey Kafkasya'da yaşayan halkların özlemini duyduğu huzur ve sükun ortamının, barışçı ve siyasi yöntemlerle bir an önce tesisi Rusya Federasyonu'nun önünü açacak, bölgede yeni iş birliği imkanlarının doğmasına zemin hazırlayacaktır"*⁵²⁰ ifadelerini kullanmış ve Putin'e görevinde başarılar dilemiştir. Rusya, 07 Ocak'ta Grozni'de gerçekleştirilen operasyona ara vermiş ve konuyla ilgili açıklamalarda bulunan Rusya Devlet Başkan Vekili Putin, Çeçenistan'ın başkenti Grozni'ye yönelik saldırılara ara verilmesinin nedenlerinin sivillerin zarar görmesinin önlenmesi ve bayram olduğunu belirtmiştir. *"Sivillere zarar gelmemesini istiyoruz. Hedeflerimiz değişmedi"*⁵²¹ şeklinde konuşan Putin, saldırılarının durmasında Ramazan Bayramı ve Ortodoks Noel'inin de etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Askeri uzmanlara göre ise

⁵¹⁷ "Çeçenler Atakta", *Türkiye*, 06 Ocak 2000.

⁵¹⁸ "Yeltsin'den Küstah Tavrı", *Türkiye*, 07 Ocak 2000.

⁵¹⁹ "Rusya'da Türk Gazeteci Şoku", *Hürriyet*, 07 Ocak 2000.

⁵²⁰ "Masumları Kollayın", *Cumhuriyet*, 09 Ocak 2000.

⁵²¹ "Çatışmalara Ara", *Cumhuriyet*, 09 Ocak 2000.

Rusya'nın operasyona ara vermesinin nedeninin sadece sivillerin olmadığına dikkat çekerek, saldırıların durmasının nedeninin Grozni'deki Çeçen direnişlerinin etkili olması ve bu nedenle Rusya'nın taktik değiştirmek zorunda kalması olarak ifade edilmiştir.⁵²² Grozni'ye yönelik hava saldırılarına üç gün ara veren Rus birlikleri 10 Ocak'ta tekrar tüm gücüyle saldırıya geçmiştir. Rusların hava saldırılarına verdiği üç günlük tek yanlı ateşkesten faydalanan Çeçenler ise yeni saldırılarında Rus ordusuna ağır kayıplar verdirmiştir. Üç günlük süren ateşkesin sona erdiğini belirten Rusya Savunma Bakanı Sergeyev, Grozni'ye yönelik topyekûn saldırıya geçeceklerini ifade etmiştir.⁵²³ Çeçen yönetimi ise Rusya'nın savaşı sona erdirmesi için görüşme masasına oturma çağrısında bulunarak Rusya'nın bu teklifi kabul etmemeleri durumunda vur-kaç saldırılarını sürdüreceklarının altı çizilmiştir. Rusya'nın Çeçenistan'ın yüzde 80'ini denetimi altına aldığını açıkladığı anda karşı saldırıya geçtiklerini belirten Çeçenistan Genelkurmay Başkanı Saydayev, 08-11 Ocak tarihleri arasında Ruslara ait 150 zırhlı araçla kamyonun yok edildiği, yüzlerce askerin öldürüldüğü ve yaralandığını ileri sürmüştür.⁵²⁴ 14-15 Ocak'ta Gürcistan'a resmi ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Demirel, Çeçenistan'daki olayların yayılmasından kaygı duyduğunu belirterek, Rusya'nın bölgede yeniden nüfuz kurmaya çalışmaması gerektiğini savunmuştur.⁵²⁵ Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'ın liderliğini yaptığı "Kafkasya İstikrar Paketi" girişimi ise Rusya yönetimi tarafından kaygıyla karşılanmış ve konuyla ilgili Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı İvanov, "Kafkasya Rusya 'sız olmaz"⁵²⁶ mesajını vermiştir. Rus birlikleri Grozni'yi havadan ve karadan bombalamaya devam ederken Rusya Savunma Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada son 24 saat içerisinde Çeçen güçlerinden 120 kişinin öldürüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca Rusya, Kuzey Osetya'nın Mozdok kentinde bulunan Rus güçlerinin gelen karargâhının Grozni'nin doğusundaki Hankale kentine taşınacağını bildirmiştir.⁵²⁷ Ocak ayının sonuna doğru Grozni'ye saldırılarını daha da şiddetlendiren Rusya, Grozni'nin doğusu ile batısını bağlayan Sunja nehri

⁵²² "Çatışmalara Ara", *Cumhuriyet*, 09 Ocak 2000.

⁵²³ "Grozni Yeniden Ateş Altında", *Cumhuriyet*, 11 Ocak 2000.

⁵²⁴ "Çeçenler Moskova'ya Sert Çıktı", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 2000.

⁵²⁵ "Kafkas Paketi'ne Doğru", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 2000.

⁵²⁶ "Rusya'nın Kafkasya Rahatsızlığı", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 2000.

⁵²⁷ "Rus Karargâhı Grozni'ye Taşınıyor", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 2000.

üzerindeki stratejik Jukovski köprüsünü de ele geçirmiştir.⁵²⁸ Çeçenistan ile Rusya arasından şiddetli çatışmalar yoğun bir şekilde devam ederken 2000 Şubat ayı başlarında Çeçen güçleri Grozni'den çekilmiş ve başkent Rusların denetimine geçmeye başlamıştır. Çeçen güçlerinin Grozni'den çekilmeleri sırasında Şamil Basayev Rus mayını ile ağır yaralanırken Grozni Belediye Başkanı Leçi Dudayev hayatını kaybetmiştir.⁵²⁹ Grozni'nin ele geçirilmesiyle beraber Rus askerleri tarafından Çeçen sivilere yönelik şiddetin arttığı görülmüştür. Rusya Genelkurmay Başkan Yardımcısı Manilov, Çeçenistan operasyonunda çok sayıda sivilin öldüğünü belirterek, *“Çeçenistan'daki birliklerimizin önemli bir bölümünü çekmek için hazırlıkları başlatma kararı alındı. Bölgedeki durum, asker azaltmamıza olanak tanıyor”*⁵³⁰ şeklinde konuşmuştur. Mayın sonucunda sağ bacağını kaybeden Şamil Basayev ise iyi olduğunu belirterek Rusya topraklarında topyekûn savaş operasyonu başlattıklarını vurgulamıştır.⁵³¹ Grozni'de başlatılan askeri operasyonun tamamladığını ifade eden Rusya Devlet Başkan Vekili Putin, *“Grozni'deki son direniş noktası olan Zavodskoy da kurtarıldı. İdari binalardan birisine Rus bayrağı dikildi”*⁵³² ifadelerini kullanmıştır. Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Rus birlikleri tarafından ele geçirilen Grozni'yi geri alacaklarına vurgu yaparak, *“Şimdilik kenti terk ettik ancak daha sonra tekrar ele geçireceğiz”*⁵³³ ifadesini kullanmıştır. Çeçenistan'dan ilk iki bin kişilik grubun kayıp vermeden bölgeyi terk ettiğini ancak diğer 300-400 kişilik grubun ise mayınlı tuzağa düştüklerini ve can kaybı olduğunu dile getiren Mashadov, *“Silahlı güçlerimizin büyük bir bölümü can kaybına uğramadan bölgeyi terk etmeyi başardı ve halen emin bir yerde bulunuyor”*⁵³⁴ şeklinde konuşmuştur. Rusya Savunma Bakanı Sergeyev, Grozni'nin kurtarılmasından sonra Rus birliklerinin ülkenin güney ve batısındaki özellikle Argun çevresindeki operasyonlara ağırlık vereceğinin altını çizerek, kentteki ilk temizlik operasyonlarına başladığını öne sürmüştür. Çeçenistan'ı yönetmesi için yeni hükümet oluşturacak öneriler üzerinde

⁵²⁸ “İki Koldan Saldırı”, *Türkiye*, 19 Ocak 2000.

⁵²⁹ “Çeçenler Grozni'den Çekildi”, *Cumhuriyet*, 02 Şubat 2000.

⁵³⁰ “Çeçen Sivillerin İsyanı”, *Cumhuriyet*, 05 Şubat 2000.

⁵³¹ “Yalnız Kurt Ayağını Kaybetmiş”, *Hürriyet*, 07 Şubat 2000.

⁵³² “Grozni'de İnsan Avı”, *Türkiye*, 07 Şubat 2000.

⁵³³ “Grozni'yi Tekrar Alacağız”, *Cumhuriyet*, 08 Şubat 2000.

⁵³⁴ “Grozni'yi Tekrar Alacağız”, *Cumhuriyet*, 08 Şubat 2000.

çalışılacağına dikkat çeken Rusya Adalet Bakanı Yuri Chaika, Çeçenistan’da ilk olarak Rus hükümetinin bir temsilcisinin başkanlık yapacağı geçici bir yönetim oluşturulacağı daha sonra ise yerel seçimlere gidileceğinin altı çizilmiştir.⁵³⁵ ABD Dışışleri Bakanı Madeleine Albright, Çeçen güçlerinin dağa çekilmelerinin bir gerilla taktiği olduğunu vurgulayarak, savaşın henüz bitmediğini belirtmiştir.⁵³⁶ Çeçenistan’da sivillere yönelik şiddet sürerken uluslararası toplulukların baskıları sonucu 17 Şubat’ta Rusya tarafından insan hakları konusunda rapor hazırlamakla görevlendirilen Vladimir Kalamenov, Çeçenistan’da insan haklarının çiğnendiğini kabul ederek, “Çeçenistan’da insan haklarına tamamen saygı duyulduğunu söylemek olanaksız. Yaşam hakkı, serbest dolaşma hakkı gibi haklar çiğneniyor”⁵³⁷ şeklinde açıklama yapmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yapılan açıklamada toplama kamplarında uygulanan işkence ve baskı savlarına yeni kanıtlar getirildiği bildirilmiştir. Çeçenistan’daki toplama kamplarındaki işkence savlarının soruşturulacağını ifade edilen Rusya Genelkurmay Başkan Yardımcısı Manilov, “Anti-terör operasyonunun üçüncü aşamasının son bölümüne girildi. Operasyonunun askeri tarafı kısa sürede içinde bitecek”⁵³⁸ şeklinde konuşmuştur. Çeçen kaynakları tarafından yapılan açıklamada Grozni’deki çarpışmalar sırasında yaklaşık 35 bin sivilin öldüğü öne sürülmüştür.⁵³⁹ Çeçenistan’daki durumun çok ağır olduğunu ifade eden Çeçenistan eski Devlet Başkanı Yandarbayev, “Kaidesiz bir savaş yürütülüyor. Rus uçakları, tankları tamamen sivil halka yönelik saldırılar yapıyor. Halkımız yok edilmek isteniyor. Tam bir soykırım uygulanıyor”⁵⁴⁰ şeklinde konuşmuş ve savaşın başladığı günden bugüne kadar bütün Rus uçakları ve tanklarının sivil halka yönelik saldırılarda bulunduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁴¹ Çeçenler ile Ruslar arasındaki çatışmalar Mart 2000’de yeniden şiddetlenmeye başlamıştır. Mart ayının başında Çeçenler, Rus hatlarını yararak güneydeki Komsomolskaya köyünü ele geçirmiştir. Çeçen kaynaklar tarafından Komsomolskaya köyü ele geçirirken Rus

⁵³⁵ “Grozni’yi Tekrar Alacağız”, *Cumhuriyet*, 08 Şubat 2000.

⁵³⁶ “Çeçenistan Operasyonunda Son Aşama”, *Cumhuriyet*, 10 Şubat 2000.

⁵³⁷ “Rusya Vahşeti Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 2000.

⁵³⁸ “Rusya Vahşeti Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 2000.

⁵³⁹ “Rus Helikopteri Düşürüldü: 15 Ölü”, *Türkiye*, 20 Şubat 2000.

⁵⁴⁰ “Rusların Soykırımı”, *Türkiye*, 05 Mart 2000.

⁵⁴¹ “Rusların Soykırımı”, *Türkiye*, 05 Mart 2000.

askerlerinin 160'ının öldürüldüğü ve bir Rus helikopterinin de düşürüldüğü öne sürülmüştür. Basayev, “*Gücümüzü koruyoruz. Bütün yönlerdeki askeri operasyonlarımız hızlandırılacak*”⁵⁴² ifadesini kullanmıştır. Rus komutanlarından Korgeneral Vladimir Bulgakov ise Çeçenistan’ın dağlık bölgelerinde kalan milisleri çok yakında yok edeceklerini belirtmiştir. Rus Orgeneral Gennadi Troşev ise 03-07 Mart tarihleri arasında Çeçenistan’ın dağlık kesiminde bine yakın Çeçen milisi öldürdüklerini ifade etmiştir.⁵⁴³ Çeçenistan’daki çatışmalar tüm hızıyla devam ederken Rusya Devlet Başkan Vekili Putin, Çeçenistan’ın Rusya’dan yönetilebileceğini belirterek, “*26 Mart Devlet Başkanlığı seçimlerinden sonra, Çeçenistan’da da birkaç yıllığına başkanlık yönetimi başlatabiliriz*”⁵⁴⁴ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Rus Komutan Troşev, çatışmalarda Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov, Şamil Basayev ve Hattab’ın öldürüldüğünü iddia etmiştir.⁵⁴⁵ Ancak Çeçen kaynaklar bu iddiayı yalanlayarak Çeçen liderlerin hayatta oldukları belirtmiştir.⁵⁴⁶ Çeçenlerin ünlü komutanlarından “Yalnız Kurt” olarak da adlandırılan Salman Raduyev, 12 Mart’ta Rus güçleri tarafından yakalanarak Rusya’ya götürülmüştür. 12 Mart’ta Rus özel timleri tarafından düzenlenen bir operasyonla Raduyev’in yakalandığını belirten Putin, “*Bundan sonraki günlerini hak ettiği yer olan cezaevinde geçirecek*”⁵⁴⁷ ifadesini kullanmıştır. Çeçenistan’daki incelemelerini tamamlayan Avrupa Konseyi, Çeçenistan’da hem Rus hem de Çeçen güçler tarafından savaş suçları işlendiğini açıklayarak, Rusya’yı Çeçenistan’ın seçimle iş başına gelmiş liderleriyle derhal masaya oturması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁵⁴⁸ 26 Mart 2000’de Rusya’da beklenen devlet başkanlığı seçimleri yapılmıştır. Devlet başkanlığı seçimlerinde Vladimir Putin yüzde 52’lik bir oy oranıyla ilk turda seçimi kazanmış ve Çeçenistan operasyonu ile Rus halkından büyük destek toplayan Putin, devlet başkanı olmuştur.⁵⁴⁹ 21 Nisan 2000’de Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov,

⁵⁴² “Ruslar Milislerin İlerleyişini Durduramıyor”, *Cumhuriyet*, 07 Mart 2000.

⁵⁴³ “Ruslar Milislerin İlerleyişini Durduramıyor”, *Cumhuriyet*, 07 Mart 2000.

⁵⁴⁴ “Mashadov Öldü İddiası”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 2000.

⁵⁴⁵ “Mashadov Öldü İddiası”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 2000.

⁵⁴⁶ “Çeçen Liderler Yaşıyor”, *Türkiye*, 12 Mart 2000.

⁵⁴⁷ “Yalnız Kurt’u Tuzağa Düşürdüler”, *Hürriyet*, 14 Mart 2000.

⁵⁴⁸ “Yalnız Kurt Raduyev Yakalandı”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 2000.

⁵⁴⁹ “Yüzde 52 ile gelen Putin Yeni Çar mı”, *Hürriyet*, 28 Mart 2000.

barış görüşmelerini başlatma çerçevesinde Çeçen savaşıçılara Rus askerlerine karşı savaşımayı durdurma emrini verdiğini belirterek, “*Askeri hareketi tek taraflı durdurma emri verdim. Bu, Moskova’ya önerdiğim barışçı çözüm planımın bir parçası*”⁵⁵⁰ şeklinde konuşmuştur. 26 Mart’ta Rusya’da yapılan devlet başkanlığı seçimlerini kazanan Vladimir Putin, 07 Mayıs’ta yemin ederek görevine başlamıştır.⁵⁵¹ Mayıs ve Haziran 2000’de Çeçenistan’da Rus birlikleriyle Çeçen güçleri arasındaki çatışmalar tüm şiddetiyle sürerken Çeçen komutanlarından Basayev, saldırıları Çeçenistan dışına yayma tehdidinde bulunarak, “*Düşmana baskı ve saldırıları, Çeçenistan’da olduğu kadar Çeçenistan dışında da her geçen gün şiddetlendireceğiz*”⁵⁵² şeklinde konuşmuştur. Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov ise emrindeki birliklere 20 Mayıs’tan itibaren Rus birliklerine karşı aktif saldırılarda bulunmaya başlamaları emri verdiği öne sürülmüştür.⁵⁵³ Haziran 2000’de Rusya Devlet Başkanı Putin, Çeçenistan müftüsü Ahmed Kadirov’u, geçici bir Çeçen yönetiminin başı olarak ilan etmiştir. Kadirov, Çeçenistan’ın geleceği konusunda yapılacak halk oylamasının barış sağlamanın tek yolu olduğunu belirterek, Çeçenistan’ın statüsünü tartışmak için erken olduğunu ancak iki yıla kadar bu konu da halk oylaması yapılabileceğini belirtmiştir.⁵⁵⁴ Temmuz 2000’de ise Çeçenistan’da intihar saldırıları yaşanmıştır. Temmuz ayının başında Çeçen milisler tarafından Çeçenistan’daki 4 kentte Rus hedeflerine yönelik intihar saldırıları düzenlenmiş ve en az 60 kişi ölmüştür. Çeçen güçlerin sözcüsü Udugov, Argun, Gudermes, Urus-Martan ve Noyber’de Rus asker ve polisinin bulunduğu yerlere intihar saldırıları düzenlediklerini söyleyerek, Çeçenistan içinde ve dışında intihar saldırısı düzenlemeye hazır 500 kişinin de Çeçen güçlerine başvurduğunu iddia etmiştir. Çeçenistan’da yaşanan intihar saldırılarının barış istemeyen kişiler tarafından gerçekleştirildiğinin altını çizen Rus General Troşev, “*Argun’da yaşananlar son derece trajiktir. Bu saldırıları düzenleyenler, Çeçen topraklarına gelen barıştan memnun değiller. Barışı önlemek için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu bir kaza değildi.*

⁵⁵⁰ “Mashadov’dan Ateşkes Emri”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 2000.

⁵⁵¹ “Putin Görevine Başladı”, *Cumhuriyet*, 08 Mayıs 2000.

⁵⁵² “Rusya Generallere Teslim”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 2000.

⁵⁵³ “Rusya Generallere Teslim”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 2000.

⁵⁵⁴ “Çeçenistan İçin Halkoylaması”, *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2000.

Bu kamikazeydi”⁵⁵⁵ şeklinde konuşmuştur. En büyük patlamanın olduğu Argun kentinde ise siviller şehirden ayrılmaya çalışmıştır. İntihar saldırılarının ardından Rus güçleri Çeçenistan’da sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir.⁵⁵⁶ Ağustos-Aralık 2000 tarihleri arasında Çeçenistan’da Rus askerleri ile Çeçen güçleri arasında çatışmalar sürerken Çeçenler Rusya’ya karşı eylemlerine devam etmiştir.

Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan savaş, 2001 yılında Çeçenlerin bölge dışı eylemleriyle devam etmiştir. 15 Mart 2001’de İstanbul-Moskova seferini yapan Tupolev-154 tipi Rus uçağı, Atatürk Havalimanı’ndan kalktıktan sonra Çeçenler tarafından kaçırılmıştır. Rus yolcu uçağının kaçırılmasının ardından Rusya Federasyonu, Türkiye’ye nota vermiş ve Türkiye’den Rus kurumlar ve yurttaşları için güvenlik önlemlerinin artırılması istenmiştir.⁵⁵⁷ İçinde 59’u Türk 174 kişinin bulunduğu uçağı kaçıran Çeçenler, Rusya’dan Çeçenistan’daki savaşa son vermelerini istemişlerdir.⁵⁵⁸ Çeçenler tarafından Medine’ye kaçırılan uçağı 16 Mart’ta Suudi timler tarafından operasyon düzenlenmiş ve operasyonda 1 Türk yolcu, bir hostes ve bir Çeçen hayatını kaybetmiştir. Operasyonun ardından diğer Çeçen eylemciler tutuklanmıştır.⁵⁵⁹ 23 Nisan’da ise İstanbul Swisotel’e liderliğini 16 Ocak 1996’da Avrasya Feribotunu kaçıran Muhammet Emin Tokcan’ın yaptığı bir grup tarafından baskın yapılmış ve bazı otel görevlileri ile müşteriler rehin alınmıştır. Eylemciler, Çeçenistan’a destek vermek için Çeçenistan eski Devlet Başkanı Dudayev’in ölümünün 5. yıl dönümünde yaptıklarını ve İçişleri Bakanı ile görüşmek istediklerini belirtmişlerdir. Eylemcilerin teslim olmalarını isteyen İçişleri Bakanı Sadettin Tantan, “*Ekiplerimiz hazır bekliyor*”⁵⁶⁰ ifadesini kullanmıştır. Eylemcilerin yaklaşık 20-25 kişi olduklarını dile getiren İstanbul Emniyet Müdürü Kazım Abanoz, “*Oteldeki bir kısım müşterileri rehin aldıklarını öğrendik. Çeçen olduklarını söylüyorlar*”⁵⁶¹ şeklinde açıklama yapmıştır. Swisotel’deki Muhammet Tokcan ve grubunun 11 saat 20 dakika süren eylemlerini

⁵⁵⁵ “Çeçenlerden İntihar Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 2000.

⁵⁵⁶ “Çeçenistan’da Gergin Bekleyiş”, *Türkiye*, 05 Temmuz 2000.

⁵⁵⁷ “Havada Terör”, *Cumhuriyet*, 16 Mart 2001.

⁵⁵⁸ “8 Bin Metrede Dehşet Anları”, *Hürriyet*, 16 Mart 2001.

⁵⁵⁹ “Kanlı Bitti: 3 Ölü”, *Cumhuriyet*, 17 Mart 2001.

⁵⁶⁰ “İstanbul’da Çeçen Terörü”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 2001.

⁵⁶¹ “İstanbul’da Çeçen Terörü”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 2001.

silah bırakarak son vermişlerdir. Emniyet Müdürü Abanoz, eylemcilerin üzerinde 16 pompalı tüfek, 2 kalaşnikof ve 3 tabancanın ele geçirildiği belirtilmiştir.⁵⁶² Türk halkından özür dileyen 13 Çeçen eylemci polise teslim olmuştur. Başbakan Bülent Ecevit, “Çeçenler kardeşlerimizdir ama Türkiye’nin çıkarlarına aykırı hareket edilmesini tasvip edemeyiz”⁵⁶³ açıklamasında bulunmuştur. Rusya ve Çeçenistan arasında çatışmalar devam ederken 3 Temmuz’da DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, Çeçenistan’daki savaştan kaçıp Türkiye’ye gelen Çeçen mültecileri ziyaret etmiştir. Çeçenlerin yaşadığı olayların bir insanlık dramı olduğunu ve Çeçenlerin bütün dünyaya birer terörist muamelesi görerek kaderlerine terk edildiklerinin altını çizen Çiller, “Buradan hükümete ve bütün dünyaya sesleniyorum. Bu insanları görmezlikten gelemezsiniz. İnsanlık açısından buradaki olaylara el konulması bu insanlara sahip çıkılması zaruridir”⁵⁶⁴ şeklinde açıklama yapmıştır. 18 Kasım 2001’de Rusya Devlet Başkanı Putin ile Çeçenistan Devlet Başkanı Mashadov’un temsilcileri bölgede 25 aydır süren savaşa son vermek amacıyla diyalog süreci başlatmışlardır. Rusya’da gerçekleşen toplantıya katılacak isimler arasında Türkiye’den Liberal Demokrat Parti Genel Başkanı Besim Tibuk da yer almıştır. Mashadov’un temsilcisi Ahmet Zakayev ve heyeti, Putin’in temsilcisi Viktor Kazantsev ile görüşme yapmak için Tibuk ile Rusya’ya gitmiş ve Zakayev-Kazantsev görüşmesi iki saat sürmüştür.⁵⁶⁵ Moskova yakınlarındaki Şeremetyevo-2 Havaalanı’nda yapılan görüşmenin ardından Zakayev, her iki taraf için de görüşmenin olumlu geçtiğini dile getirerek, “Çeçenistan sorununun çözümünde yeni bir sayfa açıldı. Bu görüşme her iki taraf için de olumlu sonuçlar doğuracak”⁵⁶⁶ şeklinde konuşmuştur. Ancak Çeçenler ile Ruslar arasında çatışmaların devam etmesi görüşmenin sonuçsuz kaldığını göstermektedir.

2002 yılında Rusya ile Çeçenler arasındaki çatışmalar, Çeçen güçlerinin bir Rus askeri helikopteri düşürmesinin ardından yeniden hızlanmıştır. Nisan 2002’de Rusya, Çeçen direnişçilerin önemli liderlerinden biri olan ve Rusya’nın Çeçenistan’da Şamil Basayev ile en önde gelen iki teröristten biri olarak ilan ettiği Arap kökenli Hattab’ın

⁵⁶² “Günün Sorusu”, *Hürriyet*, 24 Nisan 2001.

⁵⁶³ “Özür Dileyip Pişman Oldular”, *Türkiye*, 24 Nisan 2001.

⁵⁶⁴ “Çeçenler’e Çiller Morali”, *Türkiye*, 03 Temmuz 2001.

⁵⁶⁵ “Çeçen Görüşmesinde Sürpriz İsim: Tibuk”, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 2001.

⁵⁶⁶ “Rus-Çeçen Görüşmesine Besim Tibuk da Katıldı”, *Hürriyet*, 19 Kasım 2001.

Moskova tarafından öldürüldüğü açıklanmıştır. FSB'nin yetkilisi, Hattab'ın özel bir operasyonla Mart 2002'de öldürüldüğünü öne sürmüştür.⁵⁶⁷ 2002 Eylül ayında Rus askerleriyle Çeçen güçleri arasında İnguş Cumhuriyeti'nin Galaşki köyünde çıkan son iki yılın en şiddetli çatışmalarında 12 Rus askeriyle 76 Çeçen ölmüştür.⁵⁶⁸ 23 Ekim 2002'de Çeçen eylemciler, Rusya'daki Moskova Kültür Sarayı'nı basarak yaklaşık 800 kişiyi rehin almıştır. 50'ye yakın kişiden oluşan Çeçen grup, tiyatro salonunda rehin aldıkları kişileri, Rus polisinin baskın yapması halinde binayı havaya uçurma tehdidinde bulunmuş ve Rusya'nın Çeçenistan'a karşı savaşının bitmesini talep etmişlerdir. Ayrıca Çeçen eylemciler, Çeçenistan'daki Rusya yanlısı yönetimin başkanı Ahmed Kadirov'un kendilerine teslim olması halinde 50 rehineyi serbest bırakacaklarını belirtmişlerdir.⁵⁶⁹ Çeçen grup tarafından düzenlenen Moskova'daki tiyatro baskınının ardından Rusya Devlet Başkanı Putin, eylemin yurt dışında bulunan bir terör odağınca planlandığının altını çizirken Rus yetkililer, teröristlerin El Kaide ile iş birliği içinde olduklarına dikkat çekmiştir. Çeçen eylemcilerin başındaki kişinin Movsar Barayev'in olduğu tespit edilmiştir.⁵⁷⁰ 26 Ekim'de Çeçen eylemcilere karşı Rusya tarafından uyuşturucu gaz kullanılarak düzenlenen operasyonda 100'den fazla rehine hayatını kaybetmiş ve aralarında liderleri Movsar Barayev'in de bulunduğu 18'i kadın 50 Çeçen eylemci öldürülmüştür. Gazdan zehirlenerek hastaneye kaldırılan 350 rehineden çoğunun durumunun ağır olduğu belirtilmiştir. 700'e yakın rehine kurtarılmasının ardından Rusya İçişleri Bakan Yardımcısı Vasiliyev, operasyonun plan dışı geliştiğini ve ani bir kararla harekete geçildiğini dile getirerek, "*Binanın havaya uçurulmasını, bombaların patlatılarak yüzlerce kişinin öldürülmesini önlemeyi başardık*"⁵⁷¹ şeklinde konuşmuştur. Rehinelere serbest bırakılacağını umut ettiklerini ancak bunun gerçekleşmediğini belirten Rusya Devlet Başkanı Putin, "*Rehinelere kurtarma operasyonu düzenledik. Hemen hemen imkansız başardık ve yüzlerce insanın hayatını kurtardık*"⁵⁷² şeklinde konuşmuş ve ölenlerin yakınlarına üzgün olduğunu dile getirmiştir. Rusya'daki rehine

⁵⁶⁷ "Hattab Öldü mü?", *Türkiye*, 26 Nisan 2002.

⁵⁶⁸ "Çeçenistan Sınırı Yine Alevlendi", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 2002.

⁵⁶⁹ "Rusya'ya Rehine Darbesi", *Türkiye*, 24 Ekim 2002.

⁵⁷⁰ "Çeçen Terörü", *Cumhuriyet*, 25 Ekim 2002.

⁵⁷¹ "Çeçenlerin Rehine Eylemi Kanlı Bitti", *Cumhuriyet*, 27 Ekim 2002.

⁵⁷² "Kurtarma Katliamı", *Hürriyet*, 27 Ekim 2002.

kurtarma operasyonunda kullanılan gazın ise çok güçlü uyuşturucu nitelikteki ‘opiat’ olduğu öne sürülmüştür.⁵⁷³ Çeçen eylemcilerin Rusya’da düzenledikleri eylem ise Türkiye ile Rusya arasında diplomatik gerilime yol açmıştır. Çeçen eylemcilerin Türkiye ile bağlantıları konusunda ellerinde kanıtlar olduğu iddia eden Rusya, Türkiye’de bulunan Çeçen komiteleri için somut adımlar atılması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁵⁷⁴ Rusya’nın Ankara Büyükelçisi Lebedev, Ankara’ya nota verdiklerini belirterek Türkiye’de Çeçenistan’a maddi yardım yapan bir diasporanın bulunduğunu ve Türk hükümetinin bunu engellemesini isteklerinin altını çizmiştir.⁵⁷⁵ Moskova’daki rehin alma eyleminin sorumlusunun Çeçen Komutan Basayev olduğu öne sürülmüştür.⁵⁷⁶ Mart 2000’de yakalanan ve “Yalnız Kurt” lakabıyla tanınan Salman Raduyev ise Rusya’nın Perm bölgesindeki cezaevinde 14 Aralık 2002’de iç kanamadan öldüğü bildirilmiştir. Raduyev’in cezaevinde ölümünün farklı spekülasyon ve yorumlara yol açabileceğini bildiren Rusya Adalet Bakan Yardımcısı Yuri Kalinin, “*Kim ne derse desin Raduyev ecelinden öldü. Cesedini ben şahsen gördüm ve işkence izine rastlamadım*”⁵⁷⁷ şeklinde açıklamada bulunmuştur. 27 Aralık 2002’de ise Çeçenistan’daki Rus yanlısı hükümetin merkez binasına iki intihar saldırısı düzenlenmiş ve saldırıda en az 46 kişi ölmüş ve yaklaşık 60 kişi yaralanmıştır. Rus İnterfax haber ajansına göre bomba yüklü iki araç, Çeçenistan’ın başkenti Grozni’de yerel hükümet binasını çevreleyen parmaklıklardan içeri sürülmüş ve burada patlatılmıştır. Rus yanlısı Çeçen yönetiminin başkanı Ahmed Kadirov ile Çeçenistan’ın Başbakanı Mikail Babiç’in olay sırasında bina içinde bulunmadığı belirtilmiş ancak ölenler arasında Çeçen hükümetine bağlı bakanlar ya da üst düzey yetkililerin bulunduğu öne sürülmüştür. Grozni’de düzenlenen saldırıdan Mashadov’u sorumlu tutan Kadirov, “*Mashadov’un bu saldırının düzenleyicisi olduğundan eminim*”⁵⁷⁸ ifadesini kullanmıştır.

2003 yılında Çeçenistan’da önemli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak Mart 2003’te Rusya tarafından Çeçenistan’da ‘Anayasa Referandumu’ düzenlenmiştir.

⁵⁷³ “Rusya’dan Çeçen Notası”, *Hürriyet*, 30 Ekim 2002.

⁵⁷⁴ “Terör Bunalımı”, *Cumhuriyet*, 30 Ekim 2002.

⁵⁷⁵ “Rusya’dan Çeçen Notası”, *Türkiye*, 31 Ekim 2002.

⁵⁷⁶ “Basayev Tehdit Etti”, *Türkiye*, 03 Kasım 2002.

⁵⁷⁷ “Yalnız Kurt Öldü”, *Hürriyet*, 16 Aralık 2002.

⁵⁷⁸ “Çeçenistan’da Katliam: 46 Ölü”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 2002.

Çeçenler, Mart 2003'te düzenlenen referandumla yeni bir anayasa kabul etmiş ve bu anayasa ile Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'nun federal yapısı içinde bir cumhuriyet statüsü olarak tanımlanmıştır. 1991 yılından beri bağımsızlık mücadelesi veren Çeçenistan, 2003 Mart'ında yapılan referandum ile Rusya'ya bağlı özerk bir yönetim olarak konumlandırılmıştır.⁵⁷⁹ Ülkede bir yandan önemli siyasi gelişmeler yaşanırken diğer yandan da Rusya tarafından kontrol altına alınan Çeçenistan'da intihar saldırılarının devam ettiği görülmüştür. Mayıs 2003'te Rusya sınırı yakınındaki Znamenskoye kentinde patlayıcı yüklü bir kamyonla yerel yönetim binasına düzenlenen intihar saldırısında en az 40 kişi ölmüş ve 100 kişide yaralanmıştır. Rusya yanlısı Çeçen hükümetinin başkanı Ahmed Kadirov, "*Patlama, federal ve yerel güvenlik güçlerinin, Çeçen direnişçilerin saldırılarını engelleyemediğini kanıtlamıştır*"⁵⁸⁰ ifadesini kullanmıştır. Saldırıyla ilgili konuşan Rusya lideri Putin, Rus hükümeti ve Çeçenistan yönetiminden yetki paylaşımına ilişkin çalışmaların hızlandırılmasını isteyerek, "*Bölgeye barış getirme çabamız sürecektir*"⁵⁸¹ ifadesini kullanmıştır. Ekim 2003'te İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın dördüncü yılı dolarken Rusya, Çeçenistan'daki operasyonun askeri aşamasının sona yaklaştığını öne sürmüş ancak Çeçen militanlarla Ruslar arasında çatışmaların devam ettiği görülmüştür. 1994-96 arasındaki ilk savaş ve Ekim 1999'da başlayan ikinci savaşta on binlerce sivil yaşamını yitirmiştir. Rus resmi verileri her iki savaşta 40-60 bin sivilin öldüğünü belirtirken insan hakları örgütleri ise bu sayıyı en az 70 bin olarak tahmin etmektedir. Resmî açıklamaya göre Rus ordusu her iki savaşta 8 bin 900 askerini kaybetmiştir. Rusya'nın Novaya Gazetesine göre bu rakam 12 bin iken insan hakları derneklerine göre de Rus ordusu en az 18 bin kayıp vermiştir. Başkent Grozni'de 30 binden fazla bina hasar görürken, köylerde 20 bin ev yıkılmış 75 bini hasar görmüştür.⁵⁸² Üç yıl önce Rusya tarafından Çeçenistan Devlet Başkanlığı'na atanan Ahmed Kadirov, Çeçenistan'da 05 Ekim 2003'te gerçekleştirilen seçimin ardından resmi olarak Çeçenistan Devlet Başkanı olmuştur.⁵⁸³ İkinci Çeçen Savaşı

⁵⁷⁹ Julie M. Tremper, "The Decolonization Of Chechnya: Reviving The Un Trusteeship Council", *Journal of Public and International Affairs*, Sayı: 15, 121-141, (2004): 129.

⁵⁸⁰ "Çeçenistan'da İntihar Saldırısı", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 2003.

⁵⁸¹ "Çeçenistan'da İntihar Saldırısı", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 2003.

⁵⁸² "Çeçen Savaşı Bitmiyor", *Cumhuriyet*, 02 Ekim 2003.

⁵⁸³ "Kadirov: İkinci Tur Olmayacak", *Cumhuriyet*, 06 Ekim 2003.

sırasında Rusya ile iş birliği içerisine giren Ahmed Kadirov Rusya tarafından Çeçenistan'ın devlet başkanı konumuna getirilmiş ve Rusya, Kadirov yönetimine her türlü desteği sağlamıştır. Çeçenistan'da bir yandan siyasi gelişmeler yaşanırken diğer yandan Rusya karşıtı olan Çeçen militanlar tarafından intihar saldırıları devam etmiştir. Aralık ayının başında Stavropol bölgesinde bir yolcu treninde intihar saldırısı düzenlenmiş ve saldırıda 36 kişi ölmüş, 150'den fazla kişi de yaralanmıştır. Saldırıları kınayan Rusya lideri Putin, eylemin Rusya'da yapılacak Duma seçimleri öncesinde ülkeyi istikrarsızlığa sürüklemeyi hedeflediğini ancak saldırganların hiçbir şey elde edemeyeceklerini ifade etmiştir. Rusya Parlamentosunun alt kanadı Duma'nın Savunma Komitesi Başkanı Milletvekili Aleksandır Gurov ise gerçekleştirilen saldırıların Çeçenistan ile bağlantılı olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁸⁴ Saldırıları gerçekleştirilmeden önce Çeçen komutan Basayev'in "*Rusya'ya 'Kara Dul' intihar komandolarını gönderiyorum*"⁵⁸⁵ mesajına atıfla saldırıları gerçekleştirenlerin Kara Dul çetesi tarafından yapıldığı öne sürülmüştür. İkinci Çeçen Savaşı sırasında adından söz edilmeye başlanan Kara Dul eylemcileri, savaşta tüm erkek yakınlarını kaybeden Çeçen kadınlardan oluşturulmuş ve Basayev tarafından terör eylemi düzenlemek için eğitilmişlerdir.⁵⁸⁶ Rusya'da son bir yıl içerisinde meydana gelen çeşitli intihar saldırılarında yaklaşık 300 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵⁸⁷

2004 yılında Rusya ve Kuzey Kafkasya'da Çeçen eylemciler tarafından gerçekleştirilen intihar saldırılarının devam ettiği görülmüştür. 2004 Şubat ayında Moskova'da kent merkezinden geçen bir metroda düzenlenen bombalı saldırıda en az 39 kişi hayatını kaybetmiş, 120 kişi de yaralanmıştır. Putin, Moskova'da gerçekleştirilen saldırıdan Mashadov'u sorumlu tutarken, Mashadov ise olayla bağlantısının bulunmadığını dile getirmiştir.⁵⁸⁸ 13 Şubat 2004'te ise Çeçenistan'ın eski Devlet Başkanı Zelimhan Yandarbiyev, Katar'ın Doha şehrinde aracına düzenlenen bombalı saldırıda hayatını kaybetmiştir.⁵⁸⁹ 25 Şubat'ta Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un

⁵⁸⁴ "Rusya'da İntihar Saldırısı", *Cumhuriyet*, 06 Aralık 2003.

⁵⁸⁵ "Kara Dullar Rusya'da Treni Havaya Uçurdu", *Hürriyet*, 06 Aralık 2003.

⁵⁸⁶ "Kara Dullar Rusya'da Treni Havaya Uçurdu", *Hürriyet*, 06 Aralık 2003.

⁵⁸⁷ "Rusya'da Yine Bomba", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2003.

⁵⁸⁸ "Rusya Yine Terörle Sarsıldı", *Cumhuriyet*, 07 Şubat 2004.

⁵⁸⁹ "Yandarbiyev Şehit", *Türkiye*, 14 Şubat 2004.

davetlisi olarak Rusya'ya giden dönemin Türk Dışışleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile görüşmüştür. Putin, terörle mücadele konusu da dahil, Türkiye ile ilişkilerin istikrarlı haline geldiğini belirterek, “İlişkilerimiz, memnuniyet verici ve tatmin edici bir boyutta. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın iktidara gelmesinden sonra yeni iktidarla da diyalog içindeyiz”⁵⁹⁰ şeklinde konuşmuştur. 2004 Mayıs ayında ise Moskova yanlısı Çeçenistan Devlet Başkanı Ahmed Kadirov, Grozni’de Zafer Bayramı kutlamalarının yapıldığı stadyumda düzenlenen suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir. Dinamo Stadyumu’nda meydana gelen patlamada 32 kişi ölmüş, 46 kişi de yaralanmıştır. Rusya Savunma Bakanlığı, Grozni’de yaşanan saldırıdan bağımsızlık yanlısı radikal Çeçenleri sorumlu tutmuştur. Saldırının ardından Rusya Devlet Başkanı Putin, “Bize karşı savaşınlara misilleme yapmamız artık kaçınılmazdır”⁵⁹¹ şeklinde konuşmuştur. Grozni’de düzenlenen saldırıda hayatını kaybeden Kadirov, Rusya yanlısı ve Çeçenistan’ın Rusya’dan ayrılmasını istemediği için yıllardır hedef olarak gösterilmiştir. 1996 yılında Çeçenistan Müftüsü olan Kadirov, Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda Çeçenistan’daki Müslümanları, Rus ordusuna karşı cihada çağırarak, dönemin Devlet Başkanı Boris Yeltsin’in bölgeye asker göndermesinin ardından, çatışmaların durması için Rusya’yla yapılan barış görüşmelerinde arabuluculuk görevini üstlenmiş ve ardından Çeçenistan 1996’da fiili (de facto) bağımsızlık kazanmıştır. Ancak 1999’da Rusların ikinci kez saldırmasıyla Kadirov, tutumunu değiştirmiş ve Çeçen komutanlarından Şamil Basayev’i Dağıstan’da silah zoruyla İslami devlet kurmakla suçlayarak bu grupla yollarını ayırmıştır. Daha sonrasında Çeçenlere de ülkeye giren Rus askerlerine karşı direnmeme çağrısında bulunmuştur. Mashadov, bu gelişmeler üzerine Kadirov’u bir numaralı düşman ilan ederek, baş müftü görevinden azletmiştir. Rusların 2000 yılında Çeçenistan’ı kontrol altına almasıyla kurulan hükümete Kadirov başkanlık etmeye başlamış ve Rusya’nın terörist ilan ettiği Mashadov yönetimine son vermiştir. Ekim 2003’te ise Çeçenistan’da yapılan seçimi kazanan Kadirov, Rusya’nın tam idaresi altında bir yönetim kurmaya çalışmıştır. Kadirov’a yönelik suikast, Türkiye tarafından da kınanmıştır. Türk Dışışleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada Türkiye’nin Çeçenistan sorununun Rusya’nın toprak bütünlüğü içinde ve barışçı yollardan çözümlenmesi gerektiği tutumunu

⁵⁹⁰ “Gül, Rusya’ya Güvence Verdi”, *Cumhuriyet*, 25 Şubat 2004.

⁵⁹¹ “Kadirov’a Suikast”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 2004.

yinelediğini belirterek, Türkiye'nin Çeçenistan meselesiyle bağlantılı her türlü terör eylemini de gerekçe ne olursa olsun hiçbir şekilde onaylamadığına dikkat çekilmiştir.⁵⁹² Ağustos 2004'te ise Rusya'da kara dul saldırılarının artarak devam ettiği görülmektedir. Ağustos ayının sonunda Moskova'da bir metro istasyonu önünde kendini havaya uçuran kadın bombacı, 10 kişinin ölümüne yol açarken en az 51 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Düzenlenen eylemi El Kaide'ye bağlı "İslambuli Tugayları" adlı örgüt üstlenmiş olup, örgütün internet sitesinde yayınladığı bildiride "*Çeçenistan'daki Müslüman kardeşlerimize desteğimizi gösterdik*"⁵⁹³ şeklinde ifadeleri yer almıştır. 01 Eylül 2004'te Rusya'ya bağlı Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti'nin Beslan kentinde silahlı bir grup tarafından bir okula baskın düzenlenmiş ve yüzlerce öğrenci, veli ve öğretmen rehin alınmıştır. Saldırıyı gerçekleştirenlerin aralarında kadınlarında bulunduğu bombalı intihar kemerleri takan, ağır silahlı, siyahlar giyinmiş 15 ile 25 saldırgan olduğu belirtilmiştir. Rus birliklerinin Çeçenistan'dan çekilmesini isteyen militanlar, güvenlik güçlerinin okula girmeye kalkışması durumunda binayı havaya uçurmakla tehdit etmiştir. Çeçen militanlar tarafından gerçekleştirilen eyleme dünyanın dört bir tarafından tepki yağmıştır. BM Güvenlik Konseyi de saldırıları kınayan bir bildiri yayımlamıştır. ABD Başkanı George Bush, sorunun çözümü için ülkesinin gereken her türlü yardıma hazır olduğunu ifade ederek, ABD ve Rusya'nın, uluslararası terörizme karşı omuz omuza mücadele ettiklerini dile getirmiştir. Çeçenlerin bundan önceki son rehine eylemi olan 23 Ekim 2002'de düzenledikleri tiyatro baskınında 40'a yakın Çeçen militan, Moskova'daki tiyatro salonunu basarak yüzlerce kişiyi rehin almıştır. Baskın sonrasında Rus özel timleri tarafından Çeçen eylemcilere karşı operasyon düzenlenmiş ve operasyon sonunda 41 Çeçen eylemci ile 129 rehine hayatını kaybettiği iddia edilmiştir.⁵⁹⁴ Kuzey Osetya'da okul basan çetenin başında "İnguş Cemaati" adlı dini örgütün lideri Doku Umarov'un olduğu ileri sürülmüştür.⁵⁹⁵ Rus güvenlik güçlerinin Kuzey Osetya'da üç gün süren ve binden fazla kişinin rehin tutulduğu eyleme müdahalesi katliamla sonuçlanmıştır. Rusya tarafından gerçekleştirilen ve yaklaşık yedi saat süren operasyonda çoğu çocuk 200'den fazla kişi

⁵⁹² "Kadirov'a Suikast", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 2004.

⁵⁹³ "Moskova'da Kara Dul Terörü: 10 Ölü", *Hürriyet*, 01 Eylül 2004.

⁵⁹⁴ "Terör Çocukları Rehin Aldı", *Cumhuriyet*, 02 Eylül 2004.

⁵⁹⁵ "Terörün Son Çılgınlığı", *Hürriyet*, 02 Eylül 2004.

hayatını kaybettiği öne sürülürken 222'si çocuk 700'e yakın kişi ise yaralı olarak kurtarılmıştır. Yaklaşık 30 teröristten 20'sinin öldürüldüğü açıklanırken Rus güvenlik kaynakları, eylemi El Kaide'nin finanse ettiğini ve Çeçen komutan Basayev'in de planladığını ileri sürmüştür. Beslan'daki okulda düzenlenen baskının planlı bir operasyon olmadığını ifade eden Rus güvenlik servisi bölgesel başkanı Valery Andreyev, *“Biz rehinelerin serbest bırakılması için görüşmeleri daha da uzatmayı planlıyorduk”*⁵⁹⁶ şeklinde konuşmuştur. Kuzey Osetya'da 200'den fazla rehinenin ölmesiyle sonuçlanan eylem dünya tarafından tepkiyle karşılanmış ve nefretle kınanmıştır. ABD, militanların yüzlerce kişiyi rehin almasının barbarca bir terörist eylem olarak nitelendirirken, Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise *“İnsanlar teröre başvururlarsa haklı durumlarını haksız duruma çevirirler”*⁵⁹⁷ ifadesini kullanmıştır. Beslan'da gerçekleştirilen eylemi insanlık dramı olarak nitelendiren Avrupa Birliği dönem başkanı Hollanda'nın Dışişleri Bakanı Bernard Bot ise bu olayın bütün ülkelerin terörizme karşı ortak çaba göstermesi gerektiğini bir kez daha ortaya koyduğunu dile getirmiştir. AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi de eylemin barbarlık olduğunu ifade etmiştir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, can kaybının yüksek olması nedeniyle dehşete kapıldığını belirtmiştir. UNICEF ise Beslan eylemini yeni ve cesaret kırıcı bir alçaklık olarak ifade etmiştir.⁵⁹⁸ Uluslararası teröre karşı ortak mücadelenin şart olduğuna dikkat çeken dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, *“Teröre karşı tüm dünya tek yürek olmalı. Nerede olursa olsun teröre karşı mücadele etmeliyiz. Bataklığı kurutmalıyız. Bunun sebeplerini ortadan kaldıralım. Türkiye üzerine düşeni yapmaya hazır”*⁵⁹⁹ şeklinde konuşarak terörü şiddetle kınamıştır. Rehine eyleminin ardından Kuzey Osetya İçişleri Bakanı Kazbek Dzantiev görevinden istifa etmiştir.⁶⁰⁰ Kuzey Osetya'nın Beslan kentinde düzenlenen ve yüzlerce rehinenin ölümüyle sonuçlanan okul baskınının ardından Rusya, dünyanın her yerindeki teröristleri vurmaya hazır olduklarını açıklamıştır. Rusya Genelkurmay Başkanı Yuri Baluyevski, *“Teröristlerin dünyanın herhangi bir bölgesindeki üslerini yok etmek için her türlü adımı atacağız. Ancak bu*

⁵⁹⁶ “Çocuklara Kıydılar”, *Cumhuriyet*, 04 Eylül 2004.

⁵⁹⁷ “Çocuklara Kıydılar”, *Cumhuriyet*, 04 Eylül 2004.

⁵⁹⁸ “Çocuklara Kıydılar”, *Cumhuriyet*, 04 Eylül 2004.

⁵⁹⁹ “Ortak Tavır Şart”, *Türkiye*, 05 Eylül 2004.

⁶⁰⁰ “Bakan İstifa Etti”, *Türkiye*, 06 Eylül 2004.

*bizim saldırılarda nükleer silah kullanacağımız anlamına gelmiyor. Terörizmle savaşta askeri tedbirler son çıkış yoludur”*⁶⁰¹ şeklinde konuşmuştur. Rusya’nın rehin alma eyleminin ardından yaptığı açıklamalarla ilgili İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw, Putin’in teröre tepkisinin anlaşılır olduğuna dikkat çekerek, “*BM şartı, ülkelere kendini savunma hakkı tanımaktadır ve BM’nin kendisi de bir terör tehdidi karşısında kalan her ülkeye uygun eylemde bulunma hakkı verir. Ayrıca Putin’in acil bir saldırıdan söz ettiğini de sanmıyorum*”⁶⁰² ifadelerini kullanmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise Rusya’nın Çeçen isyancılarla savaşırken hukuka saygı göstermesi gerektiğini belirtmiştir. FSB, Çeçen lider Aslan Mashadov ve komutan Şamil Basayev’in yeri hakkında bilgi verecek kişilere 300 milyon ruble ödül vaat etmiştir. Rusya Savunma Bakanı Sergey İvanov tarafından öldürülen teröristlerinin yarısının kimliğinin belirlendiği ve bu kişilerin arasında Çeçen bulunmadığını ifade edilmiş ve rehine eyleminde bilanço son olarak 336 ölü olarak açıklanmıştır. ABD, Rusya’nın itirazına rağmen ılımlı bulduğu bağımsızlık yanlısı Çeçenlerle gerektiğinde görüşmeye hazır olduğunu bildirmiş Rusya ise bu açıklamayı tepkiyle karşılamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Richard Boucher, Çeçenistan sorununa siyasi çözümün şart olduğu ve ABD’nin buna nasıl ulaşabileceği ile ilgili çalışma yaptığını belirtmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Boucher’in açıklamasına tepki gösteren Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Boucher’in açıklamasının Rus-Amerikan iş birliği çerçevesinde uyumadığını ve bu tip açıklamaların Rusya ile ABD ilişkilerinin gelişmesine ve teröre karşı koalisyonunda birlik oluşturma çabalarına yardımcı olmayacağına dikkat çekerek, “*ABD’nin Çeçenistan’da siyasi çözüm bulma yöntemleri aramasına gerek yok. Çeçenistan’daki çözüm süreci Rusya’nın toprak bütünlüğünü sorgulamaya yönelik tüm çabalara rağmen kendiliğinden geliyor ve sürüyor*”⁶⁰³ açıklamasında bulunmuştur. Çeçen komutan Şamil Basayev, 339 kişinin öldüğü Kuzey Osetya’daki rehine eylemiyle birlikte iki Rus yolcu uçağının düşürülmesi ve Moskova’daki metro saldırısının sorumluluğunu üstlenmiştir. Beslan’da yapılan operasyondan Putin’i sorumlu tutan Basayev, “*Uygun gördüğümüz şekilde savaşacağız*”⁶⁰⁴ ifadesini kullanmıştır.

⁶⁰¹ “Rusya da Terörist Avına Çıkıyor”, *Türkiye*, 09 Eylül 2004.

⁶⁰² “Rusya da Terörist Avına Çıkıyor”, *Türkiye*, 09 Eylül 2004.

⁶⁰³ “Çeçen Restleşmesi”, *Cumhuriyet*, 09 Eylül 2004.

⁶⁰⁴ “Basayev Üstlendi”, *Cumhuriyet*, 16 Eylül 2004.

Çeçenistan'daki insan hakları ihlalleri devam ederse sivilleri hedef alan yeni saldırılar düzenleyeceklerini belirten Basayev, Rusya Devlet Başkanı Putin'in uluslararası hukuka uymaya başlaması durumunda kendilerinin de aynısını yapacaklarını ifade etmiştir. Beslan'daki eylemde Mashadov'un rolünün olmadığını dile getiren Basayev, *"Uluslararası hukuka uymaya hazırız, bu bizim için sivillerin korunması demek olacak. Ancak Aslan Mashadov'un aksine bu yolu tek yanlı olarak seçmek istemiyoruz"*⁶⁰⁵ şeklinde konuşmuştur. Rusya lideri Putin, Aralık 2004'te Türkiye ziyaret etmiş ve iki ülke arasında "Savunma Sanayii Alanında İş Birliği", "BOTAŞ ile Gazprom Arasında Enerji Alanında İş Birliği"nin de aralarında bulunduğu 6 anlaşma imzalanmıştır. Terörle mücadele konusunda iki ülke arasında mevcut mekanizmaların daha etkin hale getirilmesi konusunda da anlaşılmıştır.⁶⁰⁶ 2004 yılında Kuzey Osetya'da yaşanan terör eylemi, Çeçen halkının da militanlardan uzaklaşmasına neden olmuş ve savaştan yorulan Çeçen halkı din ve geleneklerinin bozulmaması şartıyla Rusya'yla uzlaşmayı kabul etmiştir.

2005 Mart ayının başında Çeçen lider Aslan Mashadov, Kuzey Çeçenistan'daki Tolstoy-Yurt köyünde Rus birliklerinin düzenlediği operasyon sonucunda öldürülmüştür. Rus Albay İlya Şabalkin, Mashadov'un öldürüldüğünü doğrulayarak Çeçen liderin özel bir operasyonla öldüğünü belirtmiştir. Çeçenistan Başbakan Yardımcısı olan Ahmed Kadirov'un oğlu Ramzan Kadirov ise yaptığı açıklamada, Mashadov'u sağ yakalamak istediklerini ancak korumalarından birinin ateş açması üzerine sağ yakalayamadıklarını dile getirmiştir.⁶⁰⁷ Mashadov'un öldürülmesi ile ilgili İngiltere'de siyasi sığınmacı olarak yaşayan Çeçen direniş liderlerinden Ahmet Zakayev, Çeçen direnişinin daha önceden de olduğu gibi lidersiz kalmayacağını belirterek, *"Beni asıl tedirgin eden Moskova ile diyalog yanlısı kişi Mashadov'un öldürülmüş olması. Oluşan durum karşısında hem Çeçenistan hem de Rusya genelinde sert eylemler olması beni tedirgin ediyor. Beni asıl bu gidişat korkutuyor"*⁶⁰⁸ şeklinde açıklamada bulunmuştur. Mashadov'un ölümünün ardından Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, Çeçenistan meselesinin barışçıl yollardan ve Rusya

⁶⁰⁵ "Basayev'den Terör Tehditi", *Cumhuriyet*, 01 Kasım 2004.

⁶⁰⁶ "Avrasya Ortaklığı", *Cumhuriyet*, 07 Aralık 2004.

⁶⁰⁷ "Çeçen Lider Mashadov Öldürüldü", *Cumhuriyet*, 09 Mart 2005.

⁶⁰⁸ "Çeçen Lider Aslan Mashadov Öldürüldü", *Hürriyet*, 09 Mart 2005.

Federasyonu'nun toprak bütünlüğünün korunması kapsamında kalıcı çözüme ulaştırılmasını desteklediklerini belirtmiştir.⁶⁰⁹ Çeçen lider Mashadov'un yerine Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'nin Başkanı olarak Abdülhalim Sadulayev gelmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından 2005 yılında Kuzey Kafkasya'ya yönelik terör saldırıları devam etmiştir. 13 Ekim 2005'te Rusya'ya bağlı Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçik'te silahlı bir grubun hükümet binalarına ve havaalanına saldırması sonucunda yaklaşık 100 kişi ölmüştür. Ölenler arasında siviller ve güvenlik güçlerinin de bulunduğu bildirilmiştir. Eş zamanlı saldırıları Çeçen militanlar üstlenmiştir. Rus basını, Rus güvenlik güçlerini baskınları önleyememekle suçlayıp Çeçenistan'daki savaşın bölgeye sıçradığını öne sürmüştür. Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya'nın bütünlüğünü ve Rus halkını tehdit edenlere karşı sert önlemler alınacağını bildirmiştir.⁶¹⁰ Bir yandan Rusya ile Çeçen milisler arasında mücadele devam ederken diğer yandan Rusya ile Türkiye arasında iş birlikleri de dikkat çekmektedir. 18 Kasım 2005'te Samsun'da düzenlenen Mavi Akım doğalgaz boru hattı resmi açılış töreninde Rusya Devlet Başkanı Putin ile Türkiye Başbakanı Erdoğan ve İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi bir araya gelmiştir. Putin, Rusya ile Türkiye arasında hiçbir problemin kalmadığını belirtmiştir. 14 yıldır ilk kez iki ülke ilişkilerinin sorunsuz olduğunu ifade eden Putin'in Dış Politika Yardımcısı Sergey Prihodko, *"Ülkelerimiz arasında verimli çalışma ortamı sağlandı. Rusya'nın Türkiye ile ne Çeçen konusunda ne de terörle mücadelede hiçbir sorunu yoktur. Türkiye yönetimi böyle bir görüşün şekillenmesini çalışmalarıyla göstermiştir"*⁶¹¹ şeklinde konuşmuştur.

Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'nin lideri Aslan Mashadov'un yerine geçen Abdülhalim Sadulayev ise 2006 Haziran ayında Argun kentinde çıkan bir çatışmada hayatını kaybetmiştir. Çeçenistan'daki Rus yanlısı yönetimin Başbakanı Ramzan Kadirov, Sadulayev'in özel bir operasyonla öldürüldüğünü açıklamıştır. Sadulayev'in yerine geçen isim ise Doku Umarov olmuştur.⁶¹² Temmuz 2006'da ünlü Çeçen komutan Şamil Basayev, İnguş Cumhuriyeti'ndeki bir çatışmada öldürülmüştür. FSB'nin Başkanı Nikolay Patruşev, Çeçen direnişçilerinin önde gelen komutanlarından Basayev'in

⁶⁰⁹ "Mashadov'a İhanet", *Türkiye*, 10 Mart 2005.

⁶¹⁰ "Nalçik'te Sokaklar Ceset Dolu", *Cumhuriyet*, 15 Ekim 2005.

⁶¹¹ "14 Yılın En Güzel Sözleri", *Hürriyet*, 18 Kasım 2005.

⁶¹² "Çeçen Lidere İnfaz", *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2006.

öldürüldüğünü teyit ederek doğrulamıştır. Rusya'nın desteklediği Çeçen yönetiminin Başbakanı Ramzan Kadirov, Basayev'in öldürülmesinin tüm Çeçen ve Rus ulusu için büyük bir sevinç olduğunu çünkü bu kişinin elinin kanlı olduğunu dile getirmiştir.⁶¹³ Basayev'in öldürülmesi ile ilgili konuşan Rusya Devlet Başkanı Putin, “*Basayev ve bir grup arkadaşı İnguş Cumhuriyeti'nde imha edildi. Çocuklarımızı öldürenlerin cezası tam da buydu*”⁶¹⁴ ifadelerini kullanmıştır. Basayev'in ölümünün Çeçenistan'da hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini söyleyen Çeçen direnişçilerinin temsilcisi Zakayev, “*Çeçen halkı var oldukça, Rusya'yla Çeçenistan arasında kabul edilebilir ilişkiler kurulmadıkça barış sağlanamaz*”⁶¹⁵ şeklinde konuşmuştur. Ekim 2006'da ise Çeçenistan'daki işkenceler üzerine bir araştırma hazırlayan Rus gazeteci Anna Politkovskaya Moskova'da öldürülmüştür. Politkovskaya'nın cinayeti siyaset ve medya dünyasında büyük tepkilere neden olmuştur. SSCB'nin son lideri Gorbaçov, Politkovskaya'nın cinayetinin demokratik ve bağımsız tüm basına bir darbe olduğunu belirtmiştir.⁶¹⁶

15 Şubat 2007'de Rusya yanlısı Çeçen yönetiminin Başkanı Alu Alhanov'un istifa etmesi üzerine Çeçenistan'a Başkan Vekili olarak Ramzan Kadirov atanmıştır. 02 Mart 2007'de ise Çeçenistan parlamentosu, Başkan Vekili Ramzan Kadirov'un başkanlığını resmen onaylamıştır.⁶¹⁷ Rusya hükümetinin tarafından yasa dışı ilan edilen Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı Doku Umarov, Ekim 2007'de emirlik ilan ederek kendisini Kafkasya Emirliği'nin emiri olarak açıklamış ve Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'ni kaldırdığını duyurmuştur. 2004 yılında gerçekleşen Beslan katliamının ardından Çeçen direniş hareketlerinin uluslararası kamuoyundaki etkisi azalmışken 2007 yılında da emirliğin ilan edilmesi, Çeçen bağımsız mücadelesinin artık uluslararası kamuoyunda desteğini kaybetmesine neden olmuştur.⁶¹⁸

2008 yılında Türkiye'de bulunan Çeçenlere yönelik suikastlar gerçekleştirildiği görülmüştür. Eylül 2008'de Çeçenistan'da Ruslara karşı savaşan Çeçen Albay Gazhi

⁶¹³ “Basayev Öldürüldü”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 2006.

⁶¹⁴ “Şamil Basayev Öldürüldü”, *Türkiye*, 11 Temmuz 2006.

⁶¹⁵ “Şamil Basayev Öldürüldü”, *Türkiye*, 11 Temmuz 2006.

⁶¹⁶ “Öldürülen Rus Gazeteci Çeçenistan'daki İşkenceleri Araştırıyordu”, *Hürriyet*, 09 Ekim 2006.

⁶¹⁷ “Kadirov Resmen Başkan”, *Cumhuriyet*, 03 Mart 2007.

⁶¹⁸ Hayati Aktaş, Keisuke Wakizaka, “Çeçenistan'da Yeni Dönem ve Kadirov Yönetimi”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 16, Sayı:62, 231-238, (2019): 234.

Edilsultanov'un İstanbul'da keskin nişancı tarafından öldürülmüştür. 2004 yılından beri İstanbul'da bulunan Çeçen mülteci kampında yaşayan Edilsultanov'un öldürülmesiyle ilgili istihbarat örgütlerinin işlemiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur.⁶¹⁹ Ekim 2008'de Putin, Çeçenistan'da yeni inşa edilen Ahmed Kadirov Camii'ni ziyaret etmek üzere Grozni'ye gitmiştir. Camiyi ziyaret eden Putin, “Çeçenistan'da başlatılan savaş, Rusya'yı yok etmek içindi. Ancak Çeçen halkı, federal merkezin de desteğiyle bu hain planı boşa çıkardı.”⁶²⁰ şeklinde konuşmuştur. İslam'ın savaş değil barış dini olduğunu belirten Putin, “Çeçenistan'daki değişim bu sözlerimin kanıtıdır. Dinler arasında anlayış ve müsamaha, çok inançlı Rusya'nın temel direğidir”⁶²¹ şeklinde konuşmuştur. Rusya'nın desteğini alan Kadirov, Çeçenistan'da hakimiyeti ele almış ve ülke içerisinde istikrarı yeniden sağlamaya çalışmıştır. Babasının öldürülmesinden sorumlu tutulan Şamil Basayev ve diğer Çeçen direnişçilere karşı oldukça sert bir politika sergileyen Kadirov, Rusya'nın da desteğini alarak direnişçilere karşı operasyonlar düzenleyerek etkisiz hale getirmiş ve ayrılıkçıların Çeçenistan'daki faaliyetlerini giderek azaltmıştır. Aralık 2008'te ise Türkiye'de bir Çeçenin daha suikasta uğradığı görülmüştür. Çeçenistan uyruklu İslam Canibekov, 09 Aralık'ta İstanbul'da silahlı saldırı sonucunda öldürülmüştür.⁶²²

Nisan 2009'da Rusya Ulusal Mücadele Komitesi, Çeçenistan'da 1999 yılında dönemin Devlet Başkanı Vladimir Putin'in inisiyatifiyle yürürlüğe konan terörle mücadele bölgesi uygulamasına, Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in kararıyla son verildiğini açıklamıştır. Komite, Çeçenistan'da bundan sonra Rusya genelinde uygulanan düzenin uygulanacağını belirterek bunun, terörle mücadelede daha etkili olacağı ifade edilmiştir. Moskova yanlısı Çeçenistan Devlet Başkanı Kadirov, Rusya ile yaşanan savaşın sona erdiğini ve Rusya'ya bağlı bir unsur olduklarını belirtmiştir. Böylece bağımsız bir Çeçen devletinin varlığı, Rusya'nın müdahalesi ve ardından Rusya ile yapılan iş birliği sonucunda sona ermiştir.⁶²³

⁶¹⁹ “İstanbul'da Suikast”, *Cumhuriyet*, 18 Eylül 2008.

⁶²⁰ “Çeçenistan'daki Dev Camiyi Gezdi”, *Hürriyet*, 18 Ekim 2008.

⁶²¹ “Çeçenistan'daki Dev Camiyi Gezdi”, *Hürriyet*, 18 Ekim 2008.

⁶²² “Bir Çeçen Cinayeti Daha”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 2008.

⁶²³ “10 Yıllık Çeçenistan Operasyonuna Nokta”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 2009.

3.3. Türk Basınında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın İçerik Analizi

Türk basınında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili içerik analizi yapılırken Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda Türk basınından seçilen gazeteler örneklem olarak seçilmiştir. Türkiye'nin farklı ideolojilerine sahip ve geniş okuyucu kitlesine hitap eden Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili ana sayfasından yayımlanan haberleri incelenmiştir. Gazetelerin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haber sayıları tespit edilmiş, görsel unsurlar, haberleri ele alış biçimleri ve sivil vurgusu gibi unsurları belirlenerek, savaşta yaşanan gelişmelerdeki ön plana çıkan farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Birinci Çeçen Savaşı'nın içerik analizleri için belirlenen konu başlıkları İkinci Çeçen Savaşı'nda da aynı şekilde uygulanmıştır.

Tarih Aralıkları	Cumhuriyet	Hürriyet	Türkiye
Ekim-Aralık 1999	40	4	48
2000	40	9	32
2001	14	9	5
2002	18	18	20
2003	4	3	2
2004	26	32	29
2005	3	6	3
2006	2	2	1
2007	-	1	-
2008	3	2	-
Ocak-Nisan 2009	1	-	-
Toplam	151	86	140

Tablo 9: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı (Ekim 1999-Nisan 2009) Konu Alan Haber Sayısı

Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin birinci sayfalarından yayımlanan ve İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı konu alan toplam haber sayısı 377'dir. Tablo 9'a göre Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili birinci sayfasında en fazla haberin 151 haber sayısı ile Cumhuriyet gazetesinden verildiği görülmüştür. Savaşla ilgili en az haberin yapıldığı gazete ise 86 haber sayısı ile Hürriyet gazetesidir. Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında ön plana çıkan haberlerin içeriğinde Rusya'nın Çeçenistan askeri operasyonu, Çeçenistan ile Rusya arasında gerçekleşen çatışmalar, Rusya'nın Çeçen sivilleri hedef alması, Çeçenlerin rehine alma eylemleri ve intihar saldırıları yer almıştır. İkinci Çeçen Savaşı'nı Ekim-Aralık 1999 tarihleri arasında en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesi iken en az haber yapan gazete Hürriyet gazetesidir. 2000 yılından en fazla haber yapan gazete Cumhuriyet gazetesi iken en az haber yapan gazete Hürriyet gazetesidir. 2001 yılında ise en fazla haber yapan gazete yine Cumhuriyet gazetesi olurken en az haber yapan gazete Türkiye gazetesi olmuştur. 2002 yılında en fazla haber yapan gazete Türkiye gazetesi iken Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin haber sayısı aynıdır. 2003 yılında en fazla haber yapan gazete Cumhuriyet gazetesi iken en az haber yapan gazete Türkiye gazetesidir. 2004 yılında ise en fazla haber yapan gazete Hürriyet gazetesi olurken en az haber yapan gazete Cumhuriyet gazetesi olmuştur. 2005 yılında en fazla haber yapan gazete Hürriyet gazetesi olurken Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin haber sayısı eşittir. 2006 yılında en fazla haber yapan gazete Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri olurken en az haber yapan gazete Türkiye gazetesi olmuştur. 2007 yılında Hürriyet gazetesinde İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili habere yer verildiği görülürken Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin birinci sayfalarında savaşla ilgili haberlere rastlanılmamıştır. 2008 yılında Cumhuriyet gazetesi savaşla ilgili en fazla haber sayısına sahipken en az haber yapan gazete Hürriyet gazetesi olmuş, Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeleri içeren haber içeriğine rastlanılmamıştır. Ocak-Nisan 2009 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili habere yer verildiği görülürken Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin birinci sayfalarında savaşla ilgili haberlere yer verilmediği görülmüştür.

1999-2004 yılları arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin birinci sayfalarında İkinci Çeçen Savaşı ile ilgili haberler, 2005-2009 yılları arasında yapılan haberlere göre daha fazladır. Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeler, savaşın

ilk 5 yılında gazetelerin gündeminde yer alırken savaşın son 5 yılında gazetelerin gündeminden çıktığı görülmektedir. Rusya'nın Çeçenistan'a ikinci operasyonu, 30 Eylül 1999'da başladığı için Cumhuriyet ve Türkiye gazetesinin 1999 ve 2000 yılları arasında etkin bir şekilde İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı birinci sayfalarından okurlarına ulaştırdığı görülmektedir. Hürriyet gazetesi ise birinci sayfasından savaşın başladığı ilk yıllarda diğer iki gazeteye göre az habere yer verdiğini görmekteyiz. Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri Çeçenistan ile Rusya arasındaki yaşanan savaşla ilgili bilgilere yoğunluk verirken Hürriyet gazetesinin yoğun olduğu haberlerde savaşta Türkiye'yi ilgilendiren haberleri ve Çeçen eylemcilerin gerçekleştirdikleri eylemleri daha çok birinci sayfasından yer verildiği görülmektedir. Tüm gazeteler savaşla ilgili yaşanan gelişmeleri manşetten yer vererek okuyucuya aktarmıştır. Gazeteler, 1999 ve 2000 yılında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda yaşanan çatışmalara yoğun bir şekilde yer verilmiştir. 2001 yılında Çeçenlerin bölge dışı eylemleri gazeteler tarafından birinci sayfalarına taşınmış olup Çeçenlerin Türkiye'deki uçak kaçırma eylemi ve İstanbul'daki otel baskını birinci sayfadan okurlara aktarılmıştır. 2002 yılında tüm gazetelerin birinci sayfalarından en fazla yer verilen haberler ise Çeçenlerin Ekim ayında Moskova'da gerçekleştirdikleri tiyatro baskını olayıdır. 2003 yılında ise tüm gazetelerin Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan gelişmelerle ilgili haberlere ilk dört yıla göre daha az yer verdiği görülmektedir. İkinci Çeçen-Rus Savaşı, 2004 yılında ise tüm gazetelerin yeniden gündemine girmiş ve haberler birinci sayfalarından okurlara ulaştırılmıştır. İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın 2004 yılında tüm gazetelerin manşetlerinde sıkça yer almasının nedeni ise Eylül 2004'te Kuzey Osetya'nın Beslan kentinde düzenlenen ve yüzlerce rehinenin ölümüyle sonuçlanan okul baskınıdır. Bu olay Türk basınında geniş yer bulmuş ve gazetelerin manşetlerinden sürekli olarak verilmiştir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, Çeçen eylemcilerin sivillere yönelik gerçekleştirdiği baskın ve saldırıları birinci sayfalarından terör eylemi olarak kamuoyuna sunmuştur. 2004 yılından itibaren ise Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmelerin Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin gündeminden düştüğü görülmektedir. İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı birinci sayfalarında yer veren Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde yıllar içerisinde haber sayılarının azalmasına rağmen gazete manşetlerinden verildiği ve gazetelerin savaş bitene kadar gündeminden düşmediği görülmüştür.

Sivil Vurgusu	Cumhuriyet	Hürriyet	Türkiye
Ekim-Aralık 1999	14	1	25
2000	14	1	11
2001	3	2	3
2002	8	4	10
2003	3	2	1
2004	10	12	10
2005	2	2	-
2006	-	-	-
2007	-	-	-
2008	-	-	-
Ocak-Nisan 2009	-	-	-
Toplam	54	24	60

Tablo 10: Tarihlere Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Sivil Haberleri

Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında birinci sayfalarından yayımlanan ve İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı konu alan toplam sivil haber sayısı 138'tir. Tablo 10'a göre Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı haberlerinde en çok sivillere vurgu yapan gazete Türkiye gazetesi olurken en az sivil vurgusu yapan gazete ise Hürriyet gazetesi olmuştur. Gazetelerde 2005 yılına kadar Çeçenistan'daki savaş mağdurlarına, insani zorluklara ve militanlar tarafından sivillere yönelik rehine baskınları ve intihar eylemleri sonucunda ölen sivillere yönelik haberlerin yer aldığı görülürken 2006 yılı itibariyle sivillere yönelik haberlere gazeteler tarafından yer verilmediği görülmüştür. Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri savaşın ilk yıllarında sivillerin savaşta mağdur olduğuna yönelik haberleri birinci sayfalarına taşımıştır. Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında savaşla ilgili içeriklerde sivillere yönelik haberlere iki gazeteye göre daha az rastlanılmıştır. Ekim-Aralık 1999'da en fazla sivil haber gazete yapan 25 haber sayısı ile Türkiye gazetesi iken en az haber yapan gazete 1 haber sayısı ile Hürriyet gazetesi olmuştur. 2000 yılında en fazla sivil haber yapan gazete 14 haber sayısı ile Cumhuriyet gazetesi olmuş, yine en az haber yapan gazete 1 haber sayısı ile Hürriyet gazetesidir. 2001 ve 2003 yıllarında üç gazete de sivil haberlere az yer verildiği görülmüştür. 2002 yılında en

fazla haber yapan gazete 10 haber sayısı ile Türkiye gazetesi, en az haber yapan gazete 4 haber sayısı ile Hürriyet gazetesidir. 2004 yılında sivillere yönelik en fazla haber yapan gazete ise Hürriyet gazetesi olurken Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin sivillere yönelik haber sayısı aynıdır. 2005 yılından itibaren sivillere yönelik haber sayılarında giderek azalma yaşanmış, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetesi birinci sayfalarından 2 habere yer verirken Türkiye gazetesinde sivillere yönelik haberlere rastlanılmamıştır. 2006-2009 yılları arasında ise üç gazetenin birinci sayfalarında sivillere yönelik haberlere yer verilmediği görülmüştür.

Tablo 10'a göre Cumhuriyet gazetesi, ana sayfasından Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 54 habere yer vermiştir. İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile haberlerinde objektif bakış açısı yansıtan Cumhuriyet gazetesi, Rusya'nın sivillere karşı yapmış olduğu katliamlara karşı Rusya'ya karşı olumsuz bakış açısı sergilerken, Çeçen militanların da sivillere yönelik gerçekleştirdiği eylemlerde de aynı şekilde Çeçenlere karşı olumsuz bir yaklaşım sergilenmiştir. İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda gazetenin sivilleri öne çıkardığı haber başlıkları şöyledir:

“Çeçenler Saldırıya Geçti”, “Rusya Kararlı”, “Çeçenistan Direniyor”, “Moskova'ya AKKA Uyarısı”, “Mashadov Yardım İstedi”, “Rusya Yine Bombaladı”, “Ruslar Grozni'ye Dayandı”, “Grozni Ateş Çemberinde”, “Başkent Grozni Harabeye Döndü”, “Çeçen Milisler Ruslara Direniyor”, “Rusya'nın Verdiği Süre Bitti”, “Siviller Ateş Altında Kaldı”, “Siviller Grozni'den Kaçıyor”, “Grozni Rusların Ateşi Altında”, “İsmail Cem: Çeçenistan Hepimizin Sorunu”, “Rus Gizli Servisine Suçlama”, “Masumları Kollayın”, “Grozni Yeniden Ateş Altında”, “Çeçenler Moskova'ya Sert Çıktı”, “Demirel'den Kritik Ziyaret”, “Çeçenler Grozni'den Çekildi”, “Çeçen Sivillerin İsyanı”, “Rusya Vahşeti Kabul Etti”, “Avrupa Konseyi Başkanı'ndan Çeçenistan Yorumu: İnsan Hakları İhlali”, “Çeçen Kadınların Rusya Protestosu”, “Çeçen Savaşçılar Yenilgiyi Kabul Etmiyor”, “Ruslar Çeçenleri Durduramıyor”, “Rusya'dan İKÖ Ricası”, “Havada Terör”, “Kanlı Bitti: 3 Ölü”, “İstanbul'da Çeçen Terörü”, “Yine Çeçen Yine Otel Baskını”, “Çeçenistan Sınırı Yine Alevlendi”, “Çeçen Eylemciler Tiyatro Bastı”, “Çeçen Terörü”, “Çeçenlerden Kıyım Tehdidi”, “Çeçenlerin Rehine Eylemi Kanlı Bitti”, “Katliam Gazı Dünyayı Sarstı”, “Moskova'da Terör Sonrası İlk Gösteri”, “Çeçenistan'da İntihar Saldırısı”, “Rusya'da İntihar Saldırısı”, “Rusya'da Yine Bomba”, “Rusya Yine Terörle Saldırdı”, “Terör Çocukları Seçti”, “Çocuklara Kıydılar”, Tarihi Özeleştirir”, “Yüreklere Parçalayan Veda”, “Emri Çeçen Liderler Verdi”, “Rusya

Teröre Karşı Yürüdü”, “Basayev Üstlendi”, “Gözyaşları Sel Oldu”, “Basayev’den Terör Tehdidi”, “Çeçen Teröristler Kent Bastı”, “Nalçık’te Sokaklar Ceset Dolu”.

Tablo 10’a göre Hürriyet gazetesi, birinci sayfasından Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında sivilleri öne çıkaran 24 tane habere yer vermiştir. Hürriyet gazetesi birinci sayfasından savaşla ilgili içeriklerde sivillere yönelik haberlere çok az yer vermiştir. Hürriyet gazetesinin sivillerle ilgili yer verilen haberlerinde ise Çeçen militanların gerçekleştirdiği rehine alma olayları ve intihar saldırıları ön planda tutulmuştur. Gazetenin Rusya’nın Çeçen sivillere yönelik gerçekleştirdiği saldırılara birinci sayfasından çok fazla yer verilmediği görülmüştür. Gazetenin İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda sivilleri öne çıkardığı haber başlıkları şunlardır:

“Dünyayı Ayağa Kaldıran Görüntü”, “Rusya’da Tük Gazeteci Şoku”, “8 Bin Metrede Dehşet Anları”, “Swissotel’de Çeçen Terörü”, “Moskova’da Tiyatro Baskını”, “Çeçen Baskınında 3 Türk Rehine Var”, “Kurtarma Katliamı”, “KGB’nin Gizli Gazı mı Kullanıldı”, “Bu mu Terör Kampı”, “Kara Dullar Rusya’da Treni Havaya Uçurdu”, “Moskova’da Kara Dul Terörü: 10 Ölü”, “Terörün Son Çılgınlığı”, “İşte Rehine Türk”, “Lanet Yağdı”, “Apo’yu da Bir Bebek Bitirmişti”, “Ölü 500’ü Aşabilir”, “Dua Ettirip Bomba Attılar”, “Katliama 5 Kala”, “Yalvarışı Hala Kulaklarımda”, “Beslan’da İntihar Salgını Korkusu”, “Nazilerden Bile Beterdi”, “Beslan’da Cenaze Yemeği”, “Katliamda Rus İşbirliği”, “Alana’nın Annesi Putin’e Çıkıyor”.

Tablo 10’a göre Türkiye gazetesi, birinci sayfasından Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 60 habere yer vermiştir. Türkiye gazetesi, Rusya’nın Çeçen sivillere karşı gerçekleştirdiği saldırıları birinci sayfasından okuyucuya aktarmış ve sivillerin öldürülmesi eleştirilmiştir. Türkiye gazetesi savaşla ilgili birinci sayfasındaki haber içeriklerinde en çok Çeçen sivillerin mağdur edilmesi ile ilgili haberler ön planda tutulmuştur. Bu bağlamda Rusya’ya karşı olumsuz bir bakış açısı sergilenmiştir. Gazete birinci sayfasından sivilleri vurgulayan haberleri yoğun bir şekilde kamuoyuna aktardığı görülmüştür. Türkiye Gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda sivillerin yer aldığı haber başlıkları ise şu şekildedir:

“Çeçenistan’da Katliam”, “Rus Tankları Çeçenistan’da”, “Savaşta Çok Sivil Öldü”, “Sivillere Bomba”, “Ruslar, Grozni Kapısında”, “İki Rus Uçağı Düşürüldü”, “Çeçenler Taarruza Geçti”, “Grozni Kuşatıldı”, “Çeçenler Karşı Savaş Hazırlığında”, “200 Bin Çeçen Perişan”, “Çeçenistan Endişesi”, “Çeçenler Göç Yolunda”, “10 Bin

Çeçen Yolda”, “Çeçenler Kan Ağlıyor”, “Yardım Çığığı”, “Yeltsin Terk Etti”, “Bravo”, “Rusya, Çeçenistan’a Kimyasal Bomba Attı”, “Çeçenistan’da Soykırımı”, “Caharkale Boşalıyor”, “Katliam Başladı”, “Çeçen Kapanı”, “Çeçenler Dua Bekliyor”, “Katliama Tel’in”, “Savaş, Zulüm ve Yokluk”, “Caharkale Direniyor”, “Ruslardan İtiraf”, “Ruslar Kaybedecek”, “Çeçenler Vurup Kaçıyor”, “Katliam Korkusu”, “Grozni’de İnsan Avı”, “Çeçenistan’da Namlu Sivil Halka Çevrildi”, “Çeçenlerin Direnişi Sürüyor”, “Vahşetin İtirafı”, “Rusların Soykırımı”, “Çeçenler, Yedi Rus’u Rehin Aldı”, “Havada İntikam”, “Rusya’da Bombalı Gün”, “Çeçenlere Çiller Morali”, “Rusya’dan İtiraf”, “Yine Sevinemediler”, “İstanbul’da Çeçen Eylemi”, “Rus Ajandan Korkunç İtiraf”, “Rusya’da Rehine Darbesi”, “Gergin Saatler”, “Putin Zorda”, “Rus Usulü Operasyon”, “Basayev Tehdit Etti”, “Grozni’de Patlama: 46 Ölü”, “Rusya’ya Acı Mesaj: 36 Ölü”, “Putin’e Terör Şoku”, “Kim Bunlar”, “Türk Kızı da Rehin”, “Korkulan Oldu”, “Kanlı Sona Üzıldük”, “Uluslararası Terörle Ortak Mücadele Şart”, “Çocukların Suçu Neydi”, “Alana’ya da Kıymışlar”, “Beslan’daki Okullar Tatil”, “Putin Zorda”.

Tarih Arahları	Rus Askeri			Çeçen Direnişi/ Milis			Sivil			Tank/ Uçak/ Füze/ Gemi/ Tren			Harita			Rus Yetkililer			Çeçen Yetkililer			Türk Yetkililer			ABD/ NATO/ AB/BM		
	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE
Ekim- Aralık 1999	1	1	6	-	-	-	2	1	4	-	-	2	-	-	-	2	2	5	-	-	-	3	-	1	3	2	2
2000	3	-	4	1	-	4	3	-	6	2	1	1	-	-	-	1	1	-	-	1	2	2	-	1	-	-	-
2001	-	-	-	3	2	-	1	-	3	2	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
2002	1	1	1	1	4	6	5	2	4	1	-	2	-	-	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	1	3	1	-	2	1	8	1	1	3	-	1	-	-	-	2	4	4	1	1	1	1	1	2	-	-	1
2005	1	-	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	2	-	1	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Ocak-Nisan 2009	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	8	6	1 2	5	1 1	1 1	2 0	1 7	4 1	5	4	7	-	-	-	7	1 1	1 2	2	3	5	6	2	5	3	2	3

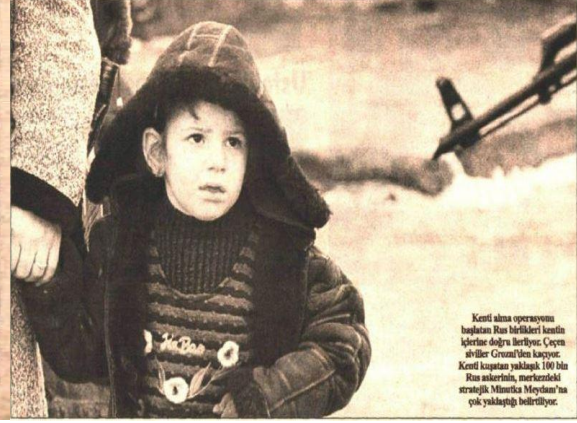
Tablo 11: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Görseller

Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında birinci sayfalarından yayımlanan ve İkinci Çeçen-Rus Savaşı'na ait toplam görsel sayısı 208'tir. Tablo 11'e göre Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında ana sayfadan İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda en fazla görsel kullanan gazete Türkiye gazetesi olurken Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin sayfalarında yer alan görseller eşit sayıdadır. Türkiye gazetesinin birinci sayfasında 96 tane görsel kullanılmış olup, yapılan haberler görsellerle desteklenmiştir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetesi ise birinci sayfalarında 56 tane görsel kullanmıştır. İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda tüm gazetelerin birinci sayfalarında en fazla görseller “sivil” unsurlu görseller olurken en az görseller “ABD/NATO/AB/BM yetkilileri” ile ilgili görsellerdir. Gazetelerin birinci sayfa haberlerinde “harita” görseline ise hiç rastlanılmamıştır. “Rus askerleri” ile ilgili görsellere en fazla yer veren gazete Türkiye gazetesi olurken en az yer veren gazete Hürriyet gazetesi olmuştur. “Çeçen direnişi” ile ilgili en fazla görsele yer veren gazetesi Hürriyet ve Türkiye gazetesi olurken en az görsel kullanan gazete Cumhuriyet gazetesi olmuştur. “Sivil” görselleri en fazla kullanan gazete Türkiye gazetesi iken en az görsele yer veren gazetesi ise Hürriyet gazetesidir. “Tank/uçak/füze/gemi/tren” görsellerini kullanan en fazla Türkiye gazetesi iken en az görsel kullanan gazete Hürriyet gazetesi olmuştur. “Rus yetkililer” ile ilgili görseli en fazla kullanan Türkiye gazeteleri iken en az kullanan gazete Cumhuriyet gazetesi olmuştur. “Çeçen yetkililer” ile ilgili görselleri kullanan en fazla Türkiye gazetesi iken en az kullanan Cumhuriyet gazetesidir. “Türk yetkililer” ile ilgili görselleri en fazla kullanan gazete Cumhuriyet gazetesi iken en az kullanan Hürriyet gazetesidir. “ABD/NATO/AB/BM” görsellerini en fazla kullanan Cumhuriyet ve Türkiye gazetesi iken en az kullanan gazete Hürriyet gazetesi olmuştur. Gazetelerin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında ana sayfadan İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda “harita” görseli dışında tabloda yer alan diğer tüm görsellere yer verdikleri görülmüştür.

Tablo 11'e göre Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfadan verilen İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerinde 56 tane görsel kullanıldığı görülmüştür. Gazete birinci sayfasından Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeleri okuyucuya aktarırken çok fazla görsel tercih etmemiştir. Cumhuriyet gazetesi, Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili en fazla görsel olarak 20 tane “sivil” içerikli görsellere yer verirken ikinci olarak en fazla kullandığı görsel “Rus askeri” görselidir. Cumhuriyet gazetesinde savaşın ilk yıllarında Çeçen sivil görselleri kullanırken sonraki yıllarda kullandıkları sivil görselleri ise Çeçenlerin yapmış oldukları baskın ve rehinelerle ilgilidir. Gazetede “harita” görsellerinin hiç kullanılmadığı görülmüştür. Ekim-Aralık 1999 yılında Cumhuriyet gazetesi birinci sayfasından en fazla görsel olarak “Türk yetkililer” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkililer” ile ilgili görselleri kullanırken “Çeçen direnişçi/milis”, “tank/uçak/füze/gemi/tren”, “harita” ve “Çeçen yetkililer” ile ilgili herhangi bir görsel yer almamıştır. Gazete 2000 yılında ise birinci sayfasından en fazla kullandığı görsel unsuru “Rus askeri” ve “sivil” unsurlu görseller iken “harita”, “Çeçen yetkililer” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkililer” ile ilgili görsellere rastlanılmamıştır. 2001 yılında gazetenin birinci sayfasında en fazla kullanılan görseller “Çeçen direnişçi/milis” görselleri olurken “Rus askeri”, “harita”, “Çeçen yetkililer”, “Türk yetkililer” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkililer” ile ilgili görseller yer almamıştır. 2002 yılında en fazla kullanılan görseller “sivil” unsurlu görseller olurken harita, “Çeçen yetkililer”, “Türk yetkililer” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkililer” ile ilgili görseller yer almamıştır. Cumhuriyet gazetesi 2003 yılında ise sadece birinci sayfasından “Rus askeri” ve “sivil” unsurlu görsellere yer vermiştir. 2004 yılında birinci sayfasından en fazla kullanılan görsel sivilleri içeren görseller olurken “Çeçen direnişçi/milis”, “tank/uçak/füze/gemi/tren”, “harita” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkililer” ile ilgili görseller yer almamıştır. 2005 yılında “Rus askeri” ve “Çeçen yetkililer” görselleri haricinde tabloda yer alan diğer görseller Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında yer almamıştır. 2006-Nisan 2009 tarihleri arasında ise Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'yla ilgili herhangi bir görsele rastlanılmamıştır. Cumhuriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda ana sayfasından en fazla yer verilen “sivil” unsurlu görseller ise aşağıda sunulmuştur.

İki Çeçen yıkılan evlerinin önünde bekliyor.

Kentli sığınma operasyonu
başlatan Rus birlikleri kentlini
kışkırttı. Doğru bir şekilde, Çeçen
sivilleri Grozni'den kaçıyor.
Kentli kışkırtan yaklaşık 100 bin
Rus askerinin, merkezdeki
stratejik Minutka Meydanı'na
gök yaklaşıp bekletiliyor.

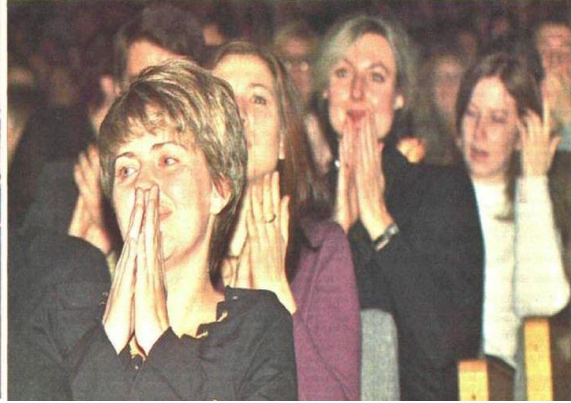

Grozni'yi terk eden siviller zor koşullarda yaşamlarını sürdürüyorlar. İnguş Cumhuriyeti'ne
geçmek isteyen bir Çeçen sığınmacı Rus güvenlik gücüyle tartışıyor. (Fotograf: REUTERS)

Çeçen kadınların Rusya protestosu Çeçen kadınları, Rusya Devleti'nin öne ö-
yay etmek baskarak Rusya'nın Çeçenistan politikasını
protesto ediyorlar. Rusların Çeçenistan'da 5 yıldır insan hakları suçu işlediğini kaydeden protestocular, "Çeçen kadınlarımızın ferya-
dını, tüm kadın hakları savunucularımız, tüm insan haklarına duyarlılığı bilmislerimize duyuruyoruz" diyorlar. Türkiye ve Çeçen-
istanın her tarafı açan protestocular, günlük ölüme alışık yoksulluktan sonra odaya dağılırlar. (Fotograf: SERDAR OZSOY)

Tablo 11'e göre Hürriyet gazetesinin birinci sayfasından verilen İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerinde 56 tane görsel kullanıldığı görülmüştür. Hürriyet gazetesi de Cumhuriyet gazetesi gibi birinci sayfasından Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeleri okuyucuya aktarırken çok fazla görsel tercih etmediği görülmüştür. Gazete, Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili en fazla görsel olarak 17 tane "sivil" içerikli görsellere yer verirken ikinci olarak en fazla kullandığı görsel "Çeçen direnişçi/milis" görselleri ve "Rus yetkililer" ile ilgili görseller olmuştur. Sivil içerikli görsellerde savaşta mağdur olan Çeçen sivillerden ziyade Çeçen militanların gerçekleştirmiş oldukları rehine ve baskın eylemlerinde mağdur olan siviller yer alırken Hürriyet gazetesinin sivil görsellerine yer verdiği en fazla haber ise Eylül 2004'te Kuzey Osetya'da gerçekleşen Beslan Baskınıdır. Tablo 11'e göre Hürriyet gazetesinde Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili sadece "harita" görsellerinin yer almadığı görülmüştür. Ekim-Aralık 1999 yılında Hürriyet gazetesi birinci sayfasından en fazla görsel olarak "Rus yetkilileri" ve

“ABD/AB/NATO/BM yetkilileri” içeren görselleri kullanırken “Çeçen direnişçi/milis”, “tank/uçak/füze/gemi/tren”, “harita”, “Çeçen yetkilileri” ve “Türk yetkilileri” içeren herhangi bir görsel yer almamıştır. 2000 ve 2001 yıllarında ise Hürriyet gazetesi birinci sayfasından İkinci Çeçen-Rus Savaşı’yla ilgili çok fazla görsel kullanmadığı görülmüştür. Hürriyet gazetesinin 2002 yılında birinci sayfasında en fazla kullanılan görseller “Çeçen direniş/milisler” olurken “tank/uçak/füze/gemi/tren”, “harita”, “Çeçen yetkililer”, “Türk yetkililer” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkilileri” içeren görseller yer almamıştır. Gazetenin 2003 yılında sadece “sivil” unsurlu görsellere yer vermiştir. 2004 yılında ise Hürriyet gazetesi birinci sayfasından en fazla kullanılan görsel “sivil” ile ilgili görseller olurken “harita” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkilileri” içeren görseller yer almamıştır. 2005 yılında “Çeçen direnişçi/milis”, “sivil”, “Rus yetkililer” ve “Türk yetkilileri” içeren görseller yer alırken “Rus askeri”, “tank/uçak/füze/gemi/tren”, “harita”, “Çeçen yetkililer” ve “ABD/AB/NATO/BM yetkilileri” içeren görseller kullanılmamıştır. 2006 yılında birinci sayfasından sadece “Çeçen direnişçi/milis” görseli kullanan Hürriyet gazetesi 2007 yılında birinci sayfasından Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmelerle ilgili görsel kullanmamıştır. 2008 yılında ise “Rus askeri”, “tank/uçak/füze/gemi/tren”, “Rus yetkilileri” ve “Çeçen yetkilileri” görsellerine yer veren Hürriyet gazetesi Ocak-Nisan 2009 yılları arasında birinci sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili herhangi bir görsele yer vermemiştir. Hürriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda ana sayfasından en fazla yer verilen “sivil” unsurlu görselleri aşağıda sunulmuştur. Aynı olan görseller bir kere verilmiştir.

Tablo 11'e göre Türkiye gazetesinin birinci sayfadan verilen İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerinde 96 tane görsel kullanıldığı görülmüştür. Gazete birinci sayfasından Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeleri okuyucuya aktarırken savaşı görsellerle desteklediği görülmektedir. Türkiye gazetesi, Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili en fazla görsel olarak 41 tane "sivil" içerikli görsellere yer verirken ikinci olarak en fazla kullandığı görseller ise "Rus askeri" ve "Rus yetkiler" ile ilgili görsellerdir. Türkiye gazetesi savaşla ilgili birinci sayfasında en fazla Çeçen sivilin mağdur edilmesi ile ilgili görselleri ön planda tutmuştur. Gazete tarafından İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerinde Rusya'nın Çeçenistan'ın sivil yerleşim yerlerine yönelik saldırıları vurgulanmış ve bu vurgunun çatışmada çekilen

görsellerle güçlendirilerek okuyucuya aktarıldığı görülmüştür. Türkiye gazetesi, Rusya'nın Çeçenistan'da gerçekleştirdiği işgalin Çeçen sivilleri ve özellikle çocukları olumsuz şekilde etkilediğini görsellerle desteklemiştir. Türkiye gazetesinde en fazla sivillerle ilgili görsellerin 1999 yılında olduğu görülmekte olup Eylül 2004'te Kuzey Osetya'da gerçekleşen Beslan Baskını ile ilgili mağdur olan sivil görsellere de gazetede çokça yer verilmiştir. Türkiye gazetesinde de Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinde olduğu gibi "harita" görsellerine rastlanılmamıştır. Ekim-Aralık 1999 tarihleri arasında Türkiye gazetesi birinci sayfasından en fazla görsel olarak "sivilleri" içeren görselleri kullanırken "Çeçen direnişçi/milis", "harita" ve "Çeçen yetkilileri" içeren herhangi bir görsel yer almamıştır. 2000 yılında da Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında en fazla "sivilleri" içeren görseller yer alırken "harita", "Rus yetkililer" ve "ABD/AB/NATO/BM yetkilileri" içeren görsellere rastlanılmamıştır. 2001 yılında gazetenin birinci sayfasında en fazla kullanılan görseller siviller olurken "Rus askeri", "Çeçen direnişçi/milis", "harita", "Rus yetkililer", "Çeçen yetkililer" ve "ABD/AB/NATO/BM yetkilileri" içeren görseller yer almamıştır. 2002 yılında en fazla kullanılan görseller "Çeçen direnişçi/milis görselleri" olurken "harita", "Çeçen yetkililer", "Türk yetkililer" ve "ABD/AB/NATO/BM yetkilileri" içeren görseller yer almamıştır. Türkiye gazetesi 2003 yılında ise sadece birinci sayfasından "sivil" ve "tank/uçak/füze/gemi/tren" görsellerine yer vermiştir. 2004 yılında birinci sayfasından en fazla kullanılan görsel sivilleri içeren görseller olurken "tank/uçak/füze/gemi/tren" ve "harita" görselleri yer almamıştır. 2005 yılında ise Türkiye gazetesi birinci sayfasından sadece "Çeçen yetkilileri" ile ilgili görsellere yer verilirken tabloda yer alan diğer görseller Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında yer almamıştır. 2006-Nisan 2009 tarihleri arasında ise Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'yla ilgili herhangi bir görsele rastlanılmamıştır. Türkiye gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda ana sayfasından en fazla yer verilen sivil unsurlu görseller ise aşağıda sunulmuştur. Aynı olan görseller bir kere verilmiştir.

Caharkale boşalıyor

Rus ordusu Caharkale'deki 50 bin kişinin şehri terk etmemesi durumunda açık bir hedef oluşturacakları tehdidini tekrarlayınca onbinlerce kişi kış soğukunda yollara döküldü. Rus helikopterleri uçak ve helikopterden atılan broşürlerle Çeçen mücahitlerin silahlarını bırakmasını isterken, sivilleri de baskentli terk etmeye çağırıyor ● 10'DA

Çeçenistan vahşetine tel'in mitingi

Tek yürek

Savaş zulüm yokluk...

Rus vahşeti karşısında yılmadan yılmadan direnen Çeçenler, donduran soğuklara ve yokluğa rağmen oruçlarını ifa etmekten geri kalmıyorlar. Ne var ki, onların sofraları bir süren görüntüsünü andırıyor. Bazen bir dilim kuru ekmek, yanında birkaç zeytin. Çeçenler bir çok gıda maddesini 'karne' ile alabilmek için kuyruklar oluşturuyor. ● 11'DE

Rusların havadan ve karadan bombardımana tuttukları Çeçenistan'da sivil halkın durumu içler acısı bir halde...

Çeçenistan'da korkunc, hayutlara ulaşan Rus saldırıları sivil-asker ayırımı güzetmeden devam ediyor. çoğun kas ve yokluk içindeki Çeçenler, dayanılmaz şartlarda hayatlarını idame ettirmeye çalışıyor.

Rus vahşetine bir belge daha... Sivil-asker ayırımı yapmayan Rus vahşetine maruz kalan bir çocuk ve aalamaktan baska elinden bir şey gelmeyen Çeçen anne...

Caharkale'yi ele geçiren Rus askerleri şimdi kadın çocuk demeden ezizet ediyor

korsanlar tarafından serbest bırakılan kadın, çocuk ve yaşlılara sağlık kontrolünden sonra yemek ikram edildi.

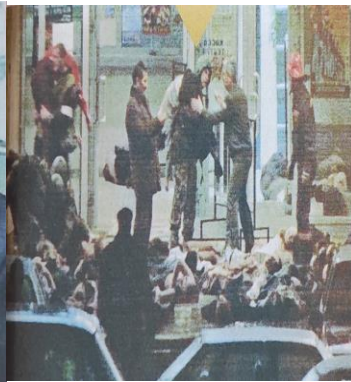
21 ölü

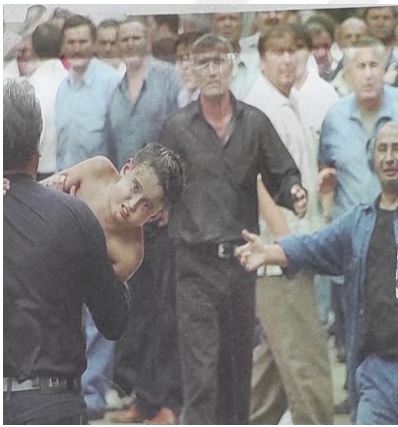

Mülteci kampında Çiller'i ilk karşılayan çocuklar oldu.

Kadın ve çocuklardan oluşan 150 rehine serbest bırakıldı. (HFA)

Tarih Aralıkları	Çarpışma			Çatışma			Direniş			Harekât/ Askeri Harekât			İşgal			Müdahale/ Askeri Müdahale			Operasyon / Askeri Operasyon			Saldırı			Savaş		
	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE	CUMHURİYET	HÜRRİYET	TÜRKİYE
Ekim- Aralık 1999	1	-	-	9	-	2	4	-	3	1	-	2	-	-	6	-	-	-	1 5	-	6	9	-	9	4	1	6
2000	-	-	-	7	-	5	-	-	4	1	1	1	1	-	4	-	-	1	1 0	1	3	6	1	8	8	1	5
2001	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	1	1
2002	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	3	1	3	2	-	2	1	3	1
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	1	-	4	2
2004	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	4	1	2	1	1	1	1
2005	-	-	-	1	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	1	1	-	-
2006	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Ocak-Nisan 2009	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1	-	-	2 3	-	9	7	-	8	2	1	4	1	1	1 0	-	-	2	3 1	5	1 4	2 6	3	2 3	1 7	1 2	1 6

Tablo 12: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın Adlandırılma Şekli

Tablo 12’de Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda gazetelerin savaş anlatısında hangi ifadelerin kullanıldığı ve bu ifadelerin ne kadar kullanıldığı yer almaktadır. Tablo 12’ye göre Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında tüm gazetelerin savaş anlatısında en fazla “saldırı” ifadesine yer verilirken en az “çarşıma” ifadesine yer verilmiştir. Tablo 12’ye göre Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısında en fazla “operasyon/askeri operasyon” ifadesi kullanıldığı görülmekte iken Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında “savaş” ifadesi kullanılmış, Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında ise “saldırı” ifadesinin en fazla kullanıldığı görülmektedir. Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinde en az “çarşıma” ve “işgal” ifadeleri kullanılırken, Hürriyet gazetesinde en az “harekât/askerî harekât” ve “işgal” ifadeleri, Türkiye gazetesinde ise en az “müdahale/askeri müdahale” ifadeleri kullanılmıştır. Tablo 12’ye göre Cumhuriyet gazetesinin Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısında “müdahale/askeri müdahale” ifadesi yer almazken Hürriyet gazetesinin savaş anlatısında “çarşıma”, “ çatışma”, “direnış” ve “müdahale/askeri müdahale” ifadelerine hiç yer verilmemiş, Türkiye gazetesinin savaş anlatısında ise “çarşıma” ifadesine rastlanılmamıştır.

Tablo 12’ye göre Ekim-Aralık 1999’ta Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısında en fazla “operasyon/askeri operasyon” ifadesi kullanırken Hürriyet gazetesinde “savaş” ifadesi kullanılmış, Türkiye gazetesinde ise “saldırı” ifadesi kullanılmıştır. 2000 yılında Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasındaki en fazla Çeçenistan ile Rusya arasındaki savaş anlatısı 1999 yılında olduğu gibi “operasyon/askeri operasyon” ifadesi şeklinde devam etmiş, Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında savaş anlatısı ise “savaş” ifadesinin yanı sıra “harekât/askerî harekât”, “operasyon/askeri operasyon” ve “saldırı” ifadeleri de yer alırken Türkiye gazetesinin savaş anlatısı da en fazla “saldırı” ifadesi olarak devam etmiştir. 2001 yılında Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin en fazla kullanılan savaş anlatısında değışiklik olmuş ve iki gazetede de “savaş” ifadesi kullanılmış, Hürriyet gazetesinde “savaş” ifadesi yine kullanılmıştır. 2002 yılında Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinde en fazla kullanılan ifade “operasyon/askeri operasyon” olurken Hürriyet gazetesinde “savaş” ifadesi olmuştur. 2003 yılında Cumhuriyet gazetesinde en fazla kullanılan ifade “saldırı” olurken, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde “savaş” ifadesi kullanılmıştır. 2004 yılında Cumhuriyet gazetesinde en

fazla kullanılan ifade ise “saldırı” olurken, Türkiye gazetesinde “saldırı”, Hürriyet gazetesinde “savaş” ifadesi aynı şekilde devam etmiştir. 2005 yılında Cumhuriyet gazetesinde en fazla kullanılan ifade ise “direniş” olurken, Hürriyet gazetesinde tabloda yer alan ifadelerin yer almadığı görülmüştür. 2005 yılından itibaren gazetelerin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili savaş anlatısındaki kullanılan ifadelerin azaldığı görülmüştür. 2006 yılında Cumhuriyet gazetesinde “çatışma” ifadeleri yer alırken “Hürriyet gazetesinde “işgal” ve “saldırı”, Türkiye gazetesinde “çatışma” ifadesi kullanılmıştır. 2007 yılında tüm gazetelerin iki ülke arasında yaşanan savaşla ilgili tabloda yer alan ifadeleri kullanmadığı görülürken, 2008 yılında sadece Hürriyet gazetesinin “savaş” ifadesine yer verdiği görülmüştür. 2009 yılında ise tüm gazetelerin iki ülke arasında yaşanan savaşla ilgili tabloda yer alan ifadelere yer vermediği görülmüştür.

Ekim 1999- Nisan 2009	Çeçen/Çeçenistan			Rus/Rusya			Çeçen-Rus Savaşı		
	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr
Cumhuriyet	9	26	11	4	20	10	3	14	5
Hürriyet	-	18	5	-	11	4	1	1	-
Türkiye	12	5	11	2	31	-	-	12	-

Tablo 13: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Aktarılan Açıklamalara Göre Haberlerin Dağılımı

Tablo 13’e göre Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan gelişmeler Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerin birinci sayfalarında verilen haber içeriklerine göre yaklaşımları analiz edilmiştir. Birinci Çeçen Rus-Savaşı’nın aksine İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde Çeçen/Çeçenistan’a karşı olumsuz bir tutum söz konusudur. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin Çeçen/Çeçenistan’a karşı olumsuz tavır sergilemesinde sivillere karşı yapmış oldukları rehine eylemleri ve baskınlar önemli rol oynamaktadır.

Tablo 13'e göre tüm gazeteler içerisinde Çeçenistan ve Rusya arasındaki savaşıla ilgili yaklaşımlarda en nötr olan gazete Birinci Çeçen Savaşı'nda olduğu gibi yine Cumhuriyet gazetesi olmuştur. Türkiye gazetesi Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda olduğu gibi İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda da Çeçen/Çeçenistan'a karşı olumlu bir tutum sergilemiştir. Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetesi Rus/Rusya'yı içeren haberlerinde Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda olduğu gibi Çeçenistan'a yönelik saldırılar eleştirilmiş ve Rusya'nın sivillere yönelik saldırıları tüm gazetelerin Rusya'ya karşı olumsuz bir tutum sergilemelerine neden olmuştur. Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Türkiye gazetesinin Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda olduğu gibi Rusya'ya karşı benzer olumsuz yaklaşımı sergilediği görülmektedir. Üç gazetenin de hem Çeçen eylemcilerin sivillere yönelik gerçekleştirdiği saldırılar hem de Rusya'nın Çeçenlere yönelik saldırıları sert bir şekilde eleştirilmiş ve olumsuz bir tutum sergilenmiştir.

Tablo 13'e göre Cumhuriyet gazetesinde İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili haberlerdeki bilgileri tarafsız bir şekilde okurlarına yansıtılmıştır. Ancak Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan olaylarda sivillere yönelik saldırılarda hem Çeçenistan hem de Rusya ile ilgili olumsuz bir bakış açısı görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin Çeçenistan ile ilgili olumsuz yaklaşım gösterdiği haberleri çoğunlukla Çeçen eylemcilerin sivillere yönelik gerçekleştirdiği saldırılardır. Çeçen eylemcilerin gerçekleştirdiği eylemler gazete tarafından terör saldırısı olarak kamuoyuna sunulmuştur. Rusya'nın da Çeçenistan'a yönelik askeri operasyonu ve operasyonda Çeçen sivillere yönelik saldırıları eleştirel bir bakış açısıyla okuyucuya sunulurken Çeçen sivillerin savaşta mağdur edilmesi ile ilgili Rusya'ya karşı olumsuz yönde haberler vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumlu haberler şunlardır: "09.10.1999-Çeçenler Saldırıya Geçti", "18.10.1999-Çeçenistan Direniyor", "02.12.1999-Çeçen Milisler Ruslara Direniyor", "10.12.1999-Fransa'nın Önceliği Çeçenler", "03.01.2000-İsmail Cem: Çeçenistan Hepimizin Sorunu", "12.01.2000-Çeçenler Moskova'ya Sert Çıktı", "10.02.2000-Albright: Çeçenler Henüz Yenilmedi", "09.09.2004-Çeçen Restleşmesi", "26.09.2004-Çeçen Direnişi".

Cumhuriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “11.10.1999-Amaçları İslam Devleti”, “12.10.1999-Rusya’ya Misilleme Tehdidi”, “13.10.1999-Çeçen Milislerden Nükleer Tehdit”, “03.02.2000-Grozni Mezar Olacak”, “04.07.2000-Çeçenlerden İntihar Saldırısı”, “16.03.2001-Havada Terör”, “17.03.2001-Kanlı Bitti: 3 Ölü”, “23.04.2001-İstanbul’da Çeçen Terörü”, “05.05.2002-Yine Çeçen Yine Otel Baskını”, “24.10.2002-Çeçen Eylemciler Tiyatro Bastı”, “25.10.2002-Çeçen Terörü”, “26.10.2002-Çeçenlerden Kıyım Tehdidi”, “27.10.2002-Çeçenlerin Rehine Eylemi Kanlı Bitti”, “28.12.2002-Çeçenistan’da Katliam: 46 Ölü”, “13.05.2003-Çeçenistan’da İntihar Saldırısı”, “02.08.2003-Rusya’da İntihar Saldırısı”, 10.05.2004-“Kadirov’a Suikast”, “02.09.2004-Terör Çocukları Seçti”, “04.09.2004- Kıydılar”, “04.09.2004-İnsanlık Dramı”, “04.09.2004-Kaybeden Çeçenler Oldu”, “07.09.2004-Emri Çeçen Liderler Verdi”, “08.09.2004-Rusya Teröre Karşı Yürüdü”, “16.09.2004-Basayev Üstlendi”, “01.11.2004-Basayev’den Terör Tehdidi”, “14.10.2005-Çeçen Teröristler Kent Bastı”.

Cumhuriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili nötr haberler şunlardır: “08.11.1999-Mashadov Yardım İstedi”, “29.11.1999-Çeçenler Batı’dan Silah İstiyor”, “02.02.2000-Çeçenler Grozni’den Çekildi”, “08.02.2000-Grozni’yi Geri Alacağız”, “28.02.2000-Çeçenistan’a AB’den Yakın Takip”, “11.03.2000-Mashadov Öldü İddiası”, “14.03.2000-Yalnız Kurt Raduyev Yakalandı”, “01.08.2000-İki Çeçen Liderin Durumu Çok Ağır”, “09.03.2005-Çeçen Lider Mashadov Öldürüldü”, “18.06.2006-Çeçen Lidere İnfaz”, “11.07.2006-Basayev Öldürüldü”.

Cumhuriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “05.11.1999-Rusya Güçlü Ortağımız”, “06.11.1999-Ecevit: Rejim Duvarı Kalktı”, “03.01.2000-Clinton’dan Putin’e Destek”, “12.11.2002-Moskova’da Terör Sonrası İlk Gösteri”.

Cumhuriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “06.11.1999-Moskova’ya AKKA Uyarısı”, “19.11.1999-Moskova’dan Geri Adım”, “19.11.1999-Rusya Yine Bombalandı”, “22.11.1999-Ruslar Grozni’ye Dayandı”, “28.11.1999-Grozni Ateş Çemberinde”, “30.11.1999-Başkent Grozni Harabeye Döndü”, “18.12.1999-Siviller Ateş Altında Kaldı”, “27.12.1999-Grozni Rusların Ateşi Altında”, “31.12.1999-Ruslar Çeçenleri Temizleyecek”, “01.01.2000-Yeltsin İstifa Etti”, “07.01.2000-Rus Gizli Servisine Suçlama”, “14.01.2000-Başkent Grozni’ye

Fırtına Birlikleri”, “05.02.2000-Çeçen Sivillerin İsyanı”, “19.02.2000-Rusya Vahşeti Kabul Etti”, “02.03.2000-Çeçen Kadınların Rusya Protestosu”, “07.03.2000-Ruslar, Çeçenleri Durduramıyor”, “17.05.2000-Rusya Generallere Teslim”, “01.05.2002-Rus Generalden Gaf”, “28.10.2002-Katliam Gazı Dünyayı Sarstı”, “02.11.2002-Rusya’da Gazeteye Baskın”.

Cumhuriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili nötr haberler şunlardır: “03.10.1999-Rusya Yeni Taktik Deniyor”, “23.11.1999-Ruslar Çeçen Kampı Arıyor”, “26.11.1999-Rusya’dan Silah Bırakın Çağrısı”, 13.12.1999- “Rusya’nın Verdiği Süre Bitti”, “19.12.1999-Rusya Sandık Başında”, “21.03.2000-Putin’den Gövde Gösterisi”, “25.03.2000-Rusya Liderini Seçiyor”, “26.03.2000-Rusya Geleceğini Oyluyor”, “27.03.2000-Rusya Putin Dedi”, “08.05.2000-Putin Göreve Başladı”.

Cumhuriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “09.01.2000-Çatışmalara Ara”, “21.04.2000-Mashadov’dan Ateşkes Emri”, “19.11.2001-Çeçen Görüşmesinde Sürpriz İsim: Tibuk”.

Cumhuriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “15.11.1999-Ruslar Bamut’a Girdi”, “19.11.1999-Rusya Yine Bombalandı”, “22.11.1999-Ruslar Grozni’ye Dayandı”, “28.11.1999-Grozni Ateş Çemberinde”, “30.11.1999-Başkent Grozni Harabeye Döndü”, “18.12.1999-Siviller Ateş Altında Kaldı”, “24.12.1999-Siviller Grozni’den Kaçıyor”, “27.12.1999-Grozni Rusların Ateşi Altında”, “11.01.2000-Grozni Yeniden Ateş Altında”, “14.01.2000-Başkent Grozni’ye Fırtına Birlikleri”, “10.05.2002-Kutlamalar Kana Bulandı”, “27.09.2002-Çeçenistan Sınırı Yine Alevlendi”, “28.12.2002-Çeçenistan’da Katliam: 46 Ölü”, “13.05.2003-Çeçenistan’da İntihar Saldırısı”.

Cumhuriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili nötr içerikli haberler şunlardır: “02.10.1999-Çeçen Sınırı Geçildi”, “26.11.1999-Rusya’dan Silah Bırakın Çağrısı”, “13.12.1999-Rusya’nın Verdiği Süre Bitti”, “21.12.1999-Grozni’de Sokak Savaşları”, “28.02.2000-Çeçenistan’a AB’den Yakın Takip”.

Tablo 13’e göre Hürriyet gazetesinin birinci sayfalarında Çeçenistan ile Rusya arasındaki gelişmelerle ilgili verilen haberlerin genelinde Çeçenistan’ın gerçekleştirmiş olduğu eylemlere ve Rusya’nın Çeçenlere yönelik saldırılarına karşı olumsuz yaklaşımı söz konusudur. Hürriyet gazetesinin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında hem Çeçenistan hem de Rusya ile ilgili olumlu içerikli haberlerin yapılmadığı görülmüştür.

Gazetede Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik askeri operasyonuna olumsuz bir bakış açısı sergilenirken Çeçen eylemcilerin sivil halka yönelik gerçekleştirdiği saldırılarda sert bir şekilde eleştirilmiştir. Çeçen eylemcilerin yaptıkları saldırılar gazete tarafından terör saldırısı olarak okuyucularına sunulmuştur. Hürriyet gazetesinde İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili yorum içerikli haberlere yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: "21.08.2000-Çeçenler: Biz Batırdık", "16.03.2001-8 Bin Metrede Dehşet Anları", "24.04.2001-Swissotel'de Çeçen Terörü", "30.05.2001-Çeçenlere Terör Değil Çete Davası", "24.10.2002-Moskova'da Tiyatro Baskını", "25.10.2002-Çeçen Baskınında 3 Rehine Var", "06.12.2003-Kara Dullar Rusya'da Treni Havaya Uçurdu", "10.05.2004-Mayınlı Suikast", "01.09.2004-Moskova'da Kara Dul Terörü: 10 Ölü", "02.09.2004-Terörün Son Çılgınlığı", "04.09.2004-Lanet Yağdı", "05.09.2004-Apo'yu da Bir Bebek Öldürmüştü", "06.09.2004-Dua Ettirip Bomba Attılar", "06.09.2004-Minik Alana'yı Morgda Buldular", "08.09.2004-Katliama 5 Kala", "09.09.2004-Yalvarışı Hala Kulaklarımda", "12.09.2004-Nazilerden Bile Beterdi", "11.07.2006-Beslan'a Misilleme".

Hürriyet gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili nötr haberler şunlardır: "07.02.2000- Basayev Ayağını Kaybetmiş", "14.03.2000-Yalnız Kurt'u Tuzağa Düşürdüler", "04.05.2000-Mashadov'un Eşi Türkiye'de mi", "16.12.2002-Yalnız Kurt Öldü", "09.03.2005-Çeçen Lider Aslan Mashadov Öldürüldü".

Hürriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: "19.11.1999-Dedi mi Demedi Mi?", "22.11.1999-Dünyayı Ayağa Kaldıran Görüntü", "07.01.2000-Rusya'da Türk Gazeteci Şoku", "27.10.2002-Kurtarma Katliamı", "27.10.2002-Putin Perişan: Lütfen Affedin", "28.10.2002-KGB'nin Gizli Gazı mı Kullanıldı", "13.11.2002-Putin'den Gazeteciye: Seni Sünnet Ettireyim", "17.12.2002-Yalnız Kurt'u Döve Döve Öldürmüşler", "23.02.2003-Bu mu Terör Kampı", "11.09.2004-Beslan'da İntihar Salgını Korkusu", "29.01.2005-Katliamda Rus İşbirliği".

Hürriyet gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili nötr haberler şunlardır: "28.03.2000-Yüzde 52 ile Gelen Putin Yeni Çar mı", "29.10.2002-Putin de Bush Gibi Teröre Savaş Açtı", "02.09.2005-Alana'nın Annesi Putin'e Çıkıyor", "18.10.2008-Çeçenistan'daki Dev Camiyi Gezdi".

Hürriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “19.11.2001-Rus-Çeçen Görüşmesine Besim Tibuk da Katıldı”.

Hürriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “22.11.1999-Dünyayı Ayağa Kaldıran Görüntü”.

Tablo 13’e göre Türkiye gazetesinin birinci sayfalarında Birinci Çeçen Savaşı’nda olduğu gibi İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili verilen haberlerinde Çeçenistan ile ilgili olumlu yaklaşımı söz konusu iken Rusya ile ilgili olumsuz yaklaşımı görülmektedir. Türkiye gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı’ndaki haberlerinde Çeçenistan’ın yönelik saldırılar sert bir şekilde eleştirilmiş ve Çeçenistan’ın Rusya’ya karşı direnişi desteklenmiştir. Gazetenin Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan gelişmelerde Çeçenistan’ı açıktan destekleyen bir habercilik tutumu sergilemiştir. Rusya’nın Çeçenistan’a karşı harekâtında Çeçen direnişlerinin etkili olduğu ile ilgili haberlere yer veren gazete de Rusya’nın Çeçenistan’a saldırısı sert bir şekilde eleştirilmiştir. Türkiye gazetesi de Hürriyet gazetesinde olduğu gibi İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili yorum içerikli haberlere yer vermiştir.

Türkiye gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “06.10.1999-Çeçenler Taarruza Geçti”, “17.12.1999-Çeçen Kapanı”, “19.12.1999-Çeçenler Dua Bekliyor”, “27.12.1999-Caharkale Direniyor”, “28.12.1999-Çeçenler Çekilmiyor”, “06.01.2000-Çeçenler Atakta”, “03.02.2000-Çeçenler Pes Etmedi”, “20.02.2000-Çeçenlerin Direnişi Sürüyor”, “20.03.2000-Çeçen Direnişi”, “04.07.2000-Çeçen Darbesi”, “03.07.2001-Çeçenler’e Çiller Morali”, “25.10.2002-Gergin Saatler”.

Türkiye gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “22.09.2000-Çeçenler, Yedi Rus’u Rehin Aldı”, “16.03.2001-Havada İntikam”, “05.05.2002-İstanbul’da Çeçen Eylemi”, “03.11.2002-Basayev Tehdit Etti”, “10.05.2004-Törende Suikast”.

Türkiye gazetesinin Çeçen/Çeçenistan ile ilgili nötr haberler şunlardır: “20.10.1999-Çeçenler Karşı Saldırı Hazırlığında”, “04.11.1999-Çeçenistan Endişesi”, “18.11.1999-AGİT’in Yumuşak Karnı Çeçenistan”, “12.03.2000-Çeçen Liderler Yaşıyor”, “07.05.2000-Mashadov’un Ailesi Malezya’da”, “26.04.2002-Hattab Öldü mü?”, “01.05.2002-Basayev Öldü mü?”, “16.12.2002-Yalnız Kurt Öldü”, “14.02.2002-

Çeçen Başkan Öldürüldü”, “09.03.2005-Mashadov Öldürüldü”, “11.07.2006-Basayev Öldürüldü”.

Türkiye gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumlu haberler şunlardır: “05.12.1999-Bravo”, “14.09.2002-Rusya’dan ABD’ye Şartlı Destek”.

Türkiye gazetesinin Rus/Rusya ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “01.10.1999-Çeçenistan’da Katliam”, “03.10.1999-Kızıl İşgal”, “04.10.1999-Sivillere Bomba”, “31.10.1999-200 Bin Çeçen Perişan”, “05.11.1999-Çeçenler Göç Yolunda”, “06.11.1999-10 Bin Çeçen Yolda”, “07.11.1999-Çeçenler Kan Ağlıyor”, “08.11.1999-Yardım Çılgılığı”, “09.11.1999-Putin: Kafkasya Elden Gider”, “19.11.1999-Yeltsin Terk etti”, “08.12.1999-Rusya’ya Clinton İkazı”, “09.12.1999-Çeçenistan Soykırımı”, “15.12.1999-Çeçenler: Ruslar Yalan Söylüyor”, “16.12.1999-Katliam Başladı”, “18.12.1999-ABD, Rusya’yı Uyardı”, “20.12.1999-Katliama Tel’in”, “05.01.2000-Ruslar Kaybedecek”, “07.01.2000-Yeltsin’den Küstah Tavır”, “02.02.2000-Katliam Korkusu”, “07.02.2000-Grozni’de İnsan Avı”, “09.02.2000-Çeçenistan’da Namlu Sivil Halka Çevrildi”, “27.02.2000-Vahşetin İtirafı”, “05.03.2000-Ruslar’ın Soykırımı”, “03.02.2002-Rusya’dan İtiraf”, “28.07.2002-Rus Ajandan Korkunç İtiraf”, “26.10.2002-Putin Zorda”, “27.10.2002-Rus Usulü Operasyon”, “30.10.2002-Rusya Hedef Saptırıyor”, “13.11.2002-Putin’in Ağzı Bozuldu”, “13.07.2003-Putin’in Çocuk Timleri”, “02.09.2004-Putin’e Terör Şoku”.

Türkiye gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili olumsuz haberler şunlardır: “02.10.1999-Rus Tankları Çeçenistan’da”, “05.10.1999-Ruslar Grozni Kapısında”, “06.10.1999-İki Rus Uçağı Düşürüldü”, “12.10.1999-Grozni Boşaltıldı”, “13.12.1999-Caharkale Boşalıyor”, “16.12.1999-Katliam Başladı”, “23.12.1999-Savaş, Zulüm, Yokluk...”, “19.01.2000-İki Koldan Saldırı”, “04.03.2000-Çeçenler 350 Rus Askerini Öldürdü”, “29.04.2000-14 Rus Öldürüldü”, “20.08.2002-Çeçenler Helikopter Düşürdü: 85 Ölü”, “28.12.2002-Grozni’de Patlama: 46 Ölü”.

3.4. İkinci Çeçen-Rus Savaşı Sonrası Gelişmeler

Çeçenistan’ın Rusya’nın ayrılmaz bir parçası olduğunu belirten Moskova yanlısı Çeçenistan Devlet Başkanı Ramzan Kadirov, 2009 yılında Rusya ile yaşanan savaşın sona erdiğini duyurmasının ardından Çeçenistan’da göreceli bir istikrar dönemi

başlamıştır.⁶²⁴ Çeçenistan, Rusya tarafından desteklenen Kadirov'un kontrolü altında girerken bir yandan da ayrılıkçı grupların faaliyetlerinin bölgede devam ettiği görülmektedir. Ağustos 2010'da Çeçenistan Devlet Başkanı Kadirov'un köyü Çentoroy'a Çeçen direnişçiler tarafından saldırı düzenlenmiş ve saldırıda 19 kişi ölmüştür.⁶²⁵ Ekim 2010'da Çeçenistan'da bir grup silahlı militan, Çeçen meclisine baskın düzenlemiş ve saldırıda 6 kişi ölmüş, 15 kişi de yaralanmıştır. Saldırıları düzenleyenlerin 'Kuzey Kafkasya Emirliği' adı altında radikal İslami bir yönetim kurmak isteyen ve kendisini "Emir" ilan eden Doku Umarov'a bağlı güçlerin olduğu öne sürülmüştür.⁶²⁶

Şekil 15: “Kadirov’a Onur Nişanı”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 2015

Rusya ile Çeçen ayrılıkçı gruplara karşı iş birliği içerisinde olan Kadirov, direnişe destek veren kişilere ciddi baskılar oluşturmuş ve bu grupların faaliyetlerine karşı sert bir politika izlemiştir. Bölgede ayrılıkçı grupların faaliyetlerini büyük oranda

⁶²⁴ “Savaş Hali Sıradanlaşıyor”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 2008.

⁶²⁵ “Kadirov’un Köyüne Saldırı”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 2010.

⁶²⁶ “Çeçen Meclisini Bastılar”, *Cumhuriyet*, 20 Ekim 2010.

bastıran Çeçen lider Kadirov, medya ve diğer özgürlüklerin yanı sıra adam kaçırma ve işkence de dahil olmak üzere insan hakları ihlalleriyle de suçlanmıştır.⁶²⁷ 2011 yılında ise Rusya'nın Çeçenistan Özerk Cumhuriyeti'nde kamu görevlileri ve belediye çalışanlarına ahlak kurallarına uygun şekilde giyinme zorunluluğu getirilmiştir. Çeçenistan'ın liderliğini yürüten Rus yanlısı Kadirov geleneksel İslam anlayışını sürdürmekte olduğu görülmektedir.⁶²⁸ Çeçenistan'da kamu düzenini sağlayan Kadirov liderliğinde ülkede nüfus oranları artmış, iç asayiş sağlanmış ve ülkede tekrar devlet inşası kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 2015 yılında Putin tarafından imzalanan kararnameyle Kadirov, kamusal hayatta başarı gösterenlere verilen onur nişanına layık görülmüştür.⁶²⁹

Günümüzde Rusya lideri Putin'in iktidarının ayrılmaz bir figürü olan otoriter Kadirov rejimi altında yönetilen Çeçenistan, Rusya'ya bağlı bir özerk cumhuriyet olarak varlığını sürdürmekle beraber ayrılıkçı gruplarında etkisiz hale getirilmesiyle ülkede bağımsızlık hareketinin etkisinin azaldığı görülmektedir. Rusya yanlısı Kadirov'la birlikte Çeçenistan'da yeniden yapılanma ivme kazanmış ve İslamcı köktencilerin eylemleri engellenerek, geleneksel İslam anlayışı Çeçenistan'da devam etmektedir. Kadirov yönetimindeki siyasi gelişmelerde hala dini sembolizme atıfta bulunulduğu görülmekle beraber Çeçen Sufi geleneğinin önde gelen isimlerinden Kadiri tarikatı şeyhi Kunta Hacı'yı daha ön planda tuttukları görülmektedir.⁶³⁰ Tarihsel olarak Ruslarla yaptıkları mücadelelerle uluslararası kamuoyunda gündeme gelen Çeçenler, Kadirov yönetimiyle beraber Rusya'ya olan bağlılıklarıyla gündeme gelmektedir. Kadirov, sahip olduğu ordusu ve Putin'in desteğiyle halk üzerinde ciddi bir otorite kurmuştur. Ayrıca savaş ve kargaşadan yorulan Çeçen halkı Kadirov yönetimini mecburen tercih ettiği görülmektedir.

⁶²⁷ "17 Devlet Başkanı Basın Düşmanı", *Cumhuriyet*, 04 Mayıs 2010; "Çeçen Kadını Tesettüre Zorlanıyor", *Cumhuriyet*, 04 Ekim 2010.

⁶²⁸ "Kamuda Örtünme Zorunluluğu", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 2011.

⁶²⁹ "Kadirov'a Onur Nişanı", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 2015.

⁶³⁰ Ali Asker, İbrahim Fevzi Güven, "Çeçenistan'da 'Resmi' Mezhep: Kunta Hacı Virdi", *Yeni Türkiye*, Sayı:98, 326-332, (Kasım-Aralık 2017): 328.

SONUÇ

Rusya, tarih boyunca Kafkasya’da her zaman önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kafkasya Bölgesi’nin sahip olduğu coğrafi, jeopolitik ve jeostratejik konumu ile son yıllarda enerji kaynaklarının dünya siyasetinde artan önemi, bölgesel ve küresel güçlerin bölgeye hâkim olma mücadelesine dönüşmüştür. Bu nedenle Rusya’nın yumuşak karnını oluşturan Kuzey Kafkasya Bölgesi, Rusya Federasyonu için stratejik öneme sahiptir. Kuzey Kafkasya’da Çeçenistan’ın kaybedilmesi ise Rusya’nın jeopolitik kaybı anlamına gelecek olup, bu kayıp Rusya’nın Kafkasya ve Avrasya stratejilerini de son derece olumsuz etkileyecektir. Bundan dolayı Rusya, stratejik açıdan önemli bir yer olan Çeçenistan’ı kaybetmek istememektedir.

Tarih boyunca Ruslar ile mücadele eden Çeçenler için 20. yüzyılın sonlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Rusya tarafından 1944-1957 yılları arasında gerçekleştirilen Çeçen sürgünü; Çeçen ulusunun siyasi seferberliği, Çeçen Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının ilanı ve Rus işgaline direniş için itici güç olmuştur. 1990’lı yılların başında Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Çeçenistan’da milliyetçilik hareketleri yoğunlaşmış ve 1991’de Çeçenistan, Rusya’dan ayrıldığını belirterek bağımsızlığını ilan etmiştir. Kuzey Kafkasya’yı her zaman jeostratejik çıkarlarının ayrılmaz bir parçası olarak gören Rusya Çeçenistan’ın bağımsızlığı kabul etmemiş, 1994-1996 ve 1999-2009 tarihleri arasında Çeçenistan ile Rusya arasında iki önemli savaş yaşanmıştır. Çeçenistan ile Rusya arasında 1994-1996 yıllarında yaşanan ve on binlerce Çeçen sivilin öldüğü Birinci Çeçen-Rus Savaşı, 1996 yılında imzalanan Hasavyurt Antlaşması ile savaş sona ermiş ve bu anlaşmayla Çeçenler, Ruslara karşı büyük bir zafere imza atmışlardır. Ancak bu dönemden itibaren ulus inşa sürecinin tamamlanması yerine İslami kökten dinci hareketlerin bölgede baş göstermesi Çeçenistan’ı kaosa sürüklemiştir. Ülkede yaşanan ekonomik ve siyasal kargaşa, Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda istediğini elde edemeyen Rusya açısından büyük bir avantaja dönüşmüş ve Vladimir Putin, Çeçenistan’ın giderek 'radikal İslam'a teslim olduğu' şeklinde bir algı yaratarak, 'Çeçen sorunu' karşısında verdiği sert mücadeleyi uluslararası kamuoyunda meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 1999 yılında İkinci Çeçen-Rus Savaşı başlamıştır. İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda Rusya Çeçenistan’ı tekrar ele geçirmiş ve Rusya’nın bölgeye hâkim olmasıyla beraber savaş 2009 yılında resmi olarak sona ermiştir.

Rusya’da Sovyet komünizmin ardından oluşan siyasi istikrarsızlık, komünizmin çöküşünün neden olduğu ideolojik boşluk, Rusya’nın toprak bütünlüğünü koruma arzusu, Rusya’nın bölgedeki kötü yönetimi ve Rusya’da merkez-çevre sorunlarıyla etkin bir şekilde başa çıkmak için uygun bir yasal çerçevenin olmaması gibi etkenler Çeçen-Rus çatışmalarının oluşmasında büyük rol oynamıştır. Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda Çeçen milliyetçiliğin ön planda olduğu görülürken İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda İslami kökten dinci hareketlerin öne çıktığı görülmektedir. Birinci Çeçen-Rus Savaşı, Çeçen hareketinin bağımsızlığını ilan ettiği ve 1990’lı yılların başında yaşanan milliyetçi seferberliğin zirve noktasıdır. 1990’lı yılların başında Çeçenistan Devlet Başkanı Cahar Dudayev tarafından modern ulus inşası kurulmaya çalışılırken 1996 yılından itibaren radikal bir siyasi akım olarak İslami kökten dinci hareketler Çeçenistan’da ulus inşasına üstün gelmiş ve modern Çeçen devleti kurulması olanaksızlaştırılmıştır. Çeçenistan’da laik ve milli hareket çöküntüye uğrarken kökten dinci isyan devam etmiş ve diğer potansiyel harekete geçirici unsurları geride bırakmıştır. Birinci Çeçen-Rus Savaşı’ndaki Çeçen lider Dudayev’in savunduğu ulusal hareketin İkinci Çeçen-Rus Savaşı’ndaki direnişçilerin vizyonu ile benzerlik taşımadığı aşikardır. Günümüzde Rusya’nın özerk cumhuriyeti haline gelen Çeçenistan’da bağımsızlık izlerinin azaldığı görülürken ülkenin liderliğini yürüten Rusya yanlısı Kadirov ise İslami kökten dinciliğe karşı çıkarak geleneksel İslam anlayışını sürdürmektedir. Bu bağlamda Çeçenistan’da İslam dini hâlâ önemli bir unsurken bağımsızlık hareketinin askıya alındığı görülmektedir. Ayrıca Birinci Çeçen-Rus Savaşı’nda Rus hükümetinin Çeçenistan’a yönelik saldırıları Rus kamuoyu tarafından büyük tepkiye neden olurken İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nda ise tam tersi durumun yaşandığı görülmekte olup Rusya’nın Çeçenistan’a yönelik ikinci operasyonu Rus kamuoyu tarafından desteklenmiştir. Burada Rusya’nın İkinci Çeçen Savaşı’ndaki kamuoyuna sunmuş olduğu politikaların önemli rol oynadığı görülmektedir. Günümüzdeki Rus-Çeçen ilişkileri, Rusya çıkarlarına en iyi şekilde hizmet etmektedir. Putin döneminde Rusya, bölgedeki askeri ve siyasi etkinliğini artırmaya, enerji politikalarında söz sahibi olmaya ve bölgesel istikrarın ve istikrarsızlığın kaynağı olduğunu gösterme gayreti içindedir.

Bölgesel ve küresel güçlerle olan ilişkiler Kafkasya halkları için son derece önemlidir. Bu bağlamda Kafkasya devletleri bölgede üstünlük kazanmak veya kendi iç otoritelerini güvence altına alabilmek için bölgesel ve küresel güçler bazında yandaş veya denge merkezli politikalar sürdürdüğü görülmektedir. Kuzey Kafkasya’daki en

önemli aktörlerden biri olan Rusya, Çeçenistan'ın politika belirleyicisi olarak hem bölgesel hem de dış devletler tarafından görmezden gelinememektedir. Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik politikaları amaçlarına şu an için ulaşmış durumdadır. Ancak Çeçenistan sorunu tam olarak çözülmüş değildir. Muhalefet olan güçlerin hem yerel yönetime hem de Rusya'ya karşı mücadeleleri eskisi kadar yoğun olmasa bile günümüzde de devam etmektedir. Rusya, "yakın çevre" olarak belirlediği coğrafyada özellikle kendi güvenliğini sağlamak açısından aktif bir strateji izlemesi gerektiği anlayışını sürdürmektedir. Kuzey Kafkasya'yı kontrol etmek çok önemlidir ve bölgedeki çatışmaların çözümünü ertelemek Rus çıkarlarına son derece uygun gözükmektedir. Bu nedenle Rusya'nın Çeçenistan'da yandaş hükümet kurmasının yanında, Kuzey Kafkas halklarını böl-parçala-yönet ile kontrol altında tutma ve sorunlarını görmezlikten gelme politikası günümüzde hala geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Kuzey Kafkasya'da etkin olan Rusya, eylemleri ve politikalarıyla Çeçenistan'ın geleceğini tanımlamaya devam edecektir.

Basın, kamuoyunun oluşturulması ve şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Toplumun yaşanan olaylar hakkında objektif ve tarafsız bir şekilde bilgi vermek ve halkı bilinçlendirmek adına basına büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda Türk basını, kamuoyu oluşumuna yaptığı etkileri ve okuyucuları yönlendiriş biçimlerini ortaya koyması bakımından büyük önem arz etmektedir. Türk ve uluslararası kamuoyunun yakın ilgisini çeken Çeçen-Rus Savaşları'na ilişkin gelişmeler Türk basınında en üst sıralarda yer almıştır. Türkiye'nin farklı ideolojilerine sahip ve geniş okuyucu kitlesine hitap eden Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin 1994-1996 ile 1999-2009 tarihleri arasında Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan savaşları birinci sayfa haberlerinde Türk kamuoyu ile sürekli olarak paylaştığı görülmüştür. Gazetelerin ideolojik bakış açıları ve yayın politikalarının Çeçen-Rus Savaşları'nı kamuoyuna nasıl adlandırıldığı noktasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında birinci sayfalarından yayımlanan ve Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı konu alan toplam haber sayısı 306 iken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı konu alan toplam haber sayısı 377'dir. Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili birinci sayfasında en fazla haberin 127 haber sayısı ile Türkiye gazetesinden verildiği görülürken Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili birinci sayfasında en fazla haberin 151 haber sayısı ile Cumhuriyet gazetesinden

verildiği görülmüştür. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda en az haberin yapıldığı gazete 55 haber sayısı ile Hürriyet gazetesi olurken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda da en az haber yapan gazete 86 haber sayısı ile yine Hürriyet gazetesi olmuştur. Hürriyet gazetesi, Rus-Çeçen Savaşlarında en az haber yapan gazete olmuştur. Tüm gazetelerde Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda ön plana çıkan haberlerin içeriğinde Rusya'nın Çeçenistan askeri operasyonu, Rusya'nın Çeçen sivilleri hedef alması ve Çeçenistan ile Rusya arasında yaşanan çatışmalar yer alırken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda öne çıkan haberlerin içeriğinde Çeçenlerin rehine alma eylemleri ve intihar saldırıları yer almıştır. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda tüm gazeteler savaşın ilk aylarında yaşanan gelişmeleri manşetten okuyucularına aktarırken sonraki aylarda haberlerin azaldığı ve gündeminden yavaşça düştüğü görülürken gazetelerin İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda da benzer yaklaşımlar sergiledikleri görülmüştür. Aynı şekilde gazeteler İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın ilk yıllarında yaşanan gelişmeleri etkin bir şekilde okuyucuya aktarmıştır. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı veren Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde aylar içerisinde haber sayılarının azalmasına rağmen gazete manşetlerinden verildiği ve gazetelerin gündeminden düşmediği görülürken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda da yıllar içerisinde haber sayılarının azalmasına rağmen savaş bitene kadar gazetelerin manşetlerinde yer almıştır. Çeçen-Rus Savaşları'nda Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri savaşla ilgili gelişmelere daha çok yer vermiş, Hürriyet gazetesi ise Çeçen-Rus Savaşları'nda yaşanan gelişmelerden ziyade savaşla ilgili Türkiye'yi yakından ilgilendiren gelişmelere yer verdiği görülmüştür. 1994-1996 ve 1999-2009 yılları arasında gerçekleşen Çeçen-Rus Savaşları haberlerinde en çok sivillere vurgu yapan gazete Türkiye gazetesi olurken en az sivil vurgusu yapan gazete ise Hürriyet gazetesi olmuştur. Cumhuriyet gazetesi, ana sayfasından Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 16 habere yer verirken Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 54 habere yer vermiştir. Hürriyet gazetesi birinci sayfasından Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında sivilleri öne çıkaran 5 tane habere yer verdiği görülürken Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında sivilleri öne çıkaran 24 tane habere yer vermiştir. Türkiye gazetesi, ana sayfasından Aralık 1994-Ağustos 1996 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 24 habere yer verirken Ekim 1999-Nisan 2009 tarihleri arasında sivil vurgusu yapan 60 habere yer vermiştir. Türkiye gazetesi tarafından hem Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda hem de İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda Rusya'nın Çeçen sivillere yönelik saldırılar yaptığı vurgulanmış ve sivillerin

bu savaşlarda mağdur edildiğine dikkat çekilmiştir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri ise Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda Rusya'nın Çeçen sivillere karşı yaptığı saldırılara karşı olumsuz bakış açısı sergilerken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda verilen haberler ise Çeçen militanlar tarafından gerçeleştirilen ve mağdur edilen sivillere yönelik olmuştur.

Türk basınının Çeçen-Rus Savaşları'nda dolaylı olarak etkilenen Türkiye'nin savaşa dair politikalarına ve Türk yetkililerinin açıklamalarına sıkça yer verdiği ve doğrudan kamuoyuna aktardığı görölmüştür. Çalışmada yer alan Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin Çeçen-Rus Savaşları ile ilgili haberlerinde Türkiye'nin Çeçenistan'ın bağımsızlığı ile ilgili söylemlerde bulunmaktan kaçındığı görölmüş iki ülke arasında yaşanan savaşın sona erdirilmesi ve sivillere yönelik saldırılarla ilgili açıklamaları yer almıştır. Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda yaşanan gelişmelerin Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açtığı görölürken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden sağlandığı görölmüştür. Bu noktada Hürriyet gazetesinin savaşla ilgili Türkiye'nin politikalarına destek verdiği ve bu yönde haberlerin yer aldığı görölmüştür. İkinci Çeçen-Rus Savaşı sırasında Türkiye'nin Rusya ile iş birliği içerisine girmesiyle beraber Çeçenistan'ın bağımsızlık hareketlerinin Türk kamuoyunun gündeminden yavaşça çıktığı görölmüştür.

Türk basınının Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili yaşanan gelişmeleri kamuoyuna sunarken savaşa dair birtakım benzerlikler ve farklılıklar olduğu görölmüştür. Gazetelerin savaşla ilgili benzer tutumları sergilemesinde sivillere yönelik saldırıların ön planda olduğu görölmüştür. Çeçen-Rus Savaşları'nda yaşanan sivillere yönelik saldırılarda, çalışmada yer alan gazetelerin tutumunun benzer olduğu tespit edilmiş ve sivillere yönelik saldırılara tüm gazetelerin eleştirel bir ortak bakış açısıyla yaklaşıldığı görölmüştür. Türk basınının Çeçen-Rus Savaşları'yla ilgili farklı tutumları da söz konusudur. Cumhuriyet gazetesi Çeçen-Rus Savaşları ile ilgili haberlerinde objektif bir tutum sergilediği görölürken iki savaşla ilgili haberlerinin genelinde yorum yapılmadan bilgi olarak okuyucuya aktarılarak tarafsız bir çizgi izlemeye çalışılmıştır. Hürriyet gazetesinde ise Çeçen-Rus Savaşları'na ilişkin gelişmelerde genellikle yorum içerikli haberler yer almış ve savaşla ilgili Türkiye'yi ilgilendiren gelişmelere ağırlık verildiği görölmüştür. Çeçen-Rus Savaşları ile ilgili Türkiye gazetesinde de yorum içerikli haberlere yer verilmiş ve Çeçenistan'ı açıktan destekleyen bir habercilik tutumunu göstermiştir. Türkiye gazetesinin Çeçenistan ve Rusya arasında yaşanan iki savaşta verilen haberlerinde Çeçenistan ile ilgili olumlu yaklaşımı söz konusu iken Rusya'ya

karşı olumsuz bir yaklaşım hakimdir. Ayrıca Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nda tüm gazeteler Çeçenistan'a karşı olumlu bir tutum sergilerken İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nda ise bu tutumun Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde değiştiği görülmüştür. Cumhuriyet gazetesinin İkinci Çeçen-Rus Savaşı'ndaki tutumunun değişmesinde Çeçenistan'da görülen İslami kökten dinci hareketlerinin neden olduğu eylemler olduğu görülürken Hürriyet gazetesinde ise hem İslami kökten dinci hareketlerin neden olduğu eylemler hem de Türkiye'nin Rusya'ya yönelik politikalarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- 1939 Kafkasya Siyasi Haritası. https://minchanin-esmasoft-com.translate.google/maps/ussr1939/maps/25.jpg?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 21.12.2022).
- Ahmadov, Yavus. *Çeçen-İnguşya Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler*. Çeviren: Tarık Cemal Kutlu, İstanbul: Sorun Yayınları, 2000.
- Akçora, Ergünöz. *Geçmişten Günümüze Çeçenler*. İstanbul: Turan Yayıncılık, 1996.
- Akhiyadov, Mokhmad. *Kuzey Kafkasya, Kafkasya'da Din, Siyaset ve Etnisite*. İstanbul: İNSAMER, 2020.
- Aktaş Hayati, Wakızaka Keisuke. "Çeçenistan'da Yeni Dönem ve Kadirov Yönetimi", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 16, Sayı:62, (2019): 231-238.
- Anadol, Cemal. *Çağımızın Gerçek Kahramanları Çeçenler*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1996.
- Asker, Ali, Güven, İbrahim Fevzi. "Çeçenistan'da 'Resmi' Mezhep: Kunta Hacı Virdi", *Yeni Türkiye*, Sayı:98, (Kasım-Aralık 2017): 326-332.
- Asker, Ali, Güven, İbrahim Fevzi. "Vaynahlarda Tarikat ve Selefilik", *Yeni Türkiye*, Sayı:98, (Kasım-Aralık 2017): 262-268.
- Aydingün, Ayşegül, Asker, Ali, Üner, Anıl. "Pankisi Vadisi'nde Kistler: Selefilik, Gelenekçilik, Kimlik ve Siyaset", *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar: Azınlık Hakları, Kimlik Siyaset*, Editörler: Ayşegül Aydingün, Ali Asker, Aslan Yavuz Şir, AVİM, Ankara: Terazi Yayıncılık, 2016.
- Bağ, Yaşar. "Çerkeslerin Dramı: İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç", *Kafkasya Yazıları*, Çiziyazıları Yayınları, Sayı:2, İstanbul 1997.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. "Kafkasya'nın Bağımsızlık Mücadelesi ve Müridizm Hareketi", *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:74, Cilt: 4, (Temmuz-Aralık 2015).
- Baylak, Ayşen. "Bir Direniş Hareketi Olarak Müridizm", *Çeçenistan Yasak Ülke Kayıp Vicdan*, Edisyon, Editör: Fatma Tunç Yaşar, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2005.
- Berje, Adolf. *Kafkasya: Dağlı Halkların Göçü ve Kısa Tarihi*. Çeviri: Murat Papşu, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2010.
- Berkok, İsmail. *Tarihte Kafkasya*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958.
- Berzeg, Sefer E. *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, I. Cilt, İstanbul 2003.

- Berzeg, Sefer E. *Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 1917-1922*, II. Cilt, İstanbul 2004.
- Bhat, Javid Ahmad. “National Liberation Movement of North Caucasus (1820-1860): A Study of Muridist Movement”, *Islam and Muslim Societies: A Social Science Journal*, Sayı: 14, Cilt 1, (2021).
- Bi, Mahmut. *Kafkas Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.
- Budak, Mustafa. “Dünden Bugüne Çeçenistan”, *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:79, Cilt: 9, (Temmuz-Aralık 2015).
- Cohan, Ariel. “Chapter 18. Russia In North Caucasus: Two Hundred Fifty Years Of Counterinsurgency. Putin’s War Against Islamist Extremism”, *Strategic Studies Institute, US Army War College*, 2019, <http://www.jstor.com/stable/resrep20098.22> (Erişim Tarihi: 29.11.2022)
- Çatalkılıç, Didem. *Kafkasya’da Rus Yayılmacılığı: Mozdok Hattı (1552-1832)*. Ankara: Koyusiyah Yayıncılık, 2021.
- Çeçen, Anıl. *Çeçenistan Dosyası*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.
- Çelikpala, Mitat. “Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya: Sosyal, Siyasal Yapı ve Etnik Çatışmalar”, *Kafkas Dosyası*, İstanbul: Tatav Yayınları, 2006.
- Çerkeslerin Anavatanlarından Osmanlı Devleti’ne Sürgünü. https://i-reddit.translate.google/sxoe30br0z3y.jpg?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 21.12.2022).
- Çiloğlu, Fahrettin. *Rusya Federasyonu’nda ve Transkafkasya’da Etnik Çatışmalar*, İstanbul: Sinatle Yayınları, 1998.
- Erkilet, Alev. *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya Şeyh Şamilden Şamil Basayev’e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019.
- Gammer, Moşe. *Sovyet Tarihçiliğinde Şamil*. Çeviren: M. Gökhan Menteş, İstanbul: Nart Yayıncılık, 1996.
- Göyüşov, Altay. *Kuzey Kafkasya Dağlılarının Özgürlük Uğrunda Mücadelesi (1917-1920)*. Türkçeleştirme: Sefer E. Berzeg, Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık, 2016.
- Gürbüz, Vedat. *Kafkasya’da Siyaset: Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*. Ankara: Kadim Yayınları, 2012.
- Güney, Beyza Gülin. “Rus- Çeçen İlişkileri Bağlamında Çatışma ve İşbirliği Dinamikleri”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), (İstanbul 2017).

Hughes James, *Chechnya: From Nationalizm to Jihad*. 2007.

İzzet, Met Çünatıko Yusuf. *Kafkas Tarihi*. Birinci Cilt, Ankara: Kafdav Yayınları, 2009.

Kafkas Savaşı. https://www-kavkaz--uzel-eu.translate.google/articles/171924/?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 14.12.2022).

Kafkas Tarihi Haritaları. https://www-edmaps-com.translate.google/html/caucasus.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 21.12.2022).

Kafkas Tarihi Haritaları. https://www-edmaps-com.translate.google/html/caucasus.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 21.12.2022).

Kafkas Tarihi Haritaları. https://www-edmaps-com.translate.google/html/caucasus.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 21.12.2022).

Kaflı, Kadircan. *Şimali Kafkasya*. İstanbul: Vakit Matbaası, 1942.

Kantarcı, Hakan. *Kısaçtaki Bölge Kafkasya*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Koç, Erdoğan. “1864 Büyük Çerkez Sürgünü: Osmanlı İmparatorluğu’nun Göçmen Kafilelere Yönelik İskân Politikası”, *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:74, Cilt: 4, (Temmuz-Aralık 2015).

Kurban, Vefa Vd. *Tarihi, Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Yönleriyle Çeçenler*. İzmir: İKSAD, 2020.

Kutlu, Tarık Cemal. *Çeçen Direniş Tarihi*. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.

Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti Haritası. https://www-kavkazr-com.translate.google/a/29383527.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc (Erişim Tarihi: 21.12.2022).

Kuznetsov, V.A. “Vaynahlar: Çeçenler ve İnguşlar”, *Tarık Cemal Kutlu Armağanı*, Çeviri: Murat Papşu, İstanbul: Yeni Dünya Yayıncılık, 2009.

Larzillière, Pénélope. “Chechnya: moving toward islamic nationalism”, *The enigma of islamist violence*, Hurst and Co, (2007): 89-104.

Leitzinger, Antreo. “Çeçenistan Savaşının Tarihi Yansımaları”, Çeviren: Selahattin Durmaz, *Türkiye Günlüğü*, Sayı:59, (Ocak-Şubat 2000).

Luxembourg, N. *Rusların Kafkasya’yı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*. Çeviren: Sedat Özden, İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1998.

- Mansur, Şamil. *Çeçenler*. Ankara: Sam Yayınları, 1995.
- Nevruz, Yılmaz. *Umumi Kafkas Tarihine Giriş III*, İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2019.
- Nichols, Johanna. “Azınlıklar Yol Ayrımında”, *Kafkasya Yazıları*, Sayı:8, İstanbul: Çiziyazıları Yayınları, 2000.
- Nichols, Johanna. “Vaynahlar Çeçenler ve İnguşlar”, *Kafkasya Yazıları*, Sayı:8, İstanbul: Çiziyazıları Yayınları, 2000.
- Oktay Hasan, Cerrah Ufuk. *Uluslararası Politikada Kafkasya*. Ankara: Hitabevi Yayınları, 2018.
- Özçelik, Sezai. “Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 79, (Temmuz-Aralık 2015): 359-369.
- Özey, Ramazan. *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi, 2019.
- Öztürk, Harunhan Remzi. *Serhanlar’ın Kaderi (Çeçen Dramı)*. Bartın: Zirve Ofset, 2000.
- Rustler, Alexander. “The Fluidity of Chechnya’s Conflicts: From Nationalism to Jihad to Supra-Regional Jihad”, *Ethnopolitics*, Cilt: 20, Sayı:5, (2021): 545–56.
- Sultanoviç, Jamuhanov Süleyman. “Çeçenistan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt:8, (1993).
- Tavkul, Ufuk. *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.
- Tavkul, Ufuk. *Kafkasya Gerçeği*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- Tremper, Julie M. “The Decolonization Of Chechnya: Reviving The Un Trusteeship Council”, *Journal of Public and International Affairs*, Sayı: 15, (2004): 121-141.
- Tuğul, Seyid. “Çeçen-İnguşların Sürgünü”, *Kafkasya Yazıları*, Sayı:8. İstanbul: Çiziyazıları Yayınları, 2000.
- Türker, Ahmet Tolga. “Kuzey Kafkasya’da Aşırı İslamcılığın Yükselişi: Kafkasya Emirliği’nin Analizi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 3, (2013): 141-164.
- Ural, Seyit. *Geçmişten Günümüze Kafkasya Mukavemet Hareketleri*. İstanbul: Akça Kitap 2019.
- Vatchagaev, Mairbek. “Çeçenya’da İslam’ın Sufi Bileşeni”, *Yeni Türkiye*, Yıl:21, Sayı:79, Cilt: 9, (Temmuz-Aralık 2015).

Wakizaka, Keisuke. “Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, (2020): 165-182.

Yaşar, Ahmet. “Sürgünler Diyarı Kuzey Kafkasya: 1944 Çeçen-İnguş Halklarının Sürgünü”, *Çeçenistan Yasak Ülke Kayıp Vicdan*, Edisyon, Editör: Fatma Tunç Yaşar, İstanbul: İlke Yayıncılık 2005.

Yetik, Zübeyir. *İmam Şamil*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

Yıldırım, Tansu. “Çeçenistan Sorunu ve Türkiye”, *Değişen Dünya ve Türkiye*, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996.

Yıldız, Muharrem. *Dünden Bugüne Kafkasya*. İstanbul: Hazine Yayınları, 2006.

Gazeteler

“Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi Devlet Başkanı’ndan Çağrı”, *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1991.

“Çeçen-İnguş İsyanı Büyüyor”, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1991.

“Çeçenlerden Destek Çağrısı”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1991.

“Rusya’nın Birliği Yeltsin’i Zorluyor”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1992.

“Çeçen Lideri KKTC’ye Gitti”, *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1992.

“Çeçen-İnguş Karışık”, *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1993.

“Çeçenya’da Latin Alfabesi”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1993.

“Çeçenya’da Rus Çizmesi”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1994.

“Çeçenler Çetin Ceviz”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1994.

“Çeçenya’da Çatışmalar Yayılıyor”, *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1994.

“Türk Gazetecilere İzin Yok”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1994.

“Dudayev, Türkiye’den Yardım İstedi”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1994.

“Rus Ablukası Kaygı Yarattı”, *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1994.

“Yeltsin Çeçenya’da Yalnız Kaldı”, *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1994.

“65 Bin Çeçen Mülteci Oldu”, *Cumhuriyet*, 26 Aralık 1994.

“Rusya: AKKA’ya Uymayız”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1994.

“Boris Yeltsin’den Ankara’ya Sert Yanıt”, *Cumhuriyet*, 01 Ocak 1995.

“Türkiye Gelişmelere Hazırlıksız Yakalandı”, *Cumhuriyet*, 04 Ocak 1995.

“Ankara’dan Moskova’ya Sert Kınama”, *Cumhuriyet*, 05 Ocak 1995.

“Çeçen Direnişi Evlerde Sürüyor”, *Cumhuriyet*, 09 Ocak 1995.

“Grozni’nin ‘Kalbi’ İçin Savaş”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1995.

“Rusya, Grozni’ye Yeniden Saldırdı”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1995.

“Rusya, 2. Afgan Batağında”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1995.

“Grozni’de Sona Doğru”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1995.

“AB’den Rusya’ya Ambargo Yok”, *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1995.

“Savaş Aylarca Sürebilir”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1995.

“Çeçenya’da Ateşkes”, *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1995.

“Ateşkes Sözde Kaldı”, *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1995.

“Rus Büyükelçiden Garip Açıklama”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1995.

“Grozni’de 25 Rus Askeri Öldü”, *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1995.

“Ruslar Argun’u Kuşatıyor”, *Cumhuriyet*, 22 Mart 1995.

“Ruslar AKKA’yı Deldi”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1995.

“Clinton, Yeltsin’i Yumuşattı”, *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1995.

“Budennovsk’a Kanlı Saldırı”, *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1995.

“Çeçen Gerillalar Kazandı”, *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1995.

“Basayev’den Tehdit”, *Cumhuriyet*, 07 Temmuz 1995.

“Çeçenya’da Silahlara Veda”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1995.

“Çeçenya’da Barış Zorda” *Cumhuriyet*, 01 Ağustos 1995.

“Çeçenya’da Savaş Rüzgarları”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1995.

“Tek Kişilik Yarışta Moskova Galip”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1995.

“Çeçen Direnişçiler Kuşatma Altında”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1996.

“Kafkaslar’da Rehine Gerginliği”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1996.

“Rusya Süreyi Uzattı”, *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1996.

“Çeçenler Direniyor”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1996.

“Karadeniz’de Çeçen Terörü”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1996.

“Rusya’dan Nota, Türkiye’den Güvence”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1996.

“Örgüt Bağlantılı”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1996.

“Rehineler Kurtuldu Çeçenler Kaçtı”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1996.

“Terör Savulamaz”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1996.

“Eylemi Ruslar Yönlendirdi”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1996.

“Çeçen Komutan Öldü mü?”, *Cumhuriyet*, 07 Mart 1996.

“KKTC Uçağı Kaçırıldı”, *Cumhuriyet*, 09 Mart 1996.

“Terör Oyunu”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1996.

“Ruslar Çeçenya’dan Çekiliyor”, *Cumhuriyet*, 01 Nisan 1996.

“Savaşın Aynası”, *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1996.

“Çeçen Liderler Namlu Ucunca”, *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1996.

“Öldürüldüğüm İddiası Kasıtlı”, *Cumhuriyet*, 02 Mayıs 1996.

“Çeçenya’da Ateşkes Sağlandı”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1996.

“Yeltsin’in Göstermelik Gezisi”, *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1996.

“Çeçenistan’da Kan Döküldü”, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1996.

“Yeltsin, Yedi Generali Azletti”, *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1996.

“Moskova’da Yine Bombalı Terör: 1 Ölü”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1996.

“Direnişçiler Şafakta Vurdu”, *Cumhuriyet*, 07 Ağustos 1996.

“Çeçenistan’da Ateşkes İmzalandı”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1996.

“Gerginlik Şimdilik Duruldu”, *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1996.

“Çeçenistan’a Anlaşma Müjdesi”, *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1996.

“Lebed’den ‘Savaş Bitti’ Müjdesi”, *Cumhuriyet*, 01 Eylül 1996.

“Yeltsin’den Çeçenistan Sürprizi”, *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1996.

“Rusya ve Çeçenistan”, *Cumhuriyet*, 06 Aralık 1996.

“Moskova Son Askerini de Çekti”, *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1996.

“Çeçenistan’da Sandığa Akın”, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1997.

“Çeçenistan’da Zafer Mashadov’un”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1997.

“Basayev’in Eli Silah Değil Mouse Tutacak”, *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1997.

“Çeçenlerden Dünyaya Davet”, *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1997.

“Çeçenistan’da Yeni Dönem”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1997.

“Kremlin’de Tarihi Anlaşma”, *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1997.

“Çeçenistan’a Aliyev Kanat Gerdi”, *Cumhuriyet*, 03 Temmuz 1997.

“Rusya’ya Çeçen Resti”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1997.

“Yeltsin’den Mashadov’a Tam Destek”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1997.

“Kremlin’de Sıkı Pazarlık”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1997.

“Çeçenistan’da Yeni Dönem”, *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1998.

“Çeçenistan’da Çatışma: 50 Ölü”, *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1998.

“Çeçenistan İç Savaşa Sürükleniyor”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1998.

“Çeçenistan’da Suikast”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1998.

“Çeçen Lider Türkiye’de”, *Cumhuriyet*, 03 Ağustos 1998.

“Mashadov ABD’ye Gitti”, *Cumhuriyet*, 08 Ağustos 1998.

“ABD’den Destek Vaadi”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1998.

“Rusya ve Çeçenisyan Aynı Çıkmazda”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1998.

“Çeçenistan Şeriatla Tanışacak”, *Cumhuriyet*, 05 Şubat 1999.

“Çeçenistan’dan Geri Adım”, *Cumhuriyet*, 09 Mart 1999.

“Basayev Rus Generali Suçladı”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1999.

“Çeçenistan’da Savaş Kaygısı”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1999.

“Rus Kontrol Noktasına Saldırı”, *Cumhuriyet*, 04 Mayıs 1999.

“Çeçen Sınırında Çatışma”, *Cumhuriyet*, 03 Haziran 1999.

“Rusya’dan Çeçen Operasyonu”, *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 1999.

“Çeçen Sınırında Gerginlik”, *Cumhuriyet*, 05 Temmuz 1999.

“Rusya’dan Uyarı Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 06 Temmuz 1999.

“Çeçen Sınırında Çatışma”, *Cumhuriyet*, 08 Temmuz 1999.

“Dağıstan’da Çeçen İşgali”, *Cumhuriyet*, 08 Ağustos 1999.

“Rusya’dan Gövde Gösterisi”, *Cumhuriyet*, 09 Ağustos 1999.

“Yeltsin Yine Şaşırttı”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1999.

“Rusya da Milisler de Kararlı”, *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1999.

“Asıl Operasyon Yolda”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1999.

“Sırada Çeçenistan Var”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1999.

“Rusya Kendinden Emin”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1999.

“Tüm Çeçen Güçleri Alarmda”, *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1999.

“İslamcı Milisler Hükümet Kurdu”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1999.

“Rus Askerleri Çeçenistan’a Girdi”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1999.

“Dağıstan’da Çatışma Büyüyor”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1999.

“Dağıstan’a Bomba Yağıyor”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1999.

“Rusya’dan Dağıstan Uyarısı”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1999.

“Rus Güçleri Bastırıyor”, *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1999.

“Köktendinci Milislerden Geri Adım”, *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1999.

“Basayev Güçleri Geri Çekildi”, *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1999.

“Çeçenistan Bombalanıyor”, *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1999.

“Çeçenistan Savaşmaya Hazırlanıyor”, *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1999.

“İslamcıların Hedefi Rusya”, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1999.

“Rusya’da Yeni Saldırı”, *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1999.

“Rusya Kara Harekâtına Hazırlanıyor”, *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1999.

“Terörist Üsleri Türkiye’de”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1999.

“Çeçenistan’a Bomba Yağdı”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1999.

“Moskova ile Terör Bunalımı”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1999.

“Rus Bombardımanı Aralıksız Sürüyor”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1999.

“Kafkasya’da İpler Geriliyor”, *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1999.

“Çeçenistan’a Girebiliriz”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1999.

“Çeçen Sınırı Geçildi”, *Cumhuriyet*, 02 Ekim 1999.

“Rusya Yeni Taktik Deniyor”, *Cumhuriyet*, 03 Ekim 1999.

“Çeçenler Saldırıya Geçti”, *Cumhuriyet*, 09 Ekim 1999.

“Rusya’ya Misilleme Tehdidi”, *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1999.

“Çeçen Milislerden Nükleer Tehdit”, *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1999.

“Çeçenistan Direniyor”, *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1999.

“Rejim Duvarı Kalktı”, *Cumhuriyet*, 06 Kasım 1999.

“Mashadov Yardım İstedi”, *Cumhuriyet*, 08 Kasım 1999.

“Ruslar Bamut’a Girdi”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1999.

“Moskova’dan Geri Adım”, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1999.

“Çeçen Milisler Direniyor”, *Cumhuriyet*, 02 Aralık 1999.

“Rusya’nın Verdiği Süre Bitti”, *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1999.

“Siviller Ateş Altında Kaldı”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1999.

“Komünistler Oylarını Artırdı”, *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1999.

“Siviller Grozni’den Kaçıyor”, *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1999.

“Grozni Rusların Ateşi Altında”, *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1999.

“Yeltsin İstifa Etti”, *Cumhuriyet*, 01 Ocak 2000.

“İsmail Cem: Çeçenistan Hepimizin Sorunu”, *Cumhuriyet*, 02 Ocak 2000.

“Masumları Kollayın”, *Cumhuriyet*, 09 Ocak 2000.

“Çatışmalara Ara”, *Cumhuriyet*, 09 Ocak 2000.

“Grozni Yeniden Ateş Altında”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 2000.

“Çeçenler Moskova’ya Sert Çıktı”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 2000.

“Kafkas Paktı’na Doğru”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 2000.

“Rus Karargâhı Grozni’ye Taşınıyor”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 2000.

“Rusya’nın Kafkasya Rahatsızlığı”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 2000.

“Çeçenler Grozni’den Çekildi”, *Cumhuriyet*, 02 Şubat 2000.

“Çeçen Sivillerin İsyanı”, *Cumhuriyet*, 05 Şubat 2000.

“Grozni’yi Tekrar Alacağız”, *Cumhuriyet*, 08 Şubat 2000.

“Çeçenistan Operasyonunda Son Aşama”, *Cumhuriyet*, 10 Şubat 2000.

“Rusya Vahşeti Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 2000.

“Ruslar Milislerin İlerleyişini Durduramıyor”, *Cumhuriyet*, 07 Mart 2000.

“Mashadov Öldü İddiası”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 2000.

“Yalnız Kurt Raduyev Yakalandı”, *Cumhuriyet*, 14 Mart 2000.

“Mashadov’dan Ateşkes Emri”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 2000.

“Putin Görevine Başladı”, *Cumhuriyet*, 08 Mayıs 2000.

“Rusya Generallere Teslim”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 2000.

“Çeçenistan İçin Halkoylaması”, *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2000.

“Çeçenlerden İntihar Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 2000.

“Havada Terör”, *Cumhuriyet*, 16 Mart 2001.

“Kanlı Bitti: 3 Ölü”, *Cumhuriyet*, 17 Mart 2001.

“İstanbul’da Çeçen Terörü”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 2001.

“Çeçen Görüşmesinde Sürpriz İsim: Tibuk”, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 2001.

“Çeçenistan Sınırı Yine Alevlendi”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 2002.

“Çeçen Terörü”, *Cumhuriyet*, 25 Ekim 2002.

“Çeçenlerin Rehine Eylemi Kanlı Bitti”, *Cumhuriyet*, 27 Ekim 2002.

“Terör Bunalımı”, *Cumhuriyet*, 30 Ekim 2002.

“Çeçenistan’da Katliam: 46 Ölü”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 2002.

“Çeçenistan’da İntihar Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 2003.

“Çeçen Savaşı Bitmiyor”, *Cumhuriyet*, 02 Ekim 2003.

“Kadırov: İkinci Tur Olmayacak”, *Cumhuriyet*, 06 Ekim 2003.

“Rusya’da İntihar Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 06 Aralık 2003.

“Rusya’da Yine Bomba”, *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2003.

“Rusya Yine Terörle Sarsıldı”, *Cumhuriyet*, 07 Şubat 2004.

“Gül, Rusya’ya Güvence Verdi”, *Cumhuriyet*, 25 Şubat 2004.

“Kadirov’a Suikast”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 2004.

“Terör Çocukları Rehin Aldı”, *Cumhuriyet*, 02 Eylül 2004.

“Çocuklara Kıydılar”, *Cumhuriyet*, 04 Eylül 2004.

“Çeçen Restleşmesi”, *Cumhuriyet*, 09 Eylül 2004.

“Basayev Üstlendi”, *Cumhuriyet*, 16 Eylül 2004.

“Basayev’den Terör Tehditi”, *Cumhuriyet*, 01 Kasım 2004.

“Avrasya Ortaklığı”, *Cumhuriyet*, 07 Aralık 2004.

“Çeçen Lider Mashadov Öldürüldü”, *Cumhuriyet*, 09 Mart 2005.

“Nalçık’ta Sokaklar Ceset Dolu”, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 2005.

“Çeçen Lidere İnfaz”, *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2006.

“Basayev Öldürüldü”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 2006.

“Kadirov Resmen Başkan”, *Cumhuriyet*, 03 Mart 2007.

“Savaş Hali Sıradanlaşıyor”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 2008.

“İstanbul’da Suikast”, *Cumhuriyet*, 18 Eylül 2008.

“Bir Çeçen Cinayeti Daha”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 2008.

“10 Yıllık Çeçenistan Operasyonuna Nokta”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 2009.

“17 Devlet Başkanı Basın Düşmanı”, *Cumhuriyet*, 04 Mayıs 2010.

“Kadirov’un Köyüne Saldırı”, *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 2010.

“Çeçen Kadını Tesettüre Zorlanıyor”, *Cumhuriyet*, 04 Ekim 2010.

“Çeçen Meclisini Bastılar”, *Cumhuriyet*, 20 Ekim 2010.

“Kamuda Örtünme Zorunluluğu”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 2011.

“Kadirov’a Onur Nişanı”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 2015.

“Dudayev, Türkiye’den İşbirliği İstedi”, *Hürriyet*, 29 Eylül 1993.

“Çeçenler Ağlıyor”, *Hürriyet*, 12 Aralık 1994.

“Ruslar Korkudan Maske Takıyorlar”, *Hürriyet*, 21 Aralık 1994.

“Grozni’ye Kara Harekâtı Başladı”, *Hürriyet*, 29 Aralık 1994.

“Rus Ordusu Grozni’ye Girdi”, *Hürriyet*, 01 Ocak 1995.

“Başkanlık Sarayı Rusların Elinde”, *Hürriyet*, 02 Ocak 1995.

“Batı, Moskova’ya Sırtını Döndü”, *Hürriyet*, 04 Ocak 1995.

“Rus Generale Çeçenler Suikast Yapmış”, *Hürriyet*, 09 Ocak 1995.

“Ankara’da Rusla Gizli Pazarlık”, *Hürriyet*, 23 Şubat 1995.

“Dudayev Vuruldu”, *Hürriyet*, 14 Haziran 1995.

“Rusya ile Çeçen PKK Anlaşması”, *Hürriyet*, 23 Temmuz 1995.

“Rus Komandolar Kan Döktü”, *Hürriyet*, 16 Ocak 1996.

“Gemide Dehşet”, *Hürriyet*, 17 Ocak 1996.

“Dehşet Gemisinde MİT’le Pazarlık”, *Hürriyet*, 18 Ocak 1996.

“Gemiye Girdik”, *Hürriyet*, 19 Ocak 1996.

“Dudayev Eyleme Karşı Çıktı”, *Hürriyet*, 19 Ocak 1996.

“Çoğu Ortada Yok”, *Hürriyet*, 20 Ocak 1996.

“Çeçenler, Rus Boru Hattını Bombaladı”, *Hürriyet*, 23 Şubat 1996.

“Yine Çeçenler”, *Hürriyet*, 09 Mart 1996.

“Dudayev’e İsrail Usulü İnfaz”, *Hürriyet*, 25 Nisan 1996.

“Rus-Çeçen Barış Anlaşması”, *Hürriyet*, 28 Mayıs 1996.

“Dedi mi Demedi mi”, *Hürriyet*, 19 Kasım 1999.

“Rusya’da Türk Gazeteci Şoku”, *Hürriyet*, 07 Ocak 2000.

“Yalnız Kurt Ayağını Kaybetmiş”, *Hürriyet*, 07 Şubat 2000.

“Yalnız Kurt’u Tuzağa Düşürdüler”, *Hürriyet*, 14 Mart 2000.

“Yüzde 52 ile Gelen Putin Yeni Çar mı”, *Hürriyet*, 28 Mart 2000.

“8 Bin Metrede Dehşet Anları”, *Hürriyet*, 16 Mart 2001.

“Günün Sorusu”, *Hürriyet*, 24 Nisan 2001.

“Rus-Çeçen Görüşmesine Besim Tibuk da Katıldı”, *Hürriyet*, 19 Kasım 2001.

“Kurtarma Katliamı”, *Hürriyet*, 27 Ekim 2002.

“Rusya’dan Çeçen Notası”, *Hürriyet*, 30 Ekim 2002.

“Yalnız Kurt Öldü”, *Hürriyet*, 16 Aralık 2002.

“Kara Dullar Rusya’da Treni Havaya Uçurdu”, *Hürriyet*, 06 Aralık 2003.

“Moskova’da Kara Dul Terörü: 10 Ölü”, *Hürriyet*, 01 Eylül 2004.

“Terörün Son Çılgınlığı”, *Hürriyet*, 02 Eylül 2004.

“Çeçen Lider Aslan Mashadov Öldürüldü”, *Hürriyet*, 09 Mart 2005.

“14 Yılım En Güzel Sözleri”, *Hürriyet*, 18 Kasım 2005.

“Öldürülen Rus Gazeteci Çeçenistan’daki İşkenceleri Araştırıyordu”, *Hürriyet*, 09 Ekim 2006.

“Çeçenistan’daki Dev Camiyi Gezdi”, *Hürriyet*, 18 Ekim 2008.

“Çeçen Lideri Suudi Arabistan’da”, *Türkiye*, 22 Ağustos 1992.

“Brejnev Hortladı”, *Türkiye*, 12 Aralık 1994.

“Şamil’in Torunları”, *Türkiye*, 13 Aralık 1994.

“Çeçenler ‘Allah’ Deyip Yola Çıktı”, *Türkiye*, 15 Aralık 1994.

“Grozni’ye Bomba Yağdı”, *Türkiye*, 18 Aralık 1994.

“Çeçenlerle Tek Yürek”, *Türkiye*, 19 Aralık 1994.

“Rusya’yı Hezimet Korkusu Sardı”, *Türkiye*, 24 Aralık 1994.

“Rus General Öldürüldü”, *Türkiye*, 08 Ocak 1995.

“Dudayev Grozni’de”, *Türkiye*, 10 Ocak 1995.

“Çeçenistan’da Rus Vahşeti”, *Türkiye*, 12 Nisan 1995.

“Gorbaçov: 96’da Adayım”, *Türkiye*, 25 Nisan 1995.

“Çeçen Bakan Fenalaştı”, *Türkiye*, 01 Mayıs 1995.

“Çeçen Zaferi Rusları Korkuttu”, *Türkiye*, 08 Haziran 1995.

“Dudayev: Hayattayım”, *Türkiye*, 15 Haziran 1995.

“Rus’tan Katliam Tehditi”, *Türkiye*, 18 Haziran 1995.

“Yeltsin’in Dudayev Yalanı”, *Türkiye*, 18 Haziran 1995.

“Kahreden Tahrik”, *Türkiye*, 19 Haziran 1995.

“Rusya, Operasyonu Durdurmaya Hazır”, *Türkiye*, 19 Haziran 1995.

“Moskova Boyun Eğdi”, *Türkiye*, 20 Haziran 1995.

“Çeçen’e Moskof Kapanı”, *Türkiye*, 12 Ocak 1996.

“Katliam Korkusu”, *Türkiye*, 14 Ocak 1996.

“Basayev Grozni’yi Vuruyor”, *Türkiye*, 16 Ocak 1996.

“Şanlı Direniş”, *Türkiye*, 17 Ocak 1996.

“Gergin Saatler”, *Türkiye*, 19 Ocak 1996.

“Gösteriler”, *Türkiye*, 20 Ocak 1996.

“Kansız Bitti”, *Türkiye*, 20 Ocak 1996.

“Rus’u Çıldırtan Gösteri”, *Türkiye*, 08 Şubat 1996.

“200 Çeçen Şehit Oldu”, *Türkiye*, 22 Şubat 1996.

“Raduyev Öldü mü”, *Türkiye*, 07 Mart 1996.

“Yalnız Kurt Yaşıyor”, *Türkiye*, 08 Mart 1996.

“Havada Dehşet”, *Türkiye*, 09 Mart 1996.

“Ağlatan Kaçırma”, *Türkiye*, 10 Mart 1996.

“İbrahimov, Bıçaklı Saldırıda Yaralandı”, *Türkiye*, 17 Mart 1996.

“Ruslar Çeçenistan’a Bomba Yağdırıyor”, *Türkiye*, 17 Mart 1996.

“Çeçenistan’da Vahşet”, *Türkiye*, 21 Mart 1996.

“Rusya’ya 24 Saat Süre”, *Türkiye*, 22 Mart 1996.

“Ruslar’dan Yağma ve Katliam”, *Türkiye*, 23 Mart 1996.

“Dudayev’e Sözde Barış Tuzağı”, *Türkiye*, 01 Nisan 1996.

“Dudayev’in Son Mesajı”, *Türkiye*, 25 Nisan 1996.

“Şehide Gıyabi Cenaze Namazı”, *Türkiye*, 26 Nisan 1996.

“İntikam Yemini”, *Türkiye*, 06 Mayıs 1996.

“Tarihi Anlaşma”, *Türkiye*, 28 Mayıs 1996.

“Yeltsin’den 2. Temizlik”, *Türkiye*, 26 Haziran 1996.

“Yeltsin’i Durdurun”, *Türkiye*, 13 Temmuz 1996.

“Rusların Korktuğu Başına Geldi”, *Türkiye*, 11 Ağustos 1999.

“Gürcistan Kapılarını Açtı”, *Türkiye*, 13 Ağustos 1999.

“Rusya Saldırıya Geçti”, *Türkiye*, 14 Ağustos 1999.

“Çeçenistan’da Katliam”, *Türkiye*, 01 Ekim 1999.

“Kızıl İşgal”, *Türkiye*, 03 Ekim 1999.

“Sivillere Bomba”, *Türkiye*, 04 Ekim 1999.

“İki Rus Uçağı Düşürüldü”, *Türkiye*, 06 Ekim 1999.

“Çeçenler Taarruza Geçti, *Türkiye*, 09 Ekim 1999.

“Grozni Kuşatıldı”, *Türkiye*, 12 Ekim 1999.

“200 Bin Çeçen Perişan, *Türkiye*, 31 Ekim 1999.

“10 Bin Çeçen Yolda”, *Türkiye*, 06 Kasım 1999.

“Çeçenler Kan Ağlıyor”, *Türkiye*, 07 Kasım 1999.

“Putin: Kafkasya Gider”, *Türkiye*, 09 Kasım 1999.

“Yeltsin Terk Etti”, *Türkiye*, 19 Kasım 1999.

“Bravo Gorbaçov”, *Türkiye*, 05 Aralık 1999.

“Rusya, Çeçenistan’a Kimyasal Bomba Attı”, *Türkiye*, 07 Aralık 1999.

“Rusya’ya Clinton İkazı”, *Türkiye*, 08 Aralık 1999.

“Katliam Başladı”, *Türkiye*, 16 Aralık 1999.

“ABD, Rusya’yı Uyardı”, *Türkiye*, 18 Aralık 1999.

“Çeçenler Çekilmiyor”, *Türkiye*, 28 Aralık 1999.

“Tek Yürek”, *Türkiye*, 03 Ocak 2000.

“Çeçenler Atakta”, *Türkiye*, 06 Ocak 2000.

“Yeltsin’den Küstah Tavrı”, *Türkiye*, 07 Ocak 2000.

“İki Koldan Saldırı”, *Türkiye*, 19 Ocak 2000.

“Grozni’de İnsan Avı”, *Türkiye*, 07 Şubat 2000.

“Rus Helikopteri Düşürüldü: 15 Ölü”, *Türkiye*, 20 Şubat 2000.

“Rusların Soykırımı”, *Türkiye*, 05 Mart 2000.

“Çeçen Liderler Yaşıyor”, *Türkiye*, 12 Mart 2000.

“Çeçenistan’da Gergin Bekleyiş”, *Türkiye*, 05 Temmuz 2000.

“Özür Dileyip Pişman Oldular”, *Türkiye*, 24 Nisan 2001.

“Çeçenler’e Çiller Morali”, *Türkiye*, 03 Temmuz 2001.

“Hattab Öldü mü?”, *Türkiye*, 26 Nisan 2002.

“Rusya’ya Rehine Darbesi”, *Türkiye*, 24 Ekim 2002.

“Rusya’dan Çeçen Notası”, *Türkiye*, 31 Ekim 2002.

“Basayev Tehdit Etti”, *Türkiye*, 03 Kasım 2002.

“Yandarbiyev Şehit”, *Türkiye*, 14 Şubat 2004.

“Ortak Tavır Şart”, *Türkiye*, 05 Eylül 2004.

“Bakan İstifa Etti”, *Türkiye*, 06 Eylül 2004.

“Rusya da Terörist Avına Çıkıyor”, *Türkiye*, 09 Eylül 2004.

“Mashadov’a İhanet”, *Türkiye*, 10 Mart 2005.

“Şamil Basayev Öldürüldü”, *Türkiye*, 11 Temmuz 2006.

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: 1863-64 yılları arasında Karadeniz limanlarından Osmanlı Devleti'ne göç eden çeşitli Kafkasya halklarının sayısı	48
Tablo 2: Sürgün edilen Çeçen-İnguşların genel nüfus sayımlarındaki toplam sayısı..	61
Tablo 3: Çeçen-İnguşetya Nüfusunun Ulusal Dağılımı (1989)	64
Tablo 4: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nı (Aralık 1994-Ağustos 1996) Konu Alan Haber Sayısı.....	111
Tablo 5: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Sivil Haberleri	113
Tablo 6: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Görseller.....	116
Tablo 7: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı'nın Adlandırılma Şekli.....	123
Tablo 8: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında Birinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Aktarılan Açıklamalara Göre Haberlerin Dağılımı	125
Tablo 9: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nı (Ekim 1999-Nisan 2009) Konu Alan Haber Sayısı	181
Tablo 10: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Sivil Haberleri	184
Tablo 11: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Öne Çıkan Görseller.....	188
Tablo 12: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı'nın Adlandırılma Şekli	201
Tablo 13: Tarihlerle Göre Gazetelerin Birinci Sayfasında İkinci Çeçen-Rus Savaşı ile ilgili Aktarılan Açıklamalara Göre Haberlerin Dağılımı	203

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çeçenistan Haritası	16
Şekil 2: Kafkasya Etnik Haritası	20
Şekil 3: Rusya'nın Kafkasya'da Yayılması (1800-1864).....	37
Şekil 4: 19. Yüzyılda Kafkasya	39
Şekil 5: Kafkas-Rus Savaşları (1817-1864)	44
Şekil 6: Çerkeslerin Anavatanlarından Osmanlı Devleti'ne Sürgünü.....	49
Şekil 7: Kuzey Kafkasya Dağlıları Birliği Cumhuriyeti Haritası.....	55
Şekil 8: 1939 Kafkasya Siyasi Haritası	59
Şekil 9: “Çeçenlerden Destek Çağrısı”, <i>Cumhuriyet</i> , 12 Kasım 1991	68
Şekil 10: “Dudayev, Türkiye'den İşbirliği İstedi”, <i>Hürriyet</i> , 29 Eylül 1993	71
Şekil 11: “Çeçenya'da Rus Çizmesi”, <i>Cumhuriyet</i> , 12 Aralık 1994.....	74
Şekil 12: “Çeçenler Ağlıyor”, <i>Hürriyet</i> , 12 Aralık 1994	75
Şekil 13: “Brejnev Hortladı”, <i>Türkiye</i> , 12 Aralık 1994.....	76
Şekil 14: “Çeçenistan'da Zafer Mashadov'un”, <i>Cumhuriyet</i> , 29 Ocak 1997	134
Şekil 15: “Kadirov'a Onur Nişanı”, <i>Cumhuriyet</i> , 10 Mayıs 2015	210

Ek 2: "Dudayev, Türkiye'den işbirliği istedi", Hürriyet, 29 Eylül 1993, sayfa 18.

Çeçenya'da Rus çizmesi

►Karey Kafkasya kamyonu, Havadan uçak ve helikopterlerle desteklenen yüzlerce Rus tankı dönerek Kafkasya'da büyük Çeçen Çatışmaları'na girdi. Moskova, Çeçenya'ya yalnızca "insani yardım" sağlamak amacıyla müdahale ettiğini ve bölgede sığınmacıların barınacağını iddia etti. 1817 yılında Çeçenya topraklarını süregelen Çarlık ordusu, bölgeyi ancak 1899'da ele geçirebildi.

177 yıldır sona ermeyen kavga

►Rusya ile Çeçenya arasındaki çatışmalar, Moskova'nın 19. yüzyıldan itibaren Kafkasya'ya idaresiyle başladı. 1817 yılında Çeçenya topraklarını süregelen Çarlık ordusu, bölgeyi ancak 1899'da ele geçirebildi.

►Rusya'da 1991 yılında bağımsızlığını ilan edenek, 4 yıldır Moskova'ya kafa tutan 2 milyonluk Çeçenler, Rusya'nın Kafkasya'da Çeçen Çatışmaları'na girdi. Moskova, Çeçenya'ya yalnızca "insani yardım" sağlamak amacıyla müdahale ettiğini ve bölgede sığınmacıların barınacağını iddia etti. 1817 yılında Çeçenya topraklarını süregelen Çarlık ordusu, bölgeyi ancak 1899'da ele geçirebildi.

►Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, 1991 yılında Rusya'nın bağımsızlığını ilan eden Çeçenya, Moskova'nın müdahalesine karşı çıkarak bağımsızlığını ilan etti. Moskova, Çeçenya'ya yalnızca "insani yardım" sağlamak amacıyla müdahale ettiğini ve bölgede sığınmacıların barınacağını iddia etti. 1817 yılında Çeçenya topraklarını süregelen Çarlık ordusu, bölgeyi ancak 1899'da ele geçirebildi.

Siyaset-tarikat-para ortaklığı

Mehmet Zahir Kotku

Refa Partisi lideri Erbakan'ın, şeyh Mehmet Zahir Kotku'ya camide Gümüş Motor'u övücü vazari için şirket hissesi verdiği saptandı.

KEMAL YORUCU

ANKARA - Refa Partisi lideri Mehmet Zahir Kotku'nun, şeyh Mehmet Zahir Kotku'ya camide Gümüş Motor'u övücü vazari için şirket hissesi verdiği saptandı. Kotku, Refa Partisi'nin lideri ve Türkiye'nin en büyük tarikat lideri. Kotku, Refa Partisi'nin lideri ve Türkiye'nin en büyük tarikat lideri. Kotku, Refa Partisi'nin lideri ve Türkiye'nin en büyük tarikat lideri.

İngilizce kasetle dini propaganda

KÖRMAZ DİLLER

ANKARA - Anadolu'da dini eğitimi veren bazı din adamlarının, İngilizce kasetlerle dini propaganda yaptıkları saptandı. Din adamlarının, İngilizce kasetlerle dini propaganda yaptıkları saptandı. Din adamlarının, İngilizce kasetlerle dini propaganda yaptıkları saptandı.

Erbakan'ın Nereden buldu? ■ 1. Sayfa

Zeki Özlü, 200 bin dolarlık bir miktarı, Ankara'da bulunan Zeki Özlü'ye teslim etti.

'Yaktılar beni de kitaplarımla'

►2 Şubat 1970'te yaktıkları Zeki Özlü'ye, 200 bin dolarlık bir miktarı, Ankara'da bulunan Zeki Özlü'ye teslim etti. Zeki Özlü, 200 bin dolarlık bir miktarı, Ankara'da bulunan Zeki Özlü'ye teslim etti.

MUHAMMAD AYDIN
"Benim için Zeki Özlü, bir kitapçıydı. Zeki Özlü, bir kitapçıydı. Zeki Özlü, bir kitapçıydı."

GÜNDEM

MUSTAFA BALRAZ

Cem Boyner: Yeni Gerçeklik...

Cem Boyner, yeni gerçeklik, yeni gerçeklik, yeni gerçeklik. Cem Boyner, yeni gerçeklik, yeni gerçeklik, yeni gerçeklik. Cem Boyner, yeni gerçeklik, yeni gerçeklik, yeni gerçeklik.

■ 1. Sayfa

Olayların ARDINDAKİ GERÇEK

Merkez Sağın Çıkması...

Merkez Sağın Çıkması... Merkez Sağın Çıkması... Merkez Sağın Çıkması... Merkez Sağın Çıkması... Merkez Sağın Çıkması...

'Parah eğitim fırsat eşitliğini zedeler'

SHP Genel Sekreter Yardımcısı ve Eğitim-Der Genel Başkanı Mustafa Gazalci, okullarda "eğitime katkı payı" uygulaması ve Anadolu liselerinde paralı eğitim sürecinin başlatılmasını eleştiriyor.

ANKARA - Eğitim-Der Genel Başkanı Mustafa Gazalci, okullarda "eğitime katkı payı" uygulaması ve Anadolu liselerinde paralı eğitim sürecinin başlatılmasını eleştiriyor. Gazalci, "Eğitime katkı payı" uygulaması ve Anadolu liselerinde paralı eğitim sürecinin başlatılmasını eleştiriyor.

■ 1. Sayfa

Müze gelirleri sorun

Müze gelirleri sorun... Müze gelirleri sorun... Müze gelirleri sorun... Müze gelirleri sorun... Müze gelirleri sorun...

8 bin öğrenci açık liselere kayacak

Akşam liseleri tarihe karışıyor... Akşam liseleri tarihe karışıyor... Akşam liseleri tarihe karışıyor... Akşam liseleri tarihe karışıyor... Akşam liseleri tarihe karışıyor...

Özer Uçur, İstanbul Bankası'nın batışında mahkûmiyetten kurtuldu

Hazine'nin hatası

Çiller'e yaradı

İstanbul Bankası'nın batışında "kurtarıcı" olarak tanınan Özer Uçur, Hazine'nin hatasıyla mahkûmiyetten kurtuldu.

■ 1. Sayfa

Başbakan'a özel imar izni

Tanrı Çiller'in belediye Şurası Genel Başkanı adayı olan imar izni, Başbakan'a özel imar izni.

■ 1. Sayfa

EMO'nun PTT raporı:

'T' parça parça özelleşti bile

EMO'nun PTT raporı... EMO'nun PTT raporı... EMO'nun PTT raporı... EMO'nun PTT raporı... EMO'nun PTT raporı...

■ 1. Sayfa

HAVA KIRILICI

Penceresiz evler kenti: İstanbul

İstanbul'da penceresiz evler kenti... İstanbul'da penceresiz evler kenti... İstanbul'da penceresiz evler kenti... İstanbul'da penceresiz evler kenti... İstanbul'da penceresiz evler kenti...

■ 1. Sayfa

Ek 4: “Çeçenler Ağlıyor”, *Hürriyet*, 12 Aralık 1994, sayfa 1

Ek 5: "Brejnev Hortladı", *Türkiye*, 12 Aralık 1994, sayfa 1.

ÖZ GEÇMİŞ

Şeyma SOĞANCIOĞLU, 2019 yılında Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünden lisans derecesinde mezun olmuştur. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Uluslararası Politik Ekonomi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans programına başlamıştır. 2009-2012 yılları arasında medya sektöründe çalışmıştır. 2012 yılından itibaren ise Karabük Üniversitesinde idari personel olarak görev yapmaktadır. Akademik çalışmalardaki ilgili alanları “Türk Basını” ve “Kafkasya Bölgesi” üzerinedir.

